

T.C.
NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

NURMUHAMMET ANDALIP'IN BABA RUŞEN, ZEYNEL ARAP VE KISSA-
YI FIGUN HALK HİKÂYELERİNİN İNCELENMESİ

Yüksek Lisans Tezi

Tolga DURSUN

DANIŞMAN:

Doç. Dr. Adem ÖGER

Haziran 2016

T.C.
NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

NURMUHAMMET ANDALIP'IN BABA RUŞEN, ZEYNEL ARAP VE KISSA-
YI FIGUN HALK HİKÂYELERİNİN İNCELENMESİ

Yüksek Lisans Tezi

Tolga DURSUN

DANIŞMAN:

Doç. Dr. Adem ÖGER

Haziran 2016

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi belirtirim.

Tezi Hazırlayan

Tolga DURSUN

TEZ YAZIM KILAVUZUNA UYGUNLUK

“Nurmuhammet Andalıp’ın Baba Ruşen, Zeynel Arap ve Kıssa-yı Firgun Halk Hikâyelerinin İncelenmesi” adlı Yüksek Lisans / Doktora tezi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Tez Yazım Kılavuzu’na uygun olarak hazırlanmıştır.

Tezi Hazırlayan

Tolga DURSUN

Danışman

Doç. Dr. Adem ÖGER

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Başkanı

Prof. Dr. Filiz KILIÇ

Doç.Dr.Adem ÖGER danışmanlığında Tolga DURSUN tarafından hazırlanan “Nurmuhammet Andalıp’ın Baba Ruşen, Zeynel Arap ve Kıssa-yı Fırgun Halk Hikayelerinin İncelenmesi” adlı bu çalışma, jürimiz tarafından Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı’nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

24/06/2016

JÜRİ

İMZA

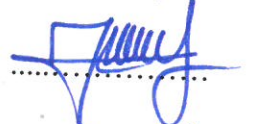
Danışman

Doç. Dr. Adem ÖGER

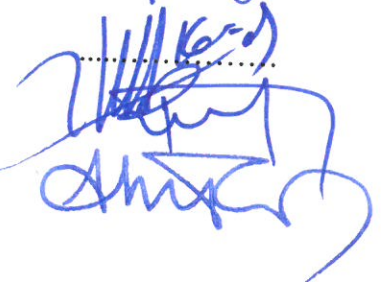
Üye

Yrd. Doç. Dr. Ünal ZAL

Üye

Prof. Dr. Hikmet KORAŞ
Yrd. Doç. Dr. Recep TEK
Yrd. Doç. Dr. A. Turan TÜRK

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulunun 29 / 06 / 2016 tarih ve 2016.33.422 sayılı Kararı ile onaylanmıştır.

29/06/2016
Doç. Dr. Neşe YALCIN
Enstitü Müdürü

**NURMUHAMMET ANDALIP'IN BABA RUŞEN, ZEYNEL ARAP VE
KISSA-YI FIRGUN HALK HİKÂYESERİNİN İNCELENMESİ**

Tolga DURSUN

**Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve
Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans, Haziran 2016**

Danışman: Doç. Dr. Adem ÖGER

ÖZET

Genel anlamda kapsayıcı bir başlık olarak “Türk Edebiyatı”nı edebiyat disiplini alt başlıklarını da hesaba katarak incelemek, birçok şeyi dışarıda bırakmaya sebep olacaktır. Zira tarihi veya coğrafi kapsamı düşünüldüğünde bu kadar geniş bir uzamda ve böyle büyük bir kronolojide çok büyük bir kültür yaratımı önümüze çıkacaktır. Hiçbir detayın atlanmadan ve olması gerektiği gibi incelenmesi ancak tarihi veya coğrafi bölümlenmelerle ve kendisini benzerlerinden ayıran spesifik özellikleriyle daha küçük “Türk Edebiyatları”nın araştırılmasıyla mümkündür. Dolayısıyla her bir Türk sahası kendisine mahsus kültür kodlarıyla oluşturduğu yaratı geleneği ile diğerlerinden genelde benzerlik gösterse de özeldir. Bu haliyle de ayrıca incelenmesi ve araştırılması gerekir. Özbek, Kırgız, Kazak, Türkmen, Azerbaycan, İran, Kıbrıs veya Anadolu’da ortak bir “Türk Edebiyatı” oluşurken bu sayılan her saha diğer sahalardan farklı olarak kendisine ait özellikleri, kültür kodlarını o sahanın eserlerine ve o eserleri vücuda getiren sanatkarlarına yüklemiştir. Bu amaçla çalışma konuları seçilirken genelden daha özele doğru araştırma ve incelemeler aynı zamanda bütün “Türk Edebiyatı” için büyük önem arz etmektedir.

Bu büyük geleneğin bir parçası olan Türkmen edebiyatı, Türk kültürü ve edebiyatı içerisinde gerek sözlü gerekse yazılı ürünleriyle önemli bir yere sahiptir. Türkmen halk hikâyeciliğinin ve hikâyelerinin Türkiye’de az tanınan bir gelenek olması ve Türkmenlerin çok mühim şairlerinden Nurmuhamet Andalıp’ın Türkiye’de fazla bilinmemesi bu çalışmanın hazırlanmasına zemin oluşturmuştur. Bu bağlamda da “Nurmuhamet Andalıp’ın Baba Ruşen, Zeynel Arap, Kıssa-yı Fırgun isimli halk hikâyelerinin incelenmesi” adlı çalışma konu olarak seçilmiştir.

Çalışmada Nurmuhamet Andalıp’ın Hayatı, Edebî Kişiliği ve Eserleri, Türkmen Destancılık Geleneği ve Andalıp’ın Hikâyeleri, Andalıp’ın Eserleri Üzerine Türkiye’de Yapılan Çalışmalar kısaca tanıtılıp ve değerlendirildikten sonra Baba Ruşen, Zeynel Arap ve Kıssa-yı Fırgun Hikâyelerinin epizot yapısı ortaya çıkarılmış, bu epizotlara bağlı motifler Stith Thomopson’un “The Motif Index of Folk Literature” (Halk Edebiyatının Motif İndeksi) adlı çalışması temel alınarak incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: halk hikâyeleri, yazarlar, gelenek, motifler, epizotlar

**ANALYSIS OF NURMUHAMMET 'S BABA RUŞEN, ZEYNEL
ARAP VE KISSA-YI FIRGUN FOLK STORIES**

Tolga DURSUN

**Nevşehir Hacı Bektaş Veli University, Institute of Social Sciences
Turkish Language and Literature, Master's Thesis, June 2016**

Supervisor: Doç. Dr. Adem ÖGER

ABSTRACT

In general, analyzing "Turkish Literature" as an inclusive heading when sub-headings of the literary discipline would lead to the exclusion of many details, since a very comprehensive cultural heritage would be revealed, given the scale of the history and geography of this broad space and long chronology. An elaborate study, without overlooking any details, can only be possible by analyzing smaller-scaled "Turkish Literatures" based on historical or geographical classifications and that have their own distinctive qualities. Therefore, even though each location occupied by Turks resembles each other and creates a common tradition through similar, specific cultural codes; in reality, each location is different from each other. Thus, each location has to be separately analyzed and studied. Especially, the Uzbek, Kirghiz, Kazakh, Turkmen, Azerbaijani, Iranian, Cypriot and Anatolian; all together create the common heading, the "Turkish literature," yet, all such locations have their own unique properties and cultural codes, which sprung to life in their respective local works and that were reflected by the craftsmen and artists who gave life to these works. As a result, it is crucial for researches and studies to assume a deductive approach, especially at the stage of research topic selection, for the whole "Turkish Literature."

The Turkmen literature, which is a part of this tradition, has a crucial place in both oral and written Turkish culture and literature. The fact that Turkmen folktales, storytelling, and Nurmhammet Andalıp, one of the most recognized and important poets of the Turkmens are not widely known and recognized in Turkey, established the basis for this study. In this respect, the "Study of folk stories, 'Baba Ruşen,' 'Zeynel Arap,' and 'Kıssa-yı Firgun' by Nurmhammet Andalıp'" has been selected as the research topic for this study.

In this study, the life of Nurmhammet Andalıp, his literary identity and his works, the Turkmen storytelling tradition and stories of Andalıp, and studies on Andalıp's works that were conducted in Turkey will be shortly introduced and examined, then the episode structure of Baba Ruşen, Zeynel Arap, Kıssa-yı Firgun will be introduced and analyzed on the basis of Stith Thomopson's "The Motif Index of Folk Literature."

Keywords: folk stories, writers, tradition, motifs, episode

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK.....	i
TEZ YAZIM KLAVUZUNA UYGUNLUK.....	ii
KABUL VE ONAY SAYFASI.....	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
GİRİŞ.....	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	3
NURMUHAMMET ANDALIP'IN HAYATI, EDEBÎ KİŞİLİĞİ VE ESERLERİ	3
1.1. Hayatı.....	3
1.2. Edebî Kişiliği.....	5
1.3. Eserleri.....	7
1.4. Andalip'in Eserleri Üzerine Türkiye'de Yapılan Çalışmalar.....	8
İKİNCİ BÖLÜM.....	12
TÜRKMEN DESTANCILIK GELENEĞİ VE ANDALIP'IN HİKÂYELERİ. 12	
2.1. Epos.....	18
2.2. Dessan.....	19
2.3. Avtorlu Dessan.....	20
2.4. Anonim Dessan.....	20
2.5. Erteki Eposu.....	21
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	22
BABA RUŞEN, ZEYNEL ARAP VE KISSA-YI FIRGUN HİKÂYELERİNİN YAPI BAKIMINDAN İNCELENMESİ.....	22
3.1. Epizot İncelemesi.....	22
3.2. Hikâyelerin Motif Yapısı.....	30

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	74
HİKÂYELERİN TRANSKRİPSİYONLU METNİ	74
4. 1. Baba Ruşen.....	75
4. 2. Zeynel Arap	142
4. 3. Kıssa-yı Fırgun	275
BEŞİNCİ BÖLÜM	286
HİKÂYELERİN TÜRKİYE TÜRKÇESİNE AKTARILMIŞ METNİ	286
5. 1. Baba Ruşen.....	286
5. 2. Zeynel Arap	356
5. 3. Kıssa-yı Fırgun	489
SONUÇ	500
KAYNAKÇA	504
ÖZGEÇMİŞ	506

GİRİŞ

Sözlü ve yazılı kültür ürünlerinin en önemli örneklerinden biri olan halk hikâyeleri, halk bilimi çalışmaları içinde önemli bir yere sahiptir. Halk hikâyelerinin büyük bir kısmının Türkiye ile Türkiye dışındaki Türk boyları arasında ortak mahiyette olduğu dikkat çekmektedir. Bu bağlamda Türkmen sahası destancılık geleneğinin, Türk dünyası destancılık geleneği içinde ayrı bir önemi vardır. Özellikle sözlü kültür ortamında oluşan ve daha sonra bazı şairler tarafından yazılı ortama aktarılan halk hikâyelerinin, nesilden nesile aktarılarak günümüze kadar ulaştığı söylenebilir. Türkmen halk hikâyeleri, destanları ve masalları halkın yaşadığı kültürel, edebî, sosyal, ekonomik ve siyasi olayların sonucunda ortaya çıkmıştır. Bu anlatı türlerini, halkın yaşamından bağımsız düşünmek mümkün değildir. Birçok şair, Türkmen halk edebiyatına çok sayıda anlatı kazandırmıştır. Mollanepes'in "ZöhreTahir", Magrupı'nın "Yusuf Ahmet", Şabende'nin "Gül Bülbül" ve Andalıp'ın "Leyla Mecnun", "Yusuf Züleyha", "Zeynel Arap", "Baba Ruşen" adlı eserleri ile anonim halk destanları olan "Necep Oğlan", "Hüyrlukga Hemra", "Şahsenem Garip" gibi eserler Türk boylarının büyük bir kısmında varyantları mevcut olan halk edebiyatı ürünleridir.

Türk halk hikâyelerinden bazılarını konu ettiğimiz bu çalışmanın "Giriş" kısmında, Nurmuhamet Andalıp'ın hayatı, edebî kişiliği ve eserleri hakkında Türkmençe kaynaklardan da aktarmalar yapılarak bilgiler verilmiştir. Daha sonra Türkmen destancılık geleneği ve Andalıp'ın halk hikâyeleri hakkında bilgiler verilmiştir. Ayrıca Andalıp'ın eserleri üzerine Türkiye'de yapılan çalışmalar kısaca tanıtılıp değerlendirilmiştir.

Çalışmanın "Birinci Bölüm"ünde "Baba Ruşen, Zeynel Arap ve Kıssa-yı Fırgun adlı hikâyelerin epizot yapısı ortaya konulmuş; bu epizotlar ve motifler Stith Thompson'un "The Motif Index of Folk Literature (Halk Edebiyatının Motif İndeksi)" adlı çalışması temel alınarak incelenmiştir. Başlıklar hâlinde motifler çıkarılırken bu alanda daha önce yayımlanmış kitaplar, doktora ve yüksek lisans tezleri taranmıştır.

Çalışmanın “İkinci Bölümü”nde Baba Ruşen, Zeynel Arap ve Kıssa-yı Fırgun Hikâyelerinin transkripsiyonuna ve Türkiye Türkçesine aktarılmış olan metinlerine yer verilmiştir. Hikâyeler, Türkiye Türkçesine aktarılırken Türkçe-Türkmence, Türkmence-Türkçe sözlüklerden yararlanılmıştır. Bunun yanında farklı yazarlar tarafından hazırlanan Osmanlıca sözlükler de kullanılmıştır.

“Sonuç” kısmında, çalışmanın diğer bölümlerinde yapılan tespitler ve bulgular, toplu olarak değerlendirilmiştir.

Çalışmanın sonunda ise kullandığımız kaynakların yazarlarının soyadına göre “APA” yöntemiyle “Kaynakça” bölümü oluşturulmuştur.

Tolga DURSUN

BİRİNCİ BÖLÜM

NURMUHAMMET ANDALIP'IN HAYATI, EDEBÎ KİŞİLİĞİ VE ESERLERİ

1.1. Hayatı

Türkmen şair Nurmuhamet Andalip'in hangi tarihte doğduğu ve nerede yaşadığı hakkında kesin bir bilgiye sahip değiliz. Andalip'in hayatı hakkında sadece Türkmen yazarlar araştırma yapmamış, bu araştırmalara Özbek yazarlar da katılmıştır. Ancak Andalip hakkındaki en doğru bilgiye kendi eserindeki şiirlerden ulaşılabilmektedir. Aşağıda farklı kaynaklardan yapılan alıntılarla bu belirsizliğe cevap bulunmaya çalışılmıştır.

Andalip'in yaşamı ve onun hangi devirde yaşadığı hakkında belirli bir kaynak yoktur. Yine şairin yaşamı hakkında 1941 yılında çeşitli yerlerde yazılan TSSR İlimler Akademisi Mahtumkul'u adındaki Dil ve Edebiyat Enstitüsü'nün El Yazmaları Arşivi'nde muhafaza edilen kaynaklarda onun hakkında şu bilgiler vardır: "Andalip'in aslen Hiveli olduğu söylenebilir. Adı, Nurmuhamet, babasının adı Seyit Ahmet'tir. İkinci bir kaynaktaki bilgiye göre de, "Andalip" Arap dilinde "bülbul" denen sözdür. Tahminen bundan 250 yıl önce Ürgenç adlı kasabada bir âlim şair doğmuştur. O genç yaşta "Gül" adlı bir periveşe âşık olup, onun aşkıdan birçok gazel ve muhammesler yazmıştır" (Garrıyev, 1975: 83).

Araştırmacılar tarafından bu konu üzerinde ayrıntılı olarak durulamamasının temel sebebi Andalip'in hayatı hakkındaki bilgilerin yazılı olmaktan çok sözlü olmasıdır. Yazılı kaynaklarda Andalip hakkında yeterli bilgi bulunmadığından, sözlü gelenekten derlenen bazı bilgiler onun hayatına ışık tutmaktadır. Bu sözlü kaynakların yanı sıra şairin kendi destan ve uzun şiirlerinde düştüğü bazı notlar onun

hayatı hakkında çok küçük bilgilerin elde edilmesini sağlamaktan öteye gidememiştir (Aça, 2013: 58-59).

Andalıp hakkında fikir yürüten araştırmacıların farklı düşündükleri konu, onun Şahgazi Han döneminde mi Şirgazi Han döneminde mi yaşamış olduğudur. Bu noktadaki ortak görüş ise iki hanın da Andalıp'ı himaye ettiği düşüncesidir. Ancak Andalıp'ın kendi şiirleri incelendiğinde onu himaye edenin Şirgazi Han olduğu anlaşılmaktadır.

Türkmen edebiyatının iki nesli Andalıp'ın biyografisi hakkında fikir yürütüp şu bilgileri verirler: Onlar Hive Hanı Şahgazi'nin hanlık devri olan 1766-1767 yıllarında şair 55 yaşında olup, Andalıp'ın 1710-1711 yıllarında dünyaya geldiğini belirtmektedirler (Mülkamanov, 1990: 7).

Andalıp'ın "Yusup-Züleyha" ve "Nesimî" destanlarının giriş kısmında Andalıp'ın yazdığı şiirler arasındaki mısralardan olan; "Hanımız Şirgazi hemayat idi" ve "yetip ellik beşge meniñ bu yaşım" mısraları şairin hayatı ve yaşamı hakkında az çok bilgi vermektedir. Şairin hayatıyla ilgili yorum yapmadan önce kendi kaynaklarının referans alınması önemlidir.

Andalıp'ın 1710-1711 yıllarında doğduğunu öne süren evvelki araştırmacılar, şairin "*Şahımız Şirgazi korumacı idi*" dediği mısra ile şairin doğum tarihini tespit etmek için konu belli bir aşamaya gelmiştir (Mülkümanov, 1990: 9). Görüldüğü gibi, Andalıp Şahgazi'nin değil de Şirgazi'nin devrinde yaşamıştır. O vakit onun 55 yaşında olduğu fikri güçlüdür (Mülkamanov, 1990: 11).

Nurmuhammet Andalıp sadece Türkmen edebiyatının konusu olmamış, ortak edebiyatın temsilcilerinden olan diğer Türk cumhuriyetlerinde yaşayan araştırmacılar tarafından da araştırılmıştır. Bunların başında Özbek araştırmacılar gelmektedir. Özbek şairleri Andalıp'ın doğum yılını 1710-1711 olarak kabul etmektedirler. F. Nazarov: "*Tarihi kaynaklardan bilindiği üzere, Şirgazi 1715-1728 yılları arasında Hive'de hanlık ediyordu. Yukarıdaki örnekten görüldüğü üzere Andalıp destanlarını Şirgazi'nin hanlık devrinde yazmıştır. Yine onun hanlığının hangi yıllarda yazıldığı gösterilmiyor. Şirgazi'nin hanlığının güçlü olduğu yıllar olan 1720 yılı temel alınır*

bu yıllarda Andalıp 55 yaşında olduğu tahmin edilse, Andalıp'ın tahminen 1665-1670 yıllarında doğduğu söylenebilir" (Mülkamanov, 1990: 8).

Araştırmaların yanında sözlü gelenekten derlenen rivayetler ve anlatımlar da vardır. Türkmen coğrafyasında yaşayanlardan Andalıp hakkında bilgiler alınmıştır. Kazıoğlu İskender Seyitcan Andalıp hakkında şu bilgileri verir: "*Andalıp aslen Hive-Daşovuz Türkmenlerindedir. Ben bunu Hive şehrinde birkaç yıl önce Orazgul adında bir kişiden duydum*" (Garrıyev, 1975: 84).

Son olarak Türkmen şair Andalıp'ın yaşamı hakkında şunları söyleyebiliriz. Andalıp'ın hangi devirde ve nerede yaşadığını tespit etmek için onun eserleri en güvenilir kaynaktır. Şair, "Yusuf-Züleyha" ve "Nesimi" eserlerinin Giriş bölümünde şu dizeleri yazmıştır:

Şehrimiz Ürgenci vilayeti idi,
Hanımız Şirgazi muhafızımız idi,
Asıl mekânım Garamazı'dır,
İnsanı işretde kışı yazdır,
Bütün insanlar içinde fena işim,
Etti elli beş benim bu yaşım.

Bu dizelerden anlaşılacağı üzere o Ürgenç'in Garamazı köyünde doğup büyümüştür. Bu topraklar o devirde Harezmi hanlığının himayesindedir. Tarihi kaynaklarda bilindiği gibi, bu bölge 18. asırda ve ondan sonraki devirlerde Türkmenlerin yaygın olarak yaşadıkları yerlerdir. Yukarıdaki mısralarda Andalıp, Harezmi hanı Şirgazi'nin hanlığı sırasında kendisinin elli beş yaşında olduğunu söylüyor (Garrıyev, 1975: 84).

1.2. Edebî Kişiliği

Bir yazarın edebî kişiliğinin oluşmasında mensubu olduğu toplumun yaşadığı savaşlar, göçler, kıtlık, dinî ve politik olaylar ve benzeri durumlar etkilidir. Türk edebiyatından örnek verecek olursak, Mehmet Akif'in eserlerine göz atmakta fayda vardır. Mehmet Akif'in "Çanakkale Şehitlerine" ve "İstiklal Marşı" gibi eserleri, ülkenin girmiş olduğu bir cihan harbinin ürünleridir. Ülkenin bulunduğu sosyal,

siyasal ve kültürel durum şairin edebî kişiliğinde yadsınamaz etkiler meydana getirmektedir.

Berna Moran, bir sanatçının eser verme konusunda neyi amaçladığını ve sanatın işlevini şu şekilde ifade etmektedir: “*Kimi sanatçı duygularını dile getirmek için yazar; kimisi politik, kimisi millî, dinsel duygular uyandırmak için. Yazar vardır eğlendirmektir amacı. Yazar vardır kusursuz eser yaratma peşindedir*” (Moran, 1994: 308).

Bu düşünceden hareketle Türkmen klasik edebiyatı şairlerinden Nurmuhammet Andalıp’ın eserlerinde hangi sanatsal duyguların var olduğu tartışılabilir. Nurmuhammet Andalıp’ın eserlerine bakıldığında kendi yaşadığı dönemin sosyal, kültürel, ekonomik unsurlarını işlediği görülür. Edebî kişiliğinin oluşmasında yaşadığı dönemin sosyal ve kültürel özellikleri etkili olmuştur. Eserlerini halkın anlayabileceği şekilde duru bir Türkçe ile oluşturmuştur.

Türkmen klasik edebiyatında konu yönünden Andalıp’tan beslenmeyen şair yok denilebilir. O, epik destan yazma hususunda önemli bir yere sahiptir. H. G. Göroglu’ya göre Andalıp’ın eserleri Türkmen edebiyatının yeni sayfasını açmıştır (Mülkamanov, 1990: 5).

Andalıp’ın eser verme konusundaki ustalığı komşu Özbek edebiyatı ile de yakından bağlantılıdır. Bunu şairin A. Şir Nevayî’ye yaptığı tahmislerinden görebiliriz. Bunun için Andalıp’ın yaratıcılık evrelerinde ve onun eserlerinin metinleri yayınlandığında, Özbekistan SSR İlimler Akademisi’nin Doğu Bilimleri Enstitüsü’nün El Yazmaları bölümündeki materyallerden faydalanmak mümkün değildir. Sözü edilen enstitüde büyük-küçük 382 kitap vardır. Onlar farklı şairlerin kendi şiirlerini de içine alır (Garriyev, 1975: 87).

Andalıp’ın, Nevâyî, Fuzûli, Camî gibi şahsiyetlerden etkilendiği o kişilere yazdığı tahmislerden belli olmaktadır. Şairin yalnızca Türkçe’yi değil aynı zamanda Arapça ve Farsçayı mükemmel derecede bildiği yine eserlerinden anlaşılmaktadır.

O hem Fars hem de Arap dillerine hâkimdir. Andalıp, sadece Türkmen dilinde değil, Fars dilinde de güzel gazeller yazmıştır. Bunu onun Fars dilinde yazılan bir gazelini meşhur Tacik şairi, Ahmet Daniş'ın tahmisleri tasdik ediyor (Mülkamanov, 1990: 13).

Eserleri ağdalı olan, halkın anlamada güçlük çektiği şairler halk şairi olamaz. Bu çerçeveden bakıldığında Andalıp'ın eserlerini sade Türkçe ile oluşturduğunu ve halkın onu anlamakta zorluk çekmediğini söyleyebiliriz. Andalıp, devrin siyasi ve sosyal olaylarını halkın anlayabileceği en sade şekilde yazmıştır. O "Oğuzname", "Risale-yi Nesimi" şiirlerinde kendinden önceki Dana Ata'nın geleneklerini devam ettirip, halkın tarihi yaşamı, geleceği ile ilgili meseleleri ustalık süzgecinden geçirmiştir. Şair Nesimî'ye yazılan şiirinde Türkmen destancılığının geleneklerini ustalıkla uygulayıp yaşatmayı başarmıştır. Onun "Sagdı Vakgas" ve "Kıssa-yı Furgun" şiirlerinde daha önce gelenekleşen özellikler olsa da şair bu alanda da yenilik yapmıştır.

Yazarlar meydana getirdikleri yazınsal türlerle halk arasında güçlü bağ kurar. Bu yazınsal türler; masal, hikâye, şiir, roman, destan ve benzeri türler olabilir. Dönemine göre düşünüldüğünde Andalıp'ın yaşadığı çağlarda "destan" türü çok önemlidir. Halk, destanlar sayesinde ülkenin sosyal ve kültürel koşullarını idrak etmiştir. Andalıp'ın Türkmen klasik edebiyatında destancılık geleneğinin revaçta olmasında önemli hizmeti olmuştur. O, klasik edebiyatımızda millî destancılık geleneği ile Orta Asya Türk Dili edebiyatının geleneklerini ustalıkla bağlamayı başaran ilk şairlerden biridir (Mülkamanov, 1990: 17).

1. 3. Eserleri

XVII. ve XVIII. asırlar Türkmen yazılı edebiyatı tarihinde Nurmhammet Andalıp'ın sanatçılığı ve eserleri büyük bir yere sahiptir; çünkü o pek çok epik eserin yanı sıra çok sayıda lirik şiirin ve tercümenin de yazarıdır. Onun eserleri sadece geçmişte değil günümüz Türkmen edebiyatının tüm kollarında etkilerini sürdürmektedir (Aça, 2013: 63).

Nurmhammet Andalıp'ın birçok türde eseri bulunmaktadır. Bunlar arasında Nurmhammet Andalıp'ın "Leyli-Mecnun" "Yusup-Züleyha", "Baba Ruşen", "Zeynel Arap", "Kıssayı-Fırgun" adlı destanları; "Oğuzname", "Risalayı-Nesimi", "Sagdı-Vakgas" adlı şiirleri ve "Melike Mehrinigar" adlı uzun hikâyeleri mevcuttur.

1. 4. Andalp'ın Eserleri Üzerine Türkiye'de Yapılan Çalışmalar

Andalip ve Andalip'ın eserleri üzerine Türkiye'de ve Türkmenistan'da farklı çalışmalar yapılmıştır. Türkmenistan'da yapılan çalışmaların sayısı fazladır. Türkiye'de Türkmenlerin klasik şairi olan Nurmhammet Andalip hakkında kitaplar, doktora tezleri, yüksek lisans tezleri, makaleler ve bildiriler yayımlamıştır. Bu çalışmaların sayısı çok fazla değildir fakat her geçen gün artmaktadır. Bu kısımda Türkiye'de Nurmhammet Andalip ve eserleri hakkında yapılan çalışmalar kronolojik olarak tanıtılacaktır.

Andalip'ın eserleri üzerine Türkiye'deki ilk çalışma 1989 yılında Himmet Biray tarafından yapılmıştır. *Andalip ve Oğuznamesi I, II; III*¹ adlı makaleleri yayımlayan araştırmacı, makalelerde Andalip'ın Oğuzname şiiri genel olarak epik-tarihî açıdan incelemiştir.

Türkiye'de Andalip'ın eserleri üzerine yapılan ikinci çalışma M. Fatih Kirişçioğlu'na aittir. *Andalip ve Oğuznamecilik Geleneği*² adını taşıyan çalışma, üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde eserin incelemesi yapılmıştır. İkinci bölümde eserin transkripsiyonlu metni verilmiştir. Üçüncü bölümde ise sözlük yer almaktadır.

Fikret Türkmen ve G. Geldiyev'in hazırladığı *Türkmen Şiir Antolojisi*³ adlı eserde Andalip'ın hayatı ve edebî yaratıcılığı hakkında genel bilgilere yer verilmiştir.

Nevzat Köseoğlu'un redaktörlüğünde 1998 yılında hazırlanmış olan *Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi*⁴ adlı çalışmada da Andalip ve eserleri hakkında bilgi bulunmaktadır. Bu eserde, Andalip'ın bazı şiirleri Kiril alfabesinden Latin alfabesine aktarılmıştır. Ayrıca Yusuf Züleyha, Leyla Mecnun, Zeynel Arap, Baba Ruşen hikâyelerinin bir kısmı hem Kiril alfabesiyle hem de Türkiye Türkçesi'ne aktararak verilmiştir. Andalip Oğuznamesi ve Nesimi Risalesi aynı yöntemle aktarılmıştır.

¹ Biray, Himmet. (1989 Aralık). Andalip ve Oğuznamesi I, II, III. *Milli Folklor*, 4, 12-13.

² Kirişçioğlu, M. F. (1993). Andalip ve Oğuznamecilik Geleneği. *S. Ü. Fen Edebiyat Fakültesi, Edebiyat Dergisi*, 7-8, 1-32.

³ Türkmen, Fikret ve Geldiyev, G. (1995). *Türkmen Şiir Antolojisi*. Ankara. TÜRKSOY Yayınları.

⁴ *Türkiye dışındaki Türk Edebiyatı Antolojisi, Türkmenistan Türk edebiyatı* (1998). Ankara. Kültür Bakanlığı Yayınları.

Bir başka çalışma da Fuzuli Bayat'a aittir. Bayat, *Oğuznameler/Kitabi-Dede Qorqud*⁵ adlı ansiklopedik eserinde Oğuzname hakkındaki görüşlerini dile getirmiştir.

Bedri Özçelik ise konuyla ilgili olarak *Oğuz Destanı ile Andalıp'ın Oğuzname'sinin Mukayesesi Üzerine Bir Deneme*⁶ adlı bir makale kaleme almıştır. Türkiye Türklerinin ataları olan Oğuzlara dair bir destan olan ve Oğuzhan'ın kahramanlıklarını konu alan *Oğuz Destanı*" ile "Andalıp'ın Oğuzname'si bu çalışmada "Vakaların Sıralanışı Bakımından" ve "Oğuzhan'ın Özellikleri Bakımından" mukayese edilmiştir.

Nergis Biray'ın 2007 yılında düzenlenen I. Uluslar Arası Türk Dünyası Kültür Kurultayı'nda *Yusup-Züleyha'da Nurmhammet Andalıp'ın Karışık Dil Özellikleri*⁷ başlığını taşıyan bir bildiri sunulmuştur. Biray, bu çalışmada eserdeki gramer özelliklerini incelemiştir.

Bu konuda diğer çalışmalardan biri de Aydın Öztürk'ün *Nurmhammet Andalıp'ın Nesimi Adlı Eseri (Giriş-Dil Özellikleri Metin-Sözlük)*⁸ adlı yüksek lisans tezidir. Bu çalışma Giriş, Dil Özellikleri, Metinler ve Sonuç bölümlerinden oluşmaktadır. Öztürk, çalışmasında XVIII. yüzyıl Türkmen edebî dilinin özelliklerini tespit etmiştir.

Andalıp'ın eserleri üzerine doktora tezi de hazırlanmıştır. Bu çalışmaların başında Baki Bora Hança'nın *Garip Adına Bağlı Türkmen Destanları ile Türkmen Oğuznamesinin Kaynak ve Motif Olarak Karşılaştırılması*⁹ adlı doktora tezi gelir. Eserin Giriş kısmında Andalıp Oğuznamesi Üzerine Türkiye'de ve Türkmenistan'da Yapılan Çalışmalar hakkında bilgi verilmiştir.

⁵ Bayat, Fuzuli. (2000). *Oğuznameler / Kitabi Dede Qorkud Ensiklopediyası*. Bakı. Yeni Neşirler Evi.

⁶ Özçelik, Bedri. (2001). Oğuz Destanı ile Andalıp'ın Oğuznamesinin Mukayesesi Üzerine Bir Deneme. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, 12, 739-748.

⁷ Biray, Nergis. (2007). Yusup Züleyha'da Nurmhammet Andalıp'ın Karışık Dil Özellikleri. *I. Uluslar Arası Türk Dünyası Kültür Kurultayı*, 1, 411-434.

⁸ Öztürk, Aydın. (2008). Nurmhammet Andalıp'ın Nesimi Adlı Eseri (Giriş-dil özellikleri-metin-sözlük). Ege Üniversitesi. İzmir.

⁹ Hança, B. B. (2009). *Garip Adına Bağlı Türkmen Destanları ile Türkmen Oğuznamesinin Kaynak ve Motif Olarak Karşılaştırılması (Yayımlanmamış Doktora Tezi)*. Ege Üniversitesi. İzmir.

Andalip'in eserleri üzerine en kapsamlı çalışma Mustafa Aça'ya aittir. *Oğuznamecilik Geleneği ve Andalip Oğuznamesi*¹⁰ adlı eserde, özellikle Oğuznamecilik geleneği kapsamlı olarak işlenmiştir. Bu çalışma Giriş, üç bölüm ve metin kısımlarından oluşmaktadır. Eserin sonunda Andalip Oğuznamesi önce Türkmen Türkçesi ile daha sonra da Türkiye Türkçesi ile verilmiştir. Araştırmacı, ederin "Giriş" kısmında "Destan Kavramı, Destanların Teşekkülü ve Tasnifi" ve "Oğuz Kağan Destanını Oluşturan Tarihî, Kültürel ve Sosyal Zemin" konularını ele almıştır. Birinci Bölüm, "Andalip'in Hayatı, Sanatı ve Eserleri", İkinci Bölüm "Oğuz Kağan Destanı'nın Nüshaları ve Bu Nüshalar Üzerine Yapılan Çalışmalar", Üçüncü Bölüm ise "Andalip Oğuzname'si ile Diğer Oğuz-Name Nüshalarının Epizotları ve Motifleri Yönünden Karşılaştırılması" başlıklarını taşımaktadır. Çalışma Andalip Oğuznamesi'nin önce Türkmen Türkçesi ile daha sonra da Türkiye Türkçesi ile olan metni verilerek bitirilmiştir.

Türkiye'de Andalip ve eserleri ile ilgili olarak yayımlanan önemli çalışmalardan biri de *Kardeş Kalemler* dergisinin¹¹ 54. sayısıdır. Derginin söz konusu sayısında, Andalip'in doğumun 350. yılı münasebetiyle Andalip hakkında makaleler yayınlanmıştır. Bu makaleler şöyledir: Ramiz Asker'in *350 Yıldır Şakıyan Bülbül* adlı yazısı, Annagurban *Aşırov'un Dili Destanlı Şair*; Pena Toylıyev ve Nurcan Güder'in Ahmet Bekmiradov'dan çevirdiği *Kitap Gördüm Andalip'tan*, Ahmet Gökçimen'in *Andalip'in Yusuf Züleyhası*, Aman Şıhnepesov'un *Andalip'in Şiirleri*, Pena Toylıyev'in Nurmhammet Aşırpür'den çevirip yayımladığı *Nurmhammet Andalip ve Tercümanlık Geleneği* yazısı, Pena Toylıyev'in *Andalip'in Doğumunun 350. Yılı Münasebetiyle Yapılan Çalışmalar ve Küçük Bir Andalip Bibliyografyası*, Berdi Saryev'in *Doğal Güzellikleri ve İnsanın Karakteristik Özelliklerini Sözcüklerle Resmeden Klasik Şairi* makaleleri dikkat çekmektedir.

Andalip'in eserleri üzerine yapılmış olan çalışmalardan biri de Soner Sağlam'ın 2015 yılında *Alevilik Araştırmalar Dergisi*'nde yayımlanan *Türkmenistan Sahasından Bir Kahramanlık Hikâyesi: "Baba Ruşen"*¹² adlı makaleleridir. Makalede, ilk olarak

¹⁰ Aça, Mustafa. (2011). *Oğuznamecilik Geleneği ve Andalip Oğuznamesi*. Konya. Kömen Yayınları.

¹¹ *Kardeş Kalemler Dergisi*, 2011, Haziran.

¹² Sağlam, Soner (2015). Türkmenistan Sahasından Bir Kahramanlık Hikâyesi: "Baba Ruşen". *Alevilik Araştırmaları Dergisi*, 9, 169-229.

Nurmuhammet Andalıp'ın hayatı, edebî şahsiyeti ve eserleri hakkında bilgi verilmiş, daha sonra Baba Ruşen hikâyesinin özeti konulmuştur. Hikâye şekil, üslup ve motifleri açısından incelenmiştir.

Andalıp hakkında hem yazılar kaleme alan hem de onun bazı şiirlerini Türkiye Türkçesine aktaran Hüdayi Can da bu konuda zikredilmesi gereken bir isimdir. “Ne Bela Hûb”, “Canına Yetse”, “Olmuşum”, “Ölürüm”, “Dilber”, “Yanmaz mı?”, “Aheste Aheste”, “Hoş Reftarın Senin” adlı şiirleri Türkiye Türkçesi'ne aktararak yayımlamıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKMEN DESTANCILIK GELENEĞİ VE ANDALIP'IN HİKÂYELERİ

Türkiye’de “halk hikâyesi” terimiyle karşılanan metinler, Türk Dünyası edebiyatlarında farklı terimler ile karşılanmaktadır. Türk dünyası edebiyatında, yani çalışma konusunun geçtiği Türkmenistan’da bu terim “*dessan*” terimiyle karşılanmaktadır. Çalışmada konu edinilen Andalip’in “*dessan*”larının yazarı belli olduğu için “*avtorlu dessan*” olarak adlandırılır. Bu kısımda, terim farklılığı da göz önünde bulundurularak “Türkmen Destancılık Geleneği” hakkında bilgi verilecektir.

Türkiye’de “destan” terimi Türk dünyası coğrafyasındaki Türk topluluklarının edebiyatlarında farklı terimlerle karşılanmaktadır. Büyük oranda aynı tür metinler olmasına rağmen kullanılan terim, farklılık göstermektedir.

Türkiye’de “destan” kelimesiyle karşılanan metinler, Türkiye dışındaki Türk toplulukları arasında aynı kelimenin farklı şekilleriyle veya başka kelimelerle de ifade edilir. Destan türünü karşılamak için Yakut Türkleri, “olongo” veya “olonho”; Altay Türkleri, “kay çörçök”; Tıva Türkleri, “tool”; Hakas Türkleri, “alıptıg nımah”; Kırgız Türkleri, “comok”, “epos”, “dastan”; Kazak Türkleri, “epos”, “cır”, “dastan”, “ańız”; Uygur Türkleri, “dastan”; Özbek Türkleri, “dastan”; Türkmen Türkleri, “dessan”; Azerbaycan Türkleri, “dastan”; Başkurt Türkleri, “epos”, “dastan”, “kobayır”, “uzun şiir”, “kissa”, “Tatar Türkleri (Sibirya, Kazan, Kırım ve

Dobruca”“*dastan*” (*Kırım ve Dobruca Tatarları “destan”*) “*epos*” gibi terimler kullanılmaktadırlar (Şahin, 2010: 1).

Bu adlandırmadan da görüldüğü üzere Türkiye dışındaki Türk topluluklarının edebiyatlarında, Türkiye’dekinden farklı isimlendirmeler mevcuttur. Hatta bazılarında, örneğin Kazak Türklerinde iki farklı terim kullanılmaktadır. Bu terimler “*epos*” ve “*cır*”dır.

Türkiye dışındaki Türk edebiyatlarıyla Türkiye arasında “*destan*” terimin içeriği ve kullanımıyla ilgili, belli başlı farklılıklar bulunmaktadır. Türkiye’de aşk ve kahramanlık konulu anlatılar için yapılan isimlendirme farklıdır. Aşk konulu anlatılar için “*halk hikâyesi*” terimi, kahramanlık konulu anlatılar için ise “*destan*” terimi kullanılmaktadır. Duruma bu açıdan bakıldığında, Türkiye dışındaki Türk edebiyatları ile Türkiye’deki edebiyat arasında terim farklılıkları ortaya çıkmaktadır. Bu durum da bir problem teşkil etmektedir (Şahin, 2010: 1).

Destanlar ve destan geleneği hakkında birçok çalışma yapmış olan Metin Ekici, destanın tanımını “*Bir millet veya toplumun hayatında derin bir iz bırakmış olaylardan kaynaklanıp; çoğunlukla manzum, bazen de manzum-mensur karışık; birden fazla olayın aktarımına izin veren genişlikte; usta bir anlatıcı tarafından veyahut da ustalardan öğrendiğini aktaran bir çırak tarafından, bir dinleyici kitlesi önünde bir müzik aleti eşliğinde ya da bir melodiyle anlatılan; sözlü olarak anlatılanlardan bazıları yazıya geçirilmiş; bir milleti veya toplumu sonuçları bakımından ilgilendiren bir kahramanlık konusuna sahip; dinlendiğinde veya okunduğunda milli değerleri, şahsi değerlerin üstünde tutmayı benimseten sözlü ve yazılı edebi yaratmalardır.*” şeklinde yapmıştır (Ekici, 2002: 18).

Bu tanım ayrıntılı olarak incelendiğinde halk hikâyesi ile destan arasında konu, şekil, içerik gibi birçok açıdan benzerliğinin olduğu görülmektedir. Halk hikâyeleri destanlardan sonra ortaya çıkmasına rağmen halk hikâyeleri ile destanlar arasında benzerlikler mevcuttur. Destanlar, kahramanlık konularını anlatırken halk hikâyeleri,

aşk konusunu işler. Destanlar halkın kültürünü, geleneğini öne çıkarırken halk hikâyelerinin ferdi konuları işlediği görülür (Hança, 2009: 49).

Destan tanımını kapsamlı olarak işledikten sonra, destan kelimesinin terim anlamına, konularına göre hangi adları aldığına bakmakta fayda vardır. “*Destan*” kelimesi geçmişten günümüze kadar farklı ülkelerin edebiyatlarında, terim olarak çeşitli anlamlarda kullanılmıştır. Bu terimin halk edebiyatı içindeki anonim ürünlerde, kahramanlık anlatılarında, aşk konulu anlatılarda “halk hikâyesi”nin karşılığı olarak kullanıldığı bilinmektedir. Bu terim Türkiye Türkçesinde, konuları itibariye kahramanlık konularını işleyen eserler için “*destan*”, aşk konusunu işleyenler için “*halk hikâyesi*” olarak ifade edilir. Fakat bu ayırım, Türk dünyası edebiyatlarında bu kadar açık değildir. Türkiye Türkçesinde “*halk hikâyesi*” olarak adlandırılan metinler, Türkiye dışındaki Türk edebiyatlarında farklı bir terim ile adlandırılmaktadır. Türkiye’deki halk hikâyelerinin karşılığını, Türkiye dışındaki Türk edebiyatlarında, “muhabbet destanı” alır (Oğuz, 2004: 5).

Tezde konu edilen Nurmuhamet Andalıp’ın hikâyelerine de bu terim problemi çerçevesinde bakmak gerekir. Türkmenler, bu hikâyeler için “*dessan*” terimini kullanmaktadır. Türkiye Türkçesi terminolojisi açısından bakıldığında “*halk hikâyesi*” terimi daha uygundur. Bu mesele araştırmacılar arasında görüş farklılığı yaratmış olsa da orta noktada buluştukları konular da bulunmaktadır. Türkiye’deki halk bilimi araştırmacıları destan teriminin tanımı, genişliği, adlandırması konusunda farklı görüşler dile getirmişlerdir. Araştırmacılar, destan kelimesinin kökeni ve hangi dilden dilimize geçtiği konusunda aynı görüştedirler: Farsça “*dâstân*” kelimesinden dilimize geçtiğini düşünürler. Destan teriminin anlamlandırılması konusunda da araştırmacıların fikir birliğine vardığı görülmektedir. Terim öncelikle “*hikâye, kısa hikâye, masal, esâtir*” gibi karşılıklarla açıklanmış; ilerleyen zamanlarda daha eski ve kapsamlı bir tür olduğu anlaşılmış hatta böyle olduğu kabul edilmiştir (Aça, 2013: 1).

Türkiye ve Azerbaycan’da destan anlatıcılarına “*âşık*” ve “*ozan*” adları verilmektedir. Bu adlandırma, Türkiye dışındaki Türk topluluklarında, tamamen olmasa da bazı farklılıklar göstermektedir. Kırgız Türklerinde “*jomokçu*”, “*manasçı*”; Karakalpak Türklerinde “*jırav*”; Kazak Türklerinde “*cırşı*”, “*akın*”,

“*cırav*”; Altay Türklerinde “*gayçı*”; Hakas ve Şor Türklerinde “*hayçı*”; Tatar Türklerinde “*çiçen*”, “*sasan*”, “*şeşen*”; Başkurt Türklerinde “*susan*”, “*sesen*”; Tuva Türklerinde “*toolçu*”, “*tofalarsa*”, “*ülegerşi*”; Türkmenlerde “*dassançı*”, “*bagşi*”; Özbek Türklerinde “*bahşi*”, Uygur Türklerinde “*goşagçı*”, “*dastançı*”, “*meddah*” gibi adlandırmalar bulunmaktadır (Çobanoğlu, 2011: 63).

Her ülke edebiyatının yazınsal türlerinin ortaya çıkma ve gelişme geleneği vardır. XVIII. yüzyılda Türkmenistan’da destan yazma geleneği, önemli bir yer tutmaktadır. Bu yüzyılda farklı şairler kahramanlık, aşk ve din gibi konularda birçok destan yazmıştır. Bu şairlerin başında, Andalıp gelmektedir. Andalıp’tan sonra sırasıyla Mollanepes, Magrupı, Şeydayı gibi şairleri söyleyebiliriz. Bu yazılan destanlardan kahramanlık ve aşk konulu olanlar çok fazladır ancak bu destanlardan özellikle dinî konulu destanlar halkın ilgisini çekmiştir. Çünkü destanlarda Hz. Ali ve oğullarının kâfirlerle savaşları ve kâfirleri Müslüman yapmaları akıcı bir dille anlatılmıştır. Destanlarda kendinden bir parça bulan insanlar, o destanları benimsemiş ve bu destanların gelecek kuşaklara aktarılmasını sağlamıştır. İnsanlar bu destanlardan bazılarının, sözlü gelenekten yazılı geleneğe aktarılmasını sağlamıştır. Böylece bu metinlerin farklı varyantları ve farklı nüshaları günümüze kadar gelmiştir. Türkmen destanları üzerine Türkmenistan’da, Türkiye’de ve Türk dünyası topluluklarında farklı araştırmacılar farklı tasnifler yapmışlardır. Türkmen destanlarını konularına göre “kahramanlık destanları”, “aşk hikâyeleri” ve “dini hikâyeler” olarak üç gruba ayırabiliriz. Bu çalışmada işlenen destanları (hikâyeleri) dinî hikâyeler başlığı altında değerlendirmek doğru olacaktır. İslamiyetin kabulüyle birlikte dinî, özellikle Hz. Ali ile ilgili dinî hikâyeler, sözlü kültürde oluşmaya başlamış; daha sonraları yazılı ortama geçirilmişlerdir. Halk arasında da çok sevilerek okunmuştur.

Türkmen destancılık geleneğinde destan konularının bir destanda toplandığı görülür. Örneğin din, kahramanlık, aşk konularının hepsinin içinde bulunduğu destanlar vardır. Bu destanların çoğu, Hz. Ali ile ilgilidir. *Baba Ruşen* ve *Zeynel Arap* gibi destanlar Hz. Ali ile ilgilidir. Bu destanlar kim tarafından işlenirse işlensin, kim tarafından anlatılırsa anlatılsın benzer özellikler gösterir. Arap ve Fars kaynaklarından alınan bu anlatılar, Türkmen destan geleneğine uygun olarak işlenip hem sözlü hem de yazılı kültüre adapte edilmiştir. Andalıp’ın kaleme aldığı *Zeynel*

Arap ve Baba Ruşen Hz. Ali ve oğullarının İslam dini için yaptığı mücadeleleri anlatır (Şahin, 2011: 88).

Çalışmamızda incelediğimiz diğer bir hikâyeye Zeynel Arap'ta da Hz. Ali ve oğullarının İslam dini için farklı kâfir diyarlarına gidip kâfirlerle savaşması ve bu savaşların sonucunda da onları Müslüman yapması konu edinmektedir. Baba Ruşen'den farklı olarak bu hikâyede, aşk konusu işlenmiştir. Hz. Ali'nin, Hanefiye'den olan oğlu İmam Muhammet, gittiği diyarların birinde çok güzel bir kız olan Zeynel Arap'a âşık olur. Bu güzel kıza, dev ve kâfirlerin padişahının veziri olan Imlag adlı kâfir de âşıktır. İmam Muhammet, Zeynelarap'a kavuşmak için önce devi ininde öldürür. Daha sonra İmam Muhammet'in sevdiği kızı, Imlag kaçıtır. Hz. Ali ve Hz. Ali'nin diğer oğulları İmam Hasan ve İmam Hüseyin'in yardıma gelmesiyle Zeynel Arap, Imlag'ın elinden kurtarılır. Hz. Ali ve oğulları kâfirlerle olan savaşı da kazandıktan sonra Zeynel Arap'ı da alıp Medine'ye döner; daha sonra İmam Muhammet ile Zeynel Arap evlenir.

Kıssa-yı Firgun adlı eser ise bir "*dinî şiir*" özelliği gösterir. Şiir, destan türünden farklı bir geleneğe ve tecrübeye sahiptir. Ancak her iki tür arasında geçişler çok sık olarak yaşanmıştır. Kimi zaman bu alışverişler ortaya konulan eserlerin türü konusunda ihtilaflara yol açar (Aça, 2011: 77). Bu şiir, Hz. Musa ile ilgilidir. Hikâyede Hz. Musa, Firavuna kölelik yapan Yahudi bir ailenin çocuğudur. Firavun, bir gün rüya görür. Rüyasını münecimler yorumlar ve Yahudi soyundan gelecek bir erkek çocuğun kendisini öldüreceğini, söylerler. Firavun, o günden sonra doğacak bütün Yahudi erkek çocuklarının öldürülmesi emrini verir. İmran'ın karısı da bu sırada hamiledir. Çocuk dünyaya gelir. İlk önce tandırda saklarlar. Daha sonra Cebrail gelir ve çocuğu bir sandığa koyup Nil nehrine bırakmalarını söyler. Çocuğu Nil nehrine bırakırlar. Firavun ve karısı bu sırada Nil nehrini seyre dalmışlardır. Bu sandığı görürler ve Firavun karısına bu sandıktan çıkan şeyi kendisine bağışlayacağını söyler. Sandığın içinden çocuk çıkar ve bu çocuğu evlatlık alırlar. Daha sonra çocuk büyür ve Hz. Musa olur. Hz. Musa, Firavun'u öldürerek tahtı ele geçirir ve Mısır'ın sahibi olur.

Türk destancılık geleneğinin çok eski bir geçmişi vardır. Bu destan geleneğine konu olan anlatılar ise çok geniş coğrafyada yaşanan olaylardan oluşur. Eski tarihten günümüze kadar farklı konularda birçok destan, sözlü ve yazılı gelenekte oluşmuş; nesilden nesile aktararak günümüze kadar ulaşmayı başarmıştır. Hâlen birçok Türk topluluğunun destancılık geleneğini muhafaza ettiğini söyleyebiliriz. Türk topluluklarındaki destancılık geleneğinde bazı farklılıklar meydana gelmiştir. Bu farklılıklar ve değişmelerden, kökleri güçlü olan önemli Türk destanları “*Oğuz Kağan*”, “*Manas*”, “*Alıp Manas*” etkilenmemiştir. Şu da bilinmelidir ki Türk topluluklarındaki destan geleneğinde adlandırma, işlenen konu, metinler, beslenen kültürel ortam gibi birçok konuda ortaklıklar bulunmaktadır. Bu ortaklıkları da karşılaştırmalı çalışmalar sonucunda ortaya çıkarmak mümkün olacaktır (Şahin, 2011: 7).

Sözlü gelenek ürünleriyle Türk toplumunun siyasî, iktisadî, ekonomik ve kültürel bir bağı vardır. Türk destancılık geleneğinin oluşmasında, Türklerin yaşadığı coğrafya, kabul ettikleri din ile buldukları sosyal ve siyasal çevre etkili olmuştur. Toplumun geçirmiş olduğu bu evreler, sözlü kültür ürünlerinin oluşmasına zemin hazırlamıştır. İlk zamanlar Gök Tanrı inancını benimseyen Türkler, daha sonra Müslümanlığa girince destan konularında da değişiklikler olmuştur (Aça, 2000: 5-6).

Türklerde köklü bir destan geleneğinin olduğu bilinen tarihî bir gerçektir. Bu geleneğin içine giren “*Dede Korkut Hikâyeleri*” ve “*Oğuz Kağan*”, “*Ergenekon*”, “*Yaratılış*”, “*Türeyiş*”, “*Göç*”, “*Bozkurt*” destanları, Türk dünyası edebiyatının köşe taşı eserlerdir. Bu köklü geleneğin bir halkasını da Türkmen halk edebiyatında üretilen destanlar teşkil etmektedir. Bu zengin destan geleneğinin mimarları arasına Mahtumkulu, Azadi, Andalıp, Magrupı, Şabende ve Şeydayı girer. Bu şairlere aynı zamanda “destancı şair” denilir. Bu destanlara “*Leyli-Mecnun*”, “*Yusup-Züleyha*”, “*Gül-Bilbil*”, “*Gül-Senuber*”, “*Seypel-Melek*” gibi ürünler örnek gösterilebilir. Bu destanları yaratan şairler, milli örf ve adetlere bağlı kalarak halkın bağrından çıkmış konuları eserlerinde işlemişlerdir. Eserlerin kalıcılığı bu şekilde sağlanmıştır (Erdem, 2009: 2).

Türkmenistan’da destan türü ve bu türü adlandırmada kullanılan terimler üzerinde de durmak yararlı olacaktır. Türkiye’deki terimlerden farklı ve benzer terimler mevcuttur. Türkmenistan’da destan türüyle ilgili olarak “Epos”, “Dessan”, “Avtorlu Dessan”, “Anonim Dessan”, “Halk Dessanı”, “Gahırmançılıklı Halk Dessanı”, “Erteki Eposı” gibi terimler kullanılmaktadır.

2. 1. Epos

Türk halk edebiyatının türleri arasında, önemli vazifesi olan türlerden biri “epos”tur. Türkiye Türkçesinde bunun karşılığı olarak “destan” kelimesi kullanılmaktadır. Destanlar bir milletin geçmişinden ders almasına ve geleceğe ışık tutmasına vesile olur. Destanlar, tarihin tanıklığını yapar ve insanlar bu sözlü ve yazılı kültür ürünlerini gelecek kuşaklara aktarır. Destanlar sayesinde bir ulusun tarihini, kültürünü, edebiyatını, sosyal durumunu ve medeniyetini tanıma ve gelecek nesillere aktarma imkânı bulunur.

Belli başlı kaynaklara bakıldığı zaman bu terimin Türkiye Türkçesi’ne İslamiyet’in kabulünden sonra, Farsça’da kullanılan “dâstân” kelimesinin ses değişikliğine uğramasıyla girdiği söylenebilir. Bu terimin dünya edebiyatlarındaki adlandırılması ise şöyledir: Arapça’da “el-sra”, “el-kada”; Farsça’da “himsi”; İngilizce’de “epic”, “epos”, “epope”; ispanyolca’da “romancero”, “cantar”, “epopeya”; Almanca’da “epos”, “heldenlied”, “heldenepos”; İtalya’da “epica”, “canzone digesta”; Portekizce’de “epopéia”, “romanceiro”, “poesia épica”; Rusça’da “pos”, “popeja” ve “byliny” terimleri kullanılmaktadır. Epos için Fransızcada “kurmaca, uzun şiir” tanımlamaları yapılmaktadır. Eposta kahraman ve kahramanın başından geçen olaylar, ilk sırada yer almaktadır. Buna karşılık eseri yazan kişi kendini geri planda tutmaktadır. Bu türde “olağanüstü olaylar ve kahramanlık” ön plana çıkmaktadır (Oğuz, 2004: 5-6).

Metin Ekici “Destan Araştırma ve İncelemelerinde Kullanılan Bazı Terimler Üzerine” adlı makalesinde “epos” terimi ve işlevi üzerine bilgiler aktarmıştır. Bu bilgilerden yararlanmakta fayda vardır.

Anlatmaya dayalı bir hadise olarak tarif edildiğinde destan, bir şölen havasında, usta bir şair-destancı tarafından (ve sadece ustaların anlattıklarından öğrendiklerini söyleyebilen çırak-şair destancılar tarafından) özel bir söyleyiş ve anlatış tarzıyla ve bir kural olarak da bir müzik aleti eşliğinde icra edilen bir anlatıdır. Bir dinleyicinin kafasında onun bir destan dinleyip dinlemediği konusunda hiçbir zaman bir şüphe uyanmaz (Ekici, 2002: 18).

Türkmenler “epos” terimiyle kahramanlık konulu, büyük, hacimli eserler kastederler. Günümüze yakın tarihte ortaya çıktığı düşünülen “Yusuf-Ahmet”, “Ali Bey-Balı Bey”, “Tulum Hoca”, “Dövletyar” gibi kahramanlık konulu anlatılar için ise “epos” yerine “dessa” terimi tercih edilmektedir (Şahin, 2011: 57).

2. 2. Dessa

Baba Ruşen konusu itibariyle Hz. Ali'nin İslam dini için yaptığı kahramanlıkları işlediğinden; Zeynel Arap da yine aynı şekilde Hz. Ali ve oğulları olan İmam Hasan, İmam Hüseyin ve İmam Muhammet'in İslam dini için yaptığı kahramanlıkları anlatıldığından bu hikâyeler dinî konuludur. Kıssa-yı Fırgun ise Hz. Ali'nin maceralarını işlememektedir fakat Hz. Musa'nın Firavunu alt edip Mısır'ı ele geçirmesini anlatır. Bu anlatı da dinî konulu metin sınıfına konulabilir.

Türkmen destancılık geleneğinde “dessa” terimi, “epos” terimi gibi yaygın olarak kullanılmaktadır. Bu terim kahramanlık, aşk ve dini konulu anlatılar için kullanılmaktadır. Bir de sadece aşk konulu anlatılar için kullanılır. Dessa teriminin Türkmen Türkçesinde “olmuş vaka, tarihi vaka, hikâye, uzun hikâye, uzun şiir” gibi anlamları vardır. Andalp'ın “Oğuznamesi”nde bir bölüm “dessa” terimi ile adlandırılır (Şahin, 2011: 57).

Türkmen araştırmacı Seyit Garriyev, Andalp hakkında önemli araştırmalar yapmış ve yayımlamıştır. Garriyev'in Andalp'ın eserleri hakkında birçok yazısı bulunmaktadır. Bu kısımda bu araştırmalardan yararlanılarak bazı bilgiler verilecektir.

Türkmenistan'da "dessan" kelimesinin "Nazım ve nesir halde yazılan, bir olay örgüsüne sahip, geçmişin sözlü ve yazılı eserleri" anlamına geldiğini söyler. Ona göre "halk dessanı" olarak da adlandırılan bu eserlerde genellikle birbirini seven kız ve erkeğin kavuşmak için karşı koydukları engeller, bu engellerin aşılarak maksatlarına ulaşmaları anlatılır. Ayrıca Garriyev'e göre "halk dessanları" eposlara göre daha sonra teşekkül etmiştir. "Sayatlı-Hemra", "Şah Senem Garip", "Hüyrlukga-Hemra" gibi "dessan"lar, "Göroğlu" eposundan türemişlerdir. Garriyev bu görüşüyle, "dessan" terimini Türkiye'deki "halk hikâyesi"ne yaklaştırmakta ve terimi sadece aşk konulu hikâyeleri karşılamak için kullanmaktadır (Şahin, 2011: 58).

2. 3. Avtorlu Dessan

Yazarı belli olan destanlara "*avtorlu dessan*" denmektedir. Sözlü gelenekten derlenen yazarı belli olmayan destanlar da bulunmaktadır. Sözlü kültür ortamında yaratılan destanlar ile yazarı belli olan destanlar arasında birçok ortak yön vardır. Avtorlu dessan yazan kişilerin, sözlü kültür ürünlerinden bir nebze de olsa esinlendiğinden bahsedilebilir.

18. yüzyıl, Türkmen destancılık geleneğinin en parlak dönemidir. Andalıp ve birçok şair bu yüzyılda eser vermiştir. Bu yüzyılda, sözlü kültür ürünleri ile yazılı kültür ürünleri bir ortaklık gösterir. Şeydayı, Magrupı, Şabende gibi şairler eski tarihten, rivayetlerden, mitolojiden ve farklı yazınsal türlerden aldığı konuları destan tarzında işlemiştir. 19. yüzyılda Abdısetdar Kazı, "*Ceñname*"; Mollanepes, "*Zöhre-Tahir*" adıyla destanlar kaleme almıştır. Seydi'nin Talıbı'nın ve Mollamurt'un da bu dönemde yazdıkları destanlar vardır. Andalıp'ın "*Leyli-Mecnun*"u, Magrupı'nın "*Seypelmelek-Medhalcema*"i, Şabende'nin "*Gül-Bilbil*" ve "*Şabehram*"ı, Şeydayı'nın "*Gül-Senuber*"i destan tasniflerinde "*avtorlu dessan*" terimi altında değerlendirilir (Şahin, 2011: 60-61)

2. 4. Anonim Dessan

Kim tarafından, ne zaman, nerede yazıldığı belli olmayan eserlere "*anonim dessan*" denir. Bazılarını yazıya geçiren kişi bellidir ama orijinal yaratıcısının kim olduğu belli değildir. "*Köroğlu*" ve "*Şah Senem Garip*", "*Necep Oğlan*" "*anonim dessan*" sınıfına girer. Bu destanlar "*bagsı*"lar tarafından sözlü gelenekle bugüne gelmiştir.

Şairler kendi ülkelerinde ve başka bir ülkede yaşanan olaylar hakkında kıssa üretirler. Bu kıssaya farklı türler ilave edebilirler. Destanın hacminin artması, anlatıcının yeteneği ve becerisiyle ilgilidir. Bu durumun bir de olumsuz tarafı vardır. Destanı değiştiren kişi, destanın asıl yaratıcısını anmadığı için o kişinin unutulmasına sebep olur. Bu durum da hoş karşılanmaz (Şahin, 2011: 64-65).

2. 5. Erteki Eposu

Erteki eposunun Türkmen Türkçesindeki karşılığı, kahramanlık konulu anlatılardır.

Altay, Tıva, Hakas, Şor, Tatar ve Başkurt Türklerinde “mögelik tool”, “batırlık ertegi”, “batırlar turındaki ekiyetler”, “batırlar turahındaki ekiyetter/tılsımlı ekiyetler” adlarıyla geçen kahramanlık masalı, Türkmenlerde “erteki eposu” terimiyle karşılanmıştır. Kahramanlık konulu mensur anlatılar için kullanılan “erteki eposu”, destanın masalla ilişkisini veya destanla masal arasındaki bir türü işaret eder, ancak bu kategoriye giren anlatıların hangi terimle adlandırılacağı ve bu anlatıların sınırının nasıl çizileceği destan ve masal araştırmacılarını bekleyen bir problemdir (Aça, 2006: 90).

Halk hikâyesi araştırmaları, destan çalışmalarıyla birlikte başlamış ve halk hikâyeleri başlangıçta müstakil bir tür olarak değerlendirilmeyip, destanların bir alt sınıfı olarak tasnif edilmiştir. Yapılan ilk tasnifler, metod ve kullanılabilir olma bakımından yetersiz olmakla birlikte, sınıflandırma çalışmaları tarihinin ilkleri olma bakımından önemli kabul edilmektedir (Hança, 2009: 25).

Tezde işlenen anlatılara bakıldığında, Baba Ruşen’de kahramanlık ve dinî konular ağır basarken Zeynel Arap’ta ise kahramanlık, din ve aşk konuları ağır basmaktadır. Tek bir konu başlığı altında toplamak gerekirse Baba Ruşen, Zeynel Arap ve Kıssa-yı Fırgun dinî anlatılardır. Bu anlatılarda Hz. Ali ve oğulları İslam dini için mücadeleler etmektedir. Kıssa-yı Fırgun’da ise Hz. Musa’nın doğumu ve Firavun’un ülkesini ele geçirmesi anlatılır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BABA RUŞEN, ZEYNEL ARAP VE KISSA-YI FIRGUN HİKÂyelerİNİN YAPI BAKIMINDAN İNCELENMESİ

3.1. Epizot İncelemesi

Genel itibariyle görüldüğü üzere bu hikâyelerde aşk konusu işlenmemiştir. Bundan dolayı epizot yapısı çıkarılırken hikâyede olan olaylar üzerinden hareket edilerek klasik epizot başlıklarının yanı sıra ilave başlıklar da eklenmiştir.

Baba Ruşen Halk Hikâyesinin Epizot Yapısı

Epizot: Kahramanın Ailesi ve Sosyal Durumu

Hikâyede iki kahraman bulunmaktadır. Hz. Ali ve Baba Ruşen hikâyenin kahramanıdır.

Baba Ruşen'in Ailesi ve Sosyal Durumu

Baba Ruşen'in bir kızı vardır. Borçlu olduğu bir tüccar borcu karşılığında Baba Ruşen'den kızını ister. Baba Ruşen, kızını kurtarmak için para bulur.

Hz. Ali'nin Ailesi ve Sosyal Yapısı

Hz. Ali'nin ailesi konusunda hikâyede bazı bilgiler bulunmaktadır. Hikâyede Hz. Ali ve Baba Ruşen kâfir diyarına sefere çıkmaya karar verirler ve yola çıkacakları zaman Hz. Ali'nin oğulları İmam Hasan ve İmam Hüseyin gelir. Hikâyede sadece Hz. Ali'nin oğullarından ve Hz. Peygamber'den bahsedilmektedir.

Epizot: Zaman ve Mekân

Hikâyede herhangi bir tarih ve zaman belirgin olarak verilmez, daha çok masallarda kullanılan belirsiz zaman formeli kullanılır. Halk hikâyelerinde karşılaşılan bu belirsiz zaman formeli, bu hikâyede “*haberleri rivayet edenler şöyle buyururlar ki*” şeklinde karşımıza çıkar. Hikâyede “Medine şehrinde Baba Ruşen adında oldukça fakir bir sahabe vardı.” ifadesinden yola çıkılırsa belirgin bir zaman yoktur fakat mekân bellidir. “Baba Ruşen” adlı halk hikâyesinin incelenen metninde geçen şehir isimlerinden birkaçı Medine, Hayber, Berber’dir. Bunlardan Medine, Hz. Peygamberin, Hz. Ali’nin ve hikâyenin kahramanlarından olan Baba Ruşen’in yaşadığı şehirdir. Berber ise Mergup Şah’ın padişahlık yaptığı ve Hz. Ali ile Baba Ruşen’in bin altını bulmak için sefere çıktığı şehirdir. Hayber şehri ise Ömer Anter’in yönetiminde olan ve daha sonra Hz. Ali’nin kontrolüne geçen bir şehirdir.

Sözlü anlatı türlerinin ve halk hikâyelerinin bir özelliği olan belirsiz zaman formeli Baba Ruşen adlı hikâyede de görülmektedir. Halk hikâyelerinde görülen, kahramanın çok uzun mesafede olan yolu çok kısa zamanda aşması durumu, Baba Ruşen’de de söz konusudur. Hz. Ali, Baba Ruşen’den gözlerini kapamasını ister. Baba Ruşen gözlerini yumar ve “Elham”ı okur. “Âmin” diyerek gözünü açar. Bakar ki altı aylık yolu aşmışlar.

Epizot: Metnin Olay Örgüsü

Kahramanların Gurbete Çıkması

Kahramanların macerasının başladığı epizottur. Hz. Ali ve Baba Ruşen, Hz. Peygamber’den müsaade aldıktan sonra tüccarın istediği bin altını bulmak için kâfir diyarına doğru gurbete çıkarlar.

Tüccara bin altın borcu olan Baba Ruşen, eğer borcunu ödemezse borcu karşılığında kızını tüccara vermek zorunda kalacaktır. Bu sıkıntısını çözmek için Hz. Peygamberin yanına gider. Sıkıntısını anlatırken Hz. Ali de oradadır. Konuşmayı dinleyen Hz. Ali, Hz. Peygamber’den müsaade alarak bu sıkıntıyı çözmeye talip olur. Hz. Ali, Baba Ruşen ile sefere çıkar. Hz. Ali, Baba Ruşen’den kendisini köle kılığına sokarak bin altın karşılığında satmasını ister.

Kahramanların Mergup Şah ile Karşılaşmaları

Baba Ruşen, Hz. Ali'yi köle kılığına sokarak pazara satmaya götürür. Adını da Kaşamşam koyar. Mergup Şah'a pazarda çok mükemmel bir kölenin satılık olduğu haberi gelir. Bunun üzerine Mergup Şah, adamlarını o köleyi saraya getirmeleri hususunda görevlendirir. Mergup Şah'ın yanına gelen Hz. Ali ve Baba Ruşen, padişahın şartlarını kabul eder ve Baba Ruşen Hz. Ali'yi köle olarak bin altın karşılığında satar.

Kahramanın Kâfirlerle Mücadeleye Girişmesi

Hz. Ali, Baba Ruşen'i Medine'ye gönderdikten sonra amaçlarını gerçekleştirmek için çalışmalara başlar. Mergup Şah, ilk önce kölenin gücünü denemek için Gıgam adlı pehlivanla güreş tutturur. Hz. Ali, Gıgam'ı yerden yere vurur. Daha sonra binlerce kölenin tutamadığı bendi Hz. Ali'ye tuttururlar. Berber ülkesini tehdit eden ejderhayı öldürür. Bu aşamalardan geçerken Kaşamşam, kendisinin Hz. Ali olduğunu söylemez. Daha sonra Mergup Şah, Kaşamşam'a Hz. Ali'yi yakalayıp getirmesini emreder. Hz. Ali pehlivanlarla yola çıkar. Yolda pehlivanlara kendini tanıtır, kendini zincirlere bağlatarak kâfirlerle mücadeleye başlar.

Kahramanın Kâfirlerle Olan Mücadeleyi Kazanıp Onları Müslüman Yapması

Hz. Ali kendini tanıttıktan sonra kâfirler kendisine saldırır. Hz. Ali, Zülfikar ile kâfirlerin kellesini uçurur. Bunu öğrenen Mergup Şah, Hz. Ali'nin üzerine binlerce asker gönderir. Hz. Ali hepsini öldürür. Mergup Şah çaresiz kalır. Hz. Ali Mergup Şah'ı Müslümanlığa davet eder. Mergup Şah, Müslümanlığı kabul eder. Daha sonra Mergup Şah, beş vakit namaz kılmaya başlar. Hz. Ali'ye binlerce kez şükranlarını iletir. Hz. Ali'ye kırk deve yükü ile altın verir.

Kahramanın Memlekete Geri Dönmesi

Hz. Ali kâfir diyarını Müslüman yaptıktan sonra Medine'ye geri döner. Hz. Ali sahabelerle görüşüp, Medine camisine varır ve Hz. Muhammet'i ziyaret eder. Hz. Peygamber, Hz. Ali'yi görünce alnından öper. Bütün halk sevinir. Hz. Ali daha sonra bütün sahabeye; fakir ve kimsesizlere taksim eder. Hz. Ali'nin yaptığı bu hayırlı işle dostları şad, düşmanları yenilir. Geriye altın yüklü iki deve kalır. Hz. Osman'a yarım deve altın verir. Dostları mutlu, düşmanları gamlı olur.

Sonuç

Sonuç olarak Hz. Ali, Baba Ruşen'e lazım olan bin altını kendisini köle olarak sattırarak temin eder. Hz. Ali, altınları aldıktan sonra Baba Ruşen'i Medine'ye gönderir. Kendisi kâfirlerle savaşır ve sonunda kâfirleri ve kâfirlerin padişahlarını Müslümanlığa davet eder. Onlar da Müslümanlığı kabul eder. Kâfirler, kendilerini Müslümanlığa geçirdiği için Hz. Ali'ye minnettar olur ve kırk deve yüküyle altın verirler. Hikâyenin sonunda çaresiz bir Müslüman kulun müşkülü giderilmiş olur hem de Berber ülkesi İslamlaştırılır. Buradan getirilen altınlar ihtiyaç sahiplerine dağıtılarak onlara yardım edilir.

Zeynel Arap Hikâyesinin Epizot Yapısı

Epizot: Kahramanın Ailesi ve Sosyal Durumu

İmam Muhammet'in ailesi konusunda hikâyede bilgiler bulunmaktadır. Hz. Ali'nin Fatma Zehra'dan iki tane oğlu ve Hanefiye'den de bir tane oğlu vardır. Hikâyenin kahramanı İmam Muhammet, Hanefiye'nin oğludur. Diğer kardeşlerinin ismi ise İmam Hasan ve İmam Hüseyin'dir. İmam Muhammet'in ailesi Medine'de saygıdeğer bir ailedir. Hikâyenin ilerleyen bölümünde ailenin genişlediğini görüyoruz. İmam Muhammet, kâfir diyarında bulunan Cemhur'un kız kardeşi Zeynel Arap'a âşık olur. Zeynel Arap rüyasında Müslüman olur. İmam Muhammet, Zeynel Arap'a nikâh kıyarak evlenir.

Epizot: Zaman ve Mekân

Hikâyede zaman, Hz. Ali, Hz. Hüseyin ve İmam Muhammet'in yaşadığı zamandır. herhangi bir tarih ve zaman belirgin olarak verilmemiş, daha çok masallarda kullanılan belirsiz zaman formeli kullanılmıştır. Hikâyede “*Otuz üç bin sahabe, birkaç bahadır ve pehlivan ile nice gün yürüyüp Rum vilayetine ulaştılar*” ifadesinden yola çıkılırsa belirgin zaman bulunmamaktadır fakat mekân belirgindir.

Zeynel Arap adlı halk hikâyesinin incelenen metninde geçen şehir ve diyar isimlerinden birkaçı Medine, Kamus, Zingar, Arap, Acem ve Rum diyarıdır. Bunlardan Rum diyarında Hz. Ali, kâfirlerle savaşmıştır. Hz. Ali kâfirlerin kellesini uçurup padişahın kızı Hanefiye'yi alıp peygamber aleyhisselamın yanına getirir. Hz. Ali, Hz. Peygamber'in de rızasını aldıktan sonra Hanefiye'ye nikâh kıyarak evlenir. Medine şehri ise Hz. Peygamber, Hz. Ali, İmam Hasan, İmam Hüseyin ve İmam Muhammet'in yaşadığı şehirdir. Kamus şehri ise Katran Şah'ın padişahlık yaptığı şehirdir. İmam Muhammet kâfirlerle savaşmak için Kamus şehrine de gitmiştir. Zingar şehri ise aziz bir şehirdir. Padişahının adına Anka derlerdi. Arap ve Acem diyarında ona denk biri yoktu. İmam Muhammet, Anka Şah ile savaşmak için bu şehre de gitmiştir.

Epizot: Metnin Olay Örgüsü

Kahramanın Doğumu

Hz. Ali, Rum diyarının padişahı ile savaşır. Kâfirlerin hepsini öldürür. Padişahın kızı Hanefiye'yi, Rum diyarından kaçırap Medine'ye götürür. Medine'ye dönünce Hz. Ali ve Hanefiye, Hz. Peygamberin karşısına çıkarlar. Hz. Ali, Hz. Peygambere durumu anlatır ve Hanefiye ile evlenmek istediğini söyler. Hz. Ali ve Hanefiye evlenir. Daha sonra İmam Muhammet adında bir çocukları dünyaya gelir.

Kahramanların Birinci Buluşmaları ve Âşık Olmaları

Şehzade İmam Muhammet ile İmlag sahrada yürürken bir güzel şehir görünür. İmam Muhammet merak edip bu şehrin kimin şehri olduğunu sorar. İmlag, bu şehrin Cemhur'un şehri olduğunu söyler. Aynı zamanda Cemhur'un güzeller güzeli bir kız kardeşinin olduğunu da söyler. Fakat bu kıza Dövsepit adlı bir dev âşık olur. Kızın yanına kimse yaklaşmaya cesaret edemez. Devden korunmak için her gece ateş yakarlar. İmlag, şehzadeye kıza âşık olduğunu da söyler. O an şehzade de kıza âşık olur. Zeynel Arap abilerine bakmak için köşkün çatısına çıkar. Sonra elinde "Kur'an" olan bir genç görür. Rüyasında âşık olduğu kişinin bu çocuk olduğunu anladı olduğunu anlar. Zeynel Arap ve İmam Muhammet yüz yüze gelir ve birbirlerine hayran olur. Zeynel Arap, İmam Muhammet'ten kendisini kaçırmamasını istedi. İmam

Muhammet kendisin mert bir insan olduğunu, hırsızlık yapmayacağını söyler. İki âşık güzel vakit geçirir.

Kahramanın Sevgiliye Kavuşmasının Engellenmesi

İmam Muhammet'in âşık olduğu Zeynel Arap'a aynı zamanda Dövsepit adlı dev ve Katran Şah'ın veziri Imlag da âşık olur. İmam Muhammet'in Zeynel Arap'a kavuşmasını vezir ve dev engeller. İmam Muhammet ve Zeynel Arap bir gece ateş yakmayı unutup uykuya dalar. Bunu fırsat bilen dev Zeynel Arap'ı kaçıır. İmam Muhammet silkinerek uyanır. Gece ateş yakmadıklarını ve devin Zeynel Arap'ı kaçırdığını anlar. Devi bulmak için Imlag ile kuyuya giderler. İmam Muhammet ip sarkıtarak tek başına kuyuya iner. Devin uyumasını fırsat bilerek Zeynel Arap'ı sandığa koyar ve Imlag da yukarı çeker. Daha sonra kılıcıyla uyanan devin kellesini uçurur. Yukarı çıkmak ister fakat ip aşağıya gelmez. İmam Muhammet, Imlag'ın Zeynel Arap'ı kaçırdığını anlar. Gece rüyasına Hz. Peygamber girer ve silkinerek uyanır. Bakar ki başının üstünde ip durur. İpe tutunarak yukarı çıkar. Atının dört ayağı bir ayak olmuş ipe basar.

Kahramanın Sevgiliyi Kurtarmak ve Kâfirlerle Savaşmak için Sefere Çıkması

İmam Muhammet olanları Zeynel Arap'ın kardeşlerine tek tek anlatır. Cemhur ve kardeşleri İmam Muhammet'e katılarak Imlag'ın peşinden Kamus şehrine gider. Bu sırada Hz. Ali, İmam Hasan ve İmam Hüseyin, İmam Muhammet'e yardım etmek için Hz. Ömer'in de desteğini alarak Kamus şehrine doğru yola çıkarlar. Daha sonra İmam Hasan ve İmam Hüseyin, kardeşi İmam Muhammet ve Cemhur ile beraber karşılar. Hz. Ali'ye İmam Muhammet'in bulunduğu söylenir. İmam Muhammet olanı biteni babasına anlatır. Hz. Ali Zeynel Arap'ın bulunacağı sözünü verir. Daha sonra hep birlikte Kamus şehrinin kalesini kuşatırlar. Kamus şehrinin kralının adı Katran idi. Hz. Ali kâfirlerin arasına dalar bakar ki bir çadırda Zeynel Arap üzgün oturur. Hz. Ali'i, Zeynel Arap'ı oradan kurtarır. Hz. Ali, Zeynel Arap'ı, İmam Muhammet'in yanına getirir fakat oğlunun Anka Şah tarafından zindanda tutulduğunu öğrenir. Zeynel Arap şehzadenin zindanda tutulduğunu işitip sonbahar bulutu gibi hazince ağlar. Hz. Şah-ı Merdan, Kamus şehrinde çıkarak Muhammet

Mustafa'nın kılıcını alıp İmam Muhammet'i kurtarmak için Zingar şehrine gider. Hz. Ali ve yanındakiler, Anka Şah'ın kalesini kuşatır. Anka Şah korkusundan İmam Muhammet'i zindandan çıkartıp babasına karşı savaşmasını ister. İmam Muhammet bu teklifi kabul eder. Daha sonra savaş alanında babasına hürmetsizlik yaptığını anlayarak babasından özür diler. Beraberce kâfirleri kılıçtan geçirirler. Hepsi Müslüman olur. Zeynel Arap'ın gözü yollarda kalır. Acep ne zaman gelecekler, diye düşünür. Bu vakit bir adam gelip: “*Ey kadın müjdem ver. Şah-ı Merdan İmam Muhammet'i bularak sağ salim getirir*” dedi. Sonra Zeynel Arap sevinerek yâd edip: “*Şükür Allah'a yârim gelir*” dedi.

Kahramanın Memlekete Dönmesi, Sevgiliyle İkinci Buluşması ve Evlenmesi

Hz. Ali, İmam Hasan ve Hüseyin, Muhammet'i kâfirlerin elinden kurtardıktan sonra onları Müslümanlığa davet edip Medine şehrine doğru yola çıkarlar. Bu haberi alan Zeynel Arap, çok sevinir. Zeynel Arap, sevgilisinin sağ salim olduğunu ve yola çıktığı haberini alır. Hz. Şah-ı Merdan, Zeynel Arap'ın ve şehzadenin nikâhını kıyar. Şehzade ile Zeynel Arap âşıklar muradlarına erer. Şehzade ile Zeynel Arap birbirlerinin hâlini sorar. Hz. Şah-ı Merdan malını hepsine paylaşır. Ondan sonra Medine şehrinde kırk gün kırk gece düğün yaparlar. İki âşık birbirlerini bulur. Allah muratlarına erdirir. Âmin. Temmet el kitap.

Sonuç

Sonuç olarak İmam Muhammet sevdiği kız olan Zeynel Arap'ı kâfir memleketinde rakiplerinin elinden kurtararak nikâh kıyar ve evlenir. Hz. Ali ve oğulları da kâfir diyarının Müslümanlığı seçmesine vesile olur.

Kıssa-yı Fergun Halk Hikâyesinin Epizot Yapısı

Epizot: Kahramanın Ailesi ve Sosyal Yapısı

Hz. Musa'nın ailesi konusunda hikâyede bilgiler bulunmaktadır. Firavun bir gece bir rüya görür. Firavun bu rüyayı yorması için müneccimleri çağırır. Müneccimler korkarak bir gün Yahudilerden bir çocuğun dünyaya geleceğini ve Firavun'un ülkesine sahip olacağını söyler. Firavun bunun üzerine o günden sonra doğacak

bütün erkek Yahudi çocukları öldürtme emri verir. O sıralarda Firavun'un Yahudi hizmetkârı İmran'ın karısı da hamiledir. İmran ve karısı ne yapacağını bilemez. Sonunda çocuk dünyaya gelir. Firavun'dan korkan İmran ve karısı çocuğu bir sandık içinde Nil nehrine bırakır. İmran'ın karısı kızına sandığın ne tarafa gittiğini takip etmesini söyler. Firavun ve karısı o sıralarda Nil nehrini seyre dalarlar. O sırada nehirdeki sandığı gören Firavun o sandıktakini karısına bağışlayacağını söyler. Sandığın içine bakarlar ki bir erkek çocuk var. Firavun ve karısı bu erkek çocuğu evlat edinir. Hikâyede de görüldüğü üzere Hz. Musa'nın iki tane ailesi vardır. Asıl ailesi İmran'dır. İmran'ın sosyal, ekonomik durumu zayıftır. Firavun'un hizmetçiliğini yapar. Hz. Musa'nın ikinci ailesi yani Firavun'un sosyal, ekonomik durumu ise çok iyidir. Mısır ülkesinin yönetimi Firavunun elindedir.

Epizot: Zaman ve mekân

Hikâyede Hz. Musa'nın yaşamış olduğu zamandan bahsedilir. Hikâyedeki dörtlükten mekân bellidir.

Dünya Fırgun'u güzel kıldı,
Mısırda padişahlığa uygun gördü,
Mal-u dünya ile bağlı kıldı,
Sonunda gönlünün amacına ulaştı.

Bu dörtlükten yola çıkıldığında, eski Mısır firavunlarının zamanından bahsedilmektedir. Hz. Musa'nın doğumu, bu eserde anlatılmaktadır. Hikâyede geçen Mısır şehri, Firavun'un hüküm sürdüğü ülkedir. Aynı zamanda Hz. Musa da bu ülkede dünyaya gelmiştir.

Epizot: Metnin Olay Örgüsü

Kahramanın Doğumu ve Sonra Başına Gelenler

Hz. Musa'nın doğumu hakkında hikâyede bilgiler mevcuttur. Hz. Musa Yahudi bir ailenin çocuğudur. Firavun gördüğü bir rüya üzerine doğacak bütün erkek Yahudi çocukların öldürülmesi emrini verir. Bu emre Firavun'un hizmetkârı İmran uymaz ve

eşi hamile kalır. İmran'ın karısı çocuğu dünyaya getirir. Daha sonra İmran'ın karısı çocuğu tandıra saklar; daha sonra da Cebrail'in vahyi ile sandık içinde Nil nehrine bırakılır. Sonrasında Firavun ve karısı bu sandığı fark eder. Sandığın içinden bir erkek çocuk çıkar. Firavun da bu erkek çocuğu karısına bağışlar.

Kahramanın Firavun'un Saltanatını Ele Geçirmesi

Çocuğu olmayan Firavun Nil nehrinden çıkan sandıktaki çocuğun Yahudi bir çocuk olduğunu bilmeden evlatlık edinir. Evlatlık edindiği çocuk Hz. Musa'dır. Hz. Musa büyür ve en sonunda Firavun'un ülkesine sahip olur.

Sonuç

Sonuç olarak Firavun saltanatını sürdürmek için birçok önlem alır. Bu önlemlerin hiçbiri işe yaramamıştır. Nil nehrinden çıkan ve evlatlık edindikleri çocuk büyüyüp Hz. Musa olur. Hz. Musa, Firavun'un ülkesini ele geçirir.

3. 2. Hikâyelerin Motif Yapısı

“Motif”in tanımı birçok araştırmacı tarafından yapılmıştır. Fakat bu tanımlamalardan en kabul göreni Stith Thompson'a aittir. Sözlü kültür ortamında yaratılan halk edebiyatı türlerinin incelenmesinde birçok kavram ortaya çıkmıştır. Bu kavramlardan biri de “*motif*”tir. Bu araştırmacılardan bazıları Stith Thompson, Max Luthi ve V. Propp'tur. Bu araştırmacılardan Stith Thompson'un çalışmaları ve motif tanımı öne çıkmaktadır.

Bu konu, Metin Ekici'nin Alan Dundes'ten çevirdiği *Doku, Metin ve Konteks* adlı makaleden yola çıkılarak daha da aydınlatılabilir. Thompson, “motif”in tanımını tam olarak yapamayacağını belirtmiştir.

Stith Thompson bu eserde, her ne kadar tanım yapamayacağını belirtse de “motif” terimi için bir tanım yaptığı görülmektedir. Bu tanıma, yine Metin Ekici'nin Alan Dundes'ten çevirdiği *Doku, Metin ve Konteks* adlı makalede rastlanır.

S. Thompson, motifi şöyle tanımlar:

“Motif bir masaldaki en küçük unsur olup, bu unsur gelenekte sürekli bir varoluş gücüne sahiptir. Bu güce sahip olabilmek için bu unsur görülmemiş ve çarpıcı bir özelliğe sahip olmak zorundadır” (Ekici, 1998: 30-31).

Stith Thompson, bu tanımdan sonra motiflerin, üç gruptan birine girdiğini belirtir. Birinci grupta:

“tanrılar, olağanüstü hayvanlar, cadılar, devler ve periler gibi şahane yaratıklar ve hatta gözde olan ve küçük çocuk veya hain üvey anne gibi gelenek tarafından bilinen insan karakterleri de içine alan masalların aktörleri; İkinci grupta “bir hareketin arkasındaki büyüobjeler, olağanüstü görenekler, acayip inanmalar ve benzeri gibi unsurlar; üçüncü grupta ise “tek tek olaylar yer alır” (Ekici, 2010: 71).

Thompson, motifin geleneksel ve çarpıcı bir özelliğe sahip olduğunu belirtmiştir. Thompson’un yaptığı motif tanımı, geniş çevrelerce kabul görmüştür. Altı ciltlik motif kataloğunun oluşturulmasıyla halk anlatmalarının motif kataloğu çıkarılmış ve halk anlatılarının kıyaslanması mümkün olmuştur. Bu motif kataloğu sayesinde halk anlatmaları, düzenli bir şekilde tasnif edilmiş; belirli başlıklara belirli numaralar verilerek katalog, halk edebiyatı ürünlerine uygulanmıştır (Şahin, 2011: 317).

Stith Thompson, motifle ilgili şu bilgileri de verir:

“Anlatmaya ait motifler bazen çok basit kavramlardan oluşup, geleneksel anlatmalarda devamlı şekilde yer alırlar. Bunlar periler, cadılar, devler, ejderhalar, hain üvey anneler, konuşan hayvanlar vb. gibi görülmemiş yaratıklar olabilir. Motifler şahane dünyaları içine alırlar ki orada büyü her zaman güçlüdür. Büyü ise görülmemiş fiziki meydana gelişler ve oluşlardır. Bir motif özü itibariyle kısa ve basit bir anlatma da olabilir. Motif, seyirci halindeki dinleyiciye yeteri kadar çarpıcı gelen veya onları cezbedecek kadar şaşırtıcı olan bir oluşumdur” (Ekici, 2010: 71).

Yabancı araştırmacıların öncülük ettiği motif araştırmaları Türkiye’de de başlamıştır. Özellikle halk bilimci araştırmacıların anlatılarda kullandığı bu yöntem, birçok halk edebiyatı türündeki metinlere de uygulanmıştır.

Türkiye’de motif araştırmaları, ilk önce masal metinleriyle başlamış. Sonra ise efsane, destan, halk hikâyesi anlatıları üzerinde yapılmıştır. Türk anlatılarındaki motiflerin, altı ciltlik motif kataloğundaki yeri ve numaraları bulunmuş; dünya masalarıyla Türk masallarının benzerlik ve farklılıkları tespit edilmiştir. Ayrıca Türk anlatıları, kendi içinde karşılaştırılmıştır. Bu mukayeseler daha çok destan ve halk

hikâyesi üzerinde yapılmıştır. Pek çok Türk anlatısının motifi çıkarılmıştır (Şahin, 2011: 317).

Stith Thompson'un *Motif Index of Folk Literature* adlı eserinde bulunan motif başlıkları şu şekildedir:

- A. Mitolojik motifler
- B. Hayvanlar
- C. Yasak (Tabu)
- D. Sihir (Büyü)
- E. Ölüm
- F. Olağanüstülükler (Harikuladelikler)
- G. Devler
- H. Denemeler (Sınama, İmtihan Etme)
- J. Akıllılar ve Aptallar
- K. Aldatmalar
- L. Talihin (Kaderin) Tersine Çevrilmesi
- M. Geleceği Belirleme
- N. Şans ve Kader/Talih
- P. Toplum
- Q. Ödüller
- R. Tutsaklar (Esirler) ve Kaçaklar
- S. Anormal Zulümler
- T. Cinsiyet
- U. Hayatın Tabiatı
- V. Din
- W. Karakter Özellikleri
- X. Mizah
- Z. Çeşitli Motifler

Türk halk bilimcilerinin, Sovyetler Birliğinin çökmesinden sonra Türk Dünyası coğrafyasına olan ilgileri daha da artmıştır. Yaklaşık yirmi yıldan beri Türk boylarının halk bilimiyle ilgili çalışmalara hız verilmiştir (Baydemir, 2011: 1).

Son olarak motif araştırmalarının sonucunda varılan noktaya bakıldığında önemli çalışmalar yapıldığı görülür fakat bu çalışmaların yeterli düzeyde olduğu söylenemez. Türk halk edebiyatı ürünlerinin ortak yönlerinin tespitinde, motiflerin önemli bir yeri vardır. Efsane, hikâye, destan ve masal arasındaki benzerlikler ve farklılıklar, motifler sayesinde ortaya çıkar. Toplumlar, değer yargılarını sözlü ve yazılı kültür ürünleri sayesinde nesilden nesile aktarma imkânı bulurlar. Motifler sayesinde, metnin oluştuğu dönemde yaşayan insanların sosyal, kültürel ve ekonomik özellikleri; yaşam tarzları ve düşünce yapıları öğrenilebilir. Gerek Türkiye'deki halk bilgisi ürünlerinin motif yapısını gerek Türkiye dışındaki Türk cumhuriyetlerinin halk bilgisi ürünlerini, öncelikle kendi içinde çıkarmak; daha sonra mukayese yapmak önemli sonuçlar doğuracaktır. Türkiye dışındaki herhangi bir Türk topluluğuna ait destancılık geleneğinin Türk destancılık geleneği içindeki yerini belirlemede, sözlü ve yazılı kültür anlatılarındaki motif araştırmalarının önemi büyüktür (şahin, 2011: 317-318).

Bu bilgileri aktardıktan sonra “Baba Ruşen”, “Zeynel Arap” ve “Kıssa-yı Fırgun” adlı halk hikâyelerinin “Motif İndeks”i başlıklar altında çıkarılacaktır.

A. Mitolojik Motifler

(Hikâyelerimizde örneklerine rastlanamamıştır.)

B. Hayvanlar

B11. Ejderha

Ejderha zehirler saçıp insanları öldürmektedir (1).

B11.3. Ejderhaların yaşadıkları yerler

Dağlık alanlarda yaşamaktadır (1).

B11.4.5. Konuşan ejderha

Hz. Ali bir nara çekti, ejderha sersemledi. Bunun üzerine ejderha da bir nara attı (1).

B120. Akıllı hayvanlar

Hz. Ali'nin atı Düldül akıllı bir hayvandır (2).

İmam Muhammet'in atı akıllı bir hayvandır (2).

B210. Konuşan hayvanlar

İmam Muhammet'in atı sahibiyle konuşur ve onun için ağlar (2).

B.211.1.3. Konuşan at

Düldül ile Zülfikar'a Şah-ı Merdan'ın çağrısı ayan olunca aralarında konuşmaya başladılar (1).

İmam Muhammet'in atı sahibiyle konuşur ve onun için ağlar (2).

Düldül konuşur, tanır sahibini (2).

B301. Sadık hayvan

Düldül sadık bir hayvandır (1).

Düldül sadık bir hayvandır (2).

İmam Muhammet'in atı sadık bir hayvandır (2).

B401. Yardımcı at

Baba Ruşen Düldül'ü eyerleyip yardım için Hz. Ali'nin yanına gönderdi (1).

Düldül İmam Muhammet'e yardımcı olmuştur (2).

B550. Hayvanlar insanları taşır

Düldül Hz. Ali'yi sırtında taşır (1).

Düldül sırtında Hz. Ali Şah-ı Merdan'ı Rum vilayetine, Arap vilayetine, Medine'ye, Kamus şehrine üstünde götürür (2).

B557. Binilen sıra dışı at

Düldül binilen sıra dışı bir attır. Kısa zamanda uzun mesafe gider. Hz. Ali sıkıştığında da onu hissederek bulur (1).

B582. Hayvanlar aşkta kişin başarısına yardım ederler

Hz. Ali İmam Muhammet ile Zeynel Arap'ı kavuşturmak için Düldül ile diyar diyar gezer (2).

B740. Hayvanların olağanüstü gücü

Ejderhanın olağanüstü güçleri vardır. Ağzından ateş saçar (1).

C. Yasak

C420. Sırları açıklama yasağı

Hz. Ali, İmam Hasan ve İmam Hüseyin'in sağ salim geldiğini görünce İmam Muhammet'i sordu. Kardeşleri onun farklı bir yoldan gittiğini söyleyince Hz. Ali kızarak kardeşinizi niye kaybettiniz dedi. Bu olayın aralarında sır olarak kalmasını ve annelerine bunu söylememelerini emretti (2).

C563. Kralın yasakları

Mergup Şah, Baba Ruşen'e kendi sözünün dışında bir şey yapmasını yasaklamıştır (1).

Katran Şah, İmam Muhammet'in öldürülmesini yasakladı. Yanına diri bir şekilde getirilmesini emretti (2).

C617. Yasaklanan ülke

Hz. Ali ve eşi çocuklarının kâfirlerin ülkesine gitmesini istemez (2).

C751.1. Belirli zamanlarda bazı şeyleri yapma yasağı

Hz. Ali'nin oğlu İmam Muhammet yedi yaşına gelince sevgilisini bulmak için diyar diyar dolaşmak ister. Fakat babası ile annesi kendisine çok düşkündür ve izin vermezler. İmam Muhammet bir şekilde iknaedip yola çıkar (2).

Padişah fermanı ile erkeği hatuna yasakladılar (3).

D. Sihir

(Hikâyelerimizde örneklerine rastlanamamıştır.)

E. Ölüm

Hikâyede ölüm motifi geçmektedir. Hz. Ali, Gıgam adlı pehlivanı güreşte yenip daha sonra öldürmektedir. Hz. Ali kâfirlerle savaşıp onları kılıçtan geçirmiştir (1).

Hikâyede ölüm motifi geçmektedir. Hz. Ali, İmam Muhammet, İmam Hasan, İmam Hüseyin ve orduları kâfirleri, devleri öldürür (2).

F. Olağanüstülükler

F110. Diğer dünyalara seyahat

Hz. Ali, Baba Ruşen'e gözlerini yumdurtur. Baba Ruşen gözünü açtığında başka bir dünyaya ve altı aylık yolu geldiklerini görür (1).

İmam Muhammet at sürmek, av avlamak, kâfirlerle savaşmak, farklı yerleri görmek ve sevgili bulmak için başka dünyalara seyahat eder (2).

F113. İnsanların ülkesine ziyaret

Hz. Ali, Kaşamşam'ın ihtiyacı olan parayı bulmak için kâfir diyarına gider (1).

İmam Muhammet yedi yaşından itibaren kâfirlerin diyarına seyahat eder (2).

Hz. Ali Rum diyarına gider savaşır ve eşini alır (2).

Hz. Ali, İmam Hasan ve Hüseyin kâfir diyarına İmam Muhammet'i kurtarmaya gider (2).

Hz. Ali, İmam Hasan ve Hüseyin İmam Muhammet'i bulmak için Kamus şehrine giderler (2).

F130. Diğer dünyalarda iskân

Dev kuyuda yaşamaktadır (2).

F.137. Diğer dünyanın uzaklığı

Hz. Ali ile Baba Ruşen'in gittiği Berber şehri altı aylık uzaktadır (1).

Medine şehri Kamus şehrine 100 fersah uzaklıktadır (2).

F150.2.1. Devler tarafından korunan diğer dünyaya giriş

İmam Muhammet devden dolayı Zeynel Arap'a âşık olanların gidemediği yere yani Cemhur'un şehrine gider(2).

F160. Başka dünyanın görünümü

Kamus şehrinde bir kale vardı. O kalenin orada bir bahçe vardı. Rengârenk güller açılır, bülbüller öter ve bulaklar her tarafa akardı (2).

F162.1. Diğer dünyada bahçe

Kamus şehrindeki kalenin bahçesinde rengârenk güller, bülbüller ve her tarafa akan bulaklar vardı (2).

F167.1.1. Diğer dünyanın canavarları

Dövsepit adlı devden herkes korkar (2).

F167.3. Diğer dünyadaki devler

Cemhur'un şehrinde Dövsepit adlı dev vardır. Bir kıza âşık olmuştur. Onun korkusundan kimse kızın yanına yaklaşmamaktadır (2).

F184. Diğer dünyanın kralı

Bu şehrin padişahının adına Mergup Şah derdiler (1).

Kamus şehrinin padişahının adına Katran Şah derdiler (2).

Zingar şehrinin padişahına Anka Şah derdiler (2).

F500. Olağanüstü insan

İmam Muhammet yedi yaşına gelince sefere çıkmaya karar verir (2).

F531. Dev

Dev bir Zeynel Arap'a âşık olmuştur (2).

Dev Zeynel Arap'ı kuyuya kaçırmıştır (2).

F531.1. Devlerin görünümü

Dövsepit adlı dev kocamandır (2).

F531.1.1.0.2. Korkunç devler

Dövsepit adlı dev korkunçtur (2).

F531.6.2. Devlerin mekanı

Dev bir kuyunun içinde yaşamaktadır (2).

F531.6.12.6. Devlerin insanlar tarafından öldürülmesi

Dövsepit adlı dev İmam Muhammet tarafından öldürülür (2).

556. Olağanüstü ses

Hz. Ali nara attı yer gök titredi (1).

İmam Muhammet nara attı yer gök titredi (2).

Mergup Şah'ın kölesi Biperva bahadır bağırdı yer gök titredi (2).

F574.1. Göz kamaştırıcı güzellik

Devin âşık olduğu kız olan Zeynel Arap çok güzeldir (2).

Tugra güzel bir kızdır (2).

F575.1. Olağanüstü güzellikteki kadın

Devin âşık olduğu kadın Zeynel Arap olağanüstü güzellikteki (2).

F575.2. Yakışıklı adam

İmam Muhammet yakışıklı adamdır. Nur gibi yüzü vardır (2).

F617. Güçlü güreşçi

İmam Muhammet, Anka Şah'ın en güçlü güreşçisi olan Biperva'yı kaldırıp yere vurur (2).

F624.2. Büyük taşları kaldıran adam

Devin ininin kapısında bir büyük taş vardır. İmam Muhammet bunu tek başına kaldırır (2).

F628. Oldukça kuvvetli adam

İmam Muhammet oldukça kuvvetli ve heybetli bir adamdır (2).

F628.2. Güçlü adam insan öldürür

Hz. Ali tek başına kâfirleri öldürür (1).

İmam Muhammet tek başına kâfirleri öldürür (2).

Hz. Ali tek başına kâfirleri öldürür (2).

F628.2.3. Güçlü adam devi öldürür

İmam Muhammet tek başına devi öldürür (2).

F636.4. Ağır taşı kaldırıp atan adam

İmam Muhammet devin kuyusunun başındaki ağır taşı kaldırıp atar (2).

F639.4. Güçlü adam devi yener

İmam Muhammet devi yener (2).

F818. Olağanüstü bahçe

Kamus şehrindeki kalenin bahçesi olağanüstü güzelliğindedir (2).

F983. Hayvanların olağanüstü büyüklüğü

Kuyruğundan başına kadar on iki fersah yoldur. O yılan vilayetimi harap eder (1).

Dövsepit adlı dev kocamandır (2).

F531.0.3. Olağanüstü büyüklükteki erkek insan nesli

Mergup Şah'ın Gıgam adlı bir pehlivanı vardı. Boyu yüz arşın idi. Her bir sinesi seksen arşın idi. Günde iki yüz ekmek ve yüz koyun yer, bir tulum su içerdi (1).

F570. Diğer olağanüstü insan davranışları

Gıgam pehlivan günde iki yüz ekmek ve yüz koyun yer, bir tulum su içerdi. Beline yüz arşınlık elmas bağlardı (1).

F617. Güçlü güreşçi

Mergup Şah'ın Gıgam adlı güçlü pehlivanı vardı (1).

F628. Oldukça kuvvetli adam

Hız. Ali kâfirin elinden tutarak döndürüp semaya attı. Görse, Gıgam pehlivanın leşi yetmiş dükkânın çatısını çökertip yere düştü. Sonra Hız. Ali Gıgam pehlivanı dört parçaya ayırıp padişahın etrafına fırlattı (1).

F628.1. Güçlü adam elleriyle ejderhayı öldürür

Hız. Ali Zülfikar ile ejderhayı ikiye böldü (1).

F628.2.5. Güçlü adam kendi elleriyle insan öldürür

Hız. Ali Gıgam pehlivanı semaya fırlattı. Gıgam pehlivanın leşi dükkânın çatısını çökertti (1).

F833. Olağanüstü kılıç

Hz. Ali, Zülfikar'ı kınından çıkarıp serdi. Zülfikar, yüz arşın sündü (1).

Zülfikar, Hz. Ali ile İmam Muhammet'in savaşı sonucunda iki parçaya bölünür (2).

F833.3. Olağanüstü keskin kılıç

Ondan sonra Hz. Ali, bir dağın dibine gidip Zülfikar'ı dağa çaldı. Zülfikar, derhal dağı kesip geçti (1).

F601.7. Hayvanların olağanüstü arkadaşlığı

Hz. Ali bir nara attı. O narayı işiten Döldül ile Zülfikar hazır oldular (1).

F1010. Diğer olağanüstü hadiseler

Hz. Ali ırmağı bağlar. Ejderhayı öldürür (1).

Hz. Ali Ejderhayı üç günlük yoldan gördü (1).

F1063. Realist rüya

Firavun rüyasında ansızın bir alamet gördü (3).

G. Devler

G100.1. Kocaman dev

Kamus şehrinde yaşayan dev kocamandır (2).

G120. Büyük devlerin fiziki özellikleri

Zeynel Arap'a âşık olan Dövsepit adlı dev kocaman bir devdir (2).

G334. Dev insanları hapis tutar

Dev, Zeynel Arap'ı kuyuda hapis tutar (2).

G422. Dev kurbanını hapseder

Dev, Zeynel Arap'ı hapseder (2).

G440. Dev, insanı kaçıtır

Dev, Zeynel Arap'ı kaçıtır (2).

G500. Mağlup edilen dev

Dövsepit mağlup edilmiştir (2).

G512. Devin öldürülmesi

İmam Muhammet, Zeynel Arap'ın tutulduğu kuyuya girerek devi öldürür (2).

G512.1. Devin bıçakla (kılıçla) öldürülmesi

İmam Muhammet, devin kellesini kılıçla uçurur (2).

G512.1.2. Boynu vurulan dev

Dövsepit adlı devin boynu kılıçla vurulmuştur (2).

G550. Devden kurtulma

İmam Muhammet'in, devi öldürmesinden sonra Zeynel Arap, devden kurtulur (2).

H. İmtihanlar

H0. Kimlik tanıma imtihanları

H10. Genel bilgiye göre tanıma

Elkissa, Zeynel Arap ağalarına bakmak için köşkün çatısına çıktı. Sonra eşeğin üstünde bir çocuk gördü. Cihana layık idi. Eline Kur'an alıp okuyordu. Yüzünün nuru bahçeyi aydın kılardı. Bu erin İmam Muhammet olduğunu anladı ve tanıdı (2).

İmam Muhammet savaş esnasında peçesini indirince Hz. Ali onu tanıır (2).

Baba Ruşen başından geçenleri Hz. Peygamber'e anlatır (1).

Hz. Ali oğulları İmam Hasan ile İmam Hüseyin'e başından geçenleri anlattı (1).

İmam Muhammet, başından geçen olayları Hz. Ali ve annesine anlatır (2).

Ey Imlag, Cemhur'un kalesine vardım. Ağalarım, kardeşlerim ile hepsini Müslüman yaptım ve onlar bize Zeynel Arap'ı verdiler. Ondan sonra kendileri ava gittiler. Ondan son o kız ile ikimiz sohbet edip oturduk. Elkissa uykusuz idim; uykuya hasret idim. Ondan sonra ben gaflete düştüm. Ot yakmak aklımdan çıktı. O vakit ben uykuya daldıktan sonra, dev gelip Zeynel Arap'ı pençesine alarak kaçırdı. Ey Imlag, şimdi ne olduysa Allah'ın takdiridir. Şimdi yemin etsek bir daha gelmez. Şimdi sen bir mertlik yapıp bize öncülük etsen, devin inine varsak, Allah'ın inayetiyle devin inine girsek ya bir şeref alsak ya da bir kaza olsa da ölsek ne olur? (2).

Ey pehlivanlar sizler Zeynel Arap'ı bizlere teslim edip gittikten sonra ateş yakmak aklımızdan çıkmış. Ondan sonra bir zaman sessizlik oldu. Kulağımıza bir ses geldi: "Sen benden ayrıldın, ben senden ayrıldım." dedi. Ansızın silkinip uyandım ki dev Zeynel Arap'ı alıp götürmüştü (2).

Ey şefkatin babası, önce dev alıp götürdü. Imlag kâfiriyle devin kuyusuna yalnız girdim. Devi öldürdüm. Zeynel Arap'ı bir sandığa koymuş. Sandığın ucuna ip bağlayıp Imlag'a ipi çekmesini işaret ettim. Imlag sandığı yukarı çekti. Imlag sandığı alıp ansızın kaçtı. Bir süre bakakaldım. İp geri gelmedi. Ondan sonra Allah'a dua ettim. Dedim ki "Allah'ım bu kuyunun içinde atamı, annemi, akrabalarımı görmeden öleceğim". Ansızın uyudum, rüyada Allah'ın Resul'ünden işaret alıp silkinerek uyandım. Baktım ki ip gelip başımdan durmuş. İpi tuttum, sıçrayarak yukarı çıktım. Baktım ki atımın dört ayağı tek olmuş, ipe basmış duruyor. Ondan sonra atıma binip geldim. Cemhur kardeşleriyle beni ararken bana rastladılar (2).

Şuradan bir çocuk gelir. Ben Medine'denim diyor. Ali ile güreştim ve Ali beni yenemedi, diyor. Bunun sözüne tacı, tahtı verecek oldum. O an sırdaşlar konuştu: "Ey padişahım bu çocuğun sözüne inanıp tahtını verme. Biperva bahadırı gönder ve ikisiyle de güreşsin. Sonuca göre bir karar ver." dediler. Onun için seni bu çocukla güreşsin diye getirdik, dedi (2).

Firavun başından geçen rüyayı vezirine anlattı (3).

H331.6. Adaylık yarışması: güreşme

Anka Şah, kendisinden sonra koltuğunu teslim etmek istediği İmam Muhammet'e, Biperva pehlivanı güreşte yenmesi şartını koşar (2).

(T). H359.3. Kralın kızıyla evlenebilmenin şartları

Anka Şah, kızını isteyen Cemhur'a gelip Hz. Ali'yi öldürürse kızı Tugra'yı vereceğini söyler (2).

H507.3.1. Bir amaç için yarışan üç erkek

Hz. Ali'nin üç oğlu Müslümanlığı yaymak için kâfirlerle savaşmayı amaç edinmiştir (2).

H900. Zorla verilen vazife

Mergup Şah Hz. Ali'ye azatlığı karşılığında ejderhayı öldürmesini ister (1).
Şehzade, İmlag'a derhal atını eyerleyip getirmesini emreder (2).
Firavun gördüğü rüyayı yorumlamaları için falcılara, bilginlere görev verir (3).

H920. Vazifelerin tayin edicileri

(T). H921.1.1. Kralın verdiği vazifeler

Anka Şah, kızı Tugra ile İmam Muhammet'in derhal yanına getirtilip derilerinin yüzülmesini ister (2).
Katran Şah savaş için ordusuna hazırlık emri verir (2).
Kral Mecusi, amirine İmam Muhammet'in diri getirilmesini emreder (2).
Mısır şehrinin padişahı, vezirine falcı getirme vazifesi verir (3).

(T). H919.7. Babanın verdiği vazifeler

Hz. Ali, oğulları İmam Hasan ile Hüseyin'e kardeşlerinin kaybolduğunu annelerine söylememelerini ister (2).
Hz. Ali, oğullarına İmlag'ı ipe bağlamasını emreder (2).
Hz. Ali, İmam Muhammet'in zehirlenmeye çalışıldığını öğrenince çok kızar ve beylerine savaş için gerekli hazırlıkları yapmasını emreder (2).
Hz. Ali oğlu İmam Hasan'ı önden eve göndererek annesine İmam Muhammet'in sağ salim eve geldiği müjdesini verdirtir (2).

(T). H919.8. Annenin verdiği vazifeler

Fatma Zehra, İmam Muhammet'in sağ salim bulunup getirilmesini ister (2).
Ayşe anne, sütlü bir dadının getirilmesini istedi (3).

H970. Yardımla yerine getirilen vazifeler

Hz. Ali, vazifeleri Hak Teâla, Baba Ruşen, Düldül ve Zülfikar sayesinde başarmıştır (1).
Hz. Ali'nin beyleri, oğulları, askerleri İmam Muhammet'in kurtarılması için yardım eder (2).
Ayşe, çocuğu emzirmesi için dadılardan yardım ister (3).
Cebrayil, Musa'nın annesine yardım etmişti (3).

H982. Görevlerin hayvanların yardımıyla yerine getirilmesi

Kadir Allah, emredip ona Düldül atı verdi. Hz. Ali'ye Düldül yardımcı olmuştur (1).

H1050. Mantığa aykırı görülen vazifeler

Anka Şah, İmam Muhammet'e Allah rızası için Hz. Ali'ye karşı kendi yanında savaşmasını ister. Diğer tarafta savaşacağı kişi kendi babasıdır. Bu görevi kabul eder (2).

H1162. Belli bir insanı öldürmek

Hz. Ali Gıgam adlı pehlivanın leşini serer (1).

Hz. Ali Şah-ı Merdan, padişahın kellesini uçurdu (2).

İmam Muhammet, Imlag'ı paramparça eder (2).

H1174.2. Ejderhayı yenmek

Berber şehrinin şahı Mergup Şah, Hz. Ali'ye ejderhayı öldürme görevi verir ve ejderha öldürülür (1).

H1210.1. Araştırma baba tarafından kararlaştırılır

Hz. Ali, İmam Hasan ve İmam Hüseyin'i yanına alarak İmam Muhammet'i bulmak için sefere çıkar (2).

H1210.2. Araştırma kral tarafından kararlaştırılır

Mergup Şah, Baba Ruşen'e köleyi alma karşılığında üç şart kararlaştırır (1).

Katran Şah, İmam Muhammet'in sağ salim yakalanmasını emreder (2).

Katran Şah daha sonra Imlag adlı vezire İmam Muhammet'i zehirle öldürtmek ister (2).

Tehrak yetmiş bin askeriyle abisine yardım için Kamusu şehrine gider (2).

Firavun gördüğü rüyanın yorulması için bilginleri aya gönderip araştırma yapmalarını ister (3).

H1320.1. Sihirli nesnelere araştırma

Firavun rüyasında kayan bir yıldız gördü. Bunun üzerine bilginlerin bu rüyayı yormalarını istedi (3).

1385.3.1. Kaybolan sevgilin araştırılması

İmam Muhammet, dev tarafından kaçırılan ve kaybolan Zeynel Arap'ı bulmaya çalışır (2).

H1385.6. Kaybolan kız kardeşin araştırılması

Cemhur ve kardeşleri kaybolan kız kardeşleri Zeynel Arap'ın bulunması için İmam Muhammet'e yardım ederler (2).

H1385.8. Kaybolan erkek kardeşler üzerine araştırma

İmam Hasan ve Hüseyin, kaybolan kardeşi için babalarıyla Kamus şehrine doğru yola çıkarlar (2).

H1416. Geceyi korkunç bir yerde geçirme

Zeynel Arap geceyi korkunç bir kuyuda geçirir (2).

H1563. Hüner imtihanı

Hz. Ali ve Mergup Şah'ın "Gıgam" adlı kölesi pehlivanlık hünerlerini sergileyerek imtihan edilir (1).

Anka Şah'ın pehlivanı Biperva hünerini sergiler fakat başarısız olur (2).

J. Akıllılar ve Aptallar

J21. Deney ile verilen öğüdün makul olduğu ispat edilir

Hz. Ali Şah-ı Merdan ve eşi, İmam Muhammet'e başka diyarlarda başının belaya gireceğini söyler. İmam Muhammet'in kâfir diyarında başı belaya girer (2).

J152. Bilge kişilerden öğrenilen bilgi

Hz. Ali, İmam Muhammet'e kâfir diyarına gitmesi halinde başına bela geleceğini öğrenir (2).

J154.0.1. Babanın nasihatı

Hz. Ali oğullarına kafir diyarına gitmemeleri hususunda nasihatlerde bulunur (2).

J155. Kadınlardan öğrenilen bilgi

Tugra'nın hizmetçisi Dam Anka Şah'a İmam Muhammet'i nasıl yakalayacağını öğretir (2).

J157. Rüyada öğrenilen bilgi

İmam Muhammet kuyuda uyurken rüyasında Hz. Muhammet'i görür ve ona ip yollandığını öğrenir. İmam Muhammet uyandıktan sonra bakar ki yukarıdan ip gelmiş ve ipten tutarak yukarı çıkar (2).

Zeynel Arap rüyasında Müslüman olduğunu öğrenir (2).

Firavun, gördüğü rüyanın ne anlama geldiğini bilge kişilerden öğrenmeye çalışır (3).

J571.1.5. Kendisine anlatılan hikaye aracılığıyla kral hemen ceza vermekten vazgeçer

Tugra'nın ablası İmam Muhammet hakkında bir şeyler anlatır. Bunları duyan Anka Şah, İmam Muhammet'i öldürtmekten vazgeçer (2).

J610. Tedbir

Mergup Şah, ziraata zarar veren ırmağın başına tedbir olarak bin köle koymuştur (1).

Cebrayil, Musa'nın annesinden bir sandık bulup etrafını mumla çevirip suya öyle bırakmasını ister (3).

Firavun gördüğü rüya üzerine, tahtı uğruna doğacak bütün erkek çocuklarını öldürme kararı alır (3).

J640. Başkalarının güçlerinden kaçınma

Berber şehri şahı Mergup Şah, ejderhanın gücünden kaçınmaktadır (1).

Kâfirler, İmam Muhammet'in gücünden kaçmışlardır (2).

Anka Şah, Hz. Ali'den korkar ve korkusundan yere yığılır (2).

Firavun, müneccimlerin söylediği üzere bir gün Yahudi bir çocuğun dünyaya geleceği ve kendisinin ölümüne sebep olacağını söyler. Firavun bu olaydan çekinir ve bütün doğacak Yahudi erkek çocuklarını öldürtme kararı alır (3).

J1110 Akıllı insanlar

Baba Ruşen akıllı insandır, Hz. Ali'nin nasihatlerini dinler (1).

İmlag akıllı vezirdir, Katran Şah'ı tehlikeye karşı önceden uyarır (2).

İmam Muhammet akıllı bir insandır, kâfirlere karşı hep başarılı olur (2).

J1111. Akıllı kız

Zeynel Arap, İmam Muhammet'in rüyasında gördüğü insan olduğunu onu görünce anlar (2).

J1113. Akıllı oğlan

Hız. Ali, Baba Ruşen ile yola çıkacakken oğulları Hız. Ali'nin yanına gelir. Hız. Ali kısa sürede geri döneceğini söyler. İmam Hasan ve İmam Hüseyin ilk önce kabul

etmezler. Hz. Ali bir gazel okur ve nasihat eder. Şehzadeler bu sözü işitip döndüler (1).

J1020. Birleşmenin gücü

Baba Ruşen, sıkıntısını yalnız başına çözemez. Hz. Muhammed'in ve Hz. Ali'nin yanına gidip onlardan destek alır ve müşkülünü halleder (1).

Hz. Ömer çocuklarını savaşmaları için Hz. Ali'ye gönderir (2).

J1880. Çeşitli insan gibi davranan nesne ve hayvanlar

Düldül ve Zülfikar'a Hz. Ali'nin çağrısı ayan olur (1).

Ejderha nara atar (1).

K. Aldatmalar

K100. Aldatıcı anlaşmalar

Katran Şah ile veziri İmam Muhammet'i aldatmak üzere anlaşma yaparlar (2).

İmlag, İmam Muhammet ile anlaşma yapar. Daha sonra ihanet eder (2).

Anka Şah, Dam adlı hizmetçiyle kızını ve İmam Muhammet'i aldatmak için anlaşma yapar (2).

K500. Aldatarak ölümden kurtulma

İmlag ve kâfirler ölümden kurtulmak için yalandan Müslüman olmuşlardır (2).

K510. Ölüm emrinden kurtulma

İmam Muhammet'in namını duyan Katran Şah, imamı öldürtmekten vazgeçer ve yanına sağ salim getirtilmesini emreder (2).

Kızını dinleyen Anka Şah, küçük kızına ve İmam Muhammet'e verdiği ölüm emrini geri çeker (2).

Firavun bütün erkek çocukları öldürtme emri verir. Fakat nehirde gördükleri bebeği karısına bağışlayacağını söyler ve öldürtmez (3).

K512.1. Merhametli cellat

Anka Şah kızı Tugra ve İmam Muhammet için ölüm emri verir. Tugra'nın ablası cellatlarla konuşarak vakit alır (2).

K714. Aldatarak hapsetme

İmam Muhammet, kâfirlere kendini aldatarak yakaladıklarını söyler (2).

Tugra'nın aşçısı Dam, İmam Muhammet ve sahibesini aldatarak hapseder (2).

K730. Kurbana tuzak kurma

Katran Şah ve Imlag, İmam Muhammet'e tuzak kurarlar (2).

Tugra perinin hizmetçisi Dam, hanımına ve İmam Muhammet'e tuzak kurar (2).

K1601. Aldatıcı kendi tuzağına düşer

Imlag zehirli kâseyi İmam Muhammet'e uzatır. İmam Muhammet atasından aldığı nasihat ile ilk yudumu Imlag'ın almasını ister. Imlag elindeki kâseyi titreyerek içmeye çalışır. İçmeden düşürür. Oyun ortaya çıkar (2).

Imlag kurduğu o kadar tuzağa rağmen başarısız olur ve en sonunda İmam Muhammet onu paramparça eder (2).

K1810.3. Kralın sarayına elbise değiştirerek girme

Baba Ruşen, sarığını Hz. Ali'nin boynuna taktı; köle kılığına sokup önce Berber şehrine sonra da Mergup Şah'ın sarayına götürdü (1).

K1900. Hileler, sahtekârlıklar

Katran Şah ile Imlag, İmam Muhammet'e hile yaptılar (2).

Anka Şah, İmam Muhammet'e hile yapar (2).

Tugra'nın aşçısı Dam, İmam Muhammet ile sahibesine hile yapar (2).

K1931.4. Sahtekârlar kahramanı kuyunun içinde bırakırlar

Imlag ipi kuyuya geri atmaz ve İmam Muhammet kuyuda bırakır (2).

K2060. İkiyüzlülüğün ortaya çıkarılması

İmam Muhammet kendine sunulan kâse ile suyu içmesi için Imlag'a uzattı. Imlag titreyerek suyu içemedi ve kâseyi yere düşürdü. İkiyüzlülük ortaya çıktı (2).

Kâfirler, İmam Muhammet'i hile ile yakalarlar (2).

K2050. Faziletli görünme

Imlag yalandan Müslüman olur ve faziletli görünmeye çalışır (2).

Dam, kendini affettirmek için Tugra'ya karşı faziletli görünür (2).

Anka Şah, Hz. Ali'nin kaleyi kuşattığını görünce İmam Muhammet'e karşı faziletli görünür (2).

K2246.1. Hain kral

Mergup Şah, kölesine iyi bir insan olan Hz. Ali'yi öldürtmek ister (1).

Katran Şah, hain kraldır (2).

Anka Şah, hain kraldır (2).

Firavun, bütün erkek çocukların öldürtülmesini ister (3).

H2248. Hain vezir

Katran Şah'ın veziri Imlag, haindir. Hz. Ali'ye ihanet etti (2).

K2150. Suçlu görülen masumlar

Tugra peri, aşçısı Dam'dan İmam Muhammet'e lezzetli yemek yapmasını ister. Dam da yapar. Tabağın içine başka kötü niyetli cariyeye bir tabak tuz atar. Şehzade yemeği yiyemez. Suçsuz Dam, cezalandırılır (2).

K2252. Hain kadın hizmetçi

Tugra'nın hizmetçisi, aşçı olan Dam'ın yaptığı yemeğe bir tabak tuz atarak hainlik yapar (2).

K2351. Hayvanlar askeri zaferde yardım ederler

Düldül, Hz. Ali'ye kâfirlerle savaşırken yardım etmiştir (1).

Atlar, şehzadelere savaşta yardımcı olmuştur (2)

L. Kaderin Ters Dönmesi

L10. En küçük oğlun zaferi

İmam Muhammet, Hz. Hasan ve Hüseyin'in en küçük kardeşidir ve kâfirlere karşı zafer kazanmıştır (2).

L11. Talihli en genç oğul

Rum diyarına gitmeyi İmam Hasan, İmam Hüseyin ve İmam Muhammet istemiştir. Sonrasında en genç olan İmam Muhammet'e nasip olmuştur (2).

L140. Kötü talih iyiye gider

Kötü talihten şikâyet eden İmam Muhammet, kuyudan kurtulur (2).

Kötü talihten şikâyet eden İmam Muhammet'e, babası ve kardeşleri yardıma gelir (2).

Kötü talihten şikâyet eden İmam Muhammet, Zeynel Arap'a kavuşur (2).

Kötü talihten şikâyet eden Fatma Zehra oğlu İmam Muhammet'e kavuşur (2).

Kötü talihten şikâyet eden İmran'ın karısı, çocuğunun ölümden dönmesiyle sevinir (3).

L350. İyilik, kötülük karşısında zafer kazanır

Hz. Ali'nin iyilik düşüncesi, Mergup Şah ve diğerlerinin Müslüman olmasıyla sonuçlanır (1).

İyi niyetli İmam Muhammet, kötü niyetli Katran Şah'ı yenilgiye uğratar (2).

İmam Muhammet'i zehirle öldürmeye çalışan Imlag, yakalanarak iple bağlanır (2).

L410. Gururlu hükümdar alçak gönüllü olur

Anka Şah, Hz. Ali'nin savaşı kazanmasıyla Müslüman olur ve alçak gönüllü bir insan olur (2).

L165. Fakir oğlan kral olur

Firavun'un hizmetçisi İmran'ın oğlu, Mısır ülkesinin şahı olur (3).

M. Geleceğin Tayini

M161.2. İntikam (kral, arkadaş ya da baba) veya öldürme andı

İmam Muhammet, kâfirleri öldürmek için ant içer (2).

İmam Muhammet, Imlag'ı öldüreceğine dair ant içer (2).

Firavun, müneccimlerin rüyasını yorması üzerine doğacak bütün Yahudi erkek çocuklarını öldürmek için ant içer (3).

M201.Söz ve anlaşmaların yapılması

Mergup Şah, Baba Ruşen'den kölesini alma karşılığında ona üç şart sunmuştur (1).

Hanefiye, Müslüman olma karşılığında Allah'ın Resul'üne üç şart sunmuştur (2).

Anka Şah ile aşçı Dam, aralarında Tugra ve İmam Muhammet'in yakalanması hususunda anlaşma yapar (2).

Katran Şah ile Imlag, İmam Muhammet'in zehirlenmesi konusunda anlaşma yapar (2).

Hz. Ali ile Anka Şah Tugra'nın Cemhur'a verilmesi konusunda, anlaşma yapar (2).

M202. Anlaşma veya söz vermenin yerine getirilmesi

Baba Ruşen ile Mergup Şah'ın yaptığı anlaşma üzere Baba Ruşen'in kölesi ırmağın önüne set yapmıştır ve ejderhayı öldürmüştür (1).

Allah'ın Resul'ü Hanefiye'nin üç şartını kabul eder (2).

Hz. Ali söz verdiği gibi İmam Muhammet'i evine sağ salim getirir (2).

Dam, Anka Şah'a verdiği sözü yerine getirir (2).

Anka Şah, söz verdiği gibi kızı Tugra'yı Cemhur'a verir (2).

Firavun eşine deryadan çıkan şeyi kendisine bağışlayacağına dair söz verir. Deryadan erkek çocuk çıkar. Erkek çocuğu öldürmez karısına bağışlar (3).

M205. Söz verme ve vaadin bozulması

Baba Ruşen'in kölesi, Mergup Şah'a Hz. Ali'yi canlı getireceğine dair söz vermiştir. Yiğitlerle sefere çıkmıştır. Yiğitlere kendisinin Kaşamşam köle değil, Hz. Ali olduğunu söylemiştir. Bu sebepten dolayı vaat bozulmuştur (1).

İmlag, İmam Muhammet'e Müslüman olacağını söyler ve yanında Müslüman olur.

Daha sonra kâsede zehir vermeye çalışırken vaadini tutmadığı ortaya çıkar (2).

Anka Şah, İmam Muhammet'e verdiği taht varisliği sözünden döner (2).

M295. Sır tutma anlaşması

Hz. Ali, İmam Hasan ve İmam Hüseyin ile kaybolan İmam Muhammet'in kaybolduğunu annelerine söylememe konusunda anlaşma yapar (2).

İmran ve karısı erkek çocuklarını herkesten saklama anlaşması yapar (3).

M301. Peygamberler

Hz. Muhammet, İmam Muhammet ve Zeynel Arap'ın rüyasına girer (2).

Firavun, bilmeden Musa peygamberi evlatlık alır (3).

M301.21. Kâhin olarak falcı

Firavun, gördüğü rüyanın yorumlanması için falcı çağırır. Falcı doğacak bir erkek Yahudi çocuğun kendisini öldüreceğini söyler (3).

M302.7. Rüya aracılığıyla kehanet

Firavun rüyasında parlayıp duran bir yıldız görür. Falcılar bu rüyayı Firavun'un öleceği şeklinde yorumlarlar (3).

M370. Kehanetin yerine gelmesinden kaçmak için boşuna teşebbüs edilir

Firavun, falcıların söylediği kehanetten kurtulmak için doğacak bütün Yahudi erkek çocuklarının öldürülmesi kararı alır. Fakat ölümden kurtulamaz (3).

M391. Kehanetin gerçekleşmesi

Sonunda Musa peygamber, Firavun'un başını eğdi (3).

N. Şans ve Talih

N101. Kaderin değiştirilmezliği

Katran Şah ve Imlag, İmam Muhammet'i alt etmek için birçok hileye başvururlar fakat yenemezler (2).

Imlag kuyuya ipi geri atmaz. İmam Muhammet'i ölüme terk eder ama Hz. Muhammet'in mucizesiyle şehzade kurtulur (2).

Imlag o kadar hilekârlığa rağmen başarısız olur ve İmam Muhammet tarafından öldürülür (2).

Firavun falcıları dinleyerek birçok tedbir alır ama ölümden kurtulamaz (3).

N111. Falcı

Firavun gördüğü rüyanın yorumlanması için vezirlerinden birçok falcı ister (3).

N122.0.1. Yolların seçimi

Üç yol vardır. Her kim sağ taraftan giderse sağ kalır, orta yola giderse ya sağ kalır ya ölür; sola giderse de gelmez. İmam Muhammet de sağdan gider (2).

N122.1. Şansız yerler

İmam Muhammet, Cemhur'un memleketinde dev ile karşılaşır (2).

N200. Talihin iyi hediyeleri

Hız. Ali savaşa gittiği Rum vilayetinde evleneceği kadını bulur ve getirir (2).

İmam Muhammet, Zeynel Arap gibi güzel bir kız bulur (2).

N203. Şanslı insan

Baba Ruşen, Hız. Ali'in yardımıyla tüccarın istediği parayı denkleştirir ve kızını tüccara vermekten kurtulur (1).

Hız. Ali, sevdiği insanla evlenir (2).

İmam Muhammet, Zeynel Arap'a kavuşur (2).

Firavun'un deryadan ne çıkarsa eşine bağışlayacağına dair söz vermesi Musa peygamberin hayatını kurtarır (3).

N440. Kıymetli sırların öğrenilmesi

Mergup Şah'ın yiğitleri, Kaşamşam ile sefere çıkar. Kaşamşam yolda yiğitlere kendisinin köle olmadığını bizzat Hz. Ali olduğunu söyler (1).

N700. Tesadüfi karşılaşmalar

İmam Hasan, İmam Hüseyin çölde Cemhur ve İmam Muhammet ile rastgele karşılaşır (2).

N710. Erkek ve kadın kahramanın tesadüfen karşılaşmaları

İmam Muhammet ve Tugra peri tesadüfen karşılaşır (2).

N733. Erkek kardeşlerin tesadüfü karşılaşmaları

İmam Hasan ve Hüseyin, İmam Muhammet ile tesadüfen karşılaşır (2).

N761. Çölde umulmadık karşılaşma

İmam Hasan ve Hüseyin çölde Cemhur, kardeşleri ve İmam Muhammet ile karşılaşır (2).

N814. Yardımcı melek

Cebrayil Hz. Muhammet'e Allah'ın selamını getirir (2).

Cebrayil, İmran'ın eşine Musa peygamberin hayatının kurtulması sırasında yardım eder (3).

N820. Yardım eden insanlar

Cemhur ve kardeşleri, İmam Muhammet'e yardım eder (2).

Hz. Ömer, çocuklarını Hz. Ali ile göndererek savaşa yardım eder (2).

Tugra peri yara bere içinde bulunduğu İmam Muhammet'e yardım eder (2).

Dam, Anka Şah hile yoluyla yardım eder (2).

Hz. Ali, İmam Hasan ve Hüseyin, İmam Muhammet'e yardım eder (2).

N825.1. Çocuk sahibi olmayan yaşlı çift kahramanı evlat edinir

Firavun eşi ile birlikte deryadan çıkan çocuğu evlat edinir (3).

N831. Yardımcı kız

Tugra peri yara bere içinde kalan İmam Muhammet'e yardım eder (2).

İmam Muhammet devin inine girerken kuyunun önündeki taşı kimse kaldıramaz; kendi bir hamlede kaldırıp atar (2).

N836.1. Kral kahramanı evlat edinir

Anka Şah, şartları karşılığında İmam Muhammet'e kızını almasını ve kendi evladı olmasını teklif eder (2).

Firavun, Musa peygamberi evlat edinir (3).

(T). N839. Yardımcı vezir

Vezir, Firavun'a yardımcı olması için falcı bulup getirtir (3).

N845. Yardımcı büyücü

Büyücüler Firavun'un rüyasını yorumlayarak yardımcı olurlar (3).

N847. Yardımcı peygamber

Baba Ruşen borcu karşılığında kızını isteyen tüccara borcunu ödemek için Hz. Muhammed'in yanına gider. Hz. Muhammed Baba Ruşen'e yardımcı olur (1).

Hz. Muhammet, Hanefiye'nin üç şartını kabul eder ve Hanefiye'ye yardımcı olur (2).

Hz. Muhammet, İmam Muhammet'in rüyasına girerek ona yardımcı olur (2).

N848.0.1. Yardımcı mukaddes adam

Hz. Muhammed'in yanına gelen Baba Ruşen'e Hz. Ali yardım edeceğini söyler (1).

Hz. Ali, mukaddes bir halifedir (2).

P. Cemiyet

P10. Krallar

Berber şehrinin şahı, Mergup Şah'tır (1).

Mergup Şah, Hz. Ali'yi öldürmek ister (2).

Kamus şehrinin kralı, Katran Şah'tır (2).

Katran Şah, İmam Muhammet'i ve Medine'den gelenleri öldürmek ister (2).

Zingar şehrinin padişahı, Anka Şah'tır (2).

Anka Şah İmam Muhammet'i ve Medine'den gelenleri öldürmek ister (2).

Anka Şah, İmam Muhammet'i zindana attırır (2).

Mısır şehrinin kralı, Firavun'dur (3).

P12. Kralların karakteri

Mergup Şah, halka zarar veren ırmağı ıslah ettirmiş, ejderhayı öldürtmüştür (1).

Hız. Ali, Mergup Şah'ın askerlerini tek tek öldürmüştür. Bu sırada bazı askerler kaçmıştır. Bunun üzerine Mergup Şah askerlerine: -Hey namertler, gayret edin, kaçmayın. Sizler çoksunuz diyerek azarlamıştır (1).

Katran Şah, kötü karakterli bir kraldır (2).

Anka Şah, kötü karakterli bir kraldır (2).

Anka Şah, Müslüman olduktan sonra iyi karakterli bir padişah olur (2).

Firavun, doğacak bütün Yahudi erkek çocukların öldürtülmesi kararını alır (3).

P12.2.1. Zalim kral

Mergup Şah, zalim bir kraldır (1).

Katran Şah, zalim bir kraldır (2).

Anka Şah, zalim bir kraldır (2).

Mısır padişahı, zalim birisidir (3).

P12.14. Kralın alçak gönüllüğü (mütevazı kral)

Anka Şah, Müslüman olduktan sonra mütevazı olmuştur (2).

P16. Kralın saltanatının sonu

Musa peygamber, Firavun'un egemenliğine son verir (3).

P16.1. Kral her şeyden elini çeker

Anka Şah, şartlarını kabul etmesi hâlinde tahtını İmam Muhammet'e devretmeyi teklif eder (2).

P30. Prenses (şehzade)

İmam Muhammet, bir şehzadedir (2).

P32. Prensin arkadaşlığı ve ortaklığı

İmam Muhammet, Cemhur ve Cemhur'un kardeşleriyle arkadaş olur (2).

P40. Prensesler

Tugra prensesi İmam Muhammet'e âşık olur (2).

P110. Kralın vezirleri

Mergup Şah'ın Matlap ve Meşhur adlı vezirleri vardı (1).

Matlap vezir, daha önceden Hayber şehrinin hanı Ömer Anter'in veziri idi (1).

Meşhur vezir, Kaşamşam'a eğer Hz. Ali'yi yakalayıp getirirsen sana çokça ödüller verip, seni azat ederiz demiştir (1).

Katran Şah'ın "İmlag" adlı bir veziri vardır (2).

Vezirler" Firavun'a falcı bulurlar (3).

P120. Din adamları

Hz. Ali, Baba Ruşen'in kölesi olmuş tüccara vermesi gereken parayı Baba Ruşen'e bulmuştur (1).

Hz. Ali, Müslümanlığı yaymak için Katran Şah ile mücadele etmiştir (2).

P150. Zengin insanlar

Baba Ruşen'in, çok zengin Yahudi bir tüccara bin altın borcu vardı (1).

Berber şahı Mergup Şah, çok zengindir (1).

P170. Köleler

Mergup Şah, ırmağa bent yapmak ve ejderhayı öldürtmek için bin köle satın almıştır (1).

P170.0.1. Cariyeler

Baba Ruşen'in sıkıntılı durumunu öğrenen Hz. Ali, köle kılığına girip kendisinin Mergup Şah'a köle olarak satılmasını sağlamıştır (1).

Tugra'nın kötü niyetli cariyesi, aşçı olan Dam'ın hayatını tehlikeye atar (2).

Zeynel Arap, İmam Muhammet'in cariyesi olmayı kabul eder (2).

Hz. Ali, cariyelere toy düzenler (2).

Firavun'un, birçok cariyesi vardır (3)

P178.2. Kölelerin belli bir dönemden sonra serbest bırakılması

Mergup Şah, Kaşamşam'a Hz. Ali'yi yakalayıp getirdiği takdirde kendisini azat edeceğini söylemiştir (1).

P210. Karı-koca

İmam Muhammet ve Zeynel Arap karı koca olmak ister (2).

Hız. Ali, Hanefiye'yi kaçıırır ve karısı yapar (2).

İmran, karısına çocuk yüzünden başlarının belaya gireceğini söyler (3).

P230. Çocuklar ve ebeveynler

Hız. Ali, Baba Ruşen ile yola çıkacağı sırada İmama Hasan ve İmam Hüseyin Hız. Ali'nin önünü kesip nereye gittiğini sormuş. Hız. Ali, Baba Ruşen'e bir müddet yoldaşlık yapacağını söyleyip evlatlarını göndermiştir (1).

Annesi ve babası, İmam Muhammet'in kâfir diyarına gitmesine sıcak bakmaz (2).

İmam Muhammet'in dönmemesinden dolayı Hız. Ali ve Hanefiye, Allah'a yakarıştta bulunurlar (2).

Firavun ve karısı, deryadan gelen çocuğa anne babalık yaparlar (3).

P231. Anne ve oğlu

İmam Muhammet'in annesi, oğluna çok düşkündür ve dönmediği her gün Allah'a yakarıştta bulunur, dua eder (2).

İmam Muhammet gelince Hanefiye, çok sevinir sevincinden ağlar (2).

İmran'ın karısı, oğlunu bir sepetle Nil nehrine bırakır ve oğlundan ayrılır (3)

P232. Anne ve kızları

İmran'ın karısı, kızını, Nil nehrine bıraktığı sepeti takip etmesi için görevlendirir (3).

P233. Baba ve oğul

Baba Ruşen, Hız. Ali'yi Mergup Şah'a köle olarak sattıktan sonra geri döner. Hız. Ali'nin oğulları babalarını soran bir gazel okur (1).

Hız. Ali, oğullarına düşkündür (2).

Hız. Ali, İmam Hasan ve Hüseyin'e İmam Muhammet'i kaybetmelerinden dolayı kızar (2).

Firavun, deryadan gelen çocuğa babalık yapar (3).

234. Baba ve kız

Anka Şah, şartlarını kabul etmesi halinde kızını Cemhur'a vereceğini söyler (2).

P251.5. İki erkek kardeş

Hız. Ali'nin İmam Hasan ve Hüseyin adında iki oğlu vardır (1).

Hız. Ali'nin Hasan ve Hüseyin adında iki oğlu, kardeşlerine yardım için Kamus şehrine doğru yola çıkar (2).

P251.6. Çeşitli erkek kardeşler

Cemhur'un, altı erkek kardeşi vardır (2).

P251.6.1. Üç erkek kardeş

İmam Muhammet, İmam Hasan ve İmam Hüseyin üç erkek kardeştir (2).

P270. Dadılar

Firavun'un karısı deryada buldukları çocuğu emzirmesi için dadı buldurtur (3).

P310. Dostluk, arkadaşlık

Hz. Ali ve Baba Ruşen yolda birbirlerine yoldaş, dost olurlar (1).

İmam Muhammet, Cemhur ve kardeşleriyle dost olur (2).

Hz. Ali ile Anka Şah dost olur (2).

P320. Misafirperverlik

Tugra peri, İmam Muhammet'i devlet konağında çok iyi ağırlar (2).

P324.1. Misafire en iyi yiyecekler ikram edilir

Tugra, İmam Muhammet için en lezzetli yemekleri yaptırtır (2).

P361. Sadık hizmetçi

Dam, sadık hizmetçidir fakat ona iftira atılır. Daha sonra nankör olur (2).

P431. Tüccar (kervancı).

Yahudi tüccar, Baba Ruşen'den bin altın karşılığında kızını ister (1).

Tüccar, İmam Muhammet'in Hz. Ali olduğunu söyler (2).

P551. Ordu

Tehrak yetmiş bin kişilik orduyla abisi Anka Şah'a yardıma gider (2).

P555. Savaşta mağlup olma

Mergup Şah'ın askerleri, Hz. Ali'ye mağlup olur (1).

Katran Şah, Hz. Ali'ye mağlup olur (2).

P600. Adetler, gelenekler

Cemhur ile Tugra'nın nikâhı dinî âdetlere göre kıyılır (2).

P634. Ziyafetler

Mergup Şah'ın veziri, Kaşamşam'a Hz. Ali'yi yakalayıp getirirse kendisine toy, ziyafet vereceğini ve en sonunda kendisini azat edeceğini söylemiştir (1).

Hz. Ali, oğlunu bulduktan sonra oğlu, başından geçenleri anlattı. Cemhur ve kardeşlerinin nasıl Müslüman olduklarını anlattı. Sonra nice yemekler getirildi ve ziyafet verildi (2).

Tugra, İmam Muhammet için ziyafet verir (2).

Q. Mükâfatlar ve Cezalar

Q40. İyilik ödüllendirilir

Mergup Şah kendisine çok güçlü, kudretli bir köle sattığı için Baba Ruşen'i ödüllendirir (1).

Hz. Ali, Anka Şah'ın canını bağışlayınca ve Anka Şah Müslüman olunca eşek yüküyle altın ve gürzü Hz. Ali'ye verdi (2).

Q86. Çalışkanlık ödüllendirilir

Hz. Ali, ırmağın önüne bent yapmak için yola çıkar. Gittiğinde kölelerin karınca gibi çalışıp fakat başaramadığını, helak olduğunu görür ve onları azat eder (1).

Q111. Zenginlikle mükâfatlandırma

Mergup Şah, kendisine iyi bir köle satan Baba Ruşen'i fazlasıyla mükâfatlandırır (1).

Mergup Şah, kendisinin ve halkının Müslüman olmasını sağlayan Hz. Ali'yi kırk deve yükü altın ile ödüllendirir (1).

Q111.7. Mükâfat olarak mücevherler

Mergup Şah, Hz. Aliye kırk deve yükü altın, Baba Ruşen'e de bin altın verir (1).

Q114. Hediye vererek mükâfatlandırma

Anka Şah, kendisini Müslümanlığa davet eden Hz. Ali'yi eşek yükü ile altınlar vererek mükâfatlandırır (2).

Q121.1. Köleler ödül olarak serbest bırakılır

Hz. Ali, karıncalar gibi çalışan bin köleye acır ve azat eder (1).

Mergup Şah, Hz. Ali'yi azat eder ve Medine'ye götürmesi için hediyeler, altınlar verir (1).

Q213. Kaçırarak cezalandırılır

İmam Muhammet, Zeynel Arap'ı kaçıran devi ölümle cezalandırır (2).

İmam Muhammet, Zeynel Arap'ı kaçıran İmlag'ı ölümle cezalandırır (2).

Q261.1. İhanete teşebbüs cezalandırılır

İmlag, ilk önce Müslüman olur. Daha sonra zehirli su kâsesiyle imamı zehirlemek ister. İmam, ihaneti tahmin eder ve kâseden ilk İmlag'ın içmesini ister. İmlag kâseyi içemez, titreyip elinden düşürür. Sonra Katran Şah'ın yanına kaçar (2).

Hz. Ali, ihanete kalkışan İmlag'ı ipe bağlatır (2).

Q281. Nankörlük cezalandırılır

Kendisine nankörlük yapan Tugra'yı, Dam uyutup Anka Şah'a teslim ederek cezalandırır (2).

Q411. Ölüm cezası

Tugra, yemekleri tuzlu yaptığı gerekçesiyle Dam'a ölüm cezası verir (2).

İmam Muhammet, Zeynel Arap'ı kaçıran deve ölüm cezası verir (2).

Anka Şah, Tugra ve İmam Muhammet'e ölüm cezası verir (2).

Firavun, doğan erkek Yahudi çocuklarına ölüm cezası verir (3).

Q418. Zehirleyerek cezalandırma

İmlag, İmam Muhammet'i zehirlemek ister fakat başarısız olur (2).

Q421. Başını uçurarak cezalandırma

İmam Muhammet, devin başını uçurarak cezalandırır (2).

Q458. Döverek (kamçılıyarak) cezalandırma

Anka Şah'ın askerleri, İmam Muhammet'i sopayla döverler (2).

Q570. Ceza ve affetme

Hz. Ali, kendisine karşı savaştan oğlu İmam Muhammet'i, Allah ve peygamber için bu işi yaptığına inanarak affeder (2).

Firavun, deryadan çıkan erkek çocuğunu öldürmez; affeder (3).

R. Esirler ve Kaçaklar

R10.1. Kaçırılan prenses

Hz. Ali, kâfir diyarından Mergup Şah'ın kızı Hanefiye'yi kaçıırır (2).

R11.3. Dev tarafından kaçırılma

Zeynel Arap, dev tarafından kaçırılır (2).

R41.3.4. Kuyuya hapsedme

Dev, Zeynel Arap'ı kuyuya hapseder (2).

R111. Kızın esaretten kurtarılması

Zeynel Arap, İmam Muhammet tarafından esaretten kurtarılır (2).

R111.1.1. Genç kızın devden kurtarılması

Zeynel Arap devin yakın olduğu kalede yaşar. İmam Muhammet Zeynel Arap'a ulaşabilmek için atını eyerlemesini ister. Sonra kızı kurtarır (2).

R122. Çeşitli kurtulmalar

Zeynel Arap, İmam Muhammet'in devi öldürmesiyle kuyudan kurtulur (2).

İmam Muhammet, Hz. Muhammet'in rüyasına girmesiyle kuyudan kurtulur (2).

İmam Muhammet, Hz. Ali'nin Anka'nın kalesini kuşatmasıyla zindandan kurtulur (2).

R133. Kaybolmuş kadın kurtarılır

Dev tarafından kaçırılan Zeynel Arap, kurtarılır (2).

R141. Kuyudan kurtulma

İmam Muhammet'in kuyuya inmesiyle Zeynel Arap, kuyudan kurtulur (2).

Hz. Muhammet, İmam Muhammet'in rüyasına girer ve kuyuya bir ip gelir. İp sayesinde kuyudan kurtulur (2).

R219. Kaçmalar-çeşitli

Hz. Ali, kâfirleri birer birer öldürmekteydi. Mergup Şah askerlerine: -Hey namertler kaçmayın. Sizler çoksunuz, diye emir verdi. Askerlerin çoğu kaçtı (1).

Zeynel Arap, İmam Muhammet'in memleketine gelin olarak kaçmak ister (2).

R260. Takipler

Cemhur'un kardeşi Gorkak, İmam Muhammet'i takip eder (2).

İmran'ın karısı, kızına deryadaki sandığı takip etmesini söyler (3).

S. Anormal Zulümler

S11.4. Baba, çocuğunu öldürmeyi planlar

İmran, çocuğunu Firavun'un korkusundan ortadan kaldırmayı planlar (3).

(T). S21.6. Zalim erkek kardeş

Zeynel Arap'ın kardeşi Gorkak, zalim bir kardeştir (2).

S118. Keserek öldürme

Hz. Ali, ejderhayı kılıcıyla ikiye böler (1).

Hz. Ali, padişahı ikiye böler (2).

S133. Kafasını uçurarak öldürme

Hz. Ali, Zülfikar ile kâfirlerin başını uçurur (1).

İmam Muhammet, kâfirlerin kellesini uçurur (2).

S180. Yaralama ve işkence

İmam Muhammet, yetmiş yerinden yara alır (2).

S301. Terk edilen çocuklar

İmran ve karısı, çocuğunu nehre bırakarak terk eder (3).

S310. Çocuğun terk edilmesinin sebepleri

Firavun bütün erkek çocuklarını öldüreceğini söyler. İmran ve karısı da bu yüzden çocuklarını nehre bırakarak terk eder (3).

T. Cinsiyet

T10. Âşık olma

Zeynel Arap ve İmam Muhammet birbirlerine âşık olurlar (2).

Dev, Zeynel Arap'a âşık olur (2).

Imlag, Zeynel Arap'a âşık olur (2).

Tugra peri, İmam Muhammet'e âşık olur (2).

T11.3. Rüyada âşık olma

Zeynel Arap, İmam Muhammet'i rüyasında görür ve âşık olur (2).

T15. İlk görüşte âşık olma

İmam Muhammet, Zeynel Arap'a ilk görüşte âşık olur (2).

T24.5. Adam aşk içinde yanar ve rengi solar

İmam Muhammet, aşkından yanar, feleğe isyan eder (2).

T15.1. Prenses çok güzeldir ve herkes ona âşık olur

Zeynel Arap çok güzel bir kızdır. Herkes ona âşık olur (2).

T31.1. Âşıkların buluşması

İmam Muhammet, Cemhur'un memleketine gitmesiyle âşık olduğu kız ile buluşma imkânı kavuşur (2).

T42. Âşıkların konuşmaları

Zeynel Arap ve İmam Muhammet birbirlerini sevdiklerine dair söz söylerler (2).

T57. Aşkın ilanı

Zeynel Arap, İmam Muhammet'e aşkını itiraf eder ve kendisini alarak bu diyardan götürmesini ister (2).

T92.11. Aynı kız için rakiplerin muhalefetleri

Zeynel Arap'a ulaşmak için İmlag, Dövsepit ve İmam Muhammet mücadele eder (2).

T100. Evlilik

Yahudi tüccar bin altın alacağı karşılığında Baba Ruşen'in kızıyla evlenmek ister ve evlenir (1).

Hz. Ali, Hanefiye'yi Rum diyarından getirerek evlenir (2).

Cemhur ve Tugra imam nikâhıyla evlenir (2).

T131. Evlenme şartları

Hanefiye, Hz. Ali ile evlenme karşılığında Hz. Muhammet'e üç şart sunar (2).

Anka Şah, Cemhur'un Hz. Ali'yi öldürmesi karşılığında kızını kendisiyle evlendireceğini söyler (2).

T135. Düğün merasimi

Hz. Ali, cariyelerin ve kölelerin eğlenmesi için düğün düzenler (2).

Hz. Ali, İmam Muhammet'i kurtardıktan sonra Medine'de kırk gün kırk gece düğün yaptı (2).

T210.1. Sadık kadın

Zeynel Arap, sadık bir kadındır. İmam Muhammet dışında kimseyle evlenmeyi kabul etmez (2).

T210.2. Sadık koca

İmam Muhammet, eşine sadık bir kocadır (2).

Hz. Ali Şah-ı Merdan, sadık bir kocadır (2).

T596. Çocuğa ad verme

Hz. Ali ve Hanefiye çocuklarına Muhammet adını verirler (2).

U. Hayatın Tabiatı

U60. Zenginlik ve yoksulluk

Fakir olan Baba Ruşen, Hz. Ali'nin yardımıyla bin altın sahibi olur (1).

Fakir olan Medine halkı, Hz. Ali'nin Mergup Şah'tan getirdiği altın yüklü develer sayesinde zengin olur (1).

Firavun'un hizmetkârı İmran, yoksul bir adamdır (3).

U110. Aldatmanın ortaya çıkması

İmlag, İmam Muhammet'in vasıtasıyla Müslümanlığı kabul eder. Sonra İmam Muhammet'i kâsedeki suyla zehirlemeye çalışır. İmlag'ın hilekâr olduğu ortaya çıkar (2).

U210. Kötü yönetici, kötü ceza

Katran Şah, düşmanlarına kötü cezalar verir. Kendisi kötü bir şahıdır (2).

Anka Şah, kızı Tuğra ile İmam Muhammet'e derilerinin yüzülerek öldürmesi cezası verir (2).

Firavun, doğacak bütün Yahudi erkek çocukların öldürülmesi cezasını verir (3).

V. Din

(T). V38. Kader inancı

Firavun, aldığı bütün önlemlere rağmen kaderinde olanı yaşar (3).

V50. Dua

Hiz. Ali, Baba Ruşen'e "Elham"ı bir kez oku dedi (1).

Hiz. Ali, Baba Ruşen'i "İsm-i Azam" duasıyla yola saldı (1).

Mergup Şah, Hiz. Ali'ye dua edip gönderdi (1).

Tüm halk Baba Ruşen'in ruhlarına Fatiha okuyup, dua etti (1).

Hanefiye üç şartının kabulü için Allah'a dua eder (2).

Hiz. Ali ve eşi, çocukları İmam Muhammet'in gelmesi için Allah'a dua eder (2).

İmam Muhammet, İmlag'ın kendisini bıraktığı kuyudan kurtulmak için Allah'a dua eder (2).

İmam Muhammet, Zeynel Arap'a kavuşmak için dua eder (2).

İmran'ın karısı, çocuğuna bir şey olamaması için dua eder (3).

(T). V56. Namaz kılmak

Hazreti Bilal, öğle namazını kılıyordu (1).

Hanefiye abdest aldı ve iki rekât namaz kıldı (2).

Hiz. Ali ve İmam Muhammet namazı Medine'nin içindeki Mina da kılarlar (2).

(T). V58.6. Namaz kılmadan önce abdest alma

Hanefiye, namaz kılmadan önce abdest alır (2).

V112.2. Camiler

Baba Ruşen, Medine şehrinin kapısından girdi, camiye gidip Allah Resulü'nü ziyaret etti (1).

İmam Hasan ile İmam Hüseyin caminin arkasında oynamaktadırlar (1).

Hiz. Ali, Mergup Şah'ı kendi yurduna padişah yaptı. Sonra da birlikte nice cami ve medreseler yaptılar (1).

V201. Allah

İmamlar, Allah'a tevekkül ettiler (1).

Baba Ruşen borcundan kurtuldu ve evine gelip "Ey nur-ı iman." deyip bir cuma gecesi, Allah emriyle dünyadan göçtü (1).

Hz. Ali, ağacın dibine oturup Allah'a şükretti (1).

Allah melekleri vasıtasıyla Hanefiye'nin üzülmemesi konusunda emirler gönderir (2).

V254. Selamlaşma

Baba Ruşen bu münacatı tamamladıktan sonra tüccarların yanına geçip, Medine camisine vardı. İnleye inleye ağlayarak selam verip içeri girdi (1).

İmam Muhammet, karşılaştığı kişilerle selamlaşır (2).

İmam Hasan, müjdeyi vermeden önce annesine selam verir (2).

(T). V301. Kur'an-ı Kerim okuma

Zeynel Arap, abilerinin gelip gelmediğini kontrol için yüksek bir yere çıkar. Uzakta birisinin elinde Kur'an okuduğunu görür. Bu kişinin İmam Muhammet olduğunu anlar (2).

V..... Hak dinine davet

İmam Muhammet Cemhur'u, kardeşlerini, Katran Şah'ı, Imlag'ı hak dinine davet etmiştir (2).

Hz. Ali, Anka Şah ve halkını Müslümanlığa davet etti (2).

W. Karakterin Özellikleri

W11. Cömertlik

Mergup Şah, Hz. Ali'ye sınırsız hizmetlerde bulundu, sayısız hediyeler ile altın yüklü kırk deve verdi (1).

Hz. Ali kırk deve altını bütün sahabeye, fakir ve kimsesizlere taksim etti. Hz. Ali'nin yaptığı bu hayırlı iş ile dostları şad, düşmanları da mat oldu (1).

Hz. Ali, İmam Muhammet'in sağ salim olduğunu görünce ziyafet verir (2).

Anka Şah, Müslüman olduktan sonra malını mülkünü Hz. Ali ile paylaştı (2).

W27. Minnetarlık

Baba Ruşen, kendisine yardım için Hz. Ali'ye görev veren Hz. Muhammed'e minnettar kalmıştır (1).

Baba Ruşen, kızını kurtarmak için bin altını bulmasına yardımcı olan Hz. Ali'ye minnettar kalmıştır (1).

Mergup Şah, kendini ve halkını Müslüman yapan Hz. Ali'ye minnettar kalmıştır (1).
Zeynel Arap, kendisini devden kurtaran İmam Muhammet'e minnettarlık duyar (2).
Anka Şah, Müslüman olmasına vesile olduğu için Hz. Ali'ye minnettar kaldı (2).

W28. Fedakârlık

Hz. Ali, İmam Hasan ile İmam Hüseyin'i Medine'de bırakıp Baba Ruşen'e yardım etmeye gitmiştir (1).

Kâfir diyarına İmam Hasan ve Hüseyin de gitmek ister ama İmam Muhammet o tehlikeli yola kendi çıkar (2).

W31. İtaat

Hz. Ali, kendisini göndermek istemeyen çocuklarından eve geri dönmelerini ister. Zor da olsa İmam Hasan ile İmam Hüseyin itaat eder (1).

Hz. Ali, kendisini Mergup Şah'a satması konusunda, Baba Ruşen'in kesinlikle kendi sözünden çıkmamasını ister. Baba Ruşen de kabul eder (1).

Hz. Ali, kendisini Mergup Şah'a satan Baba Ruşen'in Medine'ye dönmesini ister. Baba Ruşen de itaat eder (1).

Hz. Ali Mergup Şah'tan kırk pehlivan ile yedi deve yükü zincir ister. Mergup Şah itaat eder (1).

İmlag, Katran Şah'a itaat eder (2).

İmam Hasan, İmam Hüseyin ve askerle Hz. Ali'ye itaat eder (2).

W32. Cesaret

Hz. Ali, dev gibi pehlivan olan Gıgam'ı paramparça eder (1).

Hz. Ali, tek başına ejderhayı ikiye böler (1).

Hz. Ali, tek başına binlerce kâfiri öldürür (1).

İmam Muhammet, devin yaşadığı kaleye gitmek için atını hazırlar (2).

İmam Muhammet, tek başına devin kellesini uçurur (2).

İmran ve karısı, Firavun'un fermanına rağmen erkek çocuk sahibi olurlar (3).

W33. Kahramanlık

Hz. Ali, kahramanlık göstererek ejderhayı öldürür (1).

Hz. Ali, kahramanlık göstererek Gıgam pehlivanı paramparça eder (1).

Hz. Ali, kahramanlık göstererek ırmağın önüne bent yapar (1).

Hz. Ali, kahramanlık göstererek kâfirlerle savaşır ve kâfirleri Müslüman eder (1).

İmam Muhamme,t kâfirlere karşı başarılı olur (2).

İmam Muhammet, tek başına devi öldürür (2).

W34. Bağlılık

İmam Hasan ile İmam Hüseyin, Hz. Ali'ye çok bağlıdır (1).

Baba Ruşen, kızına çok bağlıdır (1).

Hz. Ali, Hz. Muhammed'e çok bağlıdır (1).

Hz. Ali'nin evlatları kendine bağlıdır (2).

Hz. Ömer ve Hz. Ali birbirlerine bağlıdır. Hz. Ömer oğullarını Hz. Ali ile birlikte savaşmaya gönderir (2).

W35. Doğruluk

Matlap vezir, Kaşamşam'ın Hz. Ali olduğunu anlayınca Mergup Şah'a işin doğrusunu söylemiştir (1).

Mergup Şah, Hz. Ali'nin sözüne inandığını söyler ve pehlivan adam yalan söylemez der (1).

İmam Muhammet, hileye başvurmaz dosdoğru hareket eder (2).

W126. İtaatsizlik

Hz. Ali, kâfirleri öldürmektedir. Kâfir askerler bunun üzerine kaçar. Mergup Şah askerlere kaçmayın, der. Fakat askerler itaat etmez (1).

W136. Sahtekârlık-yalancılık

Imlag, İmam Muhammet'e Müslüman olduğu yalanını söyler. Sahtekârca İmam Muhammet'i zehirlemeye çalışır (2).

İmlag kuyudan Zeynel Arap'ı kurtarmak için İmam Muhammet'e yardım edeceğini söyler ama kuyudan sandıkla Zeynel Arap'ı aldıktan sonra ipi kuyuya tekrar atmaz (2).

Dam, sahtekârlık yaparak Tugra ile İmam Muhammet'i uyutarak yakalatır (2).

W137. Meraklılık

Habeşli köle, bin kölenin yapamadığı işi Hz. Ali tek başına nasıl yapacak diye bir tepeye çıkar ve onu izler (1).

W154. Nankörlük

İmam Muhammet'in Müslümanlığa geçtiğine inanır ve ona güvenir. İmlag ise onu zehirlemeye çalışır (2).

Tugra peri, uzun yıllar emek veren aşçısını bir cariye'nin ihaneti sonucunda öldürme kararı alır (2).

W181. Kıskançlık

Tugra peri, Zeynel Arap'ı kıskanmaktadır (2).

W185. Zor kullanma

Anka Şah, kızı Tugra'yı Cemhur ile zorla evlendirmeye çalışır (2).

X. Mizah

(Hikâyelerimizde örneklerine rastlanamamıştır.)

Z. Çeşitli Motif Grupları

Z10.1. Başlangıç formülleri

Diğerleri:

Doğrudan Girişler

Haberleri rivayet edenler şöyle buyururlar ki Medine şehrinde Baba Ruşen adında oldukça fakir bir sahabe vardı (1).

Hikâyeciler böyle rivayet eder ki günlerden bir gün Allah'ın Resul'ü birkaç asker ile toplanıp Şah-ı Merdan'a başkaldıran Rum vilayetine yürüdüler (2).

Z10.2. Bitiş Formülleri

Çıplak Bitiş Formülleri

Geriye altın yüklü iki deve kaldı. Gani olan Hz. Osman'a yarım deve altın değdi. Yoksul olan Hz. Ali'ye yarım deve altın değdi. Hz. Ali bunu da hayır eyledi. Dostları mutlu, düşmanları gamlı oldu. İlahi bütün müminleri feryad-ı kıyamet Hazreti Peygamberin şefaatinde mahrum bırakma. Âmin ve Rabbil âlemin (1).

Hz. Şah-ı Merdan malını hepsine böldü. Ondan sonra Medine şehrinde kırk gece kırk gündüz düğün yaptılar. İki âşık birbirlerini buldular. Allah muratlarına erdirdi. Âmin. Temmet el kitap (2).

Diğer formüller

Tasvirler

Kadın tasvirleri

Zeynel Arap'ın tasviri:
Yoktur bundan güzeli,
Yüzü gül, akı peravan,
Görsen parlayan bir yıldızdır (2).

Erkek tasvirleri

Hz. Ali'nin tasviri:
Zeynel Arap ağalarına bakmak için köşkün çatısına çıktı. Sonra eşeğin üstünde bir çocuk gördü. Cihana layık erdi. Eline kuran alıp okuyup oturuyordu. Yüzünün nuru bahçeyi aydınlatırdı(2).

Z65. Renk formülleri

Kırmızı

Kırmızı nar, kırmızı kan (2).

Sarı

Sarı şehir (2).

Yeşil

Yeşil âlem (2).

Lacivert

Lacivert âlem (2).

Ak

Ak âlem (2).

Kara

Kara bulut (2).

Diğerleri

Kızıl kan (2).

Z71. Formülistik sayılar

Z71.1. Formülüstik sayı: üç

İnsanlarla ilgili olanlar

Üç akıllı, üç kişi (2).

Zamanla ilgili olanlar

Üç gün (1).

Üç gece, üç gündüz, üç gün üç gece (2).

Mekânla ilgili olanlar

Üç yol, üç taraf (2).

Diğerleri

Üç şart (1).

Üç şart, üç inci (2).

Z71.1.0.2. Formülüstik sayı: üçün katları

Otuz üç bin sahabe, otuz kişi, otuz deve, üç yüz yıl (1).

Otuz üç bin sahabe (2).

Z71.2.0.1. Formülistik sayı: dördün katları (400, 4000 vb.).

Dört yüz bin (1).

Kırk cariye (2).

Z71.4. Formülistik sayı: altı

İnsanlarla İlgili Olanlar

Altı yüz bin kâfir (1).

Altı oğul, altı heybetli adam, altı kardeş (2).

Zamanla ilgili olanlar

Altı aylık yol (1).

Diğerleri

Altıncı adım (1).

Altı yerinden (2).

Z71.5. Formülistik sayı: yedi

İnsanla ilgili olanlar

Yedi birader, yedi ağa, yedi kardeş (2).

Nesneyle ilgili olanlar

Yedi asman, yedi kat gök (1).

Diğerleri

Yedi yaş, yedi deve (1).

Z71.6. Formülistik sayı: dokuz

Nesneyle ilgili olanlar

Dokuz ay (3).

Z71.0.1. Formülistik sayı: yedi ve katları

Yetmiş dükkân, yedi bin Berzengi, yedi bin kâfir, yedi bin büyük namlı pehlivan (1).

Z71.16.10. Formülistik sayı: on dört

Zamanla ilgili olanlar

On dört gecelik ay (2).

Z71.12. Formülistik sayı: kırk

İnsanlarla ilgili olanlar

Kırk pehlivan (1).

Zamanla ilgili olanlar

Kırk yıl (1).

Kırk gün kırk gece düğün (2).

Hayvanlarla ilgili olanlar

Kırk deve (1).

Kırk aslan (2).

Tabiatüstü varlık

Dev (2).

Z71.16. Diğer Formülistik Sayılar

On sekiz âlem, yirmi yaş, seksen arşın, yüz koyun, yüz otuz arşın, iki yüz ekmek, sekiz yüz batman beş yüz bin kâfir, altı yüz bin, yirmi dört bin peygamber (1). On sekiz bin âlem, yirmi defa, yirmi beş gün, yüz feryat, yüz bin bela, iki ela göz, beş yüz ip, yüz ip, otuz iki emel, yetmiş kâfir, yüz hile, bin yıl, yüz bin söz, yetmiş yer, yetmiş bin kâfir, yüz kız, iki bin asker (2). On dört günlük genç, dört yüz yıl, binlerce bilgin, dört bin cadı, yüz bin vezir, yüz yirmi dört bin peygamber (3).

Z183. Sembolik İsimler

Hz. Ali'nin ismi Kaşamşam'dır (1).

Hz. Ali'nin ismi Şah-ı Merdan'dır (2).

İmam Muhammet'in ismi şehzadedir (2).

Z230. Kahramanın olağanüstü yiğitliği

Hz. Ali kendi başına ırmağa bent yapar, ejderhayı öldürür, kâfirlerle savaşır (1).

İmam Muhammet ve Şah-ı Merdan olağanüstü, heybetli yiğitlerdir (2).

Z235. Olağanüstü hayvanın arkadaşlığıyla kahraman

Hz. Ali başarılarında, Düldül'ün payı büyüktür (1).

İmam Muhammet'in atı, olağanüstü bir attır (2).

Yer Formülleri

Ülkeler

Arabistan (1). Rum, Arap, Acem (2). Mısır, İsrail (3).

Şehirler, vilayetler

Medine şehri, Hayber şehri, Berber şehri (1).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

HİKÂYELERİN TRANSKRİPSİYONLU METNİ

Hikâyelerin transkripsiyonu Mehmet Kara'nın "Türkmen Türkçesi Grameri" kitabındaki Kiril alfabesi örnek alınarak yapılmıştır.

TÜRKMEN ALFABESİ(KİRİL)					
KİRİL	LÂTİN KARŞILIĞI	KİRİL	LÂTİN KARŞILIĞI	KİRİL	LÂTİN KARŞILIĞI
А а	A a	Л л	L l	Х х	H h
Б б	B b	М м	M m	Ц ц	Ts ts
В в	V v	Н н	N n	Ч ч	Ç ç
Г г	G g (Ğ ğ)	Ң ң	Ñ ñ	Ш ш	Ş ş
Д д	D d	О о	O o	Щ щ	Şç şç
Е е	E e (Ye ye)	Ө ө	Ö ö	Ъ ъ	Ayırma
Ё ё	Yo yo	П п	P p	Ы ы	I ı
Ж ж	J j	Р р	R r	Ь ь	İnceltme
Ж ж	C c	С с	S s	Э э	E e
З з	Z z	Т т	T t	Ә ә	Ä ä
И и	İ i	У у	U u	Ю ю	Yu yu
Й й	Y y	Ү ү	Ü ü	Я я	Ya ya
К к	K k	Ф ф	F f		

4. 1. Baba Ruşen

Emma ravıyanı ahbar ve nakılanı asar andag rovayat kılurlar kim, pıgamber zamanında, Medine şährinde kaççak baba bar erdi. Özi sahaba erdi, emma atıga Babarövşen diyrdiler. Özi ziyada ayalmend erdi. Emma Ehudı diygen bir cöhitge müñ tılla karzı bar erdi. Hiç anıñ alacını kıla bilmes erdi. Emma ol cöhit bir gün gelip, aytdı:

–Ey, Babarövşen, bu gün menin pulumnu bergil ya menin dinimge girgil, bolmasa gızıññı maña bergil diydi.

Anda Babarövşen endişe kılıp, aytdı:

– Ey, cöhit, sen maña erten peyşingeçe möhlet bergil, huda halasa, puluñnu tapıp berür men. İr erteñ saña covap berup men. Eger tapa bilmesem seniñ bu üç gepiñden birinden birin kabul kılur men diydi.

Elkıssa, cöhitniñ hıyalıga geldi kim: «Özi kaççak bolsa, erteñ peyşingeçe ne erden tapıp berür?» diydi. Babarövşen: «Men tapıp berup men» diyip vagda kıldılar. Cöhit kabul kıldı. Andan son, cöhit Babarövşenge möhlet berdi.

Babarövşen biçare: «Mescidi-Medinäge barıp, pıgamber hudanıñ aldında yıglayın» diyip, cöhitlerniñ güzeriden ötüp, barur erdi.

Oşol vagt bir cöhit aytdı: «Ey, Babarövşen, el bolsun! Kayda barur sen?» diydi. Anda Babarövşen aytdı: «Ehudı diygen cöhitge müñ tılla karzdar erdim. Meni köp gıstap teñ kıldı. Ahır erte peyşingeçe möhlet alıp, pıgamber hudanıñ aldılarıga barıp, mübarek ayaklarıga yüzümün sürtüp yıkılsam, şayed ki meni şol beladan halas kılsalar diyip, oşol cöhitniñ pulunu istäp, pıgamber alayhıs-salamga barur men» diydi. Anda ol cöhit kah-kaha birle güldi ve anı masgara kılıp aytdı:

«Ey, Babarövşen, kim, ovval sen kaççak, senden bedter pıgamberiñ kaççak – gedadur. Sen bargunça galasından malı gelurmı ya sähradan tivesi ve ya bezirgeni gelurmı saña beredir» diydi.

Cöhitlerniñ sözige biçäre Babarövşenniñ könülleri bozulıp, başıga külpet düşüp, gözleriden katra-katra yaşın töküp, cemıgı pıgamberlerni yat kılıp, perverdigärge bir mınacat okıdı, mınacatı-Babarövşen bu turur:

Ey, yaranlar, köpdür könlüm armanı,
Mıradımni bir alladan tiler men,
Hak özüdür barça dertniñ dermanı,
Zar eyleyip, rebbenadan tiler men.

On sekiz müñ älem birle daglarını,
Gurt-gumursga hem bilbil-u zaglarını,
Ol yaratdı agma birle saglarını,
Gedadır men, oşal şalan tiler men.

Üç yüz müñ yıl yıglap, tilde senası,
Dergähinde bağışlandı günäsi,
Cümle pıgamberiñ ata-enesi,
Adam bilen ol hovadan tiler men.

Mekgäniñ binyadın imarat etgen,
Barça adam anı zıyarat etgen,
Kadır mövlam özi beşarat etgen,
Ol hallı-basapadan tilär men.

Şayed, rehim kılğay gözüm yaşığa,
Yaratdı kapırni derge-daşığa,
Daragt içre erre geldi başığa,
Oşol ruhu Zekeriyadan tiler men.

Ehudı elgiden gutar salamat,
Bir azız başıma niçe melamat,
Çah içinde tapgan gurbı-sagadat,
Yusup bilen Züleyhadan tiler men.

Ummat üçin gözden dur edip habın,
Saçarlar her zaman dürri-nayabın,
Açarlar mağşarda şepagat babın,
Ol Muhammet Mustapadan tilär men.

Düldül münüp, Zülpükarı bilinde,
Melayıklar durar sag-u solunda,
Hovzı- kövser suvun görsen golunda,
Rövşen diyer, Murtazadan tilär men.

Elkıssa, Babarövşen bu mınacatnı tamam kılıp, cöhitlerden ötüp, Medine metcidine barıp, zar-zar yıglap, salam berip içeri girdi. Resulı-hudanı görüp, zıyarat kılıp, arzı-halın beyan eylap an Hezret sallallah alayhıs-salamga garap, bir gazal okıdı. Gazalı Babarövşen bu turur:

Sadagañ bolayın älem serveri,
Garıplarga lutf-u enayat barmu?
Döv-ü peri, ins-u cınnıñ rehberi,
Mazlumlarga zerre kipayat barmu?

Düşüpdür başımgı haknıñ belası,
Bu gün veyran boldı köñlüm galası,
Dınmay akar iki gözüm çalası,
Mundan artık maña musıbet barmu?

Hiç kişi bolmasın men dek giriftar,
Bir cöhitden muñ eşrepi karzım bar,
Dergähiñe yıglap geldim intizar,
Agzaşgan gullarga beşaret barmu?

Erte peyşin möhlet berdim özümni,
Ya Mustapa, baver eylän sözümni,
Ol ganı, men gallaç, alar gızımni,
Dövrüñizde mundag rovayat barmu.

Şergı-päkiñ menin golum tutmasa,
Şul hacatım şu gün sizden bitmese,
Öz dinige salar şu gün etmese,
Ummat içre men dek kesapat barmu?

Rövşen aydar, derd-u külpetim bisayar,
Yalguz başım muñ belaga giriftar,
Ovval-agır sen bolmasañ medetkär,
Ası ummatlarga şepagat barmu?

Elkıssa, Resulı-huda Babarövşenden bu sözni eşidip, seda kıldılar:

–Ya halayıklar, Babanıñ hacatın bitgirgu dekim var?! – diydi. Üç mertebe seda kıldı. Hiç kişiden seda çıkmadı.

Andan son, pıgamber alayhıs-salam sahabalarga garap, aytdı:

–Kim bir alı hümmet är barmıkan, şul babanıñ muñ tilla karzın berip, bu biçäräni şul beladan halas kılssa – diydi. Erse, hiç kimden ovaz çıkmadı. Ene hem üç mertebe seda kıldı. Erse, hiç kimden ene hem ovaz çıkmadı.

Ahır el-emir Hezret Alı Şah-ı Merdan sıçrap erleriden turdı. Andan soñ Hezret Alı kerremallahu vechuhu mert talap kıldılar:

–Ecazat berseñiz, enşaalla tagala biz bitgiremiz biz – diydiler. Anda Resul huda aytdılar:

–Ya, Alı, sizde Düldül bilen Zülpükardan gayrı nemersäñiz yokdur, niçik bitgirer siz? diydiler. Anda Hezret Alı aytdılar:

–Ya Resulılla, malım bolmasa, başım bardır başım sag bolsa, mal tapılır – diydiler. Andan soñ Resul-huda pata berip, Hezret Alını yelga saldılar.

Emma Hezret Alı kerremallahu vechuhu metcitden çıkıp, Babarövşenniñ golıdan tutup, yelga rovana boldular. Emma yelda görseler, imam Hasan bilen imam Hüseyin daşgarıda oynap yürür erdiler. Atasıga gözleri düşüp yügürdiler, tovazzıg birle salam berdiler ve gelip aytdılar:

–Ya ata, kayda barar siz? Hezret Alı aytdılar:

–Ey, cigerkeşelerim, Babarövşenge bir zaman kemrah bolup barur men, sizler gaydıñlar. Men hem enşaalla tagala gelur men – diydiler.

Anda imam Hasan, Hüseyin kabul kılmadılar. Andan soñ, Hezret Alı ogullarıga pendı-nesihat berip, tövella kılıp, bir gazal okıdı, Gazalı-Hezret Alı bu turur:

Gaydıñ indi, iki gözüm rövşeni,
Gice-gündiz yalguz çümer govgaga,
Degre-daşda köpdür atan düşmanı,
Pelek meni saldı beyle sövdaga.

Tek'e kıldım dayım namı-allanı,
Hemayat eyledim hak Mustapanı,
Şam-u säher istäp gezdim belanı,
Keşt eder men dağı-deşti, sähraga.

Birniçäni görsem, berdim canımnı,
Birniçäni cuybar etdim ganını,
Birniçäni läş eyledim tenini,
Birniçäni atdım suyı-semaga.

Herne kismat yazılğanın görür men,
Ganım görsem, derrev başın üzür men,
Gazadalar, melul bolman, gelür men,
Goyuñ meni, yoldaş bolay babaga.

Murtaza diyir, men sizlerge pervana,
Bu dünyäde menden nam-u nişana,
Täze gul siz, barmañ badı-hazana,
Olturiñ tövekrel eylöp hudaga.

Elkıssa, şazadalar bu sözni eşidip gaytdılar. Emma Hezret Alı Babarövşen bilen şähri-Medineden çıkıp, sähraga yüzlenip yöriberdiler. Oşol vagt Babarövşen aytdı:

–Ya Alı, bir yerde gömüp goygan dünyäñiz barmu? – diydi. Anda Hezret Alı aytdılar:

–Ey, Babarövşen, bizlerde dünya ne işlär. Bizlerge dünyä düşmandır. Bizler hem halayıklar dek dünyäni dost görsek, bizlerge hem dünyä tapılır. Çünkü men dünyäden gaçar men, dünyä hem bizden gaçar – diydiler. Anda Babarövşen aytdı:

–Alı, imdi dünyä sizde bolmasa ve mende bolmasa, kimde bolur eken – diyip, pelekden şikve kılıp, niçe yerlerden tımsal getirip, köñli gamgın bir gazal okıdı Gazalı-Babarövşen bu turur:

Saña gelip bähbidimni bilmedim,
Günbe-gün, dembe-dem beter sen, dünya!
Gaflat bilen yördüm, pikir kılmadım,
Hub bilip men indi öter sen, dünya!

Niçeler damanıñ tutupdır golga,
Niçäni al berip çıkardıñ çölge,
Etirmey menzilge, barabar golga,
Suvsadıp, çarçadıp giter sen, dünyä!

Birniçe Adamniñ vagtın şol edip,
Birniçäni misli uçar guş edip,
Birniçäni gaygı-gamga duş edip,
Niçäniñ başıga yeter, sen dünyä!

Başda dolgan yokdur aslı halı sen,
Her kişi dost görse, anın malı sen,
Meclis içre acap servi nâzli sen,
Kimni gapıl görse, tutar sen, dünyâ!

Ovval-ahır gelgen päkize gız sen,
Magşuklar içinde candan azız sen,
Aşığıña gant-asallan leziz sen,
Mesti-bıgıtyar eter sen dünyâ!

Bir gözel sen, alın «dal» bilen «nundur»,
Gamiñdan âşıklar gözyaşı hundur,
Saña gelenleriñ halı zebundur,
Şive bilen hezil eter sen, dünya!

Birevniñ destine berip sen rovaç,
Birevni eylediñ müflis-u gallaç,
Birevni eyllediñ ac-u yalanaç,
Birevni birevge satar sen, dünya!

Birniçäniñ sapar-rahtın yaraglap,
Niçelerniñ urup, sınısın daglap,
Magrıpdan maşrıga kısımatın baglap,
Her kimni bir yana atar sen, dünyâ!

Gam yolunda azım kervenler galıp,
Gaygu birlen anın etrapın alıp,
Külpet acdarhası zäherni salıp,
Bu Rövsen hastanı näter sen, dünyâ?

Elkıssa, Babarövşen bu sözni tamam etdi. Andan soñ, Hezret Alı Babarövşenniñ bu söziğe rehmi gelip, Babarövşenge birniçe hoşamatlar aydıp, bir gazal okıdı. Gazalı-Şah-ı Merdan bu turur:

Dünyä diysen, Babarövşen,
Gel, arkama müngül imdi,
Essiñ gidip, yıkılar sen,
Mähkäm gözüñ yumgul imdi.

Kayda barsam, birge eltey,
Göz görmegen yerge eltey,
Altı aylık yolga eltey,
Keramatım görgül imdi.

Gallaçlıkdan bolduñ eda,
Sana canım kılay pida,
Karzdarlıkdır gahrı-huda,
Zınhar, hezer kılğıl imdi.

Bazarga sal meni eltip,
«Gulum» diyip, meni satıp,
Medinäge gelgil gaydıp,
Sen cöhitge bergil imdi.

Azız başım saña guldur,
Karzıñnı alacı şuldur,
Musulman sen, din Resuldır,
Karzdan halas bolgul imdi.

Alım Alı-Şah-ı Merdan,
Yene diyrler şiri-yezdan,
Dostlar maña bolar handan,
Sözüm kabul kılğıl indi.

Elkıssa, Hezret Alı, kerremallahu vechuhu bu sözni tamam kılğandan soñ aytdılar:

–Ey, baba, gel menin arkama müngül – diyip, Babarövşeni mübârek arkalarına alıp, mähkâm edip göterdiler ve yine Hezret Alı aytdı:

–Ya Babarövşen, indi sen gözünü yumup, «Alhamnı» bir mertebe okıgıl, erse, bir mertebe «Alhamdan» okıp, «Velezzallın, ämin!» diyip, gözünü açgıl – diydiler.

Babarövşen kabul kıldı. Gözünü yumup, «Alhamnı» okıdı. «ämin!» diyip, gözünü açdı. Görđi kim bir şähri-azımgı gelip durur. Erse, Babarövşen özünü başga yerde görđi. Babarövşen hayran bolup aytdı:

–Ya Alı, bir demde altı aylık bu yelni niçik aldıñ ve siz niçik belent pervaz yigit eken siz – diyip aytdı. Andan soñ, Babarövşen Hezret Alıga garap, andan covap sorap, bir gazal okıdı. Gazalı-Babarövşen bu turur. Alı hem cogap berdi.

Babarövşen:

Gurbanın bolayın, ey burna yigit,
Asla niçik belent pervaz erur sen?
Şecagat babında şir endam, yigit,
Asla niçik belent pervaz erur sen?

Alı:

Meni sorsan, baba, haknıñ şiri men,
Asla özüm sahıpkıran erur men:
Meydana girgende, äriñ äri men,
Asla özüm sahıpkıran erur men.

–Pıgamber aldında novaz eyledin,
Hiç kimse dem urmay ovaz eylediñ,
Altı aylık yolga pervaz eylediñ,
Asla niçik belent pervaz erur sen?

–Her yerlerde garıp hovandarı men,
Musulman bendäniñ habardarı men,
Düldülniñ eyesi, Zülpükarı men,
Asla özüm sahipkıran erur men.

–Köñlüm hak yolunda mayıl eylediñ,
Keramatiñ maña zahır eylediñ,
Ya meni serkeşte sayıl eylediñ,
Asla niçik belent pervaz erur sen?

–Gorkma, baba, asan bolar müşgiliñ,
Enişaalla, semer tapar hasılıñ,
Gözlerimge cilve berer menzilin,
Asla özüm sahipkıran erur men.

–Özüñ pählivan sen, arslan sıpatlı,
Meydana girgende Rüstem kuvvatlı,
Melayık suratlı, Cebrayıl ganatlı,
Asla niçik belent pervaz erur sen?

–Meydana girip men, kârim ihtımam,
Bir zamanda ençe işler serencam,
Yedi asman goydı maña yedi nam,
Asla özüm sahipkıran erur men

–Göz açgunça kıldıñ vatannı berbat,
Rastiñ diygil, ey älemge ustat,
Beşer oglumu sen, ya hut perizat,
Asla niçik belent pervaz erur sen?

–Haybar hisarını veyran kılıp men,
Küfr ählige şur-u govga salıp men,
Murtaza men, ibni Ebutalıp men,
Asla özüm sahıpkıran erur men.

–Rövşenge eylegil adıñ Müberra,
Yüzünde zahırdır nurı-hüveyda,
Ya meger erur sen ol şiri-derga,
Asla niçik belent pervaz erur sen?

–Adım Alı, arşı-agla cayımdır,
Gice-gündiz gaza hayrı-hahımdır,
Bavar et sözümni, hak güvähimdir,
Asla özüm sahıpkıran erur men.

Elkıssa, Babarövşen bilen Hezret Alı bu sözni tamam kıldılar. Andan soñ Babarövşenniñ sellesiniñ bir ucun mübärek boyunlariga baglap, yene bir ucun Babarövşenniñ goluga berdiler. Andan soñ, Hezret Alı Babarövşenge sözün tagyınlap aytdı:

–Ey, Babarövşen, zınhar meniñ aytgan sözümden çıkmagıl – diyip, nesihat berip aytdı: «Baba, meni gul diyip, bazarga alıp bartıl. Kä ki meniñ adımnı kaşamşam goygul, tä in ke kapırlar bilmesinler ve yene meniñ bahamnı kapırlar sorsalar, müñ gulnuñ bahası diygil. Aslı-zatımnı kapırlarga bildirme» diyip, niçe yerlerden tımsal getirip, zar-zar yıglap, Babarövşenge garap, bir gazal okıdı. Gör, bak, näme diyyär. Gazalı-kaşamşam bu turur:

Sañä, ayday ah-u zarım,
Sözüm kabul etgil, baba,
Mundan özge yokdur kârim,
Pähm eylöp eşitgil, baba.

Bu işge mansın rakıp,
Hılvat eyle, heryan bakıp,
Selläñni boynumga dakıp,
Bir ucundan tutgul, baba.

Habar sorsalar özüñden,
Dönmegil dogrı sözüñden,
Yörir men seniñ ızından,
Yelga girip gitgil, baba,

Igtıyarımdır goluñga.
Bakmagıl sag-u soluñga,
Başımnu berdim yoluñga,
Bu şäherge satgil, baba,

Asana düşsün müşgilin.
Tiz bahaga yetsin goluñ,
Eliñe nagt alıp pulun,
Tizräk mundan gaytgıl, baba.

Kaşamşam diy, sorsa adım,
Şuldur saña ihtıyadım,
Hasan, Hüseyindir züryadım,
Barsan, salam aytgil, baba.

Elkıssa, Babarövşen bu sözni eşidip, bu sözlerni nälaç kabul kılıp, sellesini Hezret Alınıñ boynıga dakıp, bir ucundan tutup, Hezret Alını idekläp, şähri-Berberniñ gul bazarıga bardılar. Bazar adamları görüp, tomaşa kılıp durdular. Hemme halayıklar hayran boldular. Emma Babarövşenniñ guluga bir kişi hırıdar bolmadı. Hiç kimniñ zori etmes erdi.

Bu şäherniñ patışahınıñ adına Mergup şah diyrdiler. Emma oşol vagt derhal şähri-berberniñ patışası Mergup şaga habar geldi:

–Ey, şahı-älem, bazarga bir gul gelipdir patışahga lazım gul eken – diydiler. Babarövşen şundag pählivan reşidi-mübäriz gul getirip, bazarga salgan ermiş – diyip, tarıp etdiler. Oşol vagt Mergup şah ta’acub bolup, bir yasavul gönderdi. «Oşol pählivan gulnı alıp gelsin» diydi. Yasavul gelip, aytdı:

–Ey, baba saña patışah gelsin – diydi. Gulnı görer ermiş – diydi. Andan soñ Babarövşen gulnı idekläp, patışah gaşıga alıp bardı. Patışah görüp, köp guvandı.

Oşol vagt vezir-vekilleri, patıřahnıñ birniçe mähremleri tomaşa kılıp, hayran boldular. Görerler kim bir türpe gulam ermiş, haybatıdan er-u gökträp turur. Andan soñ, Mergup şah sordı:

–Ey, Babarövşen, şu yigit senin guluñmı? – diydi. Babarövşen aytdı:

–Beli, menin gulumdır – diydi. Emma baba:

–Başımgı bir müşgil iş düşdi. Anıñ üçin satarmen – diydi. Andan soñ, Mergup şah sordı:

–Ya yigit, sen şu, babanıñ gulu men – diydi. Andan soñ, Mergup řahnıñ zovkı gelip aytdı:

–Ey, baba, guluñnıñ bahasını aytgıl – diydi. Babarövşen aytdı:

–Meniñ bu gulumnıñ bahası müñ gulnuñ bahasıdır – diydi. Anda Mergup şah aytdı:

–Ey, baba, müñ gulnuñ bahası diyir sen. Gulnuñ nä hünäri bar? Seniñ bu gulnuñ müñ gulnuñ hışmatın bitgire bilermu? – diydi. Anda Babarövşen aytdı:

–Meniñ bu gulum dünäniñ gulnuñ işin bitgirer – diydi. Andan soñ Babarövşen gulnı tarıp edip, Mergup şahga garap, bir gazal okıdı:

Tagrıfatın beyan eyley, yaranlar,
Haka etgey ah-u zarı bu gulnuñ,
Elinde açızdır niçe pälvanlar,
Hemayatı, biribarı bu gulnuñ.

Hakıñ müñ bir adı dayım dilinde,
Resulniñ yarıdır, allaga bende,
Zülpükar elinde, sılahı tende,
Söveş erür dayım kari bu gulnuñ.

Niçäniñ müşgilin asan eylegen,
Niçäni yer bilen yegsan eylegen,
Niçe şäherlerni veyran eylegen,
Gazat erür dayım kâri bu gulnuñ.

Köñlüge cay kılğan zikri allanı,
Bir gadamda gezer iki dünyäni,
Dagnı daga urar, bağlar deryanı,
Şul erür şövketi, zorı bu gulnuñ.

Nagra tartsa, yıkar dag-u daşlarını,
Kast eylese, tutar uçar guşlarını,
Dünyäde bitgirer müşgil işlerini,
Gerdi-payı gözge dâri bu gulnuñ.

Dört gılıcı bardır bilde yarağı,
Müngen argımağı cennet bırağı,
Sapar kılssa, yakın eylär ırağı,
Barmu munda hırıdarı bu gulnuñ.

Huda emri bilen bolur sövdası,
Bu sövdaga bardır hakıñ rızası,
Babarövşen diyer, özüm mürzesi,
Golumdadır ıgtıyarı bu gulnuñ.

Elkissa, Babarövşen bu sözni tamam kıldı. Andan soñ Mergup şah zovkı gelip aytdı:

–Ey, Babarövşen, seniñ guluñ bilen meniñ üç şertim bar turur. Müşgil işler turur. Eger şol üç şertimni bitgirer men diyse, guluñnı alur men – diydi. Şertimniñ biri oldur kim, bizniñ velayatımızda bir ulug derya bar turur. Deryanıñ suvı zeragatga köp noqsan kılur. Şol deryanıñ başında müñ gul goyup men. Ühdesiden çıkmass. Asla şol deryanı bağla bilmesler. Alarga baş bolup bağlasa.

Yene biri ol turur, kim, bizniñ yurdumuzda bir ulug acdarha bar turur. Guyrugından başingaça on iki parsah yol turur. Ol yılan velayatımnı harap kılur mal-adamımnı demige tartar. Häft mähellesige kişi bara bilmes. Anı öldürse – diydi.

Yene bir ol turur, kim, Medine şährinde Alı atlıg er döräpdür. Anıñ zelzelesi älemge düşüpdür. Anı öldürmey, tirik tutup geltirse, özüm öldürsem. Bu işlerin eder men diyip vada kılsa, alur men – diydi. Anda kaşamşam aytdı:

–Şul üç şartını bitgiremiz, enşalla tagala – diyip, Hezret Alı Şah-ı Merdan hemmesini kabul kıldılar. Andan soñ Mergup şah aytdı:

–İndi almak vacıp boldı – diydi. Mergup şah aytdı:

–Ey, baba, guluñniñ adı ne turur? – diydi. Andan soñ Mergup şahga Babarövşen aytdı:

–Gulumniñ adı kaşamşamdır – diydi. Andan soñ Mergup şah Babarövşenni mihman kılıp, ızzat-u hormat edip, niçe türlü tagamlar tartıp, niçe türlü serpaylar, şahana libaslar berip, şol gice dañ atgandan soñ, Babarövşenniñ elige müñ gulnuñ bahasını berip, rugsat berdi. Babarövşen giter boldı. Erse, Hezret Alı aytdılar:

–Ey, şah, maña covap bergil, mürzämni yolga salıp uzatayın – diydi. Şah rugsat berdi. Emma Hezret Alı Babarövşenge «ismi-agzam» dogasını taglım berdi. Andan soñ Babarövşenni yolga saldı. Aytdı:

–Ey, Babarövşen, mundan aman-sag anda barsañ Muhammet Mustapaga, eshaplarga ve menin perzentlerimge bizden salam diygil! – diyip, bir gazal okıdı. Gazalı-kaşamşam bu turur:

Mundan gider bolsañ, baba,
Mustapaga salam diygil!
Garıplarga puştı-penah!
Pehnemaga salam diygil!

Aña gurban hasta canım,
Yüzün görsem, yok armanım,
Ebubekir mähribanım,
Övlüyäge salam diygil!

Adalatda ol novşirvan,
Meydana girse bir pälvan,
Omar atgıl sahıpkıran,
Şahınşahga salam diygil!

Özi sahip magrıpatlı,
Hak yolunda ıbadatlı,
Üçülenci Osman atlı,
Bahayaga salam diygil?

Sözleri şekerden leziz,
Özleridir candan eziz,
Hasan-Hüseyn – sahip tämiz,
Kerbelaga salam diygil!

Şecagat bähride känim,
Tapılmas dürri-galtanım,
Muhammet merdi-meydanım,
Mahlıkaga salam diygil!

Dagı-daşı yıkar zarbı,
Düşmanlarga kılar harbı,
Özi serdar Omar kerbi,
Alı cahga salam diygil!

Munda galsa yalguz başım,
Yanımda yokdur sırdaşım,
Mälük Ajdar ceñ yoldaşım,
Ajdarlara salam diygil!

Doga kılsınlar subh-u şam,
Yok erur könlümde aram,
Selman, Bilal, dostum ahtam,
Kıblagähe salam diygil!

Sagdı-Vakgas, emir hemzem,
Hakan cenabil muhterem,
Cabır Apbas oğlu Edhem,
Uzrhahga salam diygil!

Dünyäde kılğan hasılım,
Asan eder her müşgilim,
Ganbarım bile Düldülüm,
Bibahaga salam diygil!

Kaşamşam diy, sına çäkim,
Munda galsa gabrı-häküm,
Patma Zöhre cübtı-päküm,
Bavelaga salam diygil!

Elkıssa, Hezret Alı bu sözni tamam kılğandan soñ, Babarövşen Hezret Alı birlen vidaglaşıp, «İsmi-agzamıñ» okıp, yolga rovana boldı. Emma Hezret Alı aytdılar:

–Ey, Babarövşen, yarım yolğaça meniñ adımı tutgul, yarım yoldan soñ, Muhammet alayhıs-salamıñ adını tutgul – diydi.

Andan soñ Babarövşen Medinäge yoriş kıldı. Her demde niçe dagdan, niçe deryadan ötüp barur erdi. Hudanıñ gudratı, «İsmi-agzamıñ» şerapatı birlen her gadam basganda, bir şäherni alur erdi. Emma Babarövşenniñ vagtı şol bolup, Hezret Alını tarıp kılıp, onuñ şanlarına bu muhammesni okıdı. Muhammesni-Babarövşeñ bu turur:

Yedi yaşda halk içinde şugla görkezgen Alı,
Dest-u bazu birle daglar tägtiden üzgen Alı,
Zarp birle şähri haybar galgasın bozgan Alı,
Her gazatga leşgeri-ıslamnı tüzgen Alı.

Hak tagala şiridir arş üstünde gezgen Alı,
Titrär erdi dag-u daş görse anıñ heñgamını,
Añladı, tutdı gulakga tañrınıñ ilhamını,
Erdi kamkam canrubası, Zülpükär samsamını.

Aslı adı özgedir, goydı kaşamşam namını,
Bir nepesde «İsmi-agzam» ayatın bilgen Alı,
Çarıyarı berhak erur hem pıgamberge damat,
Her uruşda eylär erdi Mustapa köñlüni şat.

Cümle eshaplar heme Haydarga goydı ıgtıkat,
Emr edip kadir eygäm berdi aña bir Döldül at,
Tohmı-kapırını cahan eyvanıda gırgan Alı,
Eyledi niçe cöhit-tersa mekânını harap.

Dayıma meşgul dogaga gövheri-päki-arap,
Hovzı-kövser şerbetinden, şayed ol sungay şerap,
Golıda gürzi teberzin, tilde eylöp iztirap,
Çah düybünde döv-periniñ menzilin bozgan Alı.

Ol muakatıl alkama huşam ile katranını,
Hem cenabil niçe zeñgi birle ol hakanını,
Kaysarı-salar ile kırtas memleket hanını,
Yer bilen yegsan ederdi birniçe pälvanını.

İmlak-u salsal ile antarnı öltürgen Alı,
Otuz üç müñ leşgeri birle Muhammet Mustapa,
On sekiz oğlu bilen atlar çapıp şiri-huda,
Her tarap haybat kılıban Zülpükarı elgide.

Atından yerge düşüp, gayrat eylöp gäh-gäh,
Pili-Mahmıtını tutup, aylandırıp urgan Alı,
Haknıñ yadı dayıma köñlünde hemrahıñ seniñ,
Daşkend-u hurata barar gadamgähiñ seniñ.

Ol uhud daginga çün basgan erur payıñ seniñ,
Şähri-balh etrapıda ermiş yatar cayıñ seniñ,
Üşbu älem bir mübärek adıga dolgan Alı,
Nefsi-şeytan berhem urdı namıs-u arım meniñ.

Ahıretge yüklegen usyan erur kârim meniñ,
Tañla mizan-u terazı bol habardarım meniñ,
İki älem mülküde sen-sen medetkârim meniñ,
Babarövşen hastanın köñlige nagş olgan Alı.

Elkıssa, Babarövşen bu tarıpnı aydıp barur erdi. Yarım yeldan aşdı. Yene birniçe müddet yol yöridi. Altı gadam basıp, Medinäneniñ müzafatıga bardı: «İki dünya bir gadamdır, övlüyäniñ aldıda» diyip, şol vagt Babarövşen Hezreti Bilalnıñ peyşin azanın eşidip, vıgtı şol bolup, resulı hudanı yat kılıp, pıgamber hudanıñ şanlarıga bir muhammes okıdılar. Nä'ti an Hezret sallallahı vesellem bu turur:

Sen urur sen kim älem içre canım, ya resul,
Mähribanı, müşfikim, puşt-u penahım, ya resul,
Vazıha magraçlık-u ebr-u kemanım, ya resul,
Sen biler sen, hak biler sırrı-nahanım, ya resul,
Ruhı päkiñ bolsa, şayed, mıhmanım, ya resul!

Barçadan ovval yaratdı hak seniñ dek päkini,
Kaddıña gördi mınasıp hılgatı-lovlakini,
Göz yumup açgunça geldiñ seyr edip eflakını.
Rehmetiñden näumıt etme, meni-näpäkini,
Sen eşitgil halayı ah-u pıganım, ya resul!

Yedi asman arşı-kürsi saña berdi rahını,
Cebrayıl görgeñ imesdir sen sıpatlıg şahını,
Bir ıyarat birle iki deñ bölüp sen mahını,
Kaysı vaspıña ibersem bu dili kutahını,
Tagrapıña kemdir olsa müñ zıbanım, ya resul!

Gerdı-naglıña boladı arşı-kürsi bikarar,
Cümlesi erdi muhayya kılmadıñ hiç ıgtıyar,
Ası ummatlar üçin kıldıñ özüñni har-u zar,
Bagladıñ señgi-kenagat, ey, şehi ref-ref suvar,
Yok erur berhaklıgıña hiç gümanım, ya resul!

İki älemdir tufeyliñden tamamı bährever,
Cümle pıgamber içinde sen-sen ey şemgi gövher,
Yedi yer, yedi asman saña iman tiz geltirdiler,
Mugcuzatıñ birle boldı hub hoşki-basemer,
Soltanet tagtıga müngen sayavanım, ya resul!

Eñeden tapdı tövellit, Cebrayıldır dayası,
Ruhı-päkiñge söyengen arıñnıñ dört payası,
Hem tufeyliñden erur iki cahan sermayası.
Dayıma başıñda erdi ebri-rehmet sayası,
Eylegil asan terazu-mizanım, ya resul!

Ol Ebubekir, Omar, Osman, Alı yarıñ seniñ,
Boldı aksada nebiler görmäge zarıñ seniñ.
Galdı sünnet yadıgäri dünyäde käriñ seniñ,
Hak şepagat eylese magşarda didarıñ seniñ,
Bir kipayat berse rovnakdır imanım, ya resul!

Mal-u canım barçası bolsun tasaddık sen üçin,
Ber şepagat bahrını, başımga saçıñ men üçin,
Bul meniñ ruyı-sıyahım kılmaga rövşen üçin,
Kerbela deştinde galgan yetmiş iki ten üçin,
Tä tirikdir köyedir bu hasta canım, ya resul!

Gar içinde zarı-giryaniñga gurban bolmadım,
Eylegen çäki-giribaniñga gurban bolmadım,
Ol uhud dagında dendaniñga gurban bolmadım,
Yerge damgan katrayı-ganiñga gurban bolmadım.
Häli hem bolsun pida bu hasta canım, ya resul!

Ovval-u ahır yene senden umıt bikal-u kıl,
Şükri-lilla, saña tabıg eyledi rebbil-celil,
Belki, hu'man mezhebidir milleti şundag delil,
Nä'tiñ içre arzı-hal eylär bu Rövşen hasta dil,
Hem durud-u tekbirimdir, hem azanım, ya resul!

Elgaraz, Babarövşen biçäre Medine dervezesinden girip, metcitge barıp, resul hudanı zıyarat kıldı. Andan soñ pıgamber alayhıs-salam aytdılar:

–Ya, Babarövşen, Hezret Alını kayda goyup geldiniz? – diydiler. Şol vagtda Babarövşen biçäre aytdı:

–Alını altı aylık yol şähri-berberge satıp geldim – diyip, başından geçgen günlerini pıgamber alayhıs-salamga beyan kılıp, zar-zar yıglap, bir gazal okıdı. Gazalı-Babarövşen bu turur:

Şahı-âlem, sizge arzım söyläyin,
Hıyalıñ yadıma düşüp gele men,
Canımını yoluñğa gurban eyläyin,
Gamıñ girdabına batıp gele men.

Yoldaş eylediñiz şiri-hudanı,
Altı aylık yolga eltdi zamanı,
Gul eyledim oşol gımmat bahanı,
Alını berberge satıp gele men.

Hed’esi müñ gulnuñ bahası boldı,
Şäher halkı yıglıp, görmäge geldi,
Şahzadalar üçin gam yutup galdı,
Hasratlı hunaba yutup gele men.

Erte çäştge azm eyledim berberden,
Göz yumup açgunça aşdım haybardan,
Niçe şäherlerden, niçe deryadan,
Bir gadam basganda, ötüp gele men.

Rövşen diyır, galmadı köñlüm armanı,
Şükri-lilla, boldı derdim dermanı,
İndi bizge yetse hakıñ permanı,
Ahiret yolunu tutup gele men.

Elkıssa, resulı-huda aytdılar:

–Ey, baba, indı tız bol, cöhitniñ pulunu berip, karzdan halas bolgul – diydi.

Andan soñ Babarövşen tagzım kılıp:

–Acap bolur – diyip, derhal yolga rovana boldı.

Emma oşol vagt görse, imam Hasan, imam Hüseyin metcitniñ arkasında heniz oynap yör erdiler. Babarövşenge gözi düşdi, salam berip, ataların sorup, bir gazal okıdı. Babarövşen hem cogap berdi.

Şahzada:

Habar bergil, baba, kıblagähimden,
Ne caylarda galdı sahıpkıranım?
Din ıslam rehberi şahınşahımdan,
Ne caylarda galdı sahıpkıranım?

Babarövşen:

Salam diyp iberdi köñül mıdarıñ,
Galdı kıblagähiñ, şahri-berberde,
Aman-esen erur Düldüsuvarıñ,
Galdı kıblagähiñ şahri-berberde.

–Düldül munda galdı, özi pıyada,
Zülküparı erur öyde uftada,
Niçik kılur anda düşman arada,
Ne caylarda galdı sahıpkıranım?

–Atañ pervա kılmaz lek-lek kişini,
Her tarapga atar dagı-daşını,
Beyan eylöp bolmaz kılan işini,
Galdı kıblagähiñ şahri-berberde.

–Rastıñ diygil, baba, barmu salamat,
Hasratından işim ah-u nedamat,
Başınga düşüpdır ruzı-kıyamát,
Ne caylarda galdı sahıpkıranım?

–Erte-saba gelur mülki-cayına,
Gözüm intizardır häki-payına,
Satıp geldim kapırlarıñ şahına,
Galdı kıblagähiñ şahri-berberde.

–Hiç kararım yokdur yaz-u gışıga,
Alacım yetmeydur takdır işige,
Gelermikän, bende bolsa kişige,
Ne caylarda galdı sahıpkıranım?

–Gerçe guldur, özi şahı-älemdir,
Bir şäherde mısapırdır, bigamdır,
Haybatından küfr ähline matamdır,
Galdı kıblagähiñ şähri-berberde.

–Şah Hasan diyr, hiç bilmedim bähbidim,
Bilmenem kaysıdır zıyanım, sudum,
Atam erur gice-gündiz maksudum,
Ne caylarda galdı sahıpkıranım?

–Babarövşen diyer, ya şiri-cepbar,
Garıplarga sen erur sen hovandar,
Erte çäştge gider Düldül, Zülpükar,
Galdı kıblagähiñ şähri-berberde.

Elkıssa, Babarövşenden imamlar bu sözni eşidip, köp melul bolup, imam Hasan ve imam Hüseyinniñ köñülleri bozulıp, gözlerinden katra-katra yaşın döküp yıgladılar.

Emma oşol vagt Babarövşen imamlarga köñüllik berip, bir gazal okıdı. Gazal bu turur:

Men biler men kirdarını Alınıñ,
Aglamañ, imamlar, geler soltanım,
Emri şeyle boldı kadir allanıñ,
Aglamañ imamlar, geler soltanım.

Erte çäştge cünbüş kılar Zülpükar,
Çarh urup övrüler Düldül bikarar,
Rovan bolsa gerek canıbı-kerrar,
Aglamañ, imamlar, geler soltanım.

Mergup şahga ızhar eyley güycüni,
Harba kılsa yıkar tagtı-täcini,
Boyun sunsa, alar ilden pacını,
Aglamañ, imamlar, geler soltanım.

Haybatından titrär yer bilen asman,
Gahr eylese kılar älemni yegsan,
Kırk düye zer yüklöp misli bezirgen,
Aglamañ, imamlar, geler soltanım.

Düldül münüp, Zülpükarı bilige,
Haybat bilen bakıp sag-u solıga,
Gammar baba pişvaz çıkıp yolıga,
Aglamañ, imamlar, geler soltanım.

Elkıssa, andan soñ imamlar tövekgelni hudaga goydular. Andan soñ Babarövşen cöhitniñ işige barıp, bir gazal okıdı. Gazal bu turur:

Bir şahbaz golumnı tutdı,
Keramatı görgül, cöhit!
Meniñ üçin özün satdı,
Bu hikmetni bilgil, cöhit!

Biler men kapır terzinden,
Gutulsam dünyä karzından,
Gorka men otlı gürzünden,
Eşrepiñni algıl, cöhit!

Müñ eşrepi bir çâş bolar,
Süythoruñ köñli şol bolar,
Samı iki yüz baş bolar,
Puluñ alıp bitgil, cöhit!

Rızk berip söygen gulıga,
Hoşum yok dünyä malıga,
Girdim hakikat yolıga,
Al puluñ, yok bolgul, cöhit!

Karzından bolar men halas,
Men Alıga kıldım ihlas,
Medet berdi, Hızır, İlyas,
Rövşen diyr, yok bolgul, cöhit!

Elkıssa, andan soñ Babarövşen cöhitniñ karzını eda kıldı. Andan soñ ehudı cöhit – betbagt pulunu alıp, karzını sap kılıp, parahat boldı.

Andan soñ Babarövşen karzından halas bolup, öyige gelip: «Ya nurı-iman» diyip, cumga gicesi huday emri bilen dünyäden ötdi.

İndi Hezret Alıdan söz eşidin. Babarövşenni uzadıp, özi Mergup şahınıñ hizmetinde boldular. Emma Mergup şahının meşhur ve makbul diygen iki veziri bar erdi. Ol vezirler aytdı:

–Ey, patışahı-älem, dövlät saña yar bolsun! Oşol köp pul berip alğan guluñı bir hızmatga buyrup görün tä köñlümüz cemg bolsun – diydiler.

Andan soñ Mergup şahınıñ gıgam diygen bir pählivanı bar erdi ve kaddı-kamatı yüz gez erdi ve bähr sınası segsen gez erdi. Günde iki yüz nan, yüz goynuñ göştini her erdi. Bir meşik suv içer erdi.

Andan soñ Mergup şah bir kişiden «gıgam-gelsin» diyip, habar gönderdi. Andan soñ Gıgam pahlivan derhal yüz otuz gez almaz parasını bilige bağlap, kerk münüp yörüş kıldı. Gelip Mergup şahniñ hizmetinde karar tutdı.

Andan soñ Gıgam pahlivan Hezret Alını gözge almay, özünü ulug tutup, bir gazal okıdı. Gazalı-Gıgam pahlivan bu turur:

Her yeter, yetmez egolum dar imes,
Kim maña duş bolsa ölür, soltanım!
Aytgan sözüñ gulagımga yarımas,
Kudek halkı höves kılur, soltanım!

Yaşlıgında peymanasın doldurma,
Gunçalıkda taze gülün soldurma,
Ortaga gerekdir munı öldürme,
Meclisde kâsedar bolur, solganım!

Azız tenden şirin canın alur men,
Bir zarp ursam, gara yerge salur men,
Hâzir men hizmetniñ dayım kılur men,
Bu saña cılavdar bolur, soltanım!

«Lat-Menat» diyer men dayım dilimde,
Yüz otuz gez almaz para bilimde,
Beyekbar-u nabut bolsa golumda,
Yüregiñde arman galur, soltanım!

Kerkim münüp, meydan era çıkar men,
Her nepesde dağı-daşı yıkar men,
Yüzüñizge gahar bilen bakar men,
Hatırniñga melal gelur, soltanım.

Gıgam aydar, hızmataña gelür men,
Niçe gündür acap dilgir olur men,
Bir govgalık söveş höves kılur men,
Her kim öz halını bilir, soltanım!

Elkıssa, Mergup şah Gıgam pahlivanıñ bu söziğe hayran boldı. Emma oşol vagt Hezret Alı kerremallahu vechuhu gahrı gelip, sıçrap turup kapırınıñ seddi-rahınınalıp, bir gazal okıdı. Gazalı-Kaşamşam bu turur:

Bir hudanıñ guludur men,
Gel, pahlivan, söveşeli,
Yeryüzüne bellidir men,
Gel, pahlivan, söveşeli.

Niçäni gördüm, geçirdim,
Acal şerabın içirdim,
Niçe şäherler göçürdüm,
Gel, pahlivan, söveşeli.

Goç yigit dönmez meydandan,
Gılıç boyap gızıl gandan,
Küfr ähli gutulmas menden,
Gel, pahlivan, söveşeli.

Gelmeseñ, arman eder men,
Yer üzünü gan eder men,
Seni niçe san eder men,
Gel, pahlivan, söveşeli.

Tomaşa görsetip hana,
Alışar men döne-döne,
Kaşamşam girse meydana,
Gel, pahlivan, söveşeli.

Elkıssa, Gıgam pählivan Hezret Alıdan bu sözni eşidip, kerknı oynadıp, Hezret Alı Şah-ı Merdan tarapıga yöriş kıldı. Ovval yüz almaz parasını bilige söküp goyup erdi. Andan soñ Gıgam pählivan almaz parasını elige alıp, Hezret Alıga hovala kıldı.

Emma oşol vagt Mergup şah tagtından düşüp, özün ortaga taşlap, aytdı:

–Hay-hay, Gıgam pählivan, men bu gulnı müñ gulnuñ bahasıga alıp men. Sen bu gulnı öldürseñ maña ne covap berer sen? – diydi. İndi sen ovval bu gul bilen göreş tutgul – diydi. Anda Hezret Alı aytdı:

–Hay-hay, Mergup şah, sen ortadan çıkgıl, men niçe mundag: «Pählivan men» diygenleri ovval köp görgen men – diyip, gahrı gelip, sıçrap turup, çäbüklik kılıp, kapırnıñ iki yakasından tutup, aylantırıp-aylantırıp, asmanga atıp göyberdi. Görer bolsañ, Gıgam pählivanıñ leşi misli çörek ovmacıdek gerdi-gerd bolup, etmiş dükannıñ payasını sindırıp, yerge düşdi. Andan soñ Hezret Alı Gıgam pählivanı dört para kılıp, patıšanıñ etrapıga taşlap erdi. Oşol vagt hemme kapırlar munı görüp, «täsin-u aperin» diyip, Hezret Alıdan görkup, ta’acubga galdılar. Mergup şah:

–Ey, vezirler, görüñ bizniñ pählivanımız niçik turur erken? – diyip aytdı. Anda vezirler ve halayıklar aytdılar:

–Sizniñ pählivanıñız sahıpkıran erken, her hızmatga yarar erken – diydiler. Şah aytdı:

–Hup yağşı gul erken, gulumız halal erken – diyip, köp hoşvagt boldı. Andan soñ kapırlar aytdılar:

–Ey, patışahı-älem, dövlet saña yar bolsun! İndi sen bu gulnı tizden bir hızmatga buyurgıl. Yok erse, bu şaherni harap kılur – diydiler. Andan soñ Mergup şah Hezret Alını çağırıp, bent başıga hızmatga buyrup, aytdı:

–Ey, Kaşamşam, biziñ bendler gaşıga bargıl. Müñ gulum işläp yatıpdır – diyip bir gazal okıdı. Gazalı-Magrup şah bu turur.

Men saña aydayın köñlüm mıradın,
Bolgul hızmatımga gayım, Kaşamşam!
Algıl habar serçeşmeyi deryadan,
Müñ gulum bar, işlär dayım, Kaşamşam!

Zorlugıñ ızhar et üşbu şäherge,
Gısım birle akdır hicdäh nährge,
Yogsa bisyar zerer yeter şäherge,
Harap kılar mülki-cayım, Kaşamşam!

Müñ gulam daş döker dınmay bir zaman,
Niçe är yigitler, niçe zor pälvan,
Demirçi bar, pil-u kätmen peravan,
İşbaz bar, nanbaz bar dayım, Kaşamşam!

Yol dek yüvrüp yetiş, durmagıl asla,
Teşne bolsan, akar yanıñda derya,
İyer bolsañ nüz-u nıgmat muhayya,
Goşt-u çorba, palav dayım, Kaşamşam!

Mergup şah diyır, eşit ah-u zarımñı,
Engam eyley hazınada barımñı,
Köñlüm bitsin, tamam eyle kârimni,
Algıl at, serpayım dayım, Kaşamşam!

Elkıssa, andan soñ Mergup şah Hezret Alıga pata berip goyberdi. Şah-ı Merdan Mergupdan pata alıp, serçeşmeyi-deryanı bağlamaga cünäberdiler. Andan soñ Hezret Alı şähri-berberniñ dervezesiden sähraga çıkıp, huday tagalaga bir minacat okıdı. Minacatı-Kaşamşam bu turur:

İki älem içre ulug patışah sen,
Kadır alla, sen biler sen halımñı,
Bendänin halından dayım ägäh sen,
Kadır alla, sen biler sen halımñı.

Cahan içre meşhur kıldın özüñni,
Barça bendän tilde aydar sözüñni,
Älem içre açıp gudrat gözüñni,
Kadır alla, sen biler sen halımni.

Yokdan bar eylediñ külli eşyanı,
Gudrat bilen kılıp arzu-semanı,
Arşı-kürsi, lovh-u galam zamanı,
Kadır alla, sen biler sen halımni.

Mukatdamdır aslı zatiñ binası,
İbtidası yokdur hem intihası,
Külli-mahlukatnıñ derd-u dovası,
Kadır alla, sen biler sen halımni.

Ibrahim Halılga perman eylediñ,
Ismagıl başını gurban eylediñ,
Cennetden koy berip, asan eylediñ,
Kadır alla, sen biler sen halımni.

Kirmekge Eyyupnı eylöp giriftar,
Yusupnı zındanga kıldıñ sezevar,
Kaşamşamnı halk eylegen, biribar,
Kadır alla, sen biler sen halımni.

Elkıssa, Hezret Alı bu sözni aydıp, niçe vagt yol yörüp, deryanıñ başıga bardı nägah bir ulug azamat arça peyda bolup göründi. Payası on tanap yerni alıp erdi. Hezret Alı şu arçanıñ düybünde oturıp, hudaga şükür kıldı. Täge täret kılıp, iki rekagat namaz hacat okıp, gözlerini yaşardıp, bir zaman olturdi. Andan soñ Hezret Alı Düldül bilen Zülpükarnı yoklap, oları çağırıp, hudaga sıdkı-dil birle bir mınacat okıdı:

Bu gün derkar bolduñ dağı-daşlarga,
Düldül bilen Zülpükarım, gel imdi,
Hemrahım erur sen müşgil işlerge
Düldül bilen Zülpükarım gel imdi.

Fasih tiller bilen kelam eylediñ,
Zıban halı bilen salam eyledin,
Salganda daglarnı galam eylediñ,
Düldül bilen Zülpükarım, gel imdi.

Sen erur sen din yolunda çıragım,
Yeryüzüne gökden inen bıragım,
Hak tagala bergen atım, yaragım,
Düldül bilen Zülpükarım, gel imdi.

Tarahhım eylöp gel meniñ gaşıma,
Okranıp, övrülip derge-daşıma,
Humayun dek saya salıp başıma,
Düldül bilen Zülpükarım, gel imdi.

Sen eşitgil peryadını Alını,
Mısapır yerlerde sorgul halını,
Gözle bul gün şähri-berber yolunu,
Düldül bilen Zülpükarım, gel imdi.

Elkissa, andan soñ Düldül bilen Zülpükarga Şah-ı Merdanniñ yoklaganları ayan boldı. Emma Düldül bilen Zülpükar haremde durgan yerinde cünbuşge girdi. Düldül yeke mıhdan övrülip, kişnöp, aylanıp, yeri ısgap, tanapını üzüp Babagammarnıñ gaşığa gelip, okranıp durdı.

Andan soñ Babagammarnı derhal Düldülni eyerläp. Zülpükarnı eyerniñ gaşığa asıp, berkidip, Düldülniñ guyrugını işip, yolga saldılar. Emma keramat övlüyäden behakdır, görer bolsañ, Düldül bir sagatda Hezret Alınıñ gaşığa yetip bardı. Andan

soň Hezret Alı şiri-dergäh Düldülniň pişanasından öpüp, sıpap ve birniçe merhemetler kılıp, Düldülni otga goyberdi. Andan soň Hezret Alı Zülpükarnı gulapından sogrup, gayım bolup, çeşmäniň başıga barıp, deryaga tomaşa kılıp durdular. Görse, deryanıň başındakı gullar misli garınca dek bolup, heläk bolmakdan başga işi yokdur. Andan soň Hezret Alı bu gullarnı görüp, bir gazal okıdı. Gazalı-kaşamşam bu turur:

Men erer men şu gün merdi-meydanıñ,
Barıñ gullar, barıñ, azat eyledim,
Emr edip iberdi bizge soltanıñ,
Barıñ gullar, barıñ, azat eyledim.

Şahı-Mergup aldı türpe gulamı,
Sizlerge iberdi bizden salamı,
Kayda bolsa barıñ cayı-makamı,
Barıñ gullar, barıñ, azat eyledim.

Müñ gulnuñ bahası boldı harıdı,
Şu gün siziñ üstüñizge iberdi,
Şükri-lilla, pişanañız arıdı,
Barıñ gullar, barıñ, azat eyledim.

Azat bolmak erur gulnuñ armanı,
Şeyle boldı sizge haknıñ permanı,
Hakikat arslanı baglar, deryanı,
Barıñ gullar, barıñ, azat eyledim.

Kaşamşamdır sorsañ bende namını,
Niçäge içirgen acal camını,
Pugta eylär galgan işniñ hamını,
Barıñ gullar, barıñ, azat eyledim.

Elkıssa, andan soñ Hezret Alı müñ gulnı azat kılıp goyberdiler. Hemme gullar baş-başıga bolup, ovvalkı caylarına bidir gaytdılar. Emma bir heberşi diygen gul bulardan ayrılıp, bir dağıñ kemerinde bukulıp yatdı. «Niçik, yalguz deryanı baglar eken?» diyip, tomaşa kılıp durdı.

Andan soñ Hezret Alı Zülpükarnı gulapından çıkarıp, yazdılar, Zülpükar yüz gez süyüdi. Andan soñ Hezret Alı bir dağıñ düybige barıp: «Bismilla!» diyip, Zülpükarnı bir daga saldılar. Derhal Zülpükar dagnı kesip ötdi. Andan soñ Hezret Alı şol dagnı gucaklap, göterip, serçeşmäniñ gözüne basdılar. Bir katra suv akmadı. Mähkäm boldı. Derya gurıp galdı ve yene Hezret Alı «İsmi-agzam» dogasını okıp, baş pencelerini yerge urdular, daşga misli mumıya dek batıp gitdi. Yene sogrup aldılar. Barmak-larınıñ ızından on sekiz nähr suv akdı.

Emma ol Hebeşi Hezret Alıdan bu keramatnı görüp, tähsin-u aperin galıp, çıkıp geldi. Hebeşi Hezret Alıdan soval sorup, bir gazal okıdı, Kaşamşam cogap berdi:

Hebeşi:

Niçik bir pälvan sen Alı hümmetli,
Gül yüzli arslanı, kandan bolar sen?
Gayratlı, cüretli, zorlı, şövketli,
Meşhurı dövranım, kandan bolar sen?

Kaşamşam:

Adı Kaşamşamdır, şahıñ gulamı,
Din yolunıñ kervanı men sed hezar,
Gulagımga geler hakıñ elhanı,
Arş-u kürsnüñ derbanı men sed hezar.

–Terziñden biler men cayıñ irakdır,
Mekaniñ munakgaş, tähsini yokdur,
Gılcıñ daş keser, niçik yarakdır,
Älemde soltanım, kandan bolar sen?

–Müngen atım alla berdi gayıpdan,
Zülpükarım geldi setdar-uyupdan,
Kuvvatım yetişdi allam guyupdan,
Küfr ähliniñ gıranı men sad hezar.

–Sen dek goçak hergiz dogmaz eneden,
Peyda bolduñ kaysı gövher däneden,
Pervaz etdiñ kaysı menzilhanadan,
Ey, belent pervazım, kandan bolar sen?

–Medine şährinde menzil-mekânım,
Muhammetdir pıgamberi zamanım,
Hasan, Hüseyin erur iki oğlanım,
Men alarnıñ pasbanı men sed hezar.

–Algı aylık yolda bolsa diyariñ,
Niçik bu yerlerge düşdi güzariñ,
Häli munda ne menzildir karariñ,
Mısapır mıhmanım, kandan bolar sen?

–Bir gadamda yer yüzüni gezer men,
Ganım görsem, derrev başın üzer men,
Musulman bendäniñ kârin düzer men,
Gice-gündiz cuyanı men sed hezar.

–Hebeş aydar, saña gurban bu canım,
Köñlümde şol erur arzuvarmanım,
Men gulamıñ bolsam, ey soltanım,
Acdarha nişanım, kandan bolar sen?

–Kaşamşam diyir, bende bolsañ allaga,
Ummat bolsañ pıgamberi-hudaga,
Saña hemdem bolay iki dünyäge,
Islam ilniñ gurbanı men sed hezar.

Elkıssa, andan soñ Hebeşi aytdı:

–Ya, Kaşamşam, bu gılıçnı niçik usta yasap erdi, niçik kim, dag-daşnı suv
dek kesip gitdi, haylı hünärment usta eken – diyip aytdı. Anda Hezret Alı Düldül
bilen Zülpükarnı tarıp kılıp, bir gazal okıdı. Gazalı-Kaşamşam bu turur:

Bil hezara, şemşirimniñ namını,
Ganımınıñ yolun keser Zülpükar,
Misli acdarha dek açıp kämini,
Şäherlerni yalguz basar Zülpükar.

Söveş günü haknıñ adı tilimde,
Müñ lek leşger bolsa sag-u solumda,
Keser bolsa cünbuş eylöp golumda,
Siltegende yüz gez öser Zülpükar.

Alar duşmanlarıñ seddi-rahını,
Göklerge çıkarar kapır ahını,
Yedi yer astında gähi mahını,
Gazal kılıp, salsam, keser Zülpükar.

Gabzasıdır nagşı-cennet ahmırı,
Aña yetmez hergiz duşman zereri,
Kär eylemez sıhr-cadu eseri,
Özüni Düldülge asar Zülpükar.

Ezrayıl suv berip, deste gondurgan,
Cebrayıldır gökden yerge indergen,
Niçe kapırlarını dine göndergen,
Zäherlik mar kimin tovsar Zülpükär.

Kaşamşamniñ gaza kılmak käreidir,
Alla hemra kılğan hovandarıdır,
Hak tagala bergen Zülpükärıdır,
Kapırlarını birden basar Zülpükär.

Elkissa, Hezret Alı bu sözni tamam etgenden soñ, Hebeşi aytdı:

–Ya Kaşamşam, özüñiz munça zeberdest sahıpkıran bolmasañız Zülpükärıñız munça ötgür bolmas erdi: Bildim ki alla tagala nazarın salgandır ve yene bildim ki sizleriñ diniñiz rast ve hudañız ve resuliñiz berhakdır – diydi. Özüñiz şiri-dergäh siz. İndi ne diysem, musulman bolar men? Diydi. Anda Hezret Alı aytdılar:

–Şul kelemeyi-şahadatnı üç meretebe taglım kılıñ – diyip, Hezret Alı aytdılar:

–Lä-iläha illallah Muhammet resulillah eşhedu-enne-lä-iläha illallah ve eşhedu-enne Muhammet abdihu ve resulahu – diygil.

Babayı-Hebeş Hezret Alınıñ aytganlarını diyip, sıdkı-canı birlen musulman boldı. Andan soñ Hezret Alı aytdılar:

–Dört çaryarları bir gözde görmek gerekdir – diydiler. Babayı-Hebeş aytdı:

–Hudanı biler men, sizni biler men – diydi. Hezret Alı aytdılar:

–Gayta bedter kapır bolduñ – diydiler. Yene başdan ıqtıkät birle musulman boldı. Andan soñ Hezret Alı, Hebeşiğe pendi-nesihat kılıp, bir gazal okıdı. Gazalı-Kaşamşam bu turur:

Kim ki dahıl olsa dini-ıslama,
Hudanı bişerik bilmek gerekdir,
Köñlüni berkidip şergı-ähkama,
Muhammetge ummat bolmak gerekdir.

Gayrı dinniñ işi dayım kesapat,
Mü'min bende dayım tapar şerapat,
Gice-gündiz kılıp tagat-ıbadat,
Nähysin taşlap, emrin kılmak gerekdir.

Din ıslam yolunda köpdür şerapat,
Roza, namaz eylär hayr-u sahavat,
Kapır ählin görseñ misli necasat,
Söhbetinden ırak bolmak gerekdir.

Tillerinde dayım zikri-senadır,
Pıgamberimiz ummatlarga penadır,
Dört çarıyar misli ulug deryadır,
Guvvas bolup özüñ salmak gerekdir.

Ebubekir Sıddık nurı sapadır,
Omar adil, Osman sahiphayadır,
Kaşamşam diyir, Alı şiri-hudadır,
Dördüsin bir gözde görmek gerekdir.

Elkıssa, andan soñ Hezret Alı aytdı:

–Ey, Hebeş, seniñ övlatlarıñ musulman bolsun, her kim seniñ övladıñı kapır bilip, hızman buyursa, yetmiş puştugaça lagnat bolsun – diyip, dogı kıldılar.

Andan soñ Hebeşiniñ köñli hoş bolup, musulman bolganına şükür edip, Hezret Alını tarıp kılıp, bir gazal okıdı. Gazalı-Hebeşi bu turur:

Ey, ezizim, sen dilim miftahını va eylediñ,
Yol yitirgen men dek agmalarnı bina eylediñ,
Maña hub dövlet erur sen, seyri-sähra eylediñ,
Üşbu yerlerde mubarizlik temenna eylediñ,
Şükri-lilla men gedanı il era şa eylediñ.

Rehberim sen-sen, ezizim, eylediñ gamdan cıda,
Şatlık eyyamı geldi, kıldı matamdan cıda,
Zıncırı-nisbet lecamı ata-enemden cıda,
Teniñ mülki boldı azat, ol cähennemden cıda,
Bu köñül ayş-u tarap zovkunı berpa eylediñ.

Barçası erken ebes ovvalkı ötgen mah-u sal,
Kim bu pursat şol erur köñlümde zovkı-zülcelal,
Sınam içre ca tapıdır ılmı-hal-u-ılmı-kal,
Gorka men, maña bu dövlet bolmagay hab-u hıyal,
Bark yañlıg zulmatı dilni hüveyda eylediñ.

Dövletiñden men kibi üftada boldı bährever,
Niçe gündür kim, acap halatda men şam-u säher,
İltifat eylöp resulılla düşümge girdiler,
Tanatıp erdi sizni maña eya kimya nazar,
Üşbu misgin başıma bir türpe sövda eylediñ.

Bu Hebeş bolsun saña misgin gulamı-biderem,
Her mübârek payıña canımni gurban eylerem,
Gende boldı hatırımdan külpeti enduh-u gam,
İstiganet boldı sizden, hak tagaladan – kerem,
Eya mihman, haneyi-dilni musaffa eylediñ.

Elkıssa, andan soñ Hezret Alı Hebeşni azat kılıp aytdılar:

–Bargıl, baba, seni iki cahan azat kıldım – diydiler. Babayı-Hebeşniñ vagtı hoş bolup, yolga rovana boldı. Barıp, Balhı-ab diygeñ cayda mekân kılıp olturdı. Emma Hebeşiniñ üç müñ öyli övladı bar erdi. Munuñ iki müñ öylüsi musulman boldı. Bir müñi bulardan ayrılıp, kapırlarga goşuldı. Andan soñ, Hezret Alı Şah-ı Merdan deryanı baglap, şähri-berberge rovana boldı. Gelip Mergup şahniñ bargähinde karar tapıp durdı. Andan soñ Mergup şah sordı:

–Ya, Kaşamşam, deryanı bagladımı? – diydi, Hezret Alı aytdı:

–Beli, bagladım – diydi.

Andan soñ Mergup şah bir yasavul iberdi. Gelip görse, Kaşamşam acap iş kılıptur. Andan soñ yasavul gaydıp gelip, aytdı.

–Ey, şahı-älem, dövlät saña yar bolsun! Kaşamşam deryanı aytganiñızdan hem mähkäm ziyada kılıpdur – diydi. Hemme kapırlar eşidip, tähsin-u aperin galdılar ve yene Mergup şah ziyada şadıman boldular. Mergup şahnıñ Makbul diygen bir veziri bar er erdi. Emma Mergup şah Makbul vezirge garap aytdı: İndi Kaşamşamnı acdarhaga buyurgul – diyip, vezirge ıyarat kıldı. Andan soñ Makbul vezir Hezret Alını acdarhaga buyrup, birniçe yerlerden tımsal getirip, bir gazal okıdı. Gazalı-Makbul vezir bu turur:

Bu gün barıp, tokuş eyle acdara,
Öz hodayıñ yarıñ bolsun, Kaşamşam!
Senden bir at galsın biziñ illere,
Öz hodayıñ yarıñ bolsun, Kaşamşam!

Türpe bethaybatdır, bir ulug candar,
Yeke sen, yanıñda yokdur hovandar,
Hümmet eyle açız bolsun ol acdar,
Öz hodayıñ yarıñ bolsun, Kaşamşam.

Görgende özüñni ihtiyat eyle,
Sag-u soluñ yağşı parasat eyle,
Bargunça allaga mınacat eyle,
Öz hodayıñ yarıñ bolsun, Kaşamşam.

Dem dartganda alar dagnı damaga,
Asgırganda dağlar uçar semaga,
Seniñ üçin sığnarmız Lat-Menaga,
Öz hodayıñ yarıñ bolsun, Kaşamşam.

On iki parsahdır kaddı-kamatı,
Göyâ yer yüzünü tutar haybatı,
Aman-esen gelseñ, şahıñ dövleti,
Bar, hudayıñ yarıñ bolsun, Kaşamşam!

Makbul diyer, medet bersin allahıñ,
Biribarıñ bolsun seniñ penahıñ,
Müñ acdar hem bolsa, yıkar ovsafıñ,
Bar, hudayıñ yarıñ bolsun, Kaşamşam!

Elkıssa, andan soñ Hezret Alı acdarhaga garap, yolga rovana boldı. Emma Hezret Alı şäherden çıkıp, cemigı-pıgamberlerni yat kılıp, bir gazal okıdı. Gazal-Kaşamşam bu turur:

Yer-u gökni halk eylegen ya rahman,
Şu gün bize medet berer günüñdir,
Barça müşgil seniñ eliñde asan,
Şu gün bize medet berer günüñdir.

Niçik mahlukatdır bilmen ol acdar,
On iki parsahdır kamatı yekser,
Behakı-hormatı cümle pıgamber,
Şu gün bize medet berer günüñdir.

Barçanıñ atası Hezreti-Adam,
Pıgamberlik aña boldı musallam,
Şis nebi-yu Nuh nebiyi-mükerrem,
Bu gün bize medet berer günüñdir.

Davud-u Süleyman, Lut-u Berhıya,
Simiyan, Şemgun-u yene Ermiya,
Hezreti Daniyal Şugayb-u Yahya,
Bu gün bize medet berer günüñdir.

Hezreti-İdris-u Yunus, İsgender,
Hezreti-Hugman-u, Zekerya meger,
İbrahim, İsmagıl, İshak pıgamber,
Bu gün bize medet berer günüñdir.

Yakupnıñ dilinde haknıñ senası,
Kırk yıl zından boldı Yusup balası,
Ası ummatlarınıñ puşt-u penası,
Bu gün bize medet berer günüñdir.

Razı bolgan circis yetmiş kazaga,
Sabr eylegen Eyyup kirmi-belaga,
Canın berdi Salıh naka allaga,
Bu gün bize medet berer günüñdir.

Rehm eylegil Hızır, İlyas hormatı,
Tarahhum kıl Kovus, Kıyas hormatı,
Arş-u kürsi lovh-u galam zınatı,
Şu gün bize medet berer günüñdir.

Sidret ul-muntahı Cebrayıl üçin,
Karkayıl, Sarsayıl, Ezrayıl üçin,
Hezreti-İsrafıl, Mikayıl üçin,
Bu gün bize medet berer günüñdir.

Kaşamşam diyır, Şemsi-zıya hakından,
Ayu-yıldız, arz-u sema hakından,
On sekiz müñ älem dünyä hakından,
Bu gün bize medet berer günüñdir.

Elkıssa, Hezret Alı Şah-ı Merdan beyabanga barıp, acdarhanı üç günlük yoldan gördüler. Acdarha misli dag dek bolup, yer yüzünü tutup yatıpdır. Andan soñ Hezret

Alı Şah-ı Merdan gazap bilen bir nagra urdular, zemin-u zaman, mekin-u mekân bir bolup, titrâberdi. Yer bilen asman lertzäge geldi.

Emma oşol vagt acdarha hem oyanıp, haybat bile pışgırıp, agzın açıp, bir dem tartdı. Daglar yerinden gozgaldı. Yerler lunda-lunda boldı. Hezret Alı yine bir nagra tartdılar, daglar baş-başıga uçaberdi.

Acdarha hem gaharlanıp, cemlenip, bir dem tartdı, daglar mısalı pahta dek bolup aldığa geldi. Anda Hezret Alınıñ mıdarları galmadı. Hezret Alı acdarhanıñ agzına yakın boluberdi. Acdarha yine bir dem tartdı. Hezret Alınıñ asla ayakları yer tutmadı. Ayakları gâhi anda, gâhi munda boluberdi. Oşol vagt Hezret Alı yol dek bolup, acdarhanıñ agzına yakın boldı.

Emma oşol vagt Cebrayıl alayhıs-salam çazg geltirdi. Muhammet pıgamberge habar berdi. Andan soñ Muhammet pıgamber derhal zikirge meşgul boldı. Anda huday tagala hezreti Cebrayıl alayhıs-salamga aytdı ki:

–Barıp, habıbınga habar bergil ki, şirimni tomaşa kılınsınlar – diydi. Hezreti Cebrayıl resulu-hudaga bul sözni barıp habar berdiler. Anda Resulı-huda otuz üç mün sahaba birle bir belent cayga çıkıp, tomaşa kıldılar. Hezreti-Cebrayıl aytdılar:

–Gelip, meniñ golumniñ arasından garañlar. Resulı-huda otuz üç müñ sahabaları birlen Hezreti-Cebrayıl alayhıs-salamniñ gollarınıñ arasından garadılar. Gördüler ki, Hezret Alı acdarha barur erdiler. Emma Hezret Alı acdarhanı bu sıpatda görüp, resulı-hudanı yoklap, Muhammet pıgamberni çağırıp medet dilop, bir gazal okıdı. Gazalı-Hezret Alı bu turur:

Bu derdimge eyle derman,
Ya Mustapa, senden medet!
Yüzüñ görmän, ölsem arman,
Ya Mustapa, senden medet!

Kılsam bu dünyäden güzer,
Hoş gal imdi hayrıl-beşer,
Salgıl bu halınga nazar,
Ya Mustapa, senden medet!

Sen-sen maña rehber yakın,
Sal pertüviñ ey, mah cebin,
Uftadalarını yoklagın,
Ya Mustapa, senden medet!

Sen erer sen hak habıbı,
İki cahan Andalıbı,
Bolgul bu derdim tebibi,
Ya Mustapa, senden medet!

Menzilgähiñ magraç erur,
Başında gövher täch erur,
Alı sizge mähtäch erur,
Ya Mustapa, senden medet!

Elkıssa, andan soñ Hezret Alınıñ halları, resulı-hudaga ayan bolup, gayıbana Hezret Alı Şah-ı Merdanga dogayı-hayır edip, resulı-huda bu minacatnı okıdılar. Minacatı-an hezret bu turur:

Hökimni külli-älem sen, ne hökmüñ bolsa perman et,
Erur sen halıkı-berhak, özüñ müşgilni asan et.

Alanı saña tabşırdım, medet kıl patışahım sen,
Bu kapır acdarı purzur, hudavend-a sen, asan et.

Acayıp bednema mahlûk, mısalı küvhi-hamun dek,
Alıga hümmeti bergil, bu acdarını perişan et.

Özüñniñ has şirindir, Alı ibni Ebutalıp,
Ol yeriñ haybatından belalarını herasan et.

Yigrimi yaşga etgen soñ şirim diyip vada kıldıñ,
Şiriñniñ zarbı-destiden anı yer birle yegsan et.

Kerem kılğıl Alıga sen, bu mahluknı âdem kılsın,
Alıñıñ ärligini bu cahan içre nemayan et.

Esedılla velidir diyip, Alını yat edip dur sen,
Alıñıñ bir nagrasından yer-u göklerni lerzan et.

İlahı sen hemayat bol, belalardan pena bergil,
Şiriñniñ urgan zarbıdan, acdarhanı sergezdan et.

Sebäp nedir ol acdarga Alı şiriñ duçar oldı,
Galam eylöp kesip ötsün, Zülpükär tıgı burran et.

Muhammet diyir, hudavend-a, Alını saña tabşırdım,
Aman tut cümle düşmandan, öz hamdıña peravan et.

Elkıssa, andan soñ pıgamber sallallahı ve sellemniñ dogaları hezreti-rebbil-ızzatnıñ dergähinde mustecab bolup, Hezret Alıga kuvvat ata kıldı. Emma Hezret Alı özlerini rastlap, bir nagra urdular kim, göyâ İsrafil sur urgan dek bolup, zemin-u, zaman, mekin-u mekân bir boldı.

Andan soñ acdarha bir dem tartdı. Alı herçend leñner taşladı, asla bir yerde dura bilmedi. Acdarha Hezret Alını demige tartıberdi. Ahır Hezret Alı Zülpükärını çıkarıp, aldarıga kese tutup, «İsmi-agzamnı» okıp, acdarhaga garap yöriberdiler. Görer bolsan, huda emri birlen acdarhanıñ agzından girip, guyrugından çıkdılar. Erse, Zülpükär acdarhanı iki bölek kıldılar. Andan soñ Hezret Alı acdarhanı arkasidan, uzın boyudan bir tasma aldılar: «Ol tasma patışaga nışana bolsun» diyip. Andan soñ Hezret Alı şähri-berberge yöriş kıldılar. Yolda yene mundat ulug

candarnıñ ölgenige köñli bozulıp, pelekden şikve kılıp, Hezret Alı bir gazal okıdı.
Gazalı-Kaşamşam bu turur:

Bivepa dünyä sen, ahır öter sen,
Saña gelip, kimniñ köñli şat oldı,
Bähbidiñ yok, günbe-günden beter sen,
Saña gelip, kimniñ köñli mat oldı.

Hezreti Adamnı hayran eyledin,
Hovaniñ çeşmini giryan eylediñ,
Nuh kovmunı garkı-tupan eylediñ,
Saña gelip, kimniñ köñli şat oldı.

Öz nurundan halk eylediñ İsanı,
Tur dagında raz aydışan Musanı,
Kapır erreledi ol Zekeryanı,
Saña gelip, kimniñ köñli şat oldı.

Ibrahim Halılnı taşladıñ nara,
Mansurıñ başını çekdirdiñ dara,
Hezreti-Yusupnı saldıñ bazara,
Saña gelip, kimniñ köñli şat oldı.

Lukmannı derdlerge dova eylediñ,
İdrisiñ mesgeniñ mä'va eylediñ,
Her kime bir türlük sövda eylediñ,
Saña gelip, kimniñ köñli şat oldı.

Vamık üçin uzra deryada yüzdi,
Leyli üçin Mecnun sergerdan gezdi,
Şirin üçin Perhat daglarını gazdı,
Saña gelip, kimniñ köñli şat oldı.

On dört âşık ötdi senden zar eylöp,
Togsan dokuz müñ şeyh yer bilni bağlap,
Yüz yigrimi dört müñ pıgamber yıglap,
Saña gelip, kimniñ köñli şat oldı.

Mähliki-İsgender, Hezreti-Selman,
Yene Kaysar bilen Cemşidi-hakan,
Kanı Suhrap, Zerkum, Rüstemi-destan,
Saña gelip, kimniñ köñli şat oldı.

Şah-u geda yörüş eyler üstüñden,
Etrafıñnı almak üçin kastiñdan,
Ahır arman bilen öler destinñden,
Saña gelip, kimniñ köñli şat oldı.

Kaşamşam diyir, senden tapmadım bähbit,
Ulug acdarhamı eylediñ nabut,
Hâsıl bolmas senden hiç kimge maksut,
Saña gelip, kimniñ köñli şat oldı.

Elkıssa, hezret Alı bu sözden soñ birniçe yol yörip, şähri-berberge dahil boldular.

Acdarhadan algan nişanasın gelturıp Mergup şahniñ aldıda goydular. Kapırlar tasmanı görüp, hemme tähsin-u aperin galdılar. Hezret Alıga ten berdiler. Andan soñ Mergup şah hoşvagt bolup, Hezret Alını tagrıp-u tovsıp kılıp, bir gazal okıdı. Gazalı-Mergup şah bu turur:

Hakikat arslan eken sen,
Meni biarman eylediñ,
Göye bir lukman eken sen,
Derdime derman eylediñ.

Aldım bu gımmat bahanı,
Bağladıñ ulug deryanı,
Hem öldürüp acdarhanı,
Müşgilim asan eylediñ.

Şährimge köp erdi zerer,
Lat-u menat kıldı nazar,
Derya bilen vehim acdar,
Yürek bagrım gan eylediñ.

Halal erken bergen pulum,
Sahıpkıran çıkdı gulum,
Bu köygen sıyahı köñlüm,
Gün-günden rövşen eylediñ.

Mergup şah diyir, maña dövlet,
İne gayrat, ine hümmet,
Dövrän sürüñ dem ganımat,
Köñlümni şadman eylediñ.

Elkıssa, Mergup şahnıñ Matlap şah diygen bir veziri bar erdi. Özi sazanda erdi. Şähri-Haybarnıñ hanı Omar antarnıñ veziri erdi. Hezret Alı şahri-Haybarnı feth kılıp, Omar antarnı tutup öldürgende, bu Matlap han diygen bedbagt gaçıp gelip, Mergup şahga sazanda bolup erdi. Şol Matlap han ovvaldan Hezret Alını görüp erdi. Emma Matlap han Hezret Alını görgeç tanıdı. Benäräh Maglap han Mergup şahnıñ dergähige gelip erdi. Nazarı Hezret Alıga düşdi. Özüden gitdi. Zamandan soñ huşıga gelip, Mergup şahga garap, söz aytdı:

–Ey, Mergup şah, seniñ yağsı guluñ bar erken – diydi. İndi men seniñ bu guluñnı tanıdım diydi. Seniñ bu guluñ Hezret Alınıñ özüdür diyip, Matlap han bir gazal okıdı. Gazalı-Matlap han bu turur:

Şahı-Mergup, imdi gaytdı dövletiñ,
Bu guluñniñ aslı atı Alıdır,
Acal yetip, meger doldı möhletiñ,
Bu guluñniñ aslı atı Alıdır.

Bir delalat eylär ovval ıslama,
Ayıtganıñ etmeseñ, kılur heññäme,
Ceñ babında şehri gelmes encama,
Bu guluñniñ aslı atı Alıdır.

Meydana girgende ihtiyatı bar,
Uçar her tarapga keramatı bar,
Yedi asman goygan yedi adı bar,
Bu guluñniñ aslı atı Alıdır.

Omar Antar diygen bir yär bar idi,
Özi katdar bende türpe ner idi,
İki arslan bir-birige darıdı,
Bu guluñniñ aslı atı Alıdır.

Başga sançıp dört müñ batman täcini,
Yedi müñ şäherden alur pacını,
Bul ötgerdi şundag ärden güycünü,
Bu guluñniñ aslı atı Alıdır.

On yedi müñ batman gürzi-geranı,
Yetmiş kerknıñ derisinden galkanı,
Heläk kıldı şundag merdi meydanı,
Bu guluñniñ aslı atı Alıdır.

Bir atında segsen nogta bar erdi,
Her noqtasın niçe pälvan götärdi,
Atı bilen gökge atıp iberdi,
Bu guluñınıñ aslı atı Alıdır.

Matlap han diyır, şahım, bolgul habardar,
Saña zerer yetgirmesin beyekbar,
Nagra tartsa geler Düldül, Zülpükar,
Bu guluñınıñ aslı atı Alıdır.

Elkıssa, Mergup şah Matlap şahdan bu sözni eşidip, gamgın bolup aytdı kim:
–Ey, Kaşamşam, sen bizni aldap sen, «adım Kaşamşamdır» diyip. Rast
sözlegil behakkı-lat-menat üçin ayt, Alımu sen ya özgemu sen – diyip, Hezret Alı
Şah-ı Merdanga garap, bir gazal okıdı. Gazalı-Mergup şah bu turur.

Ovval başda baglap berdiñ deryanı,
Alımu sen, özgemu sen, beyan et!
Dep eder sen yerden gelgen belanı,
Alımu sen, özgemu sen, beyan et!

Kaydan geldiñ munda payı-pıyada,
Özüniñ satdırıp biziñ arada,
Rüstem kılmas munça işni dünyäde,
Alımu sen, özgemu sen, beyan et!

Bizge bu gün zorluğını bildirdiñ,
Köp kılmagan işni yalguz dındırdıñ,
Tenha barıp, acdarhanı öldürdiñ,
Alımu sen, özgemu sen, beyan et!

Tabşırayın seni Latı-Menaga,
Alı bolup bizni salma belaga,
Lat hakı çün yalğan aytma araga,
Alımu sen, özgemu sen, beyan et.

Mergup şah diyr, habar bergil bu sagat,
Bile-bilmei könlüm boldı cerahat,
Sende bardır munça zorı-şecagat,
Alımu sen, özgemu sen, beyan et!

Elkıssa, Hezret Alı Mergup şahdan bu sözni eşidip, hayran boldular. «Alı men» diyseler, govga köp bolur ve erer «Alı ermes men» diyseler yalğançı bolurlar. Ahır endişe kılıp, parasat bilen kıbap kılıp, bir söz aytdılar: Gazalı-Hezret Alı:

Bavar eylän, küffar ähli,
Menku imes, men hem Alı,
Häzir durgan rakıp haylı,
Menku imes, men hem Alı.

Şähri-Şibli erur cayım,
Gice-gündiz hak penahım,
Arş-u kürsi menzilgähim,
Menku imes, men hem Alı.

Menzilimden düşdüm ırak,
Damanımda gerdun pırak,
Kişi bilmes menden sorak,
Menku imes, men hem Alı.

Meniñ adım Kaşamşamdır,
Ayralık derdi elemdir,
İki dünyä bir gadamdır,
Menku imes, men hem Alı.

Birniçe azadalardan,
Cıda men yarı-yarlardan,
On sekiz şehzadalardan,
Menku imes, men hem Alı.

Kaşamşam diyir, ahır maksud,
Küfr ählini eylöp nabud,
Şähri-berber bolsa mövcüd,
Menku imes, men hem Alı.

Elkıssa, Mergup şah bu kıbap sözlerge düşünmedi. Hezret Alı aytdı:

–Ey, Mergup şah, meniñ bir adım Kaşamşamdır ve yene bir adıma Haydarı-Murtaza diyrler. Başga sözni goygul ve her niçik hizmetiniñ bolsa buyurgul, meniñ köne keselim gozgasdan burun diydi. Emma Mergup şah aytdı:

–Ey, Kaşamşam, indi seniñ, sözüñge inandım. Sen buyrulgan işni bercay etdiñ – diydi ve yene aytdı kim:

–Bu pählivan halkı yalğan sözlemes. Bu Alı ermes erken. Bu gulnuñ adı Kaşamşamdır. Ol Kaşamşamdan başga imes. Men ana yene bir hizmet buyrayın. İki hizmetimni bitirdi – diyip, Hezret Alı aytdı.

–İndi yene bir hizmetim, Medinede Alı diygen bir pürzor pählivan peyda bolup turur. Anı girik geltürsen, yüzün bir görsem armanım yokdur – diydi.

Sonra özüm anı azap birle öldürsem. Andan soñ toylap, seni azat kılur men – diydi. Anda Hezret Alı aytdı:

–Enşaalla, tagala, Alını görer sen. Her kim Kaşamşamı görse, Alını görer – diydi. Elkıssa, Mergup şahniñ Meşhur diygen veziri aytdı kim:

–Ey pählivan, imdi barıp, Alını tutup getirseñ mähribanlık kılıp, köp engam berip, seni azat kılarmız – diyip, Meşhur vezir Kaşamşamga buyrup bir gazal aytdı:

Ey, Kaşamşam, saña arzım soyläyin,
Bizge barıp, tutup getir Alını,
Laglı-covahırlar nisar eyläyin,
Bizge barıp, tutup getir Alını.

Könlüñden gamlarını berbat eyläyin,
Pälvanlar içinde ussat eyläyin,
Köp engamlar berip, azat eyläyin,
Bizge barıp, tutup getir Alını

At-u serpay, yağşı yaraglar berey,
Yüki eşrepiden otuz ner berey,
Yene hem kırk tive sim-u zer berey,
Bizge barıp, tutup getir Alını.

Dargadaver köñüllerniñ gubarıñ,
Biribarıñ bolsun hem medetkäriñ,
Bereyin şährimniñ külli ıgtıyarın,
Bizge barıp, tutup getir Alını.

Meşhur aydar, dayım bahabar bolgul,
Ger goluñdan gelse, tirik geltirgil,
Bir tomaşa kılây soñra öltürgil,
Bizge barıp, tutup getir Alını.

Elkissa, bu sözni tamam etgenden soñ Kaşamşam aytdı:

–Ey, Mergup şah ve Meşhur vezir, Alı diygenleri zıyada zor pählivandır. Her adamniñ Alıga güyci etmes – diydi. Her kim anıñ birle tutuşsa, acalınıñ damıga giriftar bolur. Andag bolsa-da indi, ey Mergup şah, sen maña kırk pählivan bergil ve yene yedi düye yüki zıncır bergil – diydi. Her ne bolsa, barıp getireyin – diydiler. Erse, derhal Mergup şah her yerden saylap, kırk pählivan berdi ve yedi tive yüki zıncır berdi. Andan soñ Kaşamşam Berber şährinden çıkıp, yolga rovana boldı. Elgaraz, Hezret Alı bir menzil yörigenden soñ bir meydanda düşüp, pählivanlarga özün tanadıp, bir gazal okıdı. Gazalı-Kaşamşam bu turur:

Bu gün äşgär eyley sırrı-pınhanım,
Ey, pälvanlar, tutuñ-baglañ, Alı men,
Mergup şahga kılğan ähd-u peymanım,
Ey, pälvanlar, tutuñ-baglañ, Alı men.

Şahnıñ emri gerdeñimde galmasın,
Mağsar günü tañrım gazap kılmasın,
Är oşoldır, vagda yaglan bolmasın,
Ey, pälvanlar, tutuñ-baglañ Alı men.

Bu sövdaga salgan biribarımdır,
Her säherler çeken ahı-zarımdır,
Ebubekir, Omar, Osman yarımıdır,
Ey, pälvanlar tutuñ-baglañ, Alı men,

Üşbu hizmatlarını kılğan özüm men,
Gul bolup şaherge gelgen özüm men,
Yeryüzüne govga salgan özüm men,
Ey, pälvanlar tutuñ-baglañ, Alı men,

Kaşamşam diyir, bizge hakdan permandır,
Hak yolunda dayım başım gurbandır,
Rehm eylese, barça müşgil asandır,
Ey, pälvanlar tutuñ-baglañ, Alı men,

Elkıssa, pählivanlar bu sözni eşidip, her kaysı bir yana geçdilar. Hezret Alı aytdı:

–Hay-hay, nadanlar, vay, namartlar, öz başım hakkı için kaçmañlar. Gelip, meni tutup baglañlar. Men sizlerge degmes men – diydi. Andan soñ pählivanlar gorka-gorka Hezret Alınıñ yanığa gelip tutdular. Hezret Alını bagladılar. Yedi tive yüki zıncır bilen Hezret Alınıñ elini, ayagını bagladılar ve mähkäm edip, boynıga zıncır dakıp pählivanlar Hezret Alını göterdiler.

Emma Hezret Alınıñ mübârek golları yedi tive yüki zıncır bilen bağı turur. Alı Şah-ı Merdan bent içinde köñülleri bozulıp, şol vagtda bir müstezad okıdılar. Gazalı Haydarı-kerrar bu turur:

Saldıñ maña bir türpeyi gam külpeti-sövda,
Ya Vahıdı-Kahhar.
Enduh-u sütem, renc-u elem, şuruşı-govga,
Ya Kadırı-Cepbar.
Men hasta, özümni bendi kılıp kapır ilige,
Bilmen ne sebepten.
Gam besteride hasrat-u gam munıs-u hemra,
Ba dideyi-hunbar.
Mecruh bolup men bu kapırlar içinde تنها,
Yok yanımda gamhor.
Yok imdi bu şäher içre maña munıs-u hemdem,
Şehzadalarımndan.
Lütf eyle özüñ halıma, ey halıkı-yekta,
Ya Ahmedı-Muhtar.
Şafkat kılaver üşbu zaman hasta gulunga,
Uftada bolupdır.
Tähsin galar bu işime ol çarhı-mugalla,
Ya munısı-gamhor.
Küffar ilniñ bendisi men yokla guluñı,
Acızlara rehim et.
Bu arzı-dilim yetse idi kadırı-alla,
Ya vâkıfı-esrar,
Sayyadı-acal goluda çün bendi-kapas men,
Gudratlı hudayım.
Şemşir elide niçe mahasılları gümrah,
Hallakı-cahandar.
Ya sahıbı-magraç, resulı iki älem,
Furkan saña nazıl.
Boynumga çü zıncır goşup, halatım özge,
Ya Ahmedı-Muhtar.

Bendi boluban küfr ilige zar-u du naçar,
Bu Haydarı-kerrar.

Elkıssa, kırk pählivanlar Hezret Alını tutup, bendi kılıp, iş bitirgen kişiğe ogşap,
Mergup şahıñ aldığa alıp geldiler. Emma şol vagt Hezret Alı Mergup şahga özüñ
maglum kılıp, bir gazal okıdı. Gazalı-Kaşamşam bu turur:

Şahı Mergup, bahabar bol,
Alı atlıg arslan özüm,
Bavar eylän sag bilen sol,
Oşol Şah-ı Merdan özüm.

Geldim huda emri bilen,
Eşidiñler, hurd-u kelan,
Ismagıl sıpat şul zaman,
Hak yolunda gurban özüm.

Meydanda gan saçmak için,
Şirin candan geçmek için,
Din yolunu açmak için,
Gelen sahipkıran özüm.

Feth eyledip bag eremni,
Beyran etdim men Haybarnı,
Haybatım tutar älemni,
Şecagatlı pälvan özüm.

Refref geldi Mustapaga,
Münüp çıkdılar semaga,
Kabı-kövseyn ol ednaga,
Şiri hak men derban özüm.

Bozdum barıp řähri-zerni,
Cenadil birle Haybarnı,
Öldürdim döv sıpat perni,
Zülpükarı burran özüm,

Magrıpdan maşırıkga namım,
Eşit kapır, hak kelimim,
Düldülim, Ganbar gulamım,
Bilseñ, Şiri-yezdan özüm.

Kaşamşam diyır, ya Mustapa,
Bir tarahhum eyle maña,
Küfür ähli, bolun ägä,
Bu gün merdi-meydan özüm.

Elkıssa Mergup şah bu sözni eşidip, munuñ Alı erkenligin bilip, huşı başıdan uçup, bedenige titretme girip, renñi sargarıp, gözleri dönüp, akılı çasıp otır erdi. Anda vezir-vekilleri aytdılar:

–Ey, patışahım, munça köp gorkmañ. Bir adam ot bolganda ne yerni yakar –
diydiler. Anda Mergup şah aytdı:

–Ey, halayıklar, indi maña bir geñeş beriñler – diydi, bir gazal okıdı. Gazalı-
Mergup şah bu turu:

Maslahat beriñ, yaranlar,
Alı gelmiş diyarımga,
Kürsineşin pählivanlar,
Gulak sal ah-u zarımga.

Şäher halkın yığıñ barın,
Mirgazap gursunlar darın,
Golun açmay kılıñ kârin,
Näheñ düşmüş güzerimge.

Habar beriñ il-u halka,
Şähri-zinger, şahı-anka,
Käbil şahı Ebu şakga,
Hami bolsun bu kârimge.

Şähri-ıklım hanı tehrak,
Gamhorumdır katran, ımlak,
Beyran boldı köşki-rovak,
Ilgar döksün hıсарımga.

Mergup şah diyр, eşit zarım,
Galmadı sabr-u kararım,
Yıgılsınlar dost-u yarım,
Sap tartsınlar kenarımga.

Elkıssa, Mergup şah bu sözni tamam etdi. Oşol vagt Hezret Alınıñ üstüğe yedi müñ leşger kapır geldi. Yene yedi lek leşger kapır bir geldi. Yene on müñ leşger kapır bir geldi ve yene yedi müñ ulug namdar pählivan bir geldi ve yene yedi müñ berzeñni kapırları bir geldi. Elgaraz, kapırlar top-top, her yerden gelur erdiler.

Emma oşol vagt Hezret Alı bu kapırlarını görüp, oşol halda mübärek köñülleri perişan bolup, şahzadalarını ve Muhammet Hanapıyanı ve birniçe sahabalarını yat kılıp, bir gazal okıdı. Gazalı-Kaşamşam bu turur:

Üşbu demde Mustapa rehber gerek erdi maña,
Sorsa halımnı eger Sıddık gerek erdi maña,
Ceñ salahını geyip, Omar gerek erdi maña,
Osman atlıg sakıyı-kövser gerek erdi maña,
Zülpükar-u Düldülüm, Ganbar gerek erdi mana.

Ol Hasan birle Hüseyin erdi cahanda zınatım,
İki gözüm Rövşeni erdi iki dürri-yetim,
On sekiz şehzadalar erdi cahanda dövletim,
Bitgirer erdi uruş babında her maslahatım,
Ol Muhammet hanapı meşhur gerek erdi maña.

Bergey erdi bu gam-u külpet era dilhahılık,
Basalamat merdi-meydan soltanet bargähilik,
İki müñ batman amudı gürzi-geran eslahılık,
Hub dostı elgide şemişiri erre mahılık,
Ol Ebubekir-u, Omar, Osman gerek erdi maña.

Şolmudur ähdi-vepañız, ey şehi-Alı-cah,
Galsam her maglum içre bahabar erdi maña,
İsteyip islam leşgerni, aylanıp kıldı dogu,
Küfür ählin görgende dem tartıp mısalı acdaha,
Ah, bul gün Mäliki acdar gerek erdi maña.

Hiç kişi bilmes meniñ munda soragımdan habar,
Hanadanlar barçasın kıldım bu gün katgı-nazar,
Sagınıp istäp meni şahzadalar kimden sorar,
Hak alarga salmagay Yusup deyin dagı-peder,
Edhem-u, Musa, Rıza, Mazhar gerek erdi maña.

Ah, neyley uşbu gün sahıpkıranlar bolmadı,
Ceñ salahını geyen ol pählivanlar bolmadı,
Yeke galdım kapır içre mähribanlar bolmadı,
Käbeyi-maksudım ol cahcahanlar bolmadı,
Omarılla dek arslan ärler gerek erdi maña.

Şähri-Haybar barganımda meniñ birle yar idi,
Özleri sahıpkıran-u hem sıpahsalar idi,
Küllü eshaplar içinde bir acayıp är idi,
Sekiz yüz batman amud gürzi-geranı bar idi,
Ol Musayyıp gazı dek server gerek erdi maña.

Ey, Kaşamşam, hak özüdir hümläni bar eylegen,
Rehm edip, ataşnı İbrahimğa gülzar eylegen,
Kaknusı öz nalışıdan dahılı nar eylegen,
İki älemde yene birlikni ızhar eylegen.

Mustapa dek hamı-yi-mağşar gerek erdi maña. Elkıssa, Hezret Alı gördüler kim, niçe kapırlar cemıg bolup tururlar. Andan soñ Hezret Alı hıday tagalanıñ ulug ärlerni yat kılıp:

–Resulılla allahu-ekber – diyip, bir nagra tartdılar, zıncırlar para-para boldı. Ol nagranı eşidip, derhal Düldül ile Zülpükar hüzir boldular. Düldülni münüp, Zülpükarnı gollarıga alıp, Resulı-hudanı yat edip, salavat iberip, zagtları hoş bolup, bir nä't okıdılar. Nä'ti-hezret Alı Şah-ı Merdan:

Her lahza yat eyley sizi,
Hamdı-senahım, ya resul!
İki älem içre meniñ,
Puştı-penahım, ya resul!

Senden erur her mahlukat,
Pazlıñ erur bahrıl-hayat,
Hem päk sen, hem purızat,
Ham alı-cahım, ya resul!

Sakı özün, kövser özüñ,
Hem cümleden bihter özüñ,
Asılarga rehber özüñ,
Hem patışahım, ya resul!

Lutf eyle, şahı-cahan,
Bolsun tasatdık hasta can,
Hem din erur sen, hem iman,
Hem tek'egähim, ya resul!

Ilm-u kemalat sendedir,
Berdi saña rebbil-gafur,
Hak şerabı innel-tahur,
Añla bu ahım, ya resul!

Kıldım cahanda köp hata,
Neyley, ne kılay, vaveleyta,
Hak sureyi-heyilata,
Geçgil günähim, ya resul!

Sen-sen Kaşamşamga rafik,
Gäh bahşeşiñ bahrıl-amık,
Bildir maña rahı-tarık,
Adıl güvähim, ya resul!

Elkıssa, Hezret Alı bu nä'tni okıp: «Allahu-ekber» diyip, Zülpükarnı çekdiler, göye kıyamət gopgan dek boldı. Şäherniñ içinde şurış-u govga asmanga çıkdı. Emma Hezret Alı kapırlarnı bir-birine yetirmey gırar erdiler. Şol halda Mergup şah peryat kıldı kim:

–Hay-hay, namartlar, gayrat kılaveriñ, gaçmañlar. Sizler köp sizler. Bir adam ot bolganda ne yerin yakar? – diydi. Patışah her niçe cähd-u sagy kıldılar. Kapırlar koy erdi – gurt darıdı ve gamış erdi – ot darıdı. Köçelerden gızıl gan her tarapga akdı, göyä zemin-u zaman lerzäge geldi. Ahırıl-emr Mergup şah canıdan umıt üzdi.

Elkıssa, erteden peyşingeçe gan dökdüler. Emma bu uruşga yedi gat asmannıñ perişdeleri tähsin galur erdiler. Kapırlardan gaçganı gutuldı ve olturganı tutuldı. Erse, kapırlar emir-u el-emir, fakır-u el-fakır yıglıp, maslahat birle: «Elaman-elaman,

eldman-eldman» diyip, aman çağırıp, peryat kıldılar. Andan soñ Hezret Alı bu peryatnı eşidip: «Aman nışanı – iman» – diyip, Zülpükarlarını cayında goydular.

Andan soñ Hezret Alı bu kapır butparazlarga iman arz kıldılar. Erse, kelemeyi-şahadatnı okıp, derhal heme kapırlar sıdkıcanı birlen musulman boldular. Andan soñ Mergup şah namazga meşgul boldı. Andan soñ Hezret Alı kapırlarnıñ buthanalarını yıkıp, mescidi-mährap kıldılar, azan-kamat carı boldı.

Andan soñ Mergup şahnıñ kufli-dili açılıp, vagtı şol bolup, tamamı erkânı dövlet gelip, Hezret Alınıñ ayaklariga baş goyup, etgen işlerige puşman bolup, uzurhalık kıldı. Musulman bolğanınıñ şüküranasıga Hezret Alıga garap, bir gazal okıdı. Gazalı-Mergup şah bu turur:

Şükr edeyin hodayınga,
Bu dövletge layık boldum,
Rehim eyledi halınga,
Kapır erdim, sadık boldum.

Bizden salam Mustapaga,
Ahmet atlıg rehnemaga,
Kerem etsin binovaga,
Yüzün görmey âşık boldum.

Ebubekir, Omar, Osman,
Pıgamberge ermiş yaran,
Arzım yetgir Şah-ı Merdan,
Köñül birle tasdık boldum.

Niçe yıllar ötdi ebes,
Küfürgine hayı-höves,
Şükürılla tapdım muhlus,
Belalardan parık boldum.

Çıkıp küfür zelalatdan,
Bolup ähli-zerapatdan,
Niçe ähli-kesapatdan,
Geçip ähli-tarık boldum.

Umıdım köp hezretinden,
Oşol bahrı-rehmetinden,
Çıkdım küfr küfrlüğinden,
Bu gün ähli-tarık boldum.

Yamanlardan yaman erdim,
Yüregim dolı gan erdim,
Bir zeñ basgan çoyan erdim,
Cövahırdan artık boldum.

Yamanlardan halas bolup,
Bir gulam men, muhlus bolup,
Küduretden alıs bolup,
Yağşılarga rafık boldum.

Saña gurban hasta canım,
Sen-sen dinim hem imanım,
Sebäp bolduñ ey, soltanım,
Men hem ähli-tovpık boldum.

Şahı-Mergup tapdı çäre,
Kimya boldı señgi-hara,
Şükür eylöp biribara,
Aynadan hem arıg boldum.

Emma Hezret Alı niçe kapırlarını bir günde musulman kıldılar. Emma Mergup şah bu dövletge köp hoşvağt bolup, gice-gündiz namazdan özün ayırmas erdi. Elkıssa,

andan soñ Hezret Alı Mergup şahı öz yurduga patışah kılıp, andan soñ niçe mescid-u medreseler bina kıldıldılar hem niçe řäherlerni musulman kıldıldılar.

Andan soñ Hezret Alı Medinäge gider boldular. Mergup şah Hezret Alıga bihed hızmata-gulamana kılıp, adatsız ve nahayetsiz tamalluk ve iftiharlar bilen kırk tiväge tulla yükläp berdi. Andan soñ Hezret Alı şehri-berberden paç alıp, kırk tiväge zer yükläp, misli bezirgen bolup, Medineyi-münevverge rovana boldular. Anda Hezret Alı řäherden hemrah çıkgan musulmanlarga:

–İmdi sizler caylarıñızga gaydıñlar – diyip, novazış kıldıldılar. Erse, Mergup şah derhal atıdan özünü taşlap, Hezret Alı bilen hoşlaşıp, hezret Alıga garap, bir gazal okıdı. Gazalı-Mergup şah bu turur:

Bu gün azm eyleseñ mülki diyara,
Azız tende şirin canım, şol imdi,
Sınamnı çäk edip, bagırımı para,
Candan artık mähribanım, hoş imdi.

Gül yüzüñ görmesem, yokdur kararım,
Senden özge bolmaz köñül mıdarım,
Ölinçä gulamıñ, ey, řähriyarım,
Hak iberden ulug canım, hoş imdi.

Zınhar, bıradarlık hakını hakla,
Dogayı-hayr edip, yadıñda sakla,
Günäkär guluñ men, mağşarda yokla,
Ey, azızım, kämiranım, hoş imdi.

Mustapaga yetir arzı-halımı,
Taşladım köñülde kıl-u kalımı,
Sarp edey yoluñda mülk-u malımı,
Hakikat bahrında känim, hoş imdi.

Salam aytgın Ebubekir, Omarga,
Hezreti-Osmanga, şahzadalarga,
Küllü eshaplarga, azadalarga,
Hoş tekellüm, hoş elhanım, hoş imdi.

Kadır eygäm, özüñ yetgir heddine,
Başım gurban etsem servi-kaddıña,
Peyamımnı bir-bir yetgir Medinä,
Şirin tilli nüktedanım, hoş imdi.

Mergup şah diyr, gözden cemalıñ uçdı,
Cıdalık hasratı köñlümge geçdi,
Mecnunıñ sövdası başımgı düşdi,
Yüregimde hoş armanım, hoş imdi.

Elkıssa, andan soñ Mergup şah Hezret Alı bilen hoşlaşıp, zar-zar yıglap galdı. Emma Hezret Alı Şah-ı Merdan kırk tiväni tılladan yüklöp, Medinäge garap, rovana boldular ve anda «İsmi-agzamı» okap, tivelerge dem saldılar. Anda veliniñ keramatı bilen ol tivelər Düldülden hem tizräk yörip, yıldam boldı. Erse göz yumup, tä açğunça niçe menzil yollarını tay kılıp, Medineyi-münevverge dahıl boldular.

Erse, Medine halkı eşidip, pişvaz önünden çıkıp, istıkbal kıldılar ve Hezret Alını zıyarat kıldılar ve anda Hezret Alı kerremallahu vechuhu eshablar ve yar-u dost, kovum-akrabalarını görüp, hoş vagt bolup, cemıg sahabalar birlen görşüp, üşbu ebyatnı okuganları:

Barça gelgen, gadırdanlar,
Geliñ, canlar, görüşeli,
Mähriban yar-u yaranlar,
Geliñ, canlar, görüşeli.

Gezip geldim dag-u düzi,
Yene gaydıp gördük sizi,
Kapır gırıp, bolduk gazı,
Geliñ, canlar, görüşeli.

Ebubekir, Omar, Osman,
An Hezrete sizler yaran,
Gaydıp geldi Şah-ı Merdan,
Geliñ, canlar, görüşeli.

Niçe çekdim hicran barı,
Sapar kıldım Rumdan narı,
Gezip geldim çöller sarı,
Geliñ, canlar, görüşeli.

Sagdı-Vakgas, imam Capar,
Ebul-Mu'cen, Mâlik Acdar,
Hızmatkârim Babaganbar,
Geliñ, canlar, görüşeli.

Hasan, Hüseyin – azız canım,
On sekiz gucak oğlanım,
Muhammet merdi-meydanım,
Geliñ, canlar, görüşeli.

Patma, Zâhra cübti-pâkim,
Hanıpayı-sına çâkim,
Akl-u huş, pähmi derekim,
Geliñ, canlar, görüşeli.

Tap geltirmey amudına,
Şähri-berber girdi dine,
Murtaza geldi Medinä,
Gelin, canlar, görüşeli.

Elkıssa, andan soñ Hezret Alı Şah-ı Merdan cümle sahabalar birle görüşüp, Medine mescidine barıp, Hezreti Muhammet alayhıs-salamnı ziyaret kıldılar. Emma pıgamber alayhıs-salam Hezret Alını görüp, hoşvagt bolup, sagınıp erken. Hezret Alınıñ pişanalarından posa alıp, köp novazış kıldılar. Andan soñ halayıklar biçäre Babarövşennin ruhlarına fatiha okıp, doga kıldılar. Andan soñ Hezret Alı kırk tive zerni taksım kılıp, cemg sahabalarga ve birniçe binova biçärelerge ve pakır-u misginlerge berdiler. Hezret Alının pervazları şunça iş kıldılar, dostlar şat boldular, münafıklar mat boldular.

Niçe günler gamda erdim, gaygılar boldı haram,
Şükri-lilla, bu kitap cumga günü boldı tamam.

4. 2. Zeynel Arap

Emma ravılar andag rovayat kırlar kim, günlerde bir gün resul alla-salla-llahu-alayhı-va-sallam birniçe leşger cemg kılıp, Şah-ı Merdanni baş kılıp, Rum velayatıga yöriş kıldılar. Otuz üç müñ sahabalar, birniçe bahadur ve pählivan birle niçe gün yol yorup, Rum velayatıga yetişdiler. Rum velayatınıñ garavulları barıp patışahıga habar berdiler. Patışah şäher-be şäher, gala-ba-gala atlı iberdi, hernä leşger bolsa, cemg edip, ol hezretniñ goşunlarıga barabar çıkardı. Bahadurlar ve pählivanlar märekeden çıkıp, bir-birine hemle ederler. Musulman tarapından Hezret Alı Şah-ı Merdan çıkıdı. Kapır tarapından bir pählivan çıkıp, Hezret Alıga barabar boldı. Bir-birine nayza hovala kıldılar, mıradı hasıl bolmadı. Ahır Hezret Alı Şah-ı Merdan Zülpükarnı çıkarıp, andag çaldı. Kapır iki bölek bolup yerge düşdi. Yene Hezret Alı Şah-ı Merdan peryat kıldı: «Mubarız meydan ibergil!» – diydi. Ol taraptan hiç pählivan çıkmadı. Hezret Alı Şah-ı Merdan patışah üstüğe sürdi. Patışah dura bilmedi, gaçdı. Şah-ı Merdan yetip başını teninden cıda kıldı. Añı görüp hemme kapırlar: «El-aman» diyip, musulman boldular. Hezret Alı Şah-ı Merdanga boyun sunup gelip, pıgamber alayhısalamga iman geltirdiler. Tamam halklar musulman boldular. Hezret Alı Şah-ı Merdan patışahınıñ gızı Hanıpanı alıp pıgamber alayısalam yanıga geltirdiler. Pıgamber-allayhı-s-salam aydı:

–Ya Alı, bu ne gız turur? – diyip, bu gazalnı okıdı:

Gel, eşit imdi sözüüm bul zaman,
Bu ne gızdır, Şah-ı Merdan ov Alı?
Hasret ilen köp çeker ah-u efgan,
Bu ne gızdır, Şah-ı Merdan ov Alı?

Seni görmem bu şirin candan diger,
Eylediñ, bu şährini zir-u zeber,
Şahnı atdan yer astıga saldıñ meger?
Bu ne gızdır, Şah-ı Merdan ov, Alı?

Hiç kim takat geltiralmaz zarbıña,
Söveş günü gorkı gelmez yadıña,
Düşdi adıñ äleme öñden soña,
Bu ne gızdır, Şah-ı Merdan ov, Alı?

Düldül atıñ segredip girdiñ yola,
Düşdi kapırlar başına gulgula,
Niçeler hasrat çekip galdı bu ile,
Bu ne gızdır, Şah-ı Merdan ov, Alı?

Hak resulniñ pählivanı sen, Alı,
Ol hudanıñ arslanı, şahı, veli,
Açılğan bag-u bostan, bostan güli,
Bu ne gızdır, Şah-ı Merdan ov, Alı?

Elkıssa, andan soñ Şah-ı Merdan «Ya resul alla» – diyip, bu gazalını aytdı:

Ägäh bol, sururı-didar,
Hanıpanı alıp geldim.
Gırıldı bişgumar küffar,
Hanıpanı alıp geldim.

Çıkıp şahı garşı durdı,
Nagara-sazını gurdı.
Niçeleri canın berdi,
Hanıpanı alıp geldim.

Girip meydan üzre cövlan,
Gırıldı begleri çendan,
Niçesi geltirip iman,
Hanıpanı alıp geldim.

Galalarını harap etdim,
Urup bir-birine gattım,
Sürüp hendegige dıkdım,
Hanıpanı alıp geldim.

Alı diyr, söveş guruldu,
Gılıç-gılıçga garıldı,
Niçeler läşi serildi,
Hanıpanı alıp geldim.

Elkıssa, resul huda-salla-llahu-alayhı-va-sallam terahhım birle aydılar:

–Ey perzent, sen kimiñ perzendi sen? Anıñ nedir? Yene aydılar:

–Hudayı-hicdah hezar älemni bir bilip ve men:

–Resulı – behak bilip, musulman bolgul – diydiler. Ol gız resul hudadan bul sözni eşidip, peryat kılıp, aydı:

–Ya resul alla, bildim ki diniñiz behak turur, sıpatıñız rehmet ul-älemin turur, emma üç şartım bar, eger kabul kılsañız, bendeyi-hassıñız bolar men – diydi ve yene aydı kim : – Meniñ adım Hanıpa turur, atam şahri-Rumga halıpa erdi. Atamni ve agalarımni Alı öldürdi. Yeke ve yalguz turur men – diyip, zar-zar çün ebri-novbahar yıglap erdi. Emma resul huda gızdan bul sözni eşidip aydılar:

–Ey perzent, köp yıglamağıl, atañ ornuga aga bolayın ve yene Ayşanı madar kılar men – diydiler ve yene aydılar:

–Ey, perzent, ol üç şartıñni beyan kılğıl – diydiler. Emma bibi Hanıpa bu sözni eşidip, yıglap, yüz-gözlerni resul hudanıñ paylarıga sürtüp erdiler ve bu gazalını aydar idi:

Sırrı-halım imdi beyan edeyin,
Arzım eşit imdi, ya resul alla!
Şirin canım saña gurban eyläyin,
Arzım eşit imdi, ya resul alla!

Atam, enem mähriban erdi özüme,
Ayra düşdüm, ukı gelmez gözüme,
Zar aglasam, kimse yeter dadıma,
Arzım eşit imdi, ya resul alla!

Berhem etdi Alı biziñ şährimiz,
Harap oldı bag-u bostan, mülkümüz,
Gam-hicrana düşdi şatlı köñlümüz,
Arzım eşit imdi, ya resul alla!

Arzım budur – meni berseñ Alıga,
Hudaniñ arslanı, şahı, velige,
Kabul eyle sözüm musulman bolaga,
Arzım eşit imdi, ya resul alla!

Bu dilegim bar turur, aydayın anı,
Maña bermesinler cebr-u cepanı,
Oglum bolsa, Muhammet goy adını,
Arzım eşit imdi, resul alla!

Hanıpa diyir, imdi musulm bolayın,
Dini-ıslam yolun kabul kılayın,
Miradım-maksadım hakdan diläyin,
Arzım eşit imdi, ya resul alla!

Elkıssa, anda resul huda pikir kıldılar. Derhal Cebrayıl-alayhıs-salam habar geltirdi: «Ya Muhammet, hudayıñ saña salam aydı, perişdeler durud iberdi. Hudayıñ aydı: «Hemme bendäniñ hacatın bergücü men turur men. Ol gızniñ herne ayganın kabul kılısın». Resul huda veciden parıg bolup aydılar: «Huda kabul kıldı, biz hem kabul kıldık» – diyip, gızını Alıga berdiler. Yene Patma Zähranı pend-u nesihat kılıp, aydılar:

«Angäh hudanıñ emri turur, Hanıpanı agırtmagıl», diydi. Emma Patma Zähra söynüp gelip, aydılar kim: «Hak tagala maña sagadatlık dogañ berdi» diyip, hoşvagt bolup, köp novazış kıldılar.

Elkıssa, aradan niçe müddet ötdi. Bibi Hanıpa Ali Murtazadan hamıla tutup, bir ogul tövellit boldı. İnäk, adını ezizläp, Muhammet hanapıya goydular. Elkıssa, Alı Murtaza guvanıp, halayığa toy berip, şad-u horram boldular. Emma bul mertebede aradan niçe müddetler geçdi. Ogulları yedi yaşığa girdiler. Emma ata-ene ogullarınıñ didarığa aşık erdiler. Bir sagat görmeseler, divana bolar erdiler. Emma şahzada imam Muhammet mısali-gülge ogşap ve gılıkları yerge ogşap, siññin-siññin uruş birle turuş höves kılıp, at üstüğe gadam goyup, kudekligine tutup, seyri-sähra kılar bolup, şikâr etgeli köñli gidip, hıyal birle atalarınıñ aldığa bardılar. Tagzım-tovazığ birle salam berip, gol govşurıp durdular. Emma Şah-ı Merdan bu halnı görüp: «Saña ne boldı?» diyip, bir söz aytganı. Gazalı-Hezret Alı-vallahu-a'lamu-bis-savab:

Niçik maksatga geldin uşbu halat birle, perzendič?

Gözümni rövşeni, derdimge dermanım, cigerbendim.

Acap hatır perişan sen, balam, ru berdi ne halat?

Maña aygıl sözüñni rişteyi-canımga peyvendim.

Hova birlen höves pervaz eder köñül guşı göyâ,

Eya, ey gülşen, canımga düşgen bilbil handım.

Köñülde nuktayı-halıñnı pınhan etme, ızhar et,

Agızdan defteri-agzasın açgan güli-şeker-gandım.

Hudanıñ şiridir men, eylär men maksadıñ hâsıl,

Kıyamət sayavanım, dünyäde köñlümge hursandım.

Elkıssa, şahzada Şah-ı Merdandan bul sözni eşidip, kamatları yay dek bükülip, tovazığ birlen atalarığa garap, bu sözni aydılar. Gazalı-imam Muhammet bu turur:

Rugsat bergil, kıblagähim,
Çıksam bir yana yar istäp.
Mähribanım, puşt-penahım,
Gitsem seyrana yar istäp.

Işk meyinden hoş eylesem,
Sähra çıkıp, coş eylesem,
Köñül vagtın hoş eylesem,
Çemenli murgızar istäp.

Atlar çapıp, ok-yay atıp,
Gazal kovlap, gulan tutup,
Yörsem hudanı yat edip,
Başga-başga diyar istäp.

Gün düşmedik saya barsam,
Bir altın saraya barsam,
Göz görmegen caya barsam,
Yörsem bezm-u şikär istäp.

Muhammetden bul hekayat,
Ayta bersem yok nehayat,
Gün-günden özgedir halat,
Yüz elem, bikarar istäp.

Elkıssa, andan soñ Şah-ı Merdan ımam Muhammetden bul sözni eşidip, hayran bolup, aydılar:

–Gözümniñ rövşeni, perzendim, bu cahanda atañniñ duşmanı köpdür, binägäh uçrap, saña zıyan yetgirmesin – diyip, köp pend-u nesihat berip aydılar.

Gazalı-Hezret Alı:

Mähribanım, ne diyer sen,
Çıkmagın çöllere sarı.
Gözüm yollarda goyar sen,
Çıkmagın çöllere sarı.

Olturıp, kararım olmaz,
Bu könlüm şat olup, gülmez,
Cahan sensiz göze ilmez,
Çıkmagın çöllere sarı.

Balam, kapır bize düşman,
Seni goymazlar bir zaman,
Meni gezdirmegin her yan,
Çıkmagın çöllere sarı.

Pend-u nesihatım alsañ,
Bu sözüme gulak salsañ,
Gitme, balam, meni diyseñ,
Çıkmagın çöllere sarı.

Alı diyer, söver guzım,
Cigerbendim, diñle sözüm,
Nurı-didäm, görer gözüm,
Çıkmagın çöllere sarı.

Täsir kılmadı. Andan soñ bu sözlerni şahzada Muhammetniñ enesi eşidip gelip, zarar, çün ebri-novbahar yıglap, bu sözni aydı:

Balam, senden ayrılmanam bir zaman,
Sen-sen meniñ huda bergen mıhmanım.
Sensiz bu dünyäde bolmagım guman,
Huda dergähinde şuldur armanım.

Sabır eylegil, guzım, kemala yetgil,
Bul seyr ile şikâr bähriden ötgül,
Gider bolsañ, meni öldürip gitgil,
Bolmaz sensiz yene bir dem amanım.

Rugsat ber diyp, balam, çıtma gabagiñ,
Atañ birle eneñ çekmesin dagıñ,
Galmasın başıma beyle pıragıñ,
Hicriñde galgıñça çıksın bu canım.

Balam, sen-sen görer gözüm rövşeni,
Höves kılma, balam, güli-gülşeni,
Bul arada köpdür atañ düşmanı,
Barma, guzım, senden köpdür gümanım.

Beyle höves kılıp köñül aldırma,
Nerkesleriñ gözyaşıña doldurma,
Garıp eneñ hicran birle öldürme,
Resul bergen mağşar günü mıhmanım.

Elkıssa, bul sözlerni şahzada eşidip, hatır-perişan bolup, kabul kılmadı. Ahırıl emr Şah-ı Merdan-u Şiriyezdan naçar-u nâalaç bolup, rugsat berdiler. Aydılar:

–Ey, cigergüvşäm, her yerge barsañ hudanı yadıñdan çıkarmagıl – diyip, tãkit kılıp, zar-zar çün ebri-novbahar yıglap, aydılar:

–İlähi ahad-u samad-u bendenovaz, ey, soltan ed-deyr, perzendimni saña tabşırdım – diyip, vadaglaşıp, patıha berip, bir gazal aydı:

Yolunda sarp etdim şirin canımnı,
Balam, seni bir allaga tabşırdım.
Berbat etdiñ imdi hanımanımnı,
Balam, seni bir allaga tabşırdım.

Herne sırıñ öz sınañda yaşırđıñ,
Şirin canıñ ışk oduna bıřırđıñ,
Bu taci tagtımnı kime tabřırđıñ,
Balam, seni bir allaga tabřırđım.

Baş alıp gitmegil kişi yurduna,
Hiç kim bakmaz müñ arziña-verdiñe,
Çıday bilmey ayralıgıñ derdine,
Balam, seni bir allaga tabřırđım.

Duřmanlarıñ belasıga galgınça,
Ölgen yağşı bu dünyäde bolgınça,
Dirilikde sen köydürdiñ ölginçä,
Balam, seni bir allaga tabřırđım.

Gulak salgıl men garıbıñ sözüne,
Hiç kim bakmaz garıplarıñ yüzüne,
Dat eylärem biribarıñ özüne,
Balam, seni bir allaga tabřırđım.

Degdi, aldı meniñ nahal terimni,
Pelek gırdı meniñ bal-u perimni,
Yüz govgaya saldıñ meniñ serimni,
Balam, seni bir allaga tabřırđım.

Alı aydar, men gelmenem özüme,
İygenim-içgenim çıkmaz yüzüme,
Kaçan gözüm düşer seniñ gözüñe,
Balam, seni bir allaga tabřırđım.

Elkıssa, şahzada imam, Muhammet hoşvagt bolup, gül dek açılıp ve ragna dek saçılıp, atasınıñ yanından çıkıp yörüberdiler. Andan soñ Beşer gulga perman kıldı: «Ey Beşer, bir yağşı atnı eyer kılıp gelgil» diydi.

Emma ol permanın tutup, çüsti-çäbük bir at alıp geldi. şahzada mısalı – Rüstem anan dek bolup, at üstüğe münüp, gadam goyup, dervezeyi – Medineden barar erdiler kim, ağaları Hezret imam Hasan ve imam Hüseyin yolukdılar. Gördüler kim, şahzada Muhammetniñ ovzagi özge turur. Anda imam Muhammet özün atdan taşlap, tagzım-tovazıg birlen salam berip durdular. Ağaları sılah derber kılğan bu halatga inilerini gördüler. Imam Hasan bir söz ayganları bu turur:

Bul niçik pikirdir, bul niçik hıyal,
Saña mähribanım, inim, yol bolsun,
Nahal ömrüñ hak eylesin berkemal,
Sözle, novcuvan, inim, yol bolsun.

Başıña ötgürüp murassag täci,
Äleme berilmez husnuñ hıracı,
Ol şah-ı Merdanıñ yakgan sıracı,
şemgi-şebistanım, inim, yol bolsun.

Bir hudanıñ hamdı seniñ diliñde,
Babamız resulniñ gorı biliñde,
Zülpükarı şah-ı Merdan eliñde,
İsgender nışanım, inim, yol bolsun.

Niçe merkepleriñ teblede yene,
Yovuz günde cövlan çekip her yana,
Kapırlar barını salıp imana,
Bir sahipkıranım, inim, yol bolsun.

Ok-yayını kırk arslandan ötürgen,
Her kayan yüzlense, işin bitirgen,
Bahadurlık esnadımı götergen,
Rüstemi destanım, inim, yol bolsun.

Sırını eylegil, inim can, beyan,
Behakı-babamız, ol Şah-ı Merdan,
Hak öz penahında saklasın aman,
Dövtletli soltanım, inim, yol bolsun.

Kayda barsañ biz hem baralık bile,
Ovazañdan ile düşüp gulgula.
Agañ aydar, bir söz geltirdim dile,
Yağşıdan nışanım, inim, yol bolsun.

Elkıssa, andan soñ şahzada imam Muhammet bu sözni eşidip, bular hem bir söz diygenleri bu turur:

Agam, köñlüm guşı bul gün,
Belent pervaz istäpdır.
Tapıp bir gülşeni-canın,
Novasın saz istäpdır.

Çemenden gunça gül gözlöp,
Şeker leb, totı dey sözlöp,
Bu ışkdan bezmi-vasl ızlap,
Bir belent ovaz istäpdır.

Hakı istöp vepa birlen,
Vepa ızlap cepa birlen,
Barıp bir dilruba birlen,
Özüni demzaz istäpdır.

Tekaver sürse yollarga,
Gezibän dag-u çöllerge,
Mısapır yalguz illerge,
Rafıkı-ıgzaz istäpdir.

Budur şahzada söz aytsa,
Sözünü hubpähim etse,
Pelek manısığa etse,
Aña a:ga:z istäpdir.

Elkıssa, bu sözden soñ agaları bildiler kim, şahzada seyri-sähraga bara tururlar. Şahzada imam Hasan ve imam Hüseyin aydılar: Halayık inimizniñ ärligige täsin ve aperin kırlarlar. Bizler hem barıp atamızdan rugsat alıp, munı bir imtihan kılıp görelı – diyip aydılar.

Elkıssa, ol iki cigergüvşeyi-bibi Patma, Zähra barıp, Şah-ı Merdandan rugsat dilediler. Bularga hem aydılar.

–Ey cigergüvşelerim, barınlar, yoluñız ak, yoldaşıñız hak bolgay, amañ gelgey sizler – diydiler.

Andan soñ bu iki imam hem geldiler. Erse, imam Muhammet bularga garap durup erdiler. Bular gelgenden soñ, üçleri goşulıp, ru be canıbı-sähra-yu beyaban rovana boldular. Elkıssa, üç gövheri-şem çırag erteden ağşamgaça ve avlap, keyik, gulan kovlap, hiçbir närise alabilmediler. Hayran boldular kim, «Eger gol gurıg barsak, Alı dek ärneñ perzendige ar bolur» diyip, yene birniçe yol yürüp, nägäh bir yerge yetdiler kim, ol yerde yol üç tarapga ayrılıp turur. Gördüler kim, ol yollarınıñ başında bir tagta sengi – mermer bar. Ol daşga bir söz bitiklik turur anı okıp gördüler kim, andag aydıp turur: «Her kimirse sag yolga barsa, sag-salamat gelgey. Ota yolga barsa, ya gelgey, ya gelmegey, çep yolga barsa, asla gelmegey» diyip, bitip turur. Şahzadalar bu üç yolga der hayret bolup galdılar. Her kaysıları coş-huruş edip, barsa – gelmez yolga giderge mayıl bolup, guftügey kıldılar. Anda imam Hasan aydı:

–Ey inilerim, maña rugsat beriñler, men barayın. Emma imam Hüseyin aydılar.

–Men barayın, her ne acayıb-u garayıp bolsa, men göreyin – diydiler. Andan soñ imam Muhammet atdan düşüp, agalarınıñ ayagıga baş boyup:

–Babamız resul hudanıñ hakı-hormatı üçin maña rugsat beriñler, – diyip, zarar yıglap, tagzım-tovazıg birle bu sözni aydılar: Gazalı-Hezret ımam Muhammet:

Agalar, bul yolnı maña beriñler,
Meniñ pervaz eder barmaga köñlüm.
Rugsatım beriñler, layık görüñler,
Hövesim bar ança görmäge köñlüm.

Babamız resulnıñ hakını haklap,
Uzadıñ bu yolga patıha okap,
Barçanı yaratgan hormatın saklap,
Yollanar her zaman barmaga köñlüm.

Yüzüm tutam, goyun kadir-hudaga,
Yetişmeyin göz görmegen bir cayga,
Haymayı-şahana altın sarayga,
Coş eyleban barıp, girmäge köñlüm.

Ne sebäpden bu yol gitse-gelmezdir,
Munda ne barını kişi bilmezdir,
Barmay olsam, köñlüm güväh bermezdir,
Razı yokdur barmay durmaga köñlüm.

Şahzada Muhammet aydı bu sözni,
Agalarım haka tabşırdım sizni,
Barsa-gelmez yolga uzadıñ bizni,
Yollanar tekaver sürmäge köñlüm.

Elkıssa, andan soñ agaları aydılar:

–Ey cigergüvşäm ve ey gözümñiñ rövşeni, bizlerge ahiretten ant berdiniz. Eger hudanıñ hormatın, babamıznıñ şepagatın ortaga salmasañ erdi, saña rugsat yok erdi. İmdi sizni bir hudaga tabşırdık – diyip, bir-birleri birlen razılaşıp, her biri bir gazal okıdı. Ovval Hezret ımam Hasan aydılar:

Imam Hasan:

Yaratgan biribar tutsun amanda,
Hoş imdi, can inim, bargıl, aman bol!
Niçe gün seyr edip yörgün cahanda,
Hoş imdi, can inim, bargıl, aman, bol!

Imam Muhammet:

Yalguzın bu yolga düşdüm men garıp,
Aman boluñ agalarım, hoş imdi!
Takdırı-hudadır ne bolsa nesip,
Aman boluñ, agalarım, hoş imdi!

–Seyran edip, tomaşalar görer sen,
Lutf eylese, birniçe gün yörer sen,
Enşaalla, aman-esen geler sen,
Hoş imdi, can inim, bargıl, aman bol!

–İstiganet diläñ ceddin gabrından,
Köymäñler, yanamañlar, pelek cebrinden,
Her kimse mıradın tapar sabrından,
Aman boluñ, agalarım, hoş imdi!

–Köp yıglama, inim, cahan köymesin,
Pelek hasret şerabını guymasın,
Tiz barıp gel, Şah-ı Merdan duymasın,
Hoş imdi, can inim, bargıl, aman bol!

–Ağalarım, reñkiñizni soldurmañ,
Hasret bile nerkes gana doldurmañ,
Beyle sırnı hiç kimsäğe bildirmäñ,
Aman boluñ, ağalarım, hoş imdi!

–Sizniñ bilen hakniñ sırnı pınhaña,
Taktırı – hudaga kıldık amana,
Biz hem gitsek gelmegimiz gümana,
Hoş imdi, can inim, bargıl, aman bol!

–Barsa-gelmez yol gider men adaşıp,
Niçe dağlar, niçe düzlerden aşıp,
Meniñ için hiç kim köymesin bişip,
Aman boluñ, ağalarım, hoş imdi!

–Ağalarıñ aydar, niçe yıl-u niçe ay,
Aman tutsun seni keremli huday,
Yadıñdan çıkmasın menzil, mekân, cay,
Hoş imdi, can inim, bargıl, aman bol!

–Eşidiñler Muhammetniñ zarını,
Barsa-gelmez yolga tapsa barını,
Ahır barıp taparmıkan yarını,
Aman boluñ ağalarım, hoş imdi!

Elkıssa, imam Muhammet ağaları birlen vadaglaşıp, barsa-gelmez yolga rovana boldular. Menazil ve meraklı tay kılıp, besur’at tamam barar erdiler. Nägäh bir gün bir yerge yetdiler kim, bir tarapda çarba- gı-cennet asar görüñdi. Imam Muhammet atdan düşüp, be canıbı-çarbaga rovana boldular. Nägäh seyr kılıp, o yan-bu yan nazar kıldılar, gördüler kim, miveler bişip, dökülip ve güller açılıp, bulaklar her tarapga rovana bolup bara turur ve yene bir tarapda gördüler-bir haymayı-şahana bar turur. Imam Muhammet aydılar: «Her niçik sır bolsa, bu haymadan mälim bolar» diyip, ahısta-ahısta haymanıñ aldığa geldiler, içgeri girdiler, görerler kim, bir kapır olturıp

turur. Kirpikleri ösüp, göz birlen yüzünü basgan ve murtları ösüp basgan, sakgalları köksüğe düşüp, yaraşık için sakgalınıñ her tarıga dürri-mercen asgan ve yanında vezni yüz batman altından bir but goyulgan. Her zaman ol butga secde kılar erdi. Emma ol kapır şahzadanıñ ovazını eşidip, kirpiklerini golı birlen göterip, şahzadaga garap: «Ne için geldiñ, bul butga secde kıl» diyip, bu sözni aydılar. Gazalı-Katran şah:

Ne sebäp birlen bul baga,
Yaş oylan, geldiğñ nädır?
Haymayı-altın saraya,
Yaş oylan, geldiğñ nädır?

Aslan sorsañ bu hıyalı,
Köpdür munuñ tarıpatı,
Guş gelse, köyer ganatı,
Yaş oylan, geldiğñ nädır?

Ne candır sen, pelek urgan,
Muhammet dinine girgen,
Lat-menatdan yüz övürgen,
Yaş oylan, geldiğñ nädır?

Goymanam katra ganıñdan,
Ayrılgan sen mekanıñdan,
Gorkmayın şirin canıñdan,
Yaş oylan, geldiğñ nädır?

Kapır aydar, secde kılğıl,
Lat-Menatga bende bolgul,
Ya canıñdan umıt üzgül,
Yaş oylan, geldiğñ nädır?

Elkıssa, şahzada andan soñ aydılar:

–Bir hudadan özge kişim yok turur, bir hudaga bende bolar men. Muhammet Mustapanıñ ummatı bolarmen – diyip, bisyar dergazap bolup, gayrat pählivanlığı dest berip, ol betbagtın butlarını göterip, yerge urdular. Mısalı galtak dek birini alıp, kapır tarapıga hovala kıldı. Ol kapır bu halnı görüp, gözleriden pinhan boldı. Emma bir sagatdan soñ görseler, kim, kaçıp baradı. Anda şahzada kovlap gele turur. Şahzada aydılar:

–Ey, betbagt, kayda barar sen, dura ber – diyip, minada kıldılar. Kapır gördi kim, kaçganı bilen gutulmaz, naçar aydı:

–Ey hodayparaz, hodaynıznıñ hakı-hormatı üçin maña terahhım kıl – diyip, bidir kaçdı.

Anda şahzada hudanınıñ hormatın saklap, dahil etmediler. Bir lahza aram kılıp, şol cayda atdan düşüp olturdılar. Emma ol kapır şahri-kamusnıñ galasınıñ patışahı erdi. Anıñ adı Katran diyir erdiler, ol kapırğa yedi iklimnıñ patışahları permanberdar erdiler. Emma ol kapır betbagt-u betendiş erdi ve niçe müñ leşger cemg kılıp, alıp gelip, çarbaga dahil boldı. Emma şahzada bildiler kim, binehayat leşger gelip, çarbagnı muhasıra kılıp tururlar. Emma, ol kapırlar hem gelip, garadılar kim, bir yaş oğlan bul bagnıñ içinde olturıp turur. Haybatından yer-gök lertzanga turur. Emma kapırlar maslahat kılıp: «Bul yaş oğlanı tirik turalı» diyip, her kaysısı hayran bolup durdular. Emma ol şırbeçe تنها atına münüp, sıçradıp, meydanga girip, gılcın golıga alıp, manendi Rüstem anan dek bolup durdular. Mukabıllarıga bir gebri-zeberdest gelip durdı. Adına Tahmas diyir erdiler. Katran şah Tahmasga garap aydı:

–Ey, pählivan, bu oğlanı barıp tirik uşlap-baglap, alıp gel – diyip, emir kıldı. Ol kapırı-betmezheb gılcın golıga alıp, atını oynadıp, meydanga girip aydı:

–Ey, beçceyi-hurtsal, bu işlerni saña kim goydı? Şahnıñ aldında mubarız meydan men – diyip, atlanıp durup. «Sen hălâ bizniñ atımıznıñ toynagın öpgül, maña boyun sungul, patışahımızdan seniñ ötücinni dilâp alayın. Meclisde sakıgärlikge yağşı erken sen, yok erse, müñ canıñdan bir canını gutgarmaz men» – diydi.

Emma şahzadada gayrat coş urup, dilavarlığı dest berip, dergazap bolup, kapırğa garap, bir söz aytganı bu turur. Gazalı-imam Muhammet:

Hudanın emrini yitirgen gümrah,
Bu ne sözdür, maña beyan eylär sen?
Dilavar esnadın götergen gümrah,
Özüni merdana nişan eylär sen.

Söveşmekge imdi girgil meydana,
Gılcım zarbindan gelgil amana,
Başña salayın ahıramana,
Cähenneme barıp, mekân eylär sen.

Meydan içre rahş oynadıp yörer men,
Herne yazık bolsa, anı görer men,
Bir nagrada yüz-müñ goşun gırar men,
Lat-Menat urdı diyip, güman eylär sen.

Bahadırlık bolsa, sende yürüşgil,
Nayza sançıp, at oynadıp uruşgil.
Bir nagrada gızıl gana bulaşgil,
Gutulmagıñ bolmaz, aman eylär sen.

Şahzada diyir, meniñ pendim almasañ,
Kine birlen iman arza kılmasañ,
Hak resulniñ peyrevinde bolmasañ,
Öz canıña özüñ zıyan eylär sen.

Elkıssa, kapır şahzadadan bu sözni eşidip: «Bu oğlan hetden zıyada sözler aydar» diyip, dergazap bolup, şahzadadaga nayza hovala kıldı. Emma şahzada ol kapırniñ nayzasın alıp, özüniñ kemeriden tutup: «Ya resulalla, allahı ekber!» diyip, at üstünden göterip, başın aşak, ayagın yokarı kılıp, aylandırıp be canıbı-leşger atıp iberdiler. Ol bahadur «Vay, oldum» diyip, kıçgıra-kıçgıra melekil-mövtnüñ bazarıga gitti. Andan soñ bu sırmı kapırlar görüp, hayran bolup durdular: «Munı yaş diyip, meclisde sakırgärlikge yağşı diyip erdik. Bu oğlan hub bahadur erken. Meger, bul oğlan Alı övladıdañ bolgay. Mısalı Alı dek uruş kılar erken. Sizler gözüge hasça

ilmez diydiler. Emma şahzada çün şirk yegâna dek bolup, meydanga girip, peryat kıldılar kim:

–Ey, Katran, pählivan ibergil! Yok erse, özün gelgil – diyip. Elgaraz, ol vagtda hiç kimden seda çıkmadı. Imam Muhammet aydı kim:

–Ey, kapırlar, bir-bir gorksañızlar, on-on ya bolmasa, müñ-müñ geliñ ya bolmasa, özüm barayınmı? – diygen vagtda Katran şah naçar bolup, Imlak diygen vezirge emir kıldı:

–Meydanga girip, bu şahzadanı dest be gerden baglap, aldımga getirgil. Özüm gözünüñ odunu alıp, butlarga secde kıldırmasam bolmaz – diydi. Erse, Imlak kapır: «Acap bolur» diyip, meydanga yürüş kıldı. Emma şahzada görseler, bir kapırı-melgun gele turur, haybatından yer-gök titrär. Şahzada hudanı yag ädip, atına münüp, Imlaknıñ aldığa barıp, aydılar:

–Ey melgun, asıl zatıñnı beyan kılğıl, eger ol señ binam-nışan ölmegil – diydiler. Ol kapırı-melgun aydı:

–Ey beççe, sada sen, niçik söz aydar sen. Gelip meniñ atımnıñ toynagın öpgül. Patışah Katrandan günähiñni diläp alıp, eltip meyhanada sakılıkgı goyayın – diydi. Erse, şahzada aydılar:

–Aslıñnı beyan kıl – diydiler. Erse, Imlak aydılar:

–Aslımnı beyan kılsam, öz adım Imlak, atamñıñ adı Arslan şah erdi. Şahzada aydılar:

–Men seniñ aslıñnı hub biler men, atan atamñıñ yarı, babañ babam Emir Hemzänin yarı erdi. Saña ne boldı, bu batıl din içre gezer sen? Sen neçün kapır dinige girdin? Anda Imlak aydı:

–Atam nadanlıktan sizlernin diniñizge girip turur. Men nadan ermes men – diydi. Anda şahzada aydı:

«Ey hudavend-a! Bu kapırğa insap bergil» diyip, Imlakga nesihat kılıp, bu sözni aydılar:

Gazalı-ımam Muhammet:

Men seniñ aslın biler men,
Uşbu gün meydan içinde,
Gel, görüşgil menin birlen,
Ölmegil arman içinde.

Atañ atam hızmatkäri,
Babamız Hemzäniñ yarı,
Seni cın urdumı, beri,
Gezer sen Katran içinde.

Gelgil, meniñ birle bolgul,
Nayzanı goluña algıl,
Özüñin hak yolga salgıl,
Galmagıl küffar içinde.

Meniñ pendim algıl, Imlak,
Bolmagıl kapırı-mutlak,
Seniñ dek barmıkan akmak,
Vepasız dövrän içinde.

Şahzada diyır, sen gaçar sen,
Gaçmasañ candan geçer sen,
Ölüm şerbetin içer sen,
Galmaz sen cahan içinde.

Elkıssa, bu sözden soñ kapırınıñ gaharı gelip, dergazap bolup, şahzadaga nayza saldı. İmam Muhammet nayzasın elgiden alıp, «Resul alla, allahı ekber» diyip, özüni tekaverden yıkıp, «Halıñ şulmı» diyip, bogazıga hancar goyup başını keser boldular ve yene aydılar:

–İmdi sen iman arz kılay, mayed kim, musulman bolgay. Imlak aydı:

–Men musulman bolsam, öldürmey goyarsızımı? – diydi. Anda şahzada aydılar:

–Eger sen can-u dil birlen musulman bolsañ, goyar men – diydi. Derhal Imlak «Keleme» arz kıldılar. Ol kapır zahırdan musulman boldı. Aydı: «Ey şahzada, men

musulman boldum, imdi maña rugsat beriñ, barıp Katranga pend-u nesihat kılây, şayed ki, musulman bolgay» diyip, rugsat alıp, Katranniñ aldığa bardı ve alarga kılğan mekrini bir-bir beyan kıldı:

–Sizler hem bir yol birlen musulman boluñ. Andan soñ şahzadanı şäherge alıp gelip, tekellif kılalı – diyip, nesihat kıldı. Ol sözge patışah hoş vagt bolup aydı:

–Başımıza salar sövda, bir alacın etgil, Imlak! Elkıssa, andan soñ patışah aydı:

–Bu yaş oğlan birle barabar urşup bolmaz, mekir-hile kılıp almasak – diyip, kapırlar cemg bolup, şahzadanıñ aldığa geldiler ve tagzım-tovazıg birle barıp, baş goyup, musulman boldular. Mekir-hile birle şäherge tekellif kıldılar. Şahzadayı älem çün şiri-tenha kapırlar birlen goşulıp, şäherge girdiler. Katran betbagt atdan düşüp, şahzadanıñ cılavlarından pıyada yüvrüp, ızzat-ekram birlen alıp bardılar.

Elkıssa, birniçe mütdet aradan ötdi. Kapırlar imamniñ alacın tapmadılar. Emma şahzadaga yalguzlık eser kılıp, köñüllerige yüz-müñ gaygı-külpet gelip, pelekden şikve kılıp, bir söz aytganları bu turur. Gazalı-ııam Muhammet:

Ne adamlar birle tezvir edip sen, pelek, neyley!

Maña yüz hile birle zor edip sen, ey pelek, neyley!

Gözümge uykı gelmez, köp elem birle musahıp men,
Atam didarıga muştak edip sen, pelek, neyley!

Düşüpdür niçe kapır içre gurbatlık garıp başım,
Diyar-u mülk-u ilden dur edip sen, ey pelek, neyley!

Ne müşgil munça bidin içre bolmaklık maña yalguz,
Bu yaş başımni sen makhur edip sen, ey pelek, neyley!

Men, ey şahzada, düşdüm ayra ilden, hemdemim yokdur,
Özüñe bir meni magrur edip sen, ey pelek, neyley!

Elkıssa, şahzadanıñ yürekleri köyüp, «suv» diyip, ömir kıldılar. Emma Imlak kapır «Acap bolur» diyip guvanıp, Katran patıřahnıñ yanıǵa barıp arz kıldılar:

–Ey şahı-älem, Muhammetniñ acalı dartıp gelgen erken. Lat-menat medet kılğan erken. Häle Muhammet maña emir kıldı. İmdi emir kılıñ, Muhammetge zähri-helähil berip, öldürer men – diydi. Erse, patışah guvanıp, aydı:

–Ey, Imlak, eger sen şundag işni kılsañ, imam Muhammetni öldürsen, seni beglerbegi kılur men ve yene işiñni serefraz kılur men – diyip, zar-zar yıǵladı. Elkıssa, Imlak üç kişilik zäherni bir kâse suvga salıp, imamın aldıǵa alıp barıp, goydı. Şahzada suvnu alıp içer boldular, baz güman etdiler kim: «Mabada, kapırlar bu suvga zäher salǵan bolmagay» diyip, Imlaga:

–Käsäni algıl – diyip aydılar. Imlak aydı:

–Ey, şähriyarı-älem, neçün suvnu noř kılmaı siz? Şahzada aydılar:

–Ey, Imlak, atamız bizge ves’et kılıp erdi: «Ey oglum, her kimniñ öyüǵe mihman bolsañ ab-tagamnu tä öy eygesi hemrah bolup iymese, sen hem andan iymegil» diyip erdiler. Ey, Imlak, bu suvnu ovval özüñ içgil, andan soñ men içer men – diydi. Anda Imlak imamniñ golundan käsäni alıp, «İçer men» diyip, tutup erdi. Goli titräp, kâse yerge düşüp para-para boldı. Andan soñ imam bildiler kim, «Bu kapır musulman bolǵanı yok erken» diyip, endişe kılıp oturıp erdiler. Emma Imlak patışah Katranıñ aldıǵa sust bolup bardı. Şah Katran sordı:

–Ey, Imlak, Muhammetni ne kıldın? Anda Imlak aydı:

–Ey şahı-älem, Muhammet zıyada dana erken. Ol hile birle bolmadı. Rugsat berseñiz, köşkni tomaşa kılalı. Bir gapıl tapıp, aşakǵa taşlap, para-para kılur men – diydi. Anda patışah aydı:

–Ey, Imlak, her ne kılсан tiz bolgul, köñlümüz cay bolsun – diyip, kahkaha urup güldi. Erse, Imlak imam yanıǵa barıp:

–Ey, şahzada, bizniñ patıřahımıznıñ köşgün tomaşa kılsañız acayıb-u garayıpların görer erdiniz – diydi. Anda şahzada:

–Acayıp bolur – diyip, köşge gadam goydular. Anda şahzada aydılar:

–Ey, Imlak, mundag caylarnı görgen ermes men sen ovval yörgül, men ızıñdan yörer men – diydi. Erse, Imlak çäre tapmay, ovval yördi, şahzada keyninden yördi.

Elkıssa, şahzadanı Imlak hiç yerde gapıl tapmadı. Şahzadanıñ mübärek nazarları bir yanıǵa düşdi, garasalar, bir şähri-azım göründi ve yene garadılar, bir gala göründi ve

yene garasalar, bir duman görüdü. O yan-bu nazar kılsalar, bir gala gördüler, etrapında ot yaka tururlar. Şahzada Imlakga aydılar:

–Ey, Imlak, bu ne şähr-u bu ne duman-u bu ne gala turur? – diyip, bu gazalrı aydılar. Gazalı-ııam Muhammet:

Gulak salıp eşit, Imlak, sözümni,
Bu niçik mekândır, bu niçik candır?
Cilvesi bakañda iltâr gözümni,
Bu niçik mekândır, bu niçik caydır?

Gözlerim bu gerdun menzilge bakdı,
Sereşkim suv bolup, her yana akdı,
Bu keşver acayıp, köñlüme yakdı,
Bu niçik mekândır, bu niçik caydır?

Bu niçik ülkedir gökge barabar,
Muhayyadır başdan ayagı yekser,
Hövesi-hıyalı köñlümni iltâr,
Bu niçik mekândır, bu niçik caydır?

Bir tarapdan yine gara görüdü,
Köñlümniñ şunkarı aña urundu,
Rastın aydıp, meni başlap, yör imdi,
Bu niçik mekândır, bu niçik caydır?

Bir yanar ot çıkar belent-pest olup,
Bir habar ber mundan maña rast olup,
Şahzada diyir, meniñ köñlüm mest olup,
Bu niçik mekândır, bu niçik caydır?

Elkıssa, şahzada bu sözlerni aygandan soñ, Imlak aydı:

–Ey şahı-älem, bu görüngen şäher Cemhur diygen ärneñ mekânı turur. Emma anıñ bir siñlisi bar turur, begayet sahipcemal turur. Emma şol gızga Dövsepit diygen

âşık turur ve yene otnuñ vakıgasın sorsañız, dövden gorkanıdan yakarlar, anıñ üçin kim, döv otdan gaçar ve yene ol görüngen duman dövnüñ demidir – diyip, beyan kıldı. Erse, şahzada «Allahı-toba» diyip durup erdiler. Imlak aydı:

–Ey, şahzada, on iki yıl boldı, men şol gızga âşık turur men, gıce-gündiz ah-u zarını çeker men veli, gorkımdan anda bara bilmezmen – diyip, bir söz aydı:

Ey, şahzada, sözüm diñle,
Görseñ bir mahı-tabandır.
Yokdur gözel munda beyle,
Görsen bir mahı-tabandır.

Cemalın görseñ bir zaman,
Bu canıñda galmaz arman,
Yüzi gül, akı peravan,
Görseñ bir mahı-tabandır.

Tarıpına yetmek olmas,
Bir senem, oña tay gelmes,
Her yerde oturıp-turmas,
Görseñ bir mahı-tabandır.

Yürek gaynap, hetden aşdı,
Şirin canımga ot düşdi,
Bir tükenmez bela duşdı,
Görseñ bir mahı-tabandır.

Imlak diyir, galdı armanım,
Üstünden düşmedi yolum,
Gıce-gündiz şol hıyalım,
Görseñ bir mahı-tabandır.

Elkissa, andan soñ Imlak yene şahzadaga:

–Cemhur diygen yedi aga-ini turur. Alarnıñ galgasıga adam bara bilmez. Her kaçan şikarga çıkganlarıda ot yaka tururlar: «Beyekbar, Dövsepid gelip siñlimizni alıp kaçmasın» diyip. Anda şahzada aydı:

–Ey, Imlak, imdi seniñ sözüñ birle şol galaga barmayın gaytsam, namartlık bolar. İmdi tiz bol, atımnı eygerläp geltirgil – diydi, çün şahzada ol gızga gayıbana âşık boldı.

Anda Imlak atını eygerläp geltirdi. Şahzada atınıñ altı yerinden ayıl dartıp, yolga düşüp rovana boldular. Birniçe menzil yol yürüp, ol galaga bardılar. Emma şahzada nazar kıldılar, ol galanıñ aldında bir çarbag bar erdi. Reñbe-reñ güller açılıp, bilbiller sayrap, bulaklar her tarapga akar erdi. Şundag arasta çarbag turur. Emma şahzada atlarından düşüp, atların sebzezarga iberip: «Ya resul huda, senden istıganet» diyip, şasıpaga gadam goydular. Emma şahzada ol sıpaga çıkıp, aram alıp dursun. İmdi sözni bul galanıñ eygesi Cemhuriñ siñlisi Zeynel Arapdan eşidiñ! Emma anıñ yedi agası bar erdi. Emma ol yediniñ aldığa çıkıp uruşar bahadur kişi yok erdi. Emma agaları şikarga gidip erdi. Alarnıñ kadası şol erdi kim, erteñ gidip, ağşam geler erdiler.

Elkissa, Zeynel Arap agaların garama için, köşknüñ üstüğe çıkıp garadı, erse, sıpanıñ üstünde bir yigit oturıp turur. Cahan tagtıga layık erdi. Gollarında gurhan telavet kılıp oturıp turur. Yüzüfniñ nurundan çarbagnı münevver kılar. Emma üç gice bolup erdi, hezreti-resul alla-sella-llahu-aleyhı-va-sallama ve Hezret Alı, kıyamet rehberi Hanıpa, veleduhu imam Muhammet Zeynel Arapnıñ düşüğe girip erdi. Emma Zeynel Arap Resul hudanıñ aldında musulman boldı. Andan soñ imam Muhammetni geltirip, ikilerin goşup erdiler. Imam Muhammetniñ bu vakadan habarı yok erdi. Emma bu vakanı Zeynel Arap görüp erdi, emma köşknüñ üstünde yağşı tafahhus kılsalar, düşünde görgen oğlanı turur. Takatı galmay şahzadanıñ yanığa gelip, gülni görgen bilbil dek sayrap, bir gazal aydılar. Gazalı-Zeynel Arap bu turur:

Essalam-aleykim, keremli soltan,
Hoş gelip siz ine, menzil-ine, cay!
Münevver husnundan bag ile bostan,
Hoş gelip siz, ine, menzil-ine, cay!

Muhammet Mustapa gelniniñ oğlu,
Söygüli Murtaza Alınıñ oğlu,
Ol käni-sahabat veliniñ oğlu,
Hoş gelip, siz, ine, menzil-ine, cay!

Adıñdır Muhammet özüñ şahzada,
Çemenden gunçayı-husnuñ zıyada,
Ne sebäpden mundag bolduñ uftada,
Hoş gelip siz, ine meñzil-ine, cay!

Medinänin ülkesiniñ şahzadı,
Beni Haşım kabılası azadı,
Hanıpanıñ oğlu, maksat-mıradı,
Hoş gelip, siz, ine, menzil-ine cay!

Başıñnı götergil, şepkatlı hanım,
Tasatdıkiñ bolsun, canım-cahanım,
Seyr eylesen, ine, bağı-bostanım,
Hoş gelip, siz, ine, menzil-ine, cay!

Zeynel Arap görüp katdı-nahalıñ,
Dilär men, istär men hakdan vısalıñ,
Niçe gündür men aşıkam cemalıñ,
Hoş gelip, siz, ine, menzil-ine, cay!

Elkıssa, bu sözden soñ şahzada yokarı garasalar, köşknüñ üstünde bir perizat oturıp turur. Ovvaldan eşitgen dek şahzadanıñ aslını beyan kılar ve yine yağsı nazar

kılsalar, yüzleride nuri-islam bark urur, acap sahipcemal gız turur. Liken, şahzadanıñ köñli bozulıp, hudadan gapıl bolmay bu beytni aydılar. Gazalı-ımam Muhammet Hanapıya bu turur:

Beşermu sen, perimu sen, ne can sen?

Görübän mest etdiñ meni, perizat!

Meni – Alı oğlu kıldıñ güman sen,

Görmey ayan etdiñ meni, perizat!

Meniñ adım Muhammetdir, ne bildiñ,

Beni Haşım neslimni beyan kıldıñ,

Salam eylöp, meniñ gaşıma geldiñ,

Acap handan etdiñ meni, perizat!

Köñlümni bent eylöp zülpüñ kemende,

Aklım alıp gayrı şahri-tümende,

Mestana-mestana gülüp çemende,

Birden cayran etdiñ meni, perizat!

Hakniñ salamını berip, söz gatıp,

Zülpi zerevşanıñ perişan edip,

Hormatım sakladıñ tovazıg tutup,

Eziz mıhman etdiñ meni, perizat!

Aklım aldı, ruhsarıña bakanım,

Şahzadanı vısalıña yakanım,

Niçik bildiñ Medineden çıkanım,

Şahzada diyr, güman etdiñ perizat!

Elkıssa, şahzada bul sözni beyan kıldılar. Andan soñ, Zeynel Arap hem düşünde görgenini bir-bir beyan kılıp, bir söz aytganı bu turur. Gazalı-Zeynel Arap:

Bu gün üç gün boldı girdin düyşüme,
Mest olup cayranıñ boldum, şahzada!
Rehm eylegil gözde ganlı yaşıma,
Üç gündür giryanıñ boldum, şahzada!

Muhammet Mustapa düyşüme girip,
«Gelinim» diydiler, aldılar söyüp,
Sizge tabşırıldılar merhemet kılıp,
Beyle sergerdanıñ boldum, şahzada!

Ovvaldan tä ahır eşit bu sözni,
Alı «Oglum» diydi, görsetdi sizni,
Nikâh kılıp, sizge berdiler bizni,
Men seniñ keniziñ boldum, şahzada!

Sözüme sal gulak, goygul uyadıñ,
Bir-bir beyan eyley asılı zatıñ,
«Muhammet» diyp atañ bildirdi adıñ,
Şol vagt gurbanıñ boldum, şahzada!

Bu gice üç gündür yokdur aramım,
Sibi-zanahdanıñ kıldı tamamım,
Täze gül sen, bilip berdim salamım,
Çäki-giribanıñ boldum, şahzada!

Bir kerem eylegil, gözüñin açıp,
Sözlegil, agzıñdan dürlerni saçıp,
Seni diyir men barça agamdan geçip,
Esiri-hicranıñ boldum, şahzada!

Birniçe okır men ıŝkıñ paslıdan,
Adım Zeynel Arap Rüstem nesliden,
Bizge yetişmezler adam aslıdan,
Halı-perişanıñ boldum, şahzada!

Elkıssa, andan soñ şahzada Zeynel Arapnıñ sözlerni eşidip köñüllerige aydılar:
«Babamız Resul hudanı, atamız Hezret Alı şah-ı Merdanı düyşümde gördüm – diyip
beyan kıldı. – İmdi men yarımñıñ köñli için sözge muvapık söz aydayıñ» diyip bir
gazal aytdı:

Niçe gündür men hem çekip cepanı,
Sergerdaniñ bolup, saña gele men.
Başıma artdırıp niçe belanı,
Perişanıñ bolup, saña gele men.

Seniñ için köyüp, yanıp kül bolup,
Duşmana goşuldım, barıp il bolup,
Men hem saña gayıbana gul bolup,
Mizibaniñ bolup, saña gele men.

Mekgäniñ aldında kovum-gardaşım,
Pelek süteminden yollarda yaşım,
Irak galıp ilden, yalguz bu başım,
Natuvanıñ bolup, saña gele men.

Başım ayrılmadı dağı-pırakdan,
Cebri-ıŝkıñ çekdim beyle ırakdan,
Bir posa ber, canım, altın dodakdan,
Giribaniñ bolup, saña gele men.

Şahzada diyir, guçsam nâzik, biliñden,
Sözlegil dür saçıp şeker lebiñden,
Habar bergil maña, sen öz ilinden,
Nigâhbanıñ bolup, saña gele men.

Elkıssa, şahzada bu sözlerni tamam etgenden son, Zeynel Arapnıñ sabır-aramı bolmay, öz ilini beyan kılıp, zar-zar, çün ebri-novbahar yıglap, şahzadaga garap, bir söz aydı:

Bu ülkäni diyrler cemhur gorganı,
Öz iliñe, hanım, alıp git meni!
Bu sözümniñ hergiz bolmaz yalganı,
Öz iliñe, hanım, alıp git meni!

Cemhuriñ siñlisi bagtı gara men,
Sensiz bu ülkede niçik dura men.
Kayda barsañ men hem bile bara men,
Öz ülkäne, hanım, alıp git meni!

Agalarım meniñ avga gidipdir,
Avdan gelir vagtı yakın yetipdir,
Seniñ ülkän maña humar edipdir,
Öz ülkäñe, hanım, alıp git meni!

Pelek ayralıkñı bize salmasın,
Nägäh bu gün agalarım gelmesin,
Beyle pınhan sözni alar bilmesin,
Öz ülkäñe, hanım, alıp git meni!

Zeynel Arap aydar, şuldur vepamız,
Munda dursak artar cebr-u cepamız,
Medinede bolsun zovkı-sapamız,
Öz iliñe, hanım, alıp git meni!

Elkıssa, şahzada aydılar: «Ey nigär, men hergiz ogurlık kılmas men, maña ogurlık ar turur, meniñ atam Hezret Alı Şah-ı Merdan turur. Men mundag namartlıkni kılğan ermes men. Siz bariñ öyüñizde olturiñ» diyip, şol sözde erdiler. Nägäh beyebandan bir gerd peyda boldı, yağşı tafahhus kılıp garasalar, Cemhur altı inisi birle gele turur. Haybatlarından yer-gök lerze kılır, deryalarıñ suvı çaykanar. Şol etrapniñ canavarlarıga vehim düşüp, altısı hem haybatlı sahrada häzir boldular. Emma hiçbir yana nazar kılmay, şäher sarı rovana boldular. Emma alardan birevi kazayı-hacat için ızda galıp erdi. Adı gorkak erdi. Benägäh ötüp barar erken. Gözi бага düşdi. Gördi kim, şasıpanıñ üstünde bir yigit oturıp turur. Özi ziyada hoş surat, haybatından yer-gök titrär, göyä kim, bir şiri-geran oturıp turur. Emma bul betbagt gorkup, bu halatni görüp, ahısta-ahısta ötüp gitdi. Gorkak perişan hal bolup, agalarıniñ yanıga gelip, görgenini bir-bir habar berip, tarıp kıldılar. Aydılar: «Yalğan aytur sen, niçik nemerse turur, bu cayga gelur». Anda Gorkak görgenin agalarıga beyan kılıp, bu sözni aydı. Gazalı-Gorkak bu turur:

Agalar, bag içre bir oğlan gördüm,
Näzenin yigitdir, Yusup nişanlı.
Haybatından akıl-huşum yitirdim,
Suratı meñzeydir sahıpkıranlı.

Her zaman, her zaman şol yana bakar,
Bir nagrada pelek öyüni yıkar,
Aldında daş bolsa, suv kibi akar,
Bir şiri-garradır Rüstem nişanlı.

Bu erada äriñ äri bolmagay,
Güman etdim döv-ü peri bolmagay,
Alı sıpat äriñ arı bolmagay,
Atın sorsañ atı yelden dovanlı.

Meger bir hudanıñ söygen söyünci,
Sözlese sözleri şekerden süyci,
Özi birdir, iki yüzli gılıcı,
Anı gördüm beyle zahır-ayanlı.

Alı övladıdan eyledim güman,
Bahadur ählige bermegen aman,
İba kılmaz barsa cemıgı-cahan,
Bu surata meñzär illi-mekânlı.

Gorkak aydar, gorkup bara bilmedim,
Ol äriñ aldında dura bilmedim,
Bir bakışda yağşı göre bilmedim,
Özi zahır, veli sırrı-nahanlı.

Elkıssa, agaları Gorkakdan bu sözni eşidip, gaharları hetden zıyada bolup, aña serzeniş kılıp, yüzügiğe tüflediler ve Cemhur yine bir inisige:

–Bargıl, iki golunı arkasıga bağlap, alıp gelgil – diyip buyurdı. Ol lapı bisyar urup aydı:

–Men barıp, ol yigitni bağlap gelturey. Andan soñ bu Gorkak äri bul mekândan yitirey – diyip, atıga münip, yaragını derber kılıp, bir acdarha sıpat älemden pervayı yok, yolga rovana boldı. Emma Gorkak aydı:

–Eger sen oşol beçcäni alıp gelseñ, men pählivanlık davasın terk edem – diydi. Elkıssa, ol lapı bisiyar urup bardı. Baga girdi, erse şahzada şasıpanıñ üstünde mısalı Rüstem anan dek bolup olturar. Lap urup gelgen kapır şahzadanı görüp, tenige titreme düşdi. Gelgenige puşeyman bolup, naçar irakdan durup aydı:

–Hey-hey, niçik candan doygın sen, başından gorkmay, bu cayga niçik geldin? diydi ve yine aydı:

–Bu cayga guş gelse, ganatı ve gulan gelse, toynağı köyer. Ey oylan, acalıñ dartıp gelip sen häle hem bolsa, turgul. Cemhurnıñ aldığa bargıl ve anıñ birle bolgul. «Yazdım-añıldım, bu caylarga geldim» diygil, şayed, günähiñni ötgey – diydi. Erse, şahzada iki gulagın tutup ve ağızlarını hem tutdular. Kapır güñ hıyal kılıp, gürzüsın golıga alıp, peryat urup, hemle kıldı. Şahzada at üstünden tutup, gürzüsın golundan alıp, atdan göterip alıp, yerge urup, iki golun arkasıga baglap, bir derekge bent kılıp goydular ve yene şasıpaga çıkıp olturdılar. Kapır şahzadaga yalbarıp, bir söz aydı:

Gapıl bolup düşdüm seniñ toruña,
Meni azat etgil bu gün, şahzada!
Döze bilmen seniñ munça cebriñe,
Meni azat etgil bu gün, şahzada!

Kiçik inim hacat üçin galıdır,
Bizden soñra bag seyrine gelipdir,
Sizni görüp, göyã titräp ölüpdür,
Yene Düldül atıñ görüp, şahzada!

Andan soñra titräp galaga girdi,
Tarıp edip sizni işikde durdı,
Cemhur agam aña bir yumruk urdı,
Kiçik inim yıglap turur, şahzada!

Bizlerni sorsañız, yedi bıradar,
Cemhur agam meniñ älemge server,
Seriñe döneyin, kılmağıl gahar,
Asıl zatiñ bilmey geldim, şahzada!

Elkıssa, köp yeda söz tamam boldı. İmdi sözni Cemhurdan eşidiñ. Cemhur bir sagat-iki sagat garap durdı. İbergen inisi gelmedi ve yene bir inisige emr kıldı: «Sen hem barıp habar al!» diydi. Kapır agasınıñ permanın tutup, çüsti-çäbük barıp gördüler kim, inisi bir derege baglık turur. Andan soñ bul hem dergazap bolup aydı: «Ey,

kudek, Lat-Menatdan gorkmay, biradarımın bent edio sen» diydi. Şahzada munga hem gulakların tutup, ıyarat kıldılar: «Bäri gel» diyip. Kapır rast hıyal kıldı kim bu oglanıñ ağır erken diyip, şahzadanıñ üstüğe atını sürüp bardı. Şahzada anı hem yanlarığa gelgeç, agası dek bent kılıp goydı. Ol kapır şahzadaga garap, bir söz aydı:

İnimni görey diyip, munda gelip men,
Seriñe döneyin, azat eylegil!
Bilmezlikden size garşı gelip men,
Başıña döneyin, azat eylegil!

Cemhur agam: «Gelmedi» diyip durandır,
Biziñ başımızga ahırzamandır,
Lat-menat şol gün bizni urandır,
Seriñe döneyin, azat eylegil!

Ovval gelip, seniñ sırıñ bilmedim,
Tagzım edip, seniñ eliñ almadım,
Köñlümde armandır, aslıñ bilmedim,
Seriñe döneyin, azat eylegil!

Lat-menat bizge medet bermedi,
Agalarım bizni gelip görmedi,
Ey, şahzada, bizge rehmiñ gelmedi,
Başıña döneyin, azat eylegil!

Elkıssa, andan soñ muhteser kıldık. Birin-birin baş inisi geldi. Be tamamın bent etdi. Hiç birisi gaydıp galasığa barmadı. Andan soñ Cemhur beg diygen agası Gorkak diygen inisige aydı:

–Ey, Gorkak, bar bularnı garap gel. Ne üçin gelmedi, ovvaldan hem habar tapıp gelgen mañlayı gara sen erdiñ – diydiler. Anda ol Gorkak aydı:

–Ey, aga, meni öldürseñ, özüñ öldürgil. Men hergiz ol yigitniñ yanığa barmas men – diydiler.

Elkıssa, Cemhurnıñ acığı gelip, atlanıp galasından çıkıp, бага bardı. Görse, şasıpanıñ üstünde bir küdek oturıp turur ve yene garasa, baş inilerini hem derekge bent kılıpdır. Ol vagt Cemhur dergazap bolup, aydı:

–Ey, yigit, bularnı sen mekir bilen tutup sen, yogsa saña aman bermes erdiler.

Şahzada yene gulakların tutup, aydılar:

–Gulagım eşitmes, bəri gelgil – diydi.

Emma Cemhur kah-kaha urup güldi ve aydı:

–Ey, kudek, men seniñ bul mekiriñe inanmas men – diydiler – eger pählivanlıgıñ çın bolsa, meniñ meydanınga çık, ya bolmasa, gel meniñ atımnıñ toynagıdan öpgül – diyip, gürzün goluga alıp, hemle kıldı. Emma şol vagtda Zeynel Arap biçäre köşknüñ penciresinden garap, hudaga mınacat kılıp, aydı:

«Päkä perverdigär, şahzadaga abray ve agalarımga biabray kılgay sen» diyip, zar-zar yıglap, bu muhammesni aydılar:

Rehm eyle bu gün dideyi-zarımga, hudaya!

Ol badı-hazan salma baharımga, hudaya!

Can bağındaki alma-enarımga, hudaya!

Geltirgil aman uşbu diyarımga, hudaya!

Lutf-keremiñ bergil meniñ yarımga, hudaya!

Gülşende meniñ yarım açılğan güle meñzär,

Duşmanlar era kapasdakı bilbile mañzär,

Yokdur kişisi, garıp bolup, bidile meñzär,

Şahzada kayan barsa, hayatım sele meñzär,

Lutf-keremiñ bergil meniñ yarımga, hudaya!

Bilmes ki Alı kayda eken ruhı-rovanı,

Kapırlar arasıga düşüp cism ile canı,

Yokdur kişisi berse habar alı mekânı,

Dünyäni bozar erdi, bolsa uşbu zamanı,

Lutf-keremiñ bergil meniñ yarımga, hudaya!

Bul Alı nesep munda giriftar bolupdır,
Bu çarhı-pelek mekri birle zar bolupdır,
Hiç hemdemi yok aldıda, biyar bolupdır,
Haydar yoluda didesi hunbar bolupdır,
Lutf-keremin bergil meniñ yarımga, hudaya!

Dermende kılıp goymay, huda, Alı nesepri,
Zulmat sarıga salma bu gün mahı-recepni,
Goşgul Hanıpa enesige nuri-edepni,
Bu gün şermende goyma, eygäm, Zeynel Arapni,
Lutf-keremiñ bergil meniñ yarımga, hudaya!

Elkıssa, Zeynel Arap biçäre bul gazalnı okıdı, erse perişdeler lerzanıga girip aydılar: «Hudaya, hudavend! Özüñ bu Zeynelarıpniñ dogasın kabul etgiñ» diyip, tarapbazı kıldılar, yıglaşdılar. Huday tagala kabul kıldılar. Andan soñ Cemhur nayınsap dergazap bolup, nayzasın golıga alıp, şahzadaga hemle kıldı. Emma şahzada mısalı-Rüstem añan dek bolup, gol uzadıp, Cemhurnıñ golıdan tutup, nayzasın alıp, atıp iberdiler ve yene Cemhurnıñ bilinden tutup, atdan göterip, gol ucıga alıp, aylandırıp-aylandırıp, «Resul alla, allahu ekber» diyip, hovaga atıp iberdiler. Bir zamandan soñ hovadan gelip, şarkıldap, yerge düşdi. Şahzada hem uçar guş dek bolup, sınasıga münüp, gılıçnı gulapından çıkarıp, Cemhurnıñ bogazıga goydular ve yene aydılar: «Ovval iman arz kılayın, musulman bolmasa, andan soñ işini bitgireyin» diyip aydılar:

–Ey, Cemhur, huda birdir, Resul berhakdır – diyip, nesihat kıldılar. Cemhurga tovpık yarı berip, köñlüge nuri-iman şöhle urup aydı: «Eger bu oglannıñ diyeni hak bolmasa erdi, meniñ dek pählivanı yıkıp, kükregimge münüp bogazımga pıçak goymaz erdi» diyip aydılar.

–Ey kudek, men ne etsem, musulman bolar men? – diydi. Anda hezreti-imam Muhammet aydılar:

–Bu «Kelemäni» okıgıl – diydiler» Lâ ilähä, illalla, Muhammet Resul alla, aşhadu ennä lä ilähä illalla va aşhadu ennä Muhammedan resul alla» diyip aygıl, musulman bolar sen – diydiler.

Andan soñ Cemhur bu kelemeyi-şerifni okıdılar ve musulman boldular. Andan soñ altı inisi hem musulman boldular ve yine aydılar:

–Ey şähriyarı-älem, bu pakırlarıñ gorganıga sarı rovana kılsañız niçik bolur –
diyip atlandılar. Erse, Cemhur atınıñ cılavını tutup, inileriniñ atınıñ aldığa düşüp,
ızzat-ekrem birle alıp bardılar. Andan soñ birniçe nâz-nıgmatlar dartıp, özi
hızmatlarında gol govşurıp, yüz müñ edep-ekrem birle şahzadanıñ aslını sorap, bir
söz ayganı:

Keremlik patışah, kaysı gülşen-gülüstani sen?

Kaysı bir päkzadıñ söygüli aramı canı sen?

Kayu gülzardan pervaz edip, gondañ bu gülşenge?

Kayu ziba çemenniñ gülleriñ hoş pıganı sen?

Urugıñ, kıblagähiñ, kayda ermiş menzil-cayıñ,

Niçik zatıñ şerif fargı sen, Yusup nışanı sen?

Kayu göz rövşeni, kaysı bir iliniñ cigerbendi?

Kayu bir päk tinet cisminiñ ruhi-rovanı sen?

Niçik dövletli ärniñ mansabından-diydi Cemhur,

Muhammet dinini berpa kılğan Rüstem ananı sen?

Elkıssa, Cemhur bu sözlerni tamam etgende soñ, şahzadanıñ gözleriden katra-katra
yaş rovana boldı. Anıñ üçin kim, enesiniñ goynundan çıkmagan bir nazenin kudek
erdiler. Binägäh şıkar üçin çıkıp, bu belalarga giriftar bolganıga, aga-ini, ata-enesi ve
hış-tebarını sagınıp, köñülleri bozulıp, zar-zar yıglap, bir söz aydılar. Gazalı-ıمام
Muhammet hanapıya:

Cemhur, eşit aytay sözüm,
Medinede mekânım bar.
Maglum etsem saña özüm,
Atam, Alı arslanım bar.

Mustapa puştı-penahım,
Hezret Alı kıblagâhim,
Mekgedir ziyaratgâhim,
Acap Alı mekânım bar.

Atamdır ilge halıpa,
Enemniñ adı Hanıpa,
Bir muştuperdir zagıpa,
Şundag nuri-imanım bar.

Agam şahzadayı-kövneyi,
İkisi erdiler ayneyin,
Biri Hasan, biri Hüseyin,
Şehit olar gümanım bar.

Seyr erdi asla niyetim,
Muhammetdir meniñ adım,
Urugım, selasil zatım,
Beni Haşım nişanım bar.

Elkissa, şahzada bul sözni aydılar. Cemhur bu runkıdan ziyadarak ihlas getirip, Zeynel Arapnı alıp gelip, aydı:

–Ey şähriyarı-âlem, muña hem iman arz kılñ – diydi. Emma Zeynel Arap tagzım-tovazıg birle aydı: «Ey agalar, men sizlerden hem burun iman getirip erdim» ve yene aydı: Niçik kim, men Resul hudanı düşümde gördüm, musulman boldum ve yene meni Hezret Alınıñ oğlu imam Muhammetge nikâh kılıp berdiler. Men sizlerden hovp edip, bu sırnı pınhan saklap erdim» diyip, beyan kıldı. Erse, Cemhur aydı:

–Ey sinlim, tã ki şol yigit güvãlik bermeginçã, bul sözleriñe bavar kılasmız –
diydi. Ol vagt Zeynel Arap biçãre aydı:

–Ey, agalar, meniñ güvãhim hak tagalanıñ kalamı turur – diyip, Kur’an
okıberdi. Andan soñ Cemhur aydı:

–Ey, şahzada, sizlerden sırımızni niğã yaşıralı. Bu gızga Dövsepit on yıl boldı
âşık turur, bu on yıldan bãri, galgamız etrapıga ot yakarmız, onuñ üçin kim, döv
otdan gorkup gelmes erdi. İmdi siñlimizni sizge tabşırđık, sizni hudaga tabşırđık.
İmdi hah ot yakıp saklañ, hah ot yakmay saklañ – diyip, özleri deşt-beyebanga
gıtdiler.

Elgaraz, iki âşık goşulıp, Zeynel Arapnıñ hücreyi-hasıga girip, oynaşar erdiler.
Liken, şahzada yaşlık kılıp, uyalıp, gatılmas erdiler. Emma Zeynel Arap dızısı üstüğe
şahzadanıñ başını goyup, leblerden posa kılıp, dahil bisiyar kılar erdi. Emma şahzada
birniçe günden bãri bidar erdiler, gözleri uykıga mayıl bolup, Zeynel Arapga garap,
aydılar: «Ey, nazenin, bir zaman uklap, andan soñ ayş-u eşret kılalı» diydi. Ol vagt
Zeynel Arap imam Muhammetiñ billerinden gucaklap gösterdi. Imam Muhammet
Zeynel Arapga tövella kılıp, yalbarıp bir söz aydı:

Niçe gündür yokdur maña parahat,
Söygüli niğãrim, bir zaman goygul!
Gireyin goynuña, alayın rahat,
Candan artık yarım, bir zaman goygul!

Leblerinden şãhd-u şeker saçılmış,
Altın piyalada şerap içilmiş,
Cennet güli goynuñ içre saçılmış,
Açılğan gülzarım, bir zaman goygul!

Söz sözlediñ, meni, yag dek eretdiñ,
Köp dalaşıp ruhsarımni sargartdıñ,
Sadagañ bolayın yaman har etdiñ,
Perizadım-yarım, bir zaman goygul!

Niçe gündür çölde gezen sayılam,
Bir sagat uykıga acap mayılam,
Seniñ hulki-ıhsanıña kayılam,
Dalaşma, dildarım, bir zaman goygul!

Canımnu alar sen nâz birlen bakıp,
Cemalıñ şovkunda köñlümni yakıp,
Mılayım bakar sen, gaşını kakıp,
Nergesi-humarım, bir zaman goygul!

Şahzada diyr, gördüm yatar çağıdır,
Başım üzre çarhı-pelek dagıdır,
Ruzı kılsa, dalaşımız bakıdır,
Bolma giriftarım, bir zaman goygul!

Elkıssa, şahzada bu sözni aydılar. Andan soñ bir zaman yatdılar, aram-karar aldılar. Ot yakmak yatlarından feramuş bolup, uykıga mayıl oldular. Elkıssa, şahzada Zeynel Arapniñ diziniñ üstüde başlarını goyup, uklap yatdılar. Şol vagt Dövsepit gelip durgan erken. Ol Zeynel Arapniñ saçıdan tutup alıp, hovaga gitdi. Şahzadanıñ başları yerge gütlâp düşdi, sisginip oygansalar, gulaklarıga bir ovaz gele turur. Yağşı tafahhus kılıp garasalar, Zeynel Arap hovadan bu gazalnu okıp bara turur. Gazalı-Zeynel Arap:

Turgul, yarım, tiz uykudan oyanıp,
Sen ayrıldıñ, men hem senden ayrıldım,
Köp yatmagıl, gülgün dona çolganıp,
Sen ayrıldıñ, men hem senden ayrıldım.

Nergesleriñ humar-humar süzülmiş,
Hesret birle yürek-bagrım ezilmiş,
Başlıñ damanıdan golum üzülmiş,
Sen ayrıldıñ, men hem senden ayrıldım.

Dalaşmayın nâz uykıga gidip sen,
Gurbat donun gaflat bile örtüp sen,
Gurbanıñ bolayın, ne diyp yatıp sen,
Sen ayrıldıñ, men hem senden ayrıldım.

Pelek şerabını bizlerge saçdı,
Şemgi-şebistanım yanganda öçdi,
Turgul yarım, meni döv alıp gaçdı,
Sen ayrıldıñ, men hem senden ayrıldım.

Gözüñ aç uykudan, añlagıl gepni,
Pähm eyle ayralık bolgan sebäpni,
Sen ızlap tapmas sen Zeynel Arapnı,
Sen ayrıldıñ, men hem senden ayrıldım.

Elkissa, imam Zeynel Arapnıñ ovazını eşidip, sisginip oyanıp, gördüler kim, Zeynel Arapcanını döv alıp gidip turur. Şahzada perişan hal bolup, köyüp-yanıp, gızıl ot dek tutaşıp, daşgarı çıkıp, yüzünü kıblaga garadıp, hudaga mınacat kılıp aydılar: «Päkä perverdigär, bu işimge özüñ güşäyeşlik bergey sen, senden özge kişim yok turur» diyip, asmanga bakıp, peryadı-zar kılıp, zar-zar çün ebri-novbahar yıglap, huday tagalaga yalbarıp, bir gazal okadılar:

Ovval başda ata-enemden ayırdıñ,
Maña beyle cepa saldıñ, hudayım!
Men neyledim, ganatımnı gayırdıñ,
Maña beyle cepa saldıñ hudayım!

Kiçiklikde bela yagdı başıma,
Hiç kim gelmez halım sorap gaşıma,
Özüñ yâri bergil meniñ işime,
Maña beyle cepa saldıñ hudayım!

Gözümniñ aldını tutupdır duman,
Yat illerde yeke galdım sergerdan,
Ogluñ yeke galdı, ya Şah-ı Merdan,
Maña beyle cepa saldıñ hudayım!

Yarımdan ayrılıp galıp men munda,
Aklım gidip, canım galdı tenimde,
Meniñ yarım halı ne geçdi anda,
Maña beyle cepa saldıñ, hudayım!

Şahzada diyır, imdi niçik eder men?

Yarımdan ayrılıp imdi neder men?
Zeynel Arapcanı kaydan tapar men?
Maña beyle cepa saldıñ, hudayım!

Elkissa, şahzada biçäre bul sözlerni ayda-ayda Zeynel Arapdan ayrılıp, Imlak kapırniñ şährige yöriş kıldılar. Şahzada yolnu adaşıp barar erdiler kim, benegäh Imlaknı goyup gitgen yerlerige yeter erdi. Imlakniñ üstünden dahil boldular. Imlak şahzadanıñ giç galganlarığa hoşvagt bolar erdi, «Şahzadanı Cemhur tutup, öldürgendir» diyip, vıgıtı çağ erdi. Emma şahzada ot dek gızarıp, mısalı gızıl gül dey yüzüniñ şuglası älemge bark urup çıkdılar. Imlak aldığa çıkıp, gol govşurıp, tovazıg birle salam berdi. Andan soñ Imlak aydı:

–Ey şahzadayı-älem, acap iş kıldıñız, Cemhurnıñ yanığa barmay geldiñiz. Ol kapır purzor erdi, Cemhurga döv hem rube-ru bolup bilmez. Yağşı kıldıñız, barmay geldiñiz – diydi. Şahzada aydılar:

–Ey Imlak, Cemhurnıñ galasığa bardım. Aga-inileri birlen hemmelerin musulman kıldım ve yene alar Zeynel Arapnı bizge tabşırap erdiler. Andan soñ özleri ava gidip erdiler. Andan soñ ol gız birlen ikimiz hemsöhbət kılıp oturıp erdik. Elkissa, birnäçe vagtdan bäri uykusız bidar erdim, uykuga zıyada mayıl erdim. Andan soñ men gaflatga gidip men, ot yakmak hem hatırımdan feramuş bolgan erken. Şol vıgıt men uykuga bargandan, döv gelip Zeynel Arapnı pencesige alıp gaçıpdır. İmdi, ey Imlak, herne iş bolsa, huday takdırıdır ve imdi puşeyman kılısak hem cayığa gelmez. İmdi her niçik bolsa, sen bir mertlik kılıp, bizge bir yol başlasañ,

dövnüñ guyısığa barıp, huda halasa dövnüñ guyısığa girsek, ya bir abray alsak, ya bolmasa kaza yetgen bolsa, ölsek niçik bolar? – diyip, zar-zar yıglap, bir söz aydılar.

Geldim, Imlak, sana, yolum başlagıl,
Men bu yolda herne bolsam, bolayın.
Eltip Dövnüñ mekanığa taşlagıl,
Döv yolunda herne bolsam, bolayın.

Başımni goyup men anıñ yolunda,
Arman galmaz ölsem anıñ yanında,
Alıp bargıl meni, Dövnüñ golunda,
Tenim läş eyleyip, galsam, galayın.

Ayrılıp galıp men melayık hoydan,
Tenimde can bardır, gaytman bu yoldan,
Başım gitse yüz övürmen bu köyden,
Özümni zındanga salsam, salayın.

Bu ne müşgil gündür dövraniçinde,
Köñlüm dolup yüz müñ arman içinde,
Yarım barıp, düşgen zıندان içinde,
Hazan urgan gül dek solsam, solayın.

Şahzada diyir, mundan peyam tapmasam,
Agtarıp yarımndan nişan tapmasam,
Döv golunda ölsem, aman tapmasam,
Yara özüm gurban kılısam, kılayın.

Elkıssa, şahzada bu sözni aydılar. Erse, Imlak aydı:

–Ey şahzada, andag bolsa, Zeynel Arapdan umıt üzün. Siz kim, döv guyısığa girip, döv birle urşup, gızni halas kılmak kim! – diydi. Erse, şahzada aydılar:

–Ey Imlak, men barıp tã döv birle urşup, dövni öldürmesem ya özüm ölmesem, kararım yok turur. Sabır-takat kıla bilmez men. Yol başla – diydiler. Imlak aydı:

–Andag bolsa, sabır kılın dan atsın, cahan münevver bolsun – diydi. Erse, liken şahzada dergazap bolup:

–Ne için tã’hır eder sen? Bir gılıç urarın, canıñ cähennemge gitsin – diyip hemle kıldılar. Ahır Imlak nãalaç-naçar bolup, şahzadanıñ aldığa düşüp, yol başlap yürüberdi. Niçe mütdet yol yürüp, ol gudukga – dövniñ mekanıga bardılar. Görseler kim, ol çahnıñ ağızıga bir daş goyulgan. Eger älem halkı gelse hem gebrete bilmegeyler. Şahzada Imlakga aydılar:

–Mübärizlik dagvasın kılar erdiñ, bu daşnı götergil – diydi. Erse, Imlak aydı:

–Ey, şahriyarı-älem, men kim-u bu daşnı götermek kim – diydi. Erse, şahzada özleri gelip, şol daşnı mäkäm tutup: «Ya resul alla, allahı ekber» diyip, göterip, atıp iberdiler. Yigrimi gez cayga düşdi. Andan soñ şahzada aydı:

–Ey, Imlak, bu guyıga düşgöl – diydi. Imlak aydı:

–Bu guyıga salgınça, özüñiz öldürüñ. Men guyıga girip, dövniñ golunda ölgünçä, özüñ öldür – diydi. Şahzada Imlakdan bu sözni eşitdi. Elgaraz, özleri kemendiñ bir ucunu billerige bağlap ve yene ucunu Imlak kapırğa «tut» diydiler. Imlak kapır aydı:

–Ey, şahzada, siziñ dek pählivanı niçik dartıp alayın – diydiler. Andan soñ şahzada ol daşnı guyımıñ lebigе getirip, tanapnıñ bir ucunu daşga bağlap, yene bir ucunu billerige bağlap, düşerge kast kıldılar ve huday tagalaga zarı kılıp, mınacat aydılar:

Kerem kıl maña lutfun, ey, hudaya, yarlık eylöp!

Bu zalım elgide goyma meni, gamhorlık eylöp!

Behak hormatı ol zülcelal zatıñ için, ya reb.

Men-yalguznı rısva kılma, hemesrarlık eylöp!

Tutup yüz ceddım-arvahına, eya, ey, vacıp al-mövcut,

Bu çah içre medet bergil, maña dildarlık eylöp!

Garıb-u misgin-u biçärelerniñ mütdekäsi sen,
Tenimni perdeyi-rehmet bilen timarlık eyläp.

Muhammet diyr, atam şiriñ, babam-ceddim resuliñdir,
Bular hakı üçin bergil, medet sen arlık eyläp!

Elkıssa, şahzada bul mınacatnı aydıp, hudaga tek'e kılıp, kementni billerige baglap, çahga rahı boldular. Imlak aydı:

–Ey, şahriyarı-älem, kaçangaça çah içinde turur siz – diydi. Şahzada aydılar:

–Kement te Bretguçe – diyip, rovana boldular. Nägäh, ayakları barıp yerge degdi. Bir dem ol yerde gözlerini yumup olturdılar ve yene gözlerini açıp, garadılar kim, Dövsepit göyä bir ölük dek uklap turur, liken bir tarafında bir sandık demirden, zıncırı almaz turur. Emma şahzada özlerige «İsmi-agzam» okıp, hudanı yat edip, barıp, sandıktan habar alayın, kanı gız köñli menin birlen barmu ya yokmu diyip, sandıknın yanına bardılar. Nägäh, sandıktan bir ovaz gele turur. Zeynel Arap bu gazalnı aydıp, arını yat edip, zar-zar, çün ebri-novbahar yıglap aydı:

Maña, ya reb, bu çah içre Muhammetni keramat kıl!
Bu melgun döv alında gutgarıp, yüz-müñ salamat kıl!

Söyüşgen yarı canımdan bolupdır men cıda bul gün,
Pelekden eyleban gile çekip ahı, nedamat kıl.

Geçipdir men, alar geçdi bu dünyäden niçe mursal,
Alarnıñ ruhi-arvahı hakkında ıstıkamat kıl.

Oşol yedi agam Cemhur ki menden bihabardırlar,
Meniñ halım alarga eyleban ägäh delalat kıl.

Allahı, perdeyi-ismat birlen sakla özüñ dayım,
Çıkargıl çahı içinden, men pakırğa yol eradat kıl,

Alı oğlu Muhammet şahzadayı-şahı muhtarı,
Yetirip gudratıñ birlen Alı-hapız hemayat kıl.

Ezelde kısmatım bolsa, nedir çäräm boyun sunmay,
Mana Eyyup sabırı dek bela içre kanagat kıl.

Döküp gözyaşını yıglap, bu gün Zeynel Arap ma'kus,
Anı sen goymagıl gamda dogasını ecabat kıl.

Elkıssa, Zeynel Arap biçäre bu sözlerni tamam etgenden soñ, sandığıñ içinde
yürekleri örtenip, ne alaç ederin bilmey, köyüp-yanıp, gızıl ot dek tutaşp, zar-zar
yıglap, bir söz aydı:

Meni sorap musahıbım-illerim,
Gelmikän, gelmezmikän, hodayım?
Cemhur atlıg agalarım-şirlerim,
Gelmikän, gelmezmikän, hodayım?

Huda goşgan yarım galdı cahanda,
Huda dergähinde bolsun amanda,
Adı Muhammetdir, özi şahzada,
Gelmikän, gelmezmikän, hodayım?

Alınıñ ogludur açılğan gülüm,
Daman vısalından üzüldi golum,
Gongan bostanımdan uçan bilbilim,
Gelmikän, gelmezmikän, hodayım?

Yâdıma düşüpdür güli-gülzarım,
Sabr eylesem pelek bermez kararım,
Hanıpanıñ oğlu – maksat mıradım,
Gelmikän, gelmezmikän, hodayım?

Zeynel Arap, barmu derdiñ dovası,
Yaman erken ayralıknıñ belası,
Muhammetdir gözüm ag-u garası,
Gelermikän, gelmezmikän, hudayım?

Elkıssa, Zeynel Arap bu sözni aygandan soñ, şahzada aydılar: «Badarığa, bu biçäräniñ ışkı hakıki erken» diyip, Zeynel Arapğa bildirmey, gaydıp gelip, dövnüñ başığa «Hancar birle urayın» diyip, meyil kıldılar ve yene aydılar:» Tañla babam ve atam ve biradarımız-ımam Hasan ve imam Hüseyin yanlarığa barganda dövni öldürdim diysem, aydarlar «Uykıda öldürip sen» diyrler, «Göyä ölükni öldürip» diyrler. Eger oygalıkda öldürdim diysem, yalğançı bolar men» diyip, dövnüñ baş ucığa barıp, bir nagra dardılar. Döv oyanmadı, hancarıñ ucı birle ayagığa sançdılar. Döv hap alud bolup, oyandı. Şahzadaga gözi düşdi. Yerinden sıçrap turup, nagra dartıp, bir dag dek daşnı göterip, hemle kıldı. Şahzada hem habardar bolup, daşğa ret berip, gılıçnı rast kılıp, «Allahu ekber» diyip, dövnüñ başığa urdular. Dövnüñ başı üzülüp, yerge düşdi. Andan soñ şahzada «Her yerge barsam, nışana bolar» diyip, dövnüñ boynundan bir tasma dilip aldı. Andan soñ hoşvagt bolup, sandığıñ yanığa barıp, yarınıñ halını sorap, bir söz aydı:

Näler geçdi halıñ gaygı-külpetde,
Aman-esen, servinäzim, barmı sen?
Bu çahnıñ içinde gamda-mähnetde,
Köñlüm alğan, dilnozazım, barmı sen?

Takatım yok, pelek canımnı yakar,
Gözlerim sereşki derya dek akar,
Bu dövni öldürdim, ovazıñ çıkar,
Totı tili, hoşzıbanım, barmı sen?

Niçik boldı, döv elinde tutuldıñ,
Hasret bile çah astığa atıldıñ,
Ömrün ahır kıldım, dövden gutuldıñ,
Tora düşgen mähribanım, barmı sen?

Niçe gündür pırakına zar eden,
Mekânını sandık bile gar eden,
Könlüm alıp kiçiklikde yar eden,
Ömrüm hoşı, perizadım, barmı sen?

Şahzada diyir, hak yetgirdi dadına,
Gurban olam Zeynel Arap adña,
Yarıñ istäp, salıp yarıñ yadıña
Gel, görüşgil, garagözüm, barmı sen?

Elkıssa, şahzada bu sözden soñ kementni halka kılıp, sandıknı tanapniñ ucıga bağlap iberdiler. Emma Imlak daşgarda muntazır erdi. Kemendiñ ucu tebreñdi. Imlakniñ köñlüge geldi kim, bular çıka turur. Ahısta-ahısta kemendi dartıp, çıkardı. Gördi, kim, kemendiñ ucıga bir sandık bağlı turur. Imlak sandıknı açıp garasa, Zeynel Arap sandıknıñ içinde mısalı on dört gicelik ay dek bolup yatıp turur. Imlak betbagt hem Zeynel Arapga on iki yıl boldı aşıkı-bikarar erdi. Emma şeytanı-lagin yoldan azdırdı.

Elkıssa, sandıknıñ işikni gulplap, imamniñ aglarını tutup gider boldı. At tutguz bermedi. Elkıssa, kapır naçar öz atını tutup, üstüge sandıknı yükläp, «Şähri-Kamus, kayda sen?» diyip bidir gitdi. Ol kapır, hoşvagt bolgandan, kementni feramuş kılıp, taşlap gitdi.

İmdi sözni şahzadadan eşidiñ. Sandıknı kement ucuga bağlap, ibergenden soñ, köp garap durdular, kement düşmedi. Andan soñ bildiler kim, Imlak kapır gız birle sandıknı alıp gitgenin. Emma şahzada biçäre çah içinde تنها galıp, yarıdan ayrılıp, ata-ene hış tebarını yat edip, bir söz aydılar: Gazalı-İmam Muhammet hanapıya bu turur:

Kadır mövlam, meni saldıñ belaga,
Gayta başdan men yarımndan ayrıldım,
Yarım gidip özüm galdım bu çahda,
Köñül bergen nigärimden ayrıldım.

Bilmez Alı meniñ halım ne geçer,
Söver oğlı ciger ganımı içer,
İmdi acal maña kepen-don biçer,
Haydar atlıg kerrarımdan ayrıldım.

Yâdıma geçildi yörgeñ yerlerim,
Hasan-Hüseyn agalarım, şirlerim,
Yavuz günde Rüstem sıpat ärlerim,
İki agam – nerlerimden ayrıldım.

Murtaza diyr: «Oglum çıkmış şikâra,
Seyr edip yörgendir güli-gülzara»,
ah içinde galıp, men bağıgara,
Gamhor enem, gamhorumdan ayrıldım.

Şahzada ayralık oda yanmışdır,
Elemlerge, oh dertlerge galmışdır,
Yarımı aldırıp, renki solmuşdır,
Tenha galdım, dildarımdan ayrıldım.

Elkıssa, şahzada biçäre bul sözlerni tamam etgenden son, gudugıñ agzıga gelip, köp-köp garap durdı. Tanap gaydıp gelmedi. Göyä Hezreti Yusup dek zındanga galdı. Andan soñ gözi giryan, bağı büryan bolup, zar-zar yıglap, şahzada bir söz aydı:

Kerima, paşıaha, bir garıp bolgan guluñdır men,
Maña düşmek bu ah içre nesip bolgan gulundur men.

Kılıp öz zatıña tek'e-tövekgel sıdkı-dil birlen,
Bolup naçar bu yerde, muztarıp bolgan guluñdır men.

Ganatım yok meniñ, ya reb, uçup ah agzıga ıksam,
Hamana guş kibi bal-u per bolgan guluñdır men.

Bıradar ol iki agam, kanı ibna-eccadım,
Alardan ayrılıp, bu gam ara düşgen guluñdır men.

Pıgan-u dat, oşol Imlak kapır elgiden neyley,
Düşüp gam oduga, yanıp, eda bolgan guluñdır men.

Menin ol mährıban cübtüm erur, Zeynel Arap namı.
Anı sen aldırıp goldan, cıda bolgan guluñdır men.

Hudavende, Muhammetni özüñ gamdan halas etgil,
Düşüp girdabı-gam içre, garıp bolgan gulundır men.

Elkıssa, şahzada bu sözni aydıp bolgaç, gözleri uykıga bardı, nâgâh yatıp erdiler. Düşlerige resulı-huda sallallahı alayhi vesellem girip, aydılar: «Ey, perzent, ne üçin yıglar sen, turgul, gam iymegil, çahdan çıkar sen, hudadan gapıl bolmagıl» diygeç, şahzada sisginip oygandılar. Gördüler kim, guyıñıñ içi münevver bolupdır. Yokarıga garadılar, kement gelip, başıga degip turur ve yene gördüler kim, atları çah lebinde kementni basıp turur. Şahzada uçar guş dek bolup, sıçrap çıkdılar. Görseler kim, atları dört ayaknı bir yerge diräp, kementniñ ucunı agzı birle uşlap durupdır. Şahzada atlarıñıñ yüz-göziden öpüp, üstüge münüp barar erdiler.

Nâgâh bir gerd peyda boldı. Gerd içinden Cemhur altı inisi birle gele turur. Elgaraz, şahzada Zeynel Arapnı ızlap, dövnüñ ızından gitgende, bular avga gidip erdiler. Andan soñ avdan gaydıp galgasıga barıp garasalar, ne şahzada bar, ne Zeynel Arap bar. İkisinden hem nam-nışan yok turur. Bularnıñ köñlüge bul geldi: «Şahzada Zeynel Arapnı Medinäge alıp gitgendir» diyip, güman kıldılar ve yene Cemhur aydılar: «Ey, inilerim, şahzada imam bizler birlen habarlaşmay gitmez erdi. Meger şahzada uykıga giden bolsa. Zeynel Arapnı döv alıp gidendir. Şahzada hem anı ızlap gitgendir. Cigerüvşämiz Zeynel Arap dövnin golunda esir bolup, şahzada ızından gidip, bizler bu yerde zovkı-yu şovkı birle olturmagımız mü'münlige layık ermesdir. Geliñ, inilerim, yer başıga bir iş düşer, atlanıñ!» diyip, sılahlarını derber kılıp, yedi aga-ini her kaysısı mısalı Rüstem anan dek bolup, dövnüñ guyısıga garap, yöriş

kıldılar. Nâgâh şahzadaga görüngen şolar erken. Şol yerde şahzadaga yolukdılar. Andan soñ şahzada Cemhur bege salam berdi. Cemhur beg salam cogabın bercay geltirgenden soñ Zeynel Arapnı sordular:

–Ya imam Muhammet, Zeynel Arap kanı? Anda şahzada aydılar:

–Ey, pählivanlar, sizler Zeynel Arapnı bizlerge tabşırıp gitgenden soñ, ot yakmak hem hatırımızdan feramuş bolgan erken. Andan soñ bir zaman aram aldık. Gulagımızga bir ovaz geldi: «Sen menden ayrıldıñ, men senden ayrıldım» diygen. Nâgâh sisginip oygansak, döv gelip, Zeynel Arapnı alıp gidip turur. Erse, Cemhur aydı:

–Ey, şahzada, bizler on iki yıl boldı, dövni gorganımız etrapıga yantaşdırmay, saklap yürüp erdik. İmdi bolmaz iş bolupdır. Ne ar kişiğe, dövniñ çahıga girip, ya baş alıp, ya baş bermesmu? – diydiler. Erse, şahzada aydılar: «Ey, Cemhur, endişe birle sözlegil, men sen aygan dek namart kişiniñ oğlu ermes men. Meniñ atamga Hezret Alı Şah-ı Merdan diyrler. Ey, biradarlar, men dövniñ guyısıga girip, döv birle söveş kılıp, dövni öldürüp, başını kesip göydüm» diydi. Zeynel Arapnı bir sandıkga salıp goygan erken. Sandıknı kementniñ ucıga bağlap, Imlakga ıyarat kıldım, Imlak dartıp aldı. Bir zaman garap durdum. Kement gaydıp düşmedi. Andan soñ bildim kim, Zeynel Arapnı Imlak kapır alıp gitgenin. Andan soñ hudaga mınacat kıldım. Erse, gözümni uykı aldı. Nâgâh uykımızga resulı huda babamız girip, aydılar: «Balam, gamgın bolma, gözni aç!» diydiler. Nâgâh sisginip, gözümni açsam, Kement gelip, başınga degip turur. Kemendiñ ucun mäkâm tutup, sıçrap, uçar guş dek çıksam, atım dört ayagını bir kılıp, kementni basıp durgan erken. Andan soñ atnı tutup münüp geler erdim. Huday tebârek-u tagala, sizlerni yetgirdi. İmdi dövni öldürgenimge inanmasañız, «İne, tasmañı» diyip, dövden algan tasmañını çıkarıp görsetdiler. Andan soñ Cemhur altı inisi birlen şahzadanıñ eden işine tähsin-u aperin galdılar. Elgaraz, bular yedi aga-ini erdiler.

Imam Muhammet birle sekiz boldular. Elkıssa, sekizleri cemg bolup, Imlakniñ ızından «Şahri-Kamus, kayda sen?» diyip gider erdiler. İmdi sözni Şah-ı Merdandan eşidiñler.

Emma ravılar andag rovayat kıldılar kim, ol gün Hezreti Imam Hasan Hüseyin ve Imam Muhammet bu üç gövheri-şebçırağ Hezret Alıdan rugsat alıp, avga gidip

erdiler «peyşin gelermiz» diyip. Nâgâh aradan yigrimi bâş gün ötdi. Bulardan hiç habar bolmadı. Andan soñ Hezret Alı bitakat-u biaram bolup, nâalaç ederin bilmey, yanıp bişip gızıl ot dek tuğaşıp: «Bularga vakıga ruy bergendir» diyip, zar-zar, çün ebri-novbahar yıglap, bir gazal okıdılar:

Yigrimi bâş gündür köñlüm hoş degil,
Sebâp nedir, meniñ oglum gelmedi?
Akar gözüm yaşı, bagrım daş degil,
Sebâp nedir, meniñ oglum gelmedi?

Gice-gündiz yokdur meniñ kararım,
Kimge aydıp yıglay bu arzı-halım,
Açılğanda solmagaydır bu gülüm,
Sebâp nedir, meniñ oglum gelmedi?

Yat illere gidip esir boldumı,
Gollarda çöllerde suvsuz galdımı,
Ya bolmasa oğlanlarım öldümi,
Sebâp nedir, meniñ oglum gelmedi?

Gice-gündiz gara ganda yıglaram,
«Oglum gelmey» diyip, yürek daglarım,
Agtarıp gitmäge özüm çaglarım,
Sebâp nedir, meniñ oglum gelmedi?

Şah-ı Merdan, gice-gündiz dat eder,
Bir hudanıñ senasını yat eder,
Hudanıñ emrige ne alaç eder,
Sebâp nedir, meniñ oglum gelmedi?

Elkissa, Şah-ı Merdan bu sözlerini tamam etgenden soñ, hudaý tagala köp-köp şükür edip oturup erdiler. Emma Patma Zâhra Imam Hasan ve Imam Hasan ve Imam Hüseyin için köp-köp bitakat bolup bir söz aydılar.

Men neyleyin dün'e malın-cıracın,
Candan ötgen meniñ canım bolmasa,
Özüñ asan kıl bu işiñ alacın,
Özüñden bir maña medet bolmasa.

Can-u tenim köyüp peryat eylesem,
Hudaga yalbarıp, yüz dat eylesem,
Dünyäniñ malımı hayrat eylesem,
Dünyäni neyleyin oglum bolmasa.

Ovval başda ene pendin almadı,
Bibi Patma zar yıgladı, gülmedi,
Sebäp nedir, meniñ oglum gelmedi,
Bu köñlümde meniñ aram bolmasa.

Elkissa, bibi Patma bul sözlerni tamam etgenden soñ, bibi Hanıpa biçäre ata-eneden ayrılıp, mısapırlıkda tapgan gözüniñ ağı-garası bir balası için yanıp-tutaşıp köyer erdi. Nalasıga ins-cıns yıglar ve yene daş bolsa, suv bolup akar erdi. Bul hem Hezret Alıga garap bir söz aydılar:

Ovval başda ata-enemden ayrıldım,
Görer gözüm yalguz balam gelmedi.
Garındaşım, il-günümden ayrıldım,
Bilimiñ kuvvatı canım gelmedi.

Atam yok, enem yok aña söyensem,
Agam yok, inim yok aña guvansam,
İlim yok, günümden yok aña begensem,
Begendiğim yalguz balam gelmedi.

Säher turup bir hudanı yat etsem,
Bu garıp könlümni näden şat etsem,
Mal-u mülküm barın men hayrat etsem,
Mähribanım, gül endamım gelmedi.

Hanıpa biçäre ne alaç etsin,
Ne iş bolganımı bir huda bilsin,
Hudayım yar bolup, yalguzım gelsin,
Görer gözüm, meniñ oglum gelmedi.

Emma Hezret Alı Şah-ı Merdan olarnıñ nalasıga takat kıla bilmey, Düldülniñ üstüğe münüp, beyeban sarıga yüz urdular. «Bularnıñ habarın kaydan tapar men» diyip, hayran-u serasına bolup yörür erdiler. Nägäh irakdan iki gara görüñdi, yağşı tafahhus kılıp garasalar, Imam Hasan ve Hüseyin gele turur. Elgaraz, bu ikileri gelip, Hezret Alıniñ aldıda gol govşurıp, tovazıg birle salam berdiler. Şah-ı Merdan alarnıñ peyşanalarından öpüp, köp novazış kılar erdiler. Andan soñ Imam Muhammetni sorap, bir söz aydılar:

Hoş gelipsiz iki canım, yene bir canım kanı?
Galdı kayda gelmeyip, derdimge dermanım kanı?

Sabr-u takat yok maña, bar-u yogun eylän beyan,
Hak ata kılğan söyüp, dövletli soltanım kanı?

Çıkmagan mahım enesi goynudan çıkdı yene,
Ruzıgärim tiredir, şemgı-şebistanım kanı?

Niçe bir yollarga bakdım, men çekip derdi pırak,
Gülşeni canım era bitgen gülüstanım kanı?

Şah-ı Merdan yıglap aydar, ber Muhammetden habar,
Totı tillik munısım, canım suhandanım kanı?

Elkıssa, Hezret Alı Şah-ı Merdan bu sözni aytgandan soñ bu iki şahzadayı-kövneyi zar-zar, çün ebri-novbahar yıglap, bolan vakalarını Şah-ı Merdanga bir-bir kılıp, gözi giryan-bagrı biryan bolup, bir söz aydılar:

Kıblagähim, ovval sözni sözläyin,
Muhammet sähraga barmalı boldı,
Medine deştinde güli-gülşende,
Zovkı tomaşalar görmeli boldı.

Mundan çıkdık zovkı-sapa oylayıp,
Rahşın sürüp, keyik-gulan kovlayıp,
Lälezar içinde gülüp- oynayıp,
Birniçe candarnı urmalı boldı.

Gähiler at çapıp, gähiler sürüp,
Gähiler bakarmız, gähiler durup,
Nägäh andan bardık bir yerge yörüp,
Yolumız üç yana barmalı boldı.

Üç yoluñ üstünde bir daş düzülgen,
Ol daşnıñ yüzüğe hatlar yazılğan,
Barsa-gelmez yolnuñ nagşı gazılğan,
Muhammet hem aña gitmeli boldı.

Hudanıñ hormatın araga salıp,
Muhammetden acap köñlümüz galıp,
Bilmedik ol yolda halı ne bolup,
Başımı ol yolda bermeli boldı.

Şahzadalar diyrler, ey kıblagähim,
Siz iki dünyäde puştı-penahım,
Muhammetni gabşırdık kadir allahım,
Sözümge girmeyin gitmeli boldı.

Elkıssa, şahzadalar bu sözlerni beyan kıldılar. Erse, Hezret Alıdan huş gitdi ve yene huşıga gelip, aydılar: «Va darıga, balamnı yüz-müñ belalarga goyup, özüniz gelipsizler» diyip, köp bitakat boldular. Andan soñ aydılar: «Ey cigergüvşelerim, bul sını, zınhar, Muhammetniñ enesige bildirmänler ve eger bildirseñizler özünü heläk kılar» diydiler.

Elgaraz, andan soñ üçleri özlerige geldiler. Nägäh Imam Muhammetniñ eneleri: «Balam kaçan gelir erken» diyip yolga bakıp oturıp erdiler. Nägäh Imam Hasan ve Imam Hüseyin bibi Patmanıñ iki oğlu yetip geldi. Garasalar, özünüñ oğlu Imam Muhammet yok. Hanıpa biçäre zar-zar yıglap, yüregige ot düşüp: «Mısapır yerlerde hoday bergen munısımdan ayrıldım» diyip bir söz aydılar. Gazalı-bibi Hanıpa:

Can bagımnıñ çıkıp güli-gülşeni,
Ol sahıpkıranım bardı gelmedi,
Canım övci, görer gözüm rövşeni,
Meniñ yalguz balam bardı gelmedi.

Patmanıñ gelipdir iki balası,
Muhammetni göre bilmez enesi,
Canım-ruhum, gözüm agı-garası,
Gırmızı enarım bardı gelmedi.

Körpe guzım meniñ gidip gısladı,
Pırakında zar-u giryan taşladı,
Pelek maña cepasını başladı,
Hazansız baharım bardı gelmedi.

Yıgılamay neyleyin gözyaşım sılıp,
Canım çıksa, kâşki gömülsem ölüp,
Patımanıñ iki balası gelip,
Meniñ bar-u yogum bardı gelmedi.

Yaş oğlanım, gitdin başıñnı alıp,
Ne geçdi, çöllere ahvalıñ galıp,
Ya duşman golıga tutuldıñ barıp,
Servi novnahalım bardı gelmedi.

Näge övrülmedim, balam, başıñdan,
Nerkesiñ üstüde galam-gaşından,
Merverit dek dökgen katra yaşıñdan,
Mısapır oğlanım bardı gelmeli.

Ah urup yıgılasam, köyüp galar men,
Ah urmasam, balam, niçik bolar men,
Hanıpa diyr, oğlum görmey öler men,
Bimanent gamhorum bardı gelmedi.

Elkıssa, Şah-ı Merdan bu sözni eşidip erdiler ve aydılar:

–Ey Hanıpa, köp yıgılamagıl. İnşalla tagala, oğluñ sag-salamat geler. Tahammıl kılğıl, hălâ ne vakıga bolupdır munça ah-u efgan edersen – diyip teselli berdiler. Hanıpa biçäre nâalaç bolup, ne dierin bilmey: «Eger bu kişiniñ sözlerin sındırsam, ası bolar men» diyip, hücreyi-hasıga girip, tehâret kılıp iki rekagat namaz okıp, nalayı-zar yıglap: «Ey hudaya, Muhammetni saña tabşırdım» diyip, bir gazal aytganları. Gazalı-bibi Hanıpa:

Barçanı yaratgan, keremli huday,
Muhammet balamnı saña tabşırdım,
Meñi pırakıñda eylediñ geday,
Servi-rovanımnı saña tabşırdım.

Gudrat birle halk eyledin älemni,
Eşit bu gün pıgan ile nalamnı,
Ter açılğan gunça kibi lälämni,
Bag-u bostanımnnı saña tabşırdım.

Höves kılıp, seyri-cahan eylegen,
Gül dek yüzün gözden nahan eylegen,
Mısapır yerlerge mekân eylegen,
Ruhı-rovanımnnı saña tabşırdım.

Saklasañ, hiç yerde yokdur belası,
Gargasañ, tapılmaz derdiñ dovası,
Balamdır gözümniñ agı-garası,
Dürri-yeganımnnı saña tabşırdım.

Özüñ kerem kılıp bergen mihmanım,
Köñül goygan dilim, can-u cahanım,
Ömrüm hoşvagtlığı, şad-u şadmanım,
Eziz mihmanımnnı saña tabşırdım.

Garıplık şährinde meniñ yoldaşım,
Yalguzlıkda golum tutar goldaşım,
Perzendim, kabılam, kovum-gardaşım,
Guzı-goçgarımnnı saña tabşırdım.

Pelekniñ goludav kıldım şikayat,
Yat eylärem seni istäp begayet,
Hanıpa diyr, oglum tutgul salamat,
Yusup nışanımnnı saña tabşırdım.

Elkıssa, Hanıpa biçäre bu sözni aygandan soñ, Hezret Alı Şah-ı Merdan anı eşidip, mübarek gözlerini yaşga doldurıp, sabır-takat kıla bilmey, şol gicäni bir nug birle ötgerip, namazı-bamdadını okıp, Imam Hasan ve Imam Hüseyin birle Imam

Muhammetni agtarıp, bu canebi-sähraga yüz urdular. Emma ol vagtda hılafatda Hezret Omar oturıp erdiler. Alar hem eşidip, oğlanların iberdiler ve yene munada kıldılar kim: «Ey, är yigitler, hudadan umıdınız bolsa, saparga hemrah boluñ!» diydiler. Erse, otuz müñ leşger cemg bolup, dag-daşnı basıp, barsa-gelmez yolga girip, «Be niyeti-ıımam Muhammet» diyip, rovana boldular. Birniçe gün yol yörüp, bir galgaga yetişdiler. Hezret Alı çerikden baş mübärizni çıkarıp: «Sizler barıñ gala etrapıga, şayet bir dil tutgay sizler» diydi. Erse, bu baş dilavar leşgerden cıda bolup, gala sarıga rovana boldular. Bir adam arkasıga bir meşik suv göterip bara turur. At salım, tutup aldılar. Anda soval kıldılar:

–Bu ne gala turur, patıçasıga kim diyrler ve yene ne habar bar, aygıl! – diydiler. Erse, kapır aydı:

–Bu şäherniñ adıga Kamus diyrler. Patıçasınıñ adıga Katran diyrler ve yene habar bersem, bu ölkäni Alı diygen ärniñ oğlu gelip muyeahhar kılıp erdi. Ahır näalaç bolup, garıb-u guraba, patışah-u geda hemme yalgandan musulman bolup, «şahzadanı şäherge eltip, zähri-helahil berip öldüremiz» diygen pikir bar erdi. Emma Şah-ı Merdan bu sözni eşidip:

–Cigergüvşäm-balamnı kapırlar zayıg kılmagan bolsa yağşı – diyip, köp yanıp, beglerge garap, bir söz aydılar Gazalı-Şah-ı Merdan bu turur:

Ulug-kıçık yıgılıp, sözümnı añañ,
Cemg bolup, barçañız geliñ beglerim!
Permanımnı tutup, gulakga diñläñ,
Bu galaga rovan boluñ beglerim!

Bedev atlar her tarapda çapılsın,
Nayza alıp bahadırlar topulsın,
Bir iş kılıñ, Muhammedim tapılsın,
Çar tarapdan gurşap alıñ beglerim!

Gılıç yalañ eyläp, giriñ meydana,
Doldurıñ älemni ah-u efgana,
Kapır ähli gelsin şul gün amana,
Ölkesini veyran kılıñ, beglerim!

Cövlan çekip meydan era silsile,
Kapırlarga düşsün ah bile nala,
Başın kesip eylän kelle minara,
Bidinlerge gıran salıñ beglerim!

Öldürmekden özge pişäni kılmañ,
Golga düşgenini tirik ibermäñ,
İman geltirgenge hergiz gatılmañ,
Muhammetden habar sorañ, beglerim!

Şah-ı Merdan aydar, dostum ölmesin,
Küffar ähli gaçar yerin bilmesin,
Yezitlerni gırıñ, biri galmasın,
Merdanalık birle çalıñ, beglerim!

Elkıssa, Hezret Şah-ı Merdan bu sözni aydılar: Erse, alamı-Muhammet Mustapanı berpa kıldılar. Kapırlar bu soltanetni görüp, her kaysı can vehmiden baş-başığa bolup, gaçıp patışah Katranın aldığa barıp, arz kıldılar kim:

–Ey şahı-älem, acal mübärek bolsun, bir bölek leşger gelip, galganıñ etrapığa düşüpdür. Alarnıñ zarbığa dag-daş takat kılma. Sen bu olturişda galganı goldan berer sen – diydiler. Patışah aydı:

–Andag bolsa, dervezelerni gömdürüñ, tirendazlarını üstüğe çıkarıp goyagörüñler – diydi. Andan soñ dervezelerni gömdürüp, tirendazlarını çıkarıp goydular. İmdi Hezret Alıdan söz eşidiñ. Hezret Şah-ı Merdan İmam Hasan ve İmam Hüseyin ikevlerige garap, aydılar: «Sizler gala tarapdan habar alıñlar» diydiler. Emma şahzadalar ahtarıp yörüp erdiler. Nägäh deşt-beyebandan bir gerd peyda boldı, nägäh içinden sekiz adam peyda boldı. Biri İmam Muhammet erdiler ve yene yedisi Cemhurnıñ aga-inileri erdi. İmlak kapır sandıknı Zeynel Arap birle alıp gitgenden soñ, anıñ ızından geler erdiler. Nägäh uzakdan iki nur peyda boldı. İmlak Muhammet aydılar: «Ey, Cemhur, şol görüngen iki nur – iki agam turur. Birevniñ atları İmam Hasan ve yene birevniñ atları İmam Hüseyin» diyip, agalarnıñ boylarığa guvanıp bir söz aydılar. Gör-bak näme diyr:

Geledir, eşitgil, Cemhur, meniñ mahparalarım,
Agtarıp, yola düşüp, gam bile gamhorlarım,
«Vay inim!» diyip meni yat eyledi biçarelerim,
Bir eneden doguşgan goşmayı-gülsaralarım,
Geldi şahzadayı-kövneyin, cigerparalarım.

Neyleyin, barça işim boldı takdırı-huda,
Sövdüğim meniñ merhem-canımnı kıldı cıda,
Uşbu gorgan sarıdan çıkdı yene iki gara,
Yüzüde nuri-takı, şugla urar suyu-sema,
Geldi şahzadayı-kövneyin, cigerparalarım.

Aydı şahzada bu sözni, bu köñül şadı bilen,
Oynadı, düşdi bu külpetge perizadı bilen,
Işkımız yakdı pelek bih ile binyadı bilen,
Yüz şükür, bu inisin yene görer yalı bilen,
Geldi şahzadayı-kövneyin, cigerparalarım.

Elkıssa, şahzada bu sözlerni aydıp bolgandan soñ, zor berip yörüberdiler. Agalarığa yetişdiler. Şahzadayı Imam Hasan ve Imam Hüseyin hem inilerini tanıp, atdan özlerin yere taşlap, görüşdiler. Andan soñ hemme cemg bolup Hezret Alı Şah-ı Merdaniñ hizmetlarığa rovana boldular. Elkıssa, Imam Hasan ve Imam Hüseyin çüsti-çäbük atlarığa münüp, atalarının yanlarığa barıp, arz kıldılar: «Ey pederi-mähriban, söyüncimizni beriñ, imam inimizi tapdı» diydiler. Andan soñ Şah-ı Merdan biğtıyar bolup, hoşvagt bolup, zar-zar yıglap, «Kaydan tapıldı balam» diyip, bir söz aydılar. Gazalı-Şah-ı Merdan bu turur:

Meniñ Muhammedim kaydan tapıldı,
Körpe guzım aman-esen barmu ken?
Gözüm yaşı çar tarapa saçıldı.
Görer gözüm aman-esen barmu ken?

Takdırı-hudadan nesibin gören,
Çöllerde, köllerde mısapır bolan,
Sözlegende ölüklere can beren,
Şeker sözlüm aman-esen barmu ken?

Hudanıñ söygüli eziz mihmanı,
Ömrümniñ hoşluğu, dayım dövranı,
Könlümniñ aramı, cismimniñ canı,
Rızkı-ruzum aman-esen barmu ken?

Köñül berip, bir dilbere yar olan,
Cıda bolup, garıplıkda har olan,
Pırakında munça bela, zar olan,
Cigerparam aman-esen barmu ken?

Şah-ı Merdan aydı sözler sözümi,
Kaçan geler, görsem canım guzımı,
Görsem, ayagıga sürtsem yüzümü,
Uçgan bazım aman-esen barmu ken?

Elkıssa, Şah-ı Merdan bu sözni aydılar. Erse, «Cigerparam, balam kaysı tarapdan geler erken?» diyip turur erdiler. Şahzada yakın gelip, özlerin atdan taşlap, ekelerniñ aldığa düşüp, yörüp geldiler. Erse, imam atalarığa garap, zar-zar yıglap yüvürdiler. Emma Şah-ı Merdan hem: «Vah, balam, kaydan çıkdıñ?» diyip, salam berip gucaklaşıp görüşdiler, huşudan gitdiler. Zamandan soñ huşığa gelip, birbirinden arzı-hal soraşdılar, Hezret Alı sordular: «Balam, başıña ne işler, düşdi, beyan kılığıl» diydiler. Erse, Imam Muhammet başdan ötgen vakaların bir-bir beyan kıldı. Andan soñ Cemhur inileri birle gelip, Hezret Alı birle görüşdiler. Musulman bolganın bir-bir kıldılar. Andan soñ gün batdı. Şah-ı Merdan meclis gurup olturdılar. Näge tagamlar getirip, noşı-can kılıp olturdılar ve liken, şahzadayı Muhammet ah urar erdiler. Her ah urganda agzıdan ot saçılar erdi ve yene şirigana dek bolup, çar tarapa garar erdiler. Munı görüp Şah-ı Merdanniñ bogazlarıdan tagam ötmez erdiler: «Va-darığa,

cigergüvşe balamga bir vakıga ruy berip turur» diyip, Imam Muhammetge garap:
«Ey balam, ne derdiñ bolsa, maña aygıl» diyip, bir söz aydılar:

Ne üçin hassa sen köñlüñ mukaddar,
Sözle, novcuvanım halıñ ne boldı?
Bir elem yetipdir saña mukarrar,
Halı perişanım, saña ne boldı?

Şişe dek sınikdır nâzik nahalıñ,
Açılmaz gunça dek gül dek cemalıñ,
Hasret bile tapdım ızlap vısalıñ,
Aruvlı-armanım, saña ne boldı?

Gözleriñ läle dek dolupdır gana,
Pelekniñ cebrinden geldiñ amana,
Hatırıñ gunçasın salıp hazana,
Täze gülüstanım, saña ne boldı?

Boynuñ burup, köñlüñ melul eder sen,
Nâz uykıga humar-humar gider sen,
Gam iymegil, mıradıña yeter sen,
Täze novbaharım, saña ne boldı?

Alı aydar, gulak salgıl sözüme,
Başıñı götergil, bakgil yüzüme,
Cahan sensiz görünmeydir gözüme,
Keremli soltanım, saña ne boldı?

Elkıssa, Şah-ı Merdan bu sözni ayganlarıdan soñ, Imam Muhammet biçäre köñülleri dolup, aydayın diyse, atalarından şerim kıla turur. Eger aytmayın diyseler, köñülleri bikarar erdiler. Ahır aydılar: «Ey, pederi-buzurgvar, men aydayın, siz gulak salıñ» diyip, zar-zar, çün ebri-novbahar yıglap, yarınıñ vaspın aydıp, bir söz aydılar.

Ne sebäpdeñ meniñ köñlüm açılsın,
Sövdüğim aldıldım, tapa bilmedim,
Gamgın günde nädip şerap içilsin,
Sövdüğim aldıldım, tapa bilmedim.

Cemhurnıñ siñlisi anıñ ilinden,
Perizat sıpatlı, beşer hilinden,
Bir zaman dınmadı köñlüm gamından,
Sövdüğim aldıldım, tapa bilmedim.

Anı tabşıldılar maña getirip,
Gapıl galdım yarım bile oturıp,
Pelek cepasını maña inderip,
Sövdüğim aldıldım, tapa bilmedim.

Golumdan nägehan döv alıp gaçdı,
Döv bilen söveşmek yâdıma düşdi,
Maña beyle müşgil işler ulaşdı,
Sövdüğim aldıldım, tapa bilmedim.

Dövni barıp çah içinde öldürdim,
Yarım alıp, baz elimden aldıldım,
Gızıl yüzüm şol sebäpden soldurdım,
Sövdüğim aldıldım, tapa bilmedim.

Imlak atgıl bir kapırı-bigäne,
Menin birle hemrah bardı şol yana,
Sandık birle yarım kıldı rovana,
Sövdüğim aldıldım, tapa bilmedim.

Çah içinde mähnet çekdim begayet,
Çahdan çıkdım, çölden çekdim zelalat,
Şahzada diyir, sizni gördüm salamat,
Sövdüğim aldırdım, tapa bilmedim.

Elkıssa, şahzada bu sözni aydılar. Erse, Şah-ı Merdan aydılar:

–Ey, merhemi – canım, balam, yarımını kim alıp gidipdir? Imam Muhammet aydılar:

–Ey, pederi-mährıban, yarımını ovval dövsepit alıp gidip erdi. Imlak diygen kapır birle barıp, dövniñ guyısığa tenha girdim. Dövni öldürdim, Zeynel Arapnı bir sandıkğa salgan eken. Sandıkni kementniñ ucığa bağlap, Imlakğa ıyarat kıldım, «dart» diyip. Imlak dartıp aldı. Imlak diygen näumıt sandık birlen gızını alıp bidir gaçdı. Bir zaman garap durdum. Kement gaydıp gelmedi. Andan soñ hudaga mınacat kıldım. Diydim: «Päk-ä, perverdigär, bu çahnıñ içinde ata-ene, hış-tebarımını görmey öler boldum» diydim. Nägäh gözümni uykı örtti ve uykımızda resulı-huda babamızdan ıyarat tapıp, sisginip oygandım. Garasam, kement gelip başıma degip turur. Kementni tutup, sıçrap çahdan çıkdım. Garasam, atım dört ayaknı bir kılıp, kementni basıp durgan erken. Andan soñ atımni münüp gelir erdim. Cemhur inileri birle meni istäp barur erken. Aldımğa uçradı. Meniñ yarımını sorsañız şularnıñ siñlisi turur. Andan soñ bular birle goşulıp gelir erdik. Irakdan iki nur peyda boldı. Gelip görsek, iki nur – iki agam erken. Andan soñ huday tagala sizlerniñ didarıñızga gözüm düşürdi. Ey, pederi buzurgvar, imdi söz pähimge yetişseñiz Imlak yarımını şol galgaga geltirdi – diyip, zar-zar yıgladı. Erse, Hezret Alı bu sözlerni eşidip, aydı:

–Ey, balam, yarım için gam iymegil, enşaalla, atañ sag bolsa, getirer – diyip, dergazap bolup çıkıp, şahri Kamusga garap gidiberdiler. Emma Mälik Acdarga emir kıldılar: «Sen leşgerniñ halıdan biz gelginçä habardar bol!» diyip, özleri galaga yöriş kıldılar. Hendekge yetip, «İsmi-agzam» okıp, hendekden ötüp, dervezäge yetdiler. Görseler, barı kapırlar habardar bolup oturıp turur. Emma Şah-ı Merdan bir gısım toprakğa dem salıp, kapırlar tarapğa saçdılar. Andan soñ dervezeden içgeri girdiler. Hiç kim Alını görmediler. Elkıssa, Şah-ı Merdan barçanı görer erdiler. Emma Şiri-

huda köp caylarını gıdırdılar, asla gızdan eser tapmadılar ve yene bir çadırğa bardılar, görseler, cemg kapır hoşvagt bolup olturar ve yene içgeride bir hücre bar. Zeynel Arap biçäre şol hücrede turur. Şiri-huda aydılar: «Ovval bu gızını ımtıhan kılıp göreyin, imamga köñli barmı ya yokmı» – diyip, hücräniñ bir küncünde durdular. Şol vagt Zeynel Arap gözünde yaş, bagrında daş şikeste hal bolup, zar-zar yıglap, öz nepesini melamat kılıp, bir söz aydı. Gazalı-Zeynel Arap biçäre bu turur:

Barçanıñ soltanı, şalarıñ şahı,
Dergähiñden meni näumıt etme!
Gözüm yaşı-magşar günü güvähi,
Dergähinden meni näumıt etme!

Kapırlarıñ cezasıdır ülpetim,
Gün-günden zıyada bolar külpetim,
Mundan yaman kılma meniñ kısmatım,
Dergähiñden meni näumıt etme!

Şepagat Alıdan ger maña bolsa,
Oglı Muhammetni ol istäp gelse,
Nazar kılıp meniñ halımnı sorsa,
Dergähinden meni näumıt etme!

Bagımnıñ şumlığı urdı canıma,
Gözüm piyala dek doldı ganıma,
Muhammedim sorap gelse yanıma,
Dergähiñden meni näumıt etme!

Muştıper-eciz men, yok mende çäre,
Pelek sergerdan kıldı meni avara,
Sıgındım zatiña men bagtıgara,
Dergähiñden meni näumıt etme!

Başıma düşüpdür melamat daşı,
Pelek berer maña avudan aşı,
Zeynel Arap, akıp gözünüñ yaşı,
Dergähinden meni näumıt etme!

Elkıssa, Zeynel Arapcan bu sözlerni tamam etgenden soñ, Hezret Alı bildiler kim, Imam Muhammetge hakikat ıhlası bar erken, yene bir zaman tovgıf edip durdular. Emma şol vagt Imlak diygen näumıt asabayı-dehdehi birlen gelip, Zeynel Arapcanga gol urar boldı. Ol vagt Zeynel Arap biçäre Imlak kapırınıñ acabayı-dehdehi birlen gelgenlerin bilip, näalaç ederin bilmedi. Andan soñ Zeynel Arap biçäre Hezret Alınıñ gelip durganlarından habarları yok erdi. Asmanga bakıp hudaı tagalanı nala kılıp, aydılar: «Päk-ä, perverdigär-ä, bir tikenı bendäñe rova görmezsen, sen şul zaman meniñ yanıma Hezret Alını yetirgil, ya bolmasa meniñ canımını algıl» diyip, zar-zar yıglap, Zeynel Arap bir söz diydi.

Ol Alı Şah-ı Merdan gelse erdi kâşki,
Düşgenim kapır golıga bilse erdi kâşki.

Ähli kapır tohmunu dünyäde gurutmak üçin,
Zülpükär atgıl gılıcın çalsa erdi kâşki.

Sanı yok kapırlar içre bendi-zından olduğım,
İbni Haydar ol Muhammet görse erdi kâşki.

Neyleyin, Imlak melgun destres eylär maña,
Razıdır men tañrı canım alsa erdi kâşki.

Bu şirin canımını gurban eylär erdim üşbu gün,
Yarı-canım, mähribanım bolsa erdi kâşki.

Oysalar iki gözüm, Imlaknı kılmaz men kabul,
Para-para eyleban, öldürse erdi kâşki.

Hormatından Mustapanıñ eylegil gamdan halas,
Ya ki ol Zeynel Arapcan ölse erdi kâşki.

Elkıssa, Zeynel Arap biçäre bu sözlerni tamam etgenden soñ Imlak kapırğa aydı: «Ey, Imlak, dek durgul. Huday tagala hâzir-u nasırdır» diydi. Ol vagt Imlak diygen näümit Zeynel Arapnıñ bu sözlerige bakmay, kâmi-dil hasıl kılar boldı. Şol vagt Zeynel Arap biçäre yene huday tagalaga mınacat kılıp, aydılar kim: «Päk-ä perverdığär-ä, şul vagtlar meniñ canımnı algıl ya bolmasa Hezret Alını yetirgil» diyip, zar-zar, çün ebri-novbahar yıglap, gazal okıdılar. Gazalı-Zeynel Arap:

Meniñ bu halımdan habar almaga,
Hezret Alı gelermikän, hudayım?
Kapırlar başıga sövda salmaga,
Hezret Alı gelermikän, hudayım?

Söver oğlu galdı çahıñ düybünde,
Men bir garıp, kapırlarıñ golunda,
«Alla» diyip, can bersem diniñ yolunda,
Hezret Alı gelermikän, hudayım?

Bihıştniñ içinde açılğan güli,
Ol gülnüñ ışkında sayrar bilbili,
Hezreti-Alınıñ ol söver oğlu,
Ol hem munda gelermikä, hudayım?

Elkıssa, Zeynel Arap biçäre bu sözlerni tamam etgenden soñ, Imlak diygen kapır Zeynel Arapğa garap, aydılar:

–Ey Zeynel Arap, eger Hezret Alı guş bolsa hem, bu canlarga gele bilmez – diydi ve yene ol kapır Zeynel Arapğa zorluk kılar boldı. Şol vagt Hezret Alı Şah-ı Merdan aydılar:

–Hay-hay kapır, goluñnı dartgıl – diyip, hemle kıldılar. Anda ol Imlak kapır hayran-serasıma bolup, huşı başından uçup gitdi.

Elkıssa, Şah-ı Merdan barıp, İmlaknıñ iki golunı arkasığa bağlap ve yene Zeynel Arapnıñ bir goludan tutup, haymadan çıkıp, leşgere alıp geldiler. Hiç kim bilmey galdı.

İmdi bul taraptan bir söz eşidiñ. Oşol vagt Mälik Acdar birle şahzadalar leşgerniñ etrapın aylanıp görer erdiler. Nägäh bir kapırnı tutup alıp geldiler. Ol kapırdan habar sordular. Ol kapır aydı: «Bu gün üç gün boldı, İmlak Cemhurnıñ sinlisini ordaga alıp getirip, toy-tomaşa kılıp, mırat hâsıl kıldı» diyip aydı. Emma şahzada Muhammet Hanapıya bul sözni eşidip, takat kıla bilmey, kasam yat kıldılar kim, «Şol kapırnıñ şährini veyran kılıp, adamlarını katlı-aam kılmasam, men Muhammet min şiri cepbardan bolmagan bolayın – diyip – Mekke ülkesinde dubara gadam goymagay men» diyip, bir gazal aydılar:

Niçik merdanalık meniñ adıma,
Yar yolunda rahşım cövlan etmesem,
Ar ile namısdır asıl zatıma,
Kapırlar tohmunu veyran etmesem.

Ol İmlak kapırnı tutup, öldürüñ,
Agzalarını bedeninden üzdürüp,
İstihanıp otga salıp, köydürüp,
Arman galar, yerge yegsan etmesem.

Barıp tapıp ol kapırnıñ mekânın,
Dem algınça bermey anıñ amanın,
Ne müşgildir bu gün, dem-u dövraniñ,
Barıp aña ahırzaman etmesem.

Bolmaz meniñ dirikligim cahanda,
Ger tutmasa haknıñ özi amanda,
Melamat ederler uşbu zamanda,
Ol kapırnı barıp gıran etmesem.

Şahzada diyir, görsem güzer etmenem,
Ölsem-galsam şunda mazar etmenem,
Takatım yok aram-karar etmenem,
Barıp kelle minhar nişan etmesem.

Elkıssa, Şahzada yanıp, tutaşıp, bir kararda durmay, kasam yat edip, ataları gelinçä hem durmay: «Barıp İmlaknı öldürüp, galasını veyran kılıp gelmese bolmaz» diyip, mest ner dek kükräp, galga tarapga rovana boldular. İmam galga tarapıga gele dursun. İmdi sözni bul tarapdan eşidiñ.

Elgaraz, Katranıñ bir inisi bar erdi. Bir galgada patışah erdi. Anıñ adıga Tehrak diyir erdiler. Yetmiş müñ leşgeri bar erdi. Her kayısı müñ adamga barabar erdi. Emma Hezret Alı bariya Katranıñ galgasını gabagandan soñ, şol inisige habar kılıp erdi: «Üstümge Medineniñ Alısı gelip turur, galgamı gabap turur. Leşgeri birle gelip, maña medet bersin ve eger medet bermese, meniñ halım harap turur» diyip ilçi iberdi. Emma Tehrak kapır agasıdan gelgen ilçini görüp, leşgerge car urdurıp, barça leşgerni cemg kılıp, yetmiş müñ leşger birle agasıga kömek bermekçi bolup, şähri-Kamusga garap geler erdi. Emma imam biçäre galga tarapına barar erdiler. Nägäh akılları zayıp bolup, yol adaşıp barar erdiler. Nägäh Tehrak kapır leşger birle galgaga yakın gelip erdi. Beyekbar imam biçäre şol yetmiş müñ betmezhebge yolukdılar. Nägäh Tehraknıñ nazarı imamga düşdi. Gördi kim, bir oğlan turur, on dört gicelik ay dek, yüzleriniñ nurı älemge bark urar. Munı görüp bir bahadırga aydı: «Ey, bahadır, şol durgan beçcañı öldürmey, tirik tutup aldımga alıp gelgil, meclisde sakıgärlıkge yağşı» diyip emir kıldı. Erse, bahadır: «Acap bolar» diyip, atıga münüp, imamnıñ yanına barıp, aydı:

–Ey, beçce, kaydan gelip ve kayda barar sen, adıñ kimdir? Beyan kıl. Yok erse, binam-nişan gider sen – diydi. Anda imam aydılar:

–Ey, bahadır, ovval sen beyan kıl, kayda barar sizler? – Anda kapır aydı: Bu leşger Tehrak diygen patışanıñ leşgeri turur, patışah sizni «Munda gelsin» diyip, meni iberdi. Elkıssa, imam yaraglarını derber kılıp, atına münüp, patışanıñ yanına barıp, patışah tarapga garap: «Ey, katdı-kamatı belent, sen bularnıñ içinde ıgtıbarlı görner sen, bul leşgerniñ patışasımu sen, ya bolmasa serkerdesimu sen? Saña yol

bolsun. Sizler goşun birlen kayda barar siz? – diyip, bir söz aydılar. Gazalı-Imam Muhammet:

Sansız goşun bilen saña,
Yol bolsun, kayda, kayda barar sen?
Gicede yolugıp maña,
Yol bolsun, kayda barar sen?

Gurup dag bile çölni,
Gagşadıp cezire-kölni,
Men dek adaşıp yolni,
Yol bolsun, kayda barar sen?

Adıñni aygıl, bileyin,
Köñlüm gubarın alayın,
Aña layık iş kılayın,
Yol bolsun, kayda barar sen?

Birmidir asla hudayıñ,
Kimdir seniñ köñül hahıñ,
Kaydadır menzil-u cayıñ,
Yol bolsun, kayda barar sen?

Muhammet diyir, şahzada men,
Bir dilberge dildada men,
Aslım sorsan, azada men,
Yol bolsun, kayda barar sen?

Elkıssa, Tehrak kapır ııamdan bu sözni eşidip, köñlüge gelip, aydı: «Elhezer-elhezer, meniñ aldım da bir-tenha özi yetmiş müñ bahadırdan hovatır kılmay, bu sözni aytadır. Meger bolsa, Alınıñ ogludır, munuñ gözünüñ odunu özüm almasam bolmaz». Dergazap bolup, aydı:

–Ey, beçce-yi nadan, herdemhıyal sen. Meniñ adımnı sorap, ne kılar sen? Meniñ adımgı Tehrak diyerler. Heniz meniñ kuvvatım bar-u yogunı eşitmediñmi – diyip, şahzadaga hemle kıldı.

Emma şahzadanıñ gulagıga Imlak diygen ses geldi. Şahzada Imlak hıyal kılıp: «Men seni talap edip gelip erdim» diyip, gılıcın gulapıdan sogrup, Tehrak kapırğa hemle kıldılar. Tehrak lağın takat kıla olmay, ızıga garap, yolunı bilmey, «Ne bela erdi» diyip bidir gaçdı. Elkıssa, şahzada yolbars dek ah urup, gıra başladılar, mısalı goyun erdi – böri darıdı, geçgu erdi – yut darıdı, gamış erdi – ot darıdı, göyâ guş erdi – bürgüt darıdı. Liken, kapırlarıñ başıga gara gün saldılar. Kapırlar ne alaç kıların bilmediler. Emma şahzada kapırlarıñ gırıp yörer erdiler. Her kapırnıñ başını alganda hudaga hamt, Resulı-hudaga salavat iberdiler. Velemma, yarım ağşam bolup erdi, kapırlarıñ içige bir şuruş peyda boldı. Barça kapır baş-başıga boldular. Andan soñ her kaysısı bir tarapga gaçdılar. Şahzada bul yetmiş müñ kapırnı gırıp tükeder vagt erdi. Nâgâh Tehrak kapırnıñ keyniden otsuz müñ leşger yetişdi. Gelgen kapırlar şahzadanı oka tutdular. Şahzada biçäre yetmiş yerlerinden cerahatdar boldı. Emma şahzadanıñ yürekleri geş bolup, cerahatları ziyada bolup, özlerini bir güvşäge aldılar. Andan soñ endişe kıldılar, aydılar: «Bu leşger Imlaknıñ leşgeri bolsa, niçik yarım bularıñ arasında yok? Ne yerlerde galgandır?» diyip, zar-zar yıglap, yarını istâp bir söz aydılar:

Men giriftarı bela men, yar, sensiz neyleyin,
Boldı bu gül dek tenim efgar sensiz neyleyin,
Deşti-guribat içre galdım har sensiz neyleyin,
Tapdı canım uşbu gün azar, sensiz neyleyin,
Yar, sensiz neyleyin, dildar, sensiz neyleyin.

Kayda sen, bilmen seniñ halıñnı, ey canana sen,
Şemig dek köñlüm dürli-dürli yana sen,
Uşbu kapırlar birlen bolduñmı, yar, hemhana sen,
Saldıñ, ey dilber, meni bu derdi bidermana sen,
Yar, sensiz neyleyin, dildar, sensiz neyleyin.

Uçradım yüz mün bela-mähnetge men, bagtı gara,
Hiç kişi yok başım üzre tutar matamsara,
Vay, bilmezler meniñ halımnı hış-u akraba,
Yardan boldum cıda, galdım belada mübtela
Yar, sensiz neyleyin, dildar, sensiz neyleyin.

Kim barıp aydar meniñ halı-perişanım saña,
Barsa aydarmu saba bu ah-u efganım saña,
Telmirip, eşkim döküp, çäki giribanım saña,
Kaysı gün bolgay – goşulgay dertlik canım saña,
Yar, sensiz neyleyin, dildar, sensiz neyleyin.

Sınayı-çäk, bagrı büryan para men, sen yar için,
Beyle sergerdan bolup, avara men, sen yar için,
Şerri-duşmanlar bilen sed para men, sen yar için,
Ger özüm şahzada men, biçäre men, sen yar için,
Yar, sensiz neyleyin, dildar, sensiz neyleyin.

Elkıssa, şahzada bu sözni aydıp, atınıñ yalını gucaklap, can-dil birle atını öz tövrige iberdiler. Gılıçları birle gamçıları gollarıdan yerge düşdi. Emma at canaver imamnıñ bihal bolganın bilip-görüp, şahzadanı kapırlar arasından ayırıp, alıp çıkıp, yolga rovana boldı. Elkıssa, at canaver şol gidişden gicesi birlen yürüp, birniçe menzillerni tey kılıp, bir deryanıñ yakasıga alıp bardı. At canaver zıyada teşne bolup erdi. Suv içmek için deryaga girer boldı. Şahzada biçäre atınıñ üstünden deryanıñ gıragıga düşdi. At deryaga girip, suvnı içip, gaydıp gelip imamnıñ başlarınıñ ucunda, gözden yaş akdırıp yıglap durdı. İmdi şahzada hudanıñ takdırı birle biraz bihuş bolup yatsınlar. Atları üstünde yıglap dursunlar. İmdi sözni başga tarapdan aydalıñ.

Emma ravılar andag rovayat kırlar kim, şol mähellede bir řähri-azım bar erdi. Adıga Zingar diyer erdiler. Patıřasınıñ adıga Anka diyrler. Özi zıyada Mübäriz pählivan erdi. Arapda ve Acamda aña barabar kişi yok erdi ve yene özi yedi ıklımnıñ patıřahlarınıñ uluğı erdi. Velemma, Ankanıñ bir gızı bar erdi, zıyada sahipcemal, şuglayı-cemalıdan hurşıdı-taban tire bolar erdi ve gülüstani cahan yüzünüñ eksiden

hıra bolar erdi, hoş elhan bilbiller çah-çah urar erdi. Totı-biçäreler anıñ yarlığı bile üyi kılıp, bihal bolar erdi ve gülzarı-cahan içre cemg canavarlar her kaysısı öz dilleri birle yüz müñ elvan söz aydar erdi ve bişäniñ dal daragtları aña paymal bolar erdi ve yene mahbubıl-gulub içre müşteri sagadat, hoşvagt, kadd-u kamat ve şurı-kıyamat ve kaddı-mövzun ve gözleri meftun, aşıkı-cigerhun andag yaradıp turur kim, kirpigi peykam, lebleri handan ve ol apatı-can, piste dahan, inçe miyan, gül yüzli, şirin sözli erdi. Emma ol gızniñ adıga Tugra diyrler. Şol gızniñ bir çarbağı bar erdi. Deryanıñ lebinde erdi. Emma günlerde bir gün Tugra peri yanığa kırk kenizekni alıp, şikâr kılıp, tazıları birle gülan-keyik avlap gelir erdi. Nägäh, Tugra periniñ gözi bir ata düşdi. Aydı kim: «Eya toba, bu ne at boldı?» diyip, atlarını sürüp gelip garasalar, bir yigit mısalı on dört gicelik ay dek bolup, yatıp turur. Tamam agzaları ganga boyalgan. At canavar gözünden katra-katra yaş akızıp, şol yigitniñ başucunda yıglap turur. Emma Tugra bu sırnı görüp, kenizeklerine garap, gülni görgen bilbil dek sayrap bir söz aydılar. Gazalı-Tugra:

Görüñler, ey, yaranlar, hubnazar birle ne candır bul,
Bu surat munda bar, elbetde, bir şahı-cahandır bul.

Adaşıp, gam çekip yörgeñ, muşakgatlarnı köp görgen,
Bu yalguzlıkda mahzundur, acap Yusup nişandır bul.

Gızıl gan birle gülgündür, iki şehlası pür hundur,
Ey siz, şahadayı-älem, neden agzası gandır bul?

Kişi ahvalıdan ägäh imes, bilmez munı kimdir,
Ve ya şahzadayıdandır, tarapsız pählivandır bul.

Diydi Tugra, kenizi bolmaga köñlümde sıdkım bar,
Eger bolsa, Alınıñ nesliden bir pählivandır bul.

Elkıssa, Tugra bu sözni aydıp, şahzada muhabbet getirip, atdan düşüp şahzadanın baş ucuga barıp, gılıçnı gulapından çıkarıp, şahzadanın agzığa tutdı. Gılıç gubar aldı. Andan soñ bildi kim, canı bar erken. Andan soñ Tugra öz dövlethanasıga mınasıp

görüp, zerreyi-azar bermey, şol sagatda biraz aş bişirip, şahzadanıñ agzığa tutdular. Şahzada biçäre kem-kemden biraz noşı-can kıldılar. Elkıssa, Imam Muhammet andak özlerige geldiler. Andan soñ gözlerin açdılar, görseler, degrelerinde bir gız oturıp turur. Yanında kırk kenizi bar. Şahzadaga garap, tomaşa kılıp oturıp tururlar. Şahzada bularnı görüp, hayran bolup aydılar: «Päk-ä, perverdigär-ä, yene niçik belalarga galdım?»diyip, hudaga şükür kılıp, başın aşak salıp oturıp erdiler. Emma Tugra peri golıga sazın alıp: «Ey, yağşı yigit, gamgın bolma, hoşvagt bolgul!» diyip, şahzadaga garap, bir söz aydı:

Gel, sözleşgil, novcuvanım,
Husnunnı sapalı gördüm.
Ne halıñ bar, cana-canım,
Men seni vepalı gördüm.

Seniñ dek bolmaz adamzat,
Ya melek sen, ya perizat,
Beşer hem bolsañ aslıñ zat,
Gızdan hem ıbalı gördüm.

Yüzüñ gül, kaddıñ nahaldır,
Lebleriñ abı-zülaldır,
Aytgıl, saña bu ne haldır,
Munça hem cepalı gördüm.

Sen kibi bolmaz näzenin,
Gel bize bolgul hemneşin,
Laglı-lebiñ candan şirin,
Candan hem mazalı gördüm.

Tugra diyr, hayâdan geçip,
Öz golumdan şerap içip,
Sözlegil agzıñnı açıp,
Bilbil dey novalı gördüm.

Elkıssa, şahzada Tuğradan bu sözni eşidip aydılar: «Ey perizat, men näbelent men, mundag caylarını görgeñ emes men. İmdi ovval sizler halıñızını beyan kılıñ, andan soñ biz biçäre hem beyan kılalı» diyip aydılar. Tuğra: «Acap bolur» – diyip, gollarıga sazın alıp, şahzadaga garap, öz ilinden habar berip, bir söz aydılar:

Gulak salıp eşit, ayday sözüمنى,
Bu iliniñ hiç kimden amanı bolmaz.
Ankadır soltanı, men anıñ gızı,
Menden başga arzu-armanı bolmaz.

Şähri-Zingar diyrler, bir acap caydır,
Meñ için salıngan türpe saraydır,
Adım Tuğra, husnum bir dolan aydır,
Elbetde, sözüمنىñ yalğanı bolmaz.

Atam duşmanlarıñ başına yeter,
Hayâ kılma, başıñ dızımdan göter,
Ganımatdır dövrän, bir zaman öter,
Bir kararda duğran zamanı bolmaz.

Aga-iniñ, iliniñ-günüñ barmıdır,
Köñül bergen şirin diliñ barmıdır,
Meniñ dek açılğan gülüñ barmıdır,
Bir golda goşa gül zıyanı bolmaz.

Tuğra aydar, sözüüm meniñ pähm eyle,
Meniñ ah-u pığanımdan vehm eyle,
Bir keniz men kabul kılıp, rehm eyle,
Mundan artık sözüñ beyanı bolmaz.

Elkissa, Tugra bu sözni aygandan soñ, Imam Muhammet aydılar: «Ey, berhudaya, özüñ abraý bergeý sen. Bularnıñ köñlüge rehm salgay sen» – diyip, zar-zar yıglap, köñli gamda, canı sütemde bir söz aydı:

Tugra, sözüñ eşit, aydayın başdan,
Sähranıñ hövesi başıma düşdi,
Bir nişana tapdım altın-kumaşdan,
Bu ışkıñ belası başıma düşdi.

Bahadırlık dagvasını kıldardım,
Her ülkede niçe sagat durardım,
Nägehandan iller gezip yörerdim,
Bir cahan sovdası başıma düşdi.

Duşmanlarım zerer saldı canıma,
Tenha galdım, kişi gelmez yanıma,
Rahşım boyap beyle gülgün ganıma,
Dünyäniñ cepası başıma düşdi.

İki agam – mahı-enver diyerler,
Atam adın sorsañ Haydar diyerler,
Medine şehrinde server diyerler,
Garıplık sovdası başıma düşdi.

Meniñ adım Muhammetdir eşitgil,
Yagşı añlap, algıl, gulakga tutgul,
Bu meniñ derdimniñ dovasın etgil,
Şum bagtım garası başıma düşdi.

Elkissa, melike Tugra bu sözni eşidip, şahzadaga garap, bir söz diyeni bu turur:

Derdine derman bolayın,
Goygul, şahzada, gel imdi,
Her ne derdiñ men alayın,
Yıglama oynap gül imdi.

Rastıñnı sözlegil, kanı,
Gurbanıñ bolayın seni,
Keniz et özüñe meni,
Gulakga pendim al imdi.

Yâdından çıkargıl yarıñ,
Meni köp kılmagıl zarıñ,
Her ne kılsañ ıgtıyarıñ,
Her niçik bolsañ bol imdi.

Pelekge çekmegil ahın,
Yar ekendir köñülhahıñ,
Yat etme menzil-u cayıñ,
Bu yerin menzil kıl imdi.

Tugra diyr, düşdüñ elime,
Seyr etgil, yarım, gülüme,
Tiliñni goygul tilime,
Özüñe hemdem kıl imdi.

Elkissa, Tugra peri bu sözlerni tamam etgenden soñ, şahzada hem herne takdırıga razı bolup olturdılar. Andan soñ Tugra peri buyurdi, şahzadanı mugapayı-erfaga salıp, çarbagdaki köşge alıp bardılar. Şahzadanı içgeri girizip, andag perva kıldı kim, şahzada zehimlerinden gutulıp, eneden yanı bolgandan taze boldular. Emma şahzada gızım gülge ogşap, hudaga tövekgel kılıp yörür erdiler. Emma Tugranıñ bir kenizi bar erdi. Adıga Dam diyer erdiler. Ol Tugra periniñ aşpezi erdiler. Ol zıyada lezzetli tagam bişirer erdi. Emma Tugra günlerde bir gün aydı: «Ey, Dam, bir lezzetli tagam bişirgil, şayed, şahzadanıñ köñli açılıp, meniñ birle tagam yigey» diydi. Dam: «Acap

bolar» diyip, permanın tutup, çüsti-çäbuk barıp, biraz aş tayyar kıldı. Veliken, yene bir kenizi bar erdi ve Dam biçäreniñ kılğan işige şikest berer erdi. Elkıssa, Dam biçäre tagamnı tayyar kılıp goyup erdi. Emma kenizi näumıt bir tabak duznı alıp, Damnı gapıl tapıp, aşğa saldı. Erse, Dam biçäre bihabar aşnı tabakğa salıp, Tuğranıñ aldığa getirip goydı. Tuğra tagamğa gol urup, bir lukma aldı. Erse, tagam düz birle berpa bolğan erken. Golunı tabakdan dartıp aldı. Buyurdı kim: «Damnı urup öldürinler» Dam biçäreni andag urdular kim, hasabın alla tagala bilsin. Elkıssa, Dam biçäre tayyar zehmiden özünden gitdi. Tuğra buyurdı kim: «Gol-ayagın bağlap, daşğarığa taşlañ!» Andan soñ Tuğra peri şahzadanı kıyamatlık okıdı. İmdi Damdan söz aydalı.

Elkıssa, Dam biçäre munça urulmak birlen ölmey, acaldan aman tapıp, birniçe vağtdan soñ gözün açdılar. Görer kim, bagdan daşğarıda yatıp turur. Tamam agzası gana boyalğan turur. Andan soñ Dam biçäreniñ köñlüge geldi: «Men niçe vağtlardan bəri cepa-meh netler çekip, hızzat etdim. Ahırında meni şundag har-u zar etdi» – diyip, Tuğra periden gile kılıp, zar-zar, çün ebri-novbahar yıglap, goluga sazın alıp, Tuğra perige garap: «Men seni şermende kılmasam bolmaz» diyip, bir söz aydı:

Birehim köñlünde yokdur endişe,
Munça maña neçün cepa eylediñ?
Maña sud eylemez, cepa yetişse,
Canımmı algalı rıza eylediñ?

Men seniñ sırtını sınama tutup,
Seniñ için nâler hunaba yutup,
Baz-ahır urdurdıñ yüzümden ötüp,
Halk içinde meni rısva eylediñ.

Duşmanlık eyledi bir perizadıñ,
İstedim can bilen husn-u cemalıñ,
Suvardı gözyaşım kadd-u nahalıñ,
Gözüñ yumup, menden iba eylediñ.

Duşmanlar hakımda kıldı yamanlık,
Añlamay bu sırnı, kıldıñ nadanlık,
Meniñ hem golumdan geler yamanlık,
Öz canıña özüñ cepa eylediñ.

Huda dergähinde tapdım amanlık,
Sud eden işlerge gördüm zıyanlık,
Men yağsılık kıldım, kıldıñ yamanlık,
İmdi meniñ bagtım gara eylediñ.

Gız başıña nâ şerg işler başlanıp,
Âşık bolduñ bir oğlanı hoşlayıp,
Dam ne kıldı bagdan daşda taşlayıp,
Ölse-ölsün diybän eylediñ.

Elkıssa, Dam bu sözni aydıp, patıřanıñ erkge garap, yörüş kıldı. Barıp, galgaga girip, bir hasap birle patıřanıñ aldığa barıp, iki golun elip-lam kılıp, ayda turur kim:

–Ey, patışahı-älem ve ey soltanı-ba kerem, şähriñde aman bol ve tagtıñda soltan bol. Bir kaşık ganımnı ötüñ, bir arzım bar, ayda turur men – diyip, yıglap durdı. Erse, patışah aydı:

–Ey, kenizek, aygıl, meniñ dövlät eyyamımda saña kimden sütem yetdi? – diydi. Anda kenizek aydı:

–Ey, şahı-älem, arzımnı aytsam, gızıñ Tugra niçe günden bäri bir mücerred-bigäne yigitni tapıp, gice-gündiz ayş-u eşret kılıp turur. Eger şul sözüm yalğan bolsa, meni sansar kılıñ – diydi. Emma şah Anka bu sözni eşidip, her tüyi nayzayı-abdar dek bolup, donun deşip ötüberdi. Velemma, uyalğandan ölmekge razı boldı. Andan soñ aydı:

–Ey, cellatlar, barıp, şol yigitni gızım Tugra birle tutup, meniñ aldımga alıp geliñ – diydi. Erse, Dam aydı:

–Ey şahı-älem, ol yigit bu cellatlarga baş bermez, liken, bir sözüm bar aydayın, andan soñ ıgtıyarıñız – diydi. Erse şah Anka aydı:

–Ne söz turur? – diydi. Anda Dam aydı:

–Ey, şahı-âlem, eger şolarını tutar ıgtıyarıñız bolsa, men ovval gidip hızmatında bolup, aşğa dâri bihuşnı salıp, bihuş kılıp, andan soñ kişileriñizge habar bersem. Şundag bir hile kılıp tutsak, yogsa müñ bahadır bolsa hem baş bermez – diydi. Erse, şah Anka aydı:

–Andag bolsa, ıgtıyar sende turur – diydi. Erse, Dam leşgerniñ içinden yüz ellik bahadırmı alıp, özi aldığa düşüp, yol başlap, бага bardı. Andan soñ Dam bu bahadırlarını bağıñ daşğarisıda goyup, özi kenizeklerin arasığa girip olturdı. Andan soñ kenizekler barıp, Tugradan günähin dilâp aldılar. Andan soñ Dam betbagtnı alıp bardılar. Yüz mekir birle Tugraniñ ayakığa yüzün sürtüp, uzur kıldı. Tugra peri sadalık kılıp, yine ovalkı dek aşhanasıda goydı.

Elkıssa, andan soñ Dam diygen betbagt yine Tugraga aş bişirmek birle boldı. Aşnı tayyar kılıp, dâri bihuşnı salıp, şahzada birle Tugraniñ aldığa getirip goydı. Andan tamam be tamam kenizlerge aş çekdi. Elkıssa, her kim şol aşdan indi, erse, bihuş bolup yatdı. Şahzada birle Tugra hem bir lukma aldı. Müñ yılkı ölük dek bolup yatdılar, aniñ üçin kim, alarnıñ aşığa dârini köp salıp erdi. Emma Dam näumıt bularnı bihuş kılğandan soñ özi laşğarığa çıkıp aydı: «Ey, bahadırlar, geleveriñler, tamamın bihuş etdim» – diyip. Andan soñ tamam bahadırlar gelip бага girdiler. Andan soñ köşge girip, şahzada birle Tugra perini bağlap, buyunlarığa gıl salıp, patışanıñ aldığa ıkcamlap alıp geldiler. Emma şah Ankanıñ gözi düşgeç, reñki mutagayyer boldı. Bilinde bir hancarı bar erdi. Gızı birle şahzadanı ıkcamlap. «Yarıp taşlagayın, dost-duşman bilmesinler» diyip toplıldı. Erse, patışanıñ bir veziri bar erdi kim, aydı:

–Ey, şahı-âlem, patışah bolgan cemagatga adam öldürmek lazım ermes. Emir kılıñ, cellatlar öldürsin – diydi. Patışaga bu söz makul boldı, bu söz makul boldı, buyurdı kim:

–Ey cellatlar, ikisiniñ hem derisige saman dıkıp, dervezeden asıñlar, görene göz bolsun – diydi. Erse, cellatlar «Acap bolar» diyip, ikisini alıp çıkdılar. Emma Tugranın bir apası bar erdi. Cellatlarga aydı: «Bir zaman sabır kılıñ, atamga bir keleme sözüm bar» diyip, atası yanığa girip gitdi. Barıp, iki golun elip-lam kılıp, aydı:

–Ey, şahı âlem, bir sözüm bar, arz etgeli geldim – diydi. Erse, patışah aydı:

–Ne arzıñ bar? – diydi Tugraniñ apası aydı:

–Pederi-mähriban, şol yigit birle Tugranı ölümge buyurgan eken siz. Tugradan hiç pervayımız yok, vellema şol yigitniñ peşanasını yağşı görer men. Bu suratlıg yigit halı bolmasa gerek. Eger şol yigit älemde manendi yok bir bahadır turur ya bolmasa şahzada turur. Hälä bihuş turur. Ey, pederi mähriban, hiç bolmasa huşığa gelginçä goyuñ huşığa gelsin, aslı zatını sorap, ne halı barını biliñ dagın, andan soñ ne iş kılsañ kıl. Binägäh bir bahadır bolsa, ya bir şahzada bolsa, soñı puşeyman bolar, size peyda kılmaz – diyip arz kıldı. Erse, şah Ankanıñ gaharı aydak teskin tapıp aydı: –Andag bolsa, cellatlarga kişi iberiñ, gaygarsın – diydi. Erse, Tugra birle şahzadanı gaytarıp haremhanaga aldılar. Şahzadanı Ankanıñ aldığa alıp geldiler. Şahzadanı kapırlar görüp, hayran boldular. Huş başlarıdan uçdular. Şo vagma Imam Muhammetniñ keypetleri gidip, kem-kemden huşığa geldiler. Binägäh, gözüni açıp gördüler, degrelerini sansız kapır alıp turur. Tamamı golunda amudın guçup olturar. Emma şahzada dogrusığa garasa, törde bir kapır tagtıñ üstünde olturıdır. Başında külahı-zerrin, egnide cameyi-surh, sakgalınıñ her muyığa bir merveridni zınat için asıp turur. Emma şahzada biçäre aydılar.

«Ey toba, bu ne sır boldı! Hudavende, yene meni niçik belaga giriftar kıldıñ? – diyip, bu caylarga düşgenige, ata-ene, hış-tebarıdan ayrılğanığa zar-zar yıglap, pelekden şikva-şikayat kılıp, goluga sazın alıp, bir söz aydı:

Köñlüm şat olmadı senden bir zaman,
Duşman aldı degre-daşımını, pelek,
Mısapır yerlerde eylediñ hayran,
Kapırlar bitgirer işimni, pelek.

Kapırlar ählini ıgtıyar edip,
İlimden ayırdıñ bidiyar edip,
Ankanıñ damına giriftar edip,
Gül yüzüme döküp yaşımını, pelek.

Niçik şive eylöp, aklım aldırdıñ,
Bendi-zıncır ayagıma saldırdıñ,
Canım alıp, arman bile öldürdiñ,
Garıplara goşup läşimni, pelek.

Cebr-u cepa erer dayıma işiñ,
Hile-tezvir turur barça kılınıñ,
Gapıl tapıp ahır bitgerdiñ işiñ,
Avı goşup berdiñ aşımını, pelek.

Şahzada diyr, gamda köydürdiñ meni,
Uçar ganatımını gırdırdıñ meni,
Zeynel Arap yardan ayırdıñ meni,
Uzak saldıñ hayl-u hışımını, pelek.

Elkıssa, şahzada bu sözni aydıp bolgandan soñ, başlarını gösterdiler. Hudanı yadiga salıp, kapır tarapıga garap durdular. Kapırlar arasına govga düşdi. Şahzadaga aydılar:

–Ey, beçce, halın şol ermesmu, niçik biler sen özünni? – diydiler. Anda şahzada aydılar: «Ey kapırlar, men özümni şir, sizlerni rüdepay bilermen. Ne peyda, şirni bir hile birle tutup sizler. Ey, kapırlar, Hezreti Adamdan bari munça bahadır ötüp turur ve patışah ötüp turur. Hiç kim mundag nämakul işni kılğan ermesdir» Ve yene şahzada aydılar: «Sizlerniñ özleriñiz ne bolgay sizler, patışañız ne bolgay?» diyip, bir zor kıldılar, kement üzülmedi. Ol vakt şahzada biçäre başların koy saldılar. Şol vakt kapırlar munı görüp, ayda turur kim:

–Elhezer, elhezer! Bu kudek şundag bentniñ içinde yatıp hovp etmez, eger bu sözlerni ayda turur bolsa, tarapsız pählivan turur ya bolmasa şahzada turur – diyip, hayran galdılar. Tamamı-sıpahılar hovatırğa düşdüler. Andan soñ şah Anka şahzadaniñ bu sözüge zovkı gelip, aydı:

–Ey, yağşı yigit, kaydan gelip ve kayda barar sen? Beşermi sen ya peri? Rast aygıl – diydi. Anda şahzada aydılar:

–Ey, şahı-älem, meniñ adım Imam Muhammet turur, atam hem bir şäherde halıpa turur, özüm güycümge inanıp, pählivanlık talap kılıp çıkıp erdim. Hudanıñ hastı birle gelip, sizlerniñ bendiñizge giriftar bolup men – diydi.

Erse, kapırlar bu sözni eşidip «bu ne bela erdi» diyip, her kaysı bir yana gaçdılar. Andan soñ özlerini togtadıp, şah Anka aydı:

–Ey, cuvanmert, eger medinelik bolsañ, Alı diygen bir är ermiş. Anı bilermi sen? Eger bilseñ, bizlerge şonuñ halıdan habar ber – diyip, şahzadaga garap, bir söz aydılar. Gör-bak näme diyr:

Anka:

Senden soval sorsam, merdana yüzlim,
Medinede bir är nişanı barmış?
Bilseñ beyan etgil, azada sözlim,
Yovuz günde Rüstem ananı barmış?

Şahzada:

Menden cogap eşit, ey şahı-Anka,
Şähri Medinäniniñ soltanı bardır.
Adı Alı, çıkar her yana تنها,
Söveşmäge Rüstem ananı bardır.

–Kimdir kılan bahadırlık dagvasın,
İlden-ile salıp uruş govgasın,
Ol ne atdır sözlär, tamıp eygesin.
Özi yañlıg sahipkıranı barmış?

–Alı eylär bahadırlık dagvasın,
İlden-ile salar uruş govgasın,
Düldül atı sözlär, tanır eygesin,
Zülpükarı, sahipkıranı bardır.

–Sözlemiştir yene hekayat kılıp,
Hudanı bir diymiş, rovayat kılıp,
Muhammet dinine delalat kılıp,
Pıgamberi-ahırzamanı barmış?

–Alıdır sözleyir niçe kelama,
Huda birligige bitipdir nama,
Barçanı delalat eylär ıslama,
Pıgamberi-ahırzamanı bardır.

–Ol kimsedir bir bahadır uruşsa,
Nayza alıp, meydan era duruşsa,
Nägehandan anıñ birle göreşse,
Şiri-cahan bolsa amanı barmış?

–Alı birle hiç kim uruşa bilmez,
Aldında hiç kimse duruşa bilmez,
Menden özge hiç kim göreşe bilmez,
Şiri-cahan bolsa amanı bardır.

–Anka aydar, yagşı görüp bildiñmu,
Anıñ birlen dest-u bazu kıldıñmu,
Güyç-kuvvatı yene bilip aldıñmu,
Müñ batman amudı-geranı bardır.

Elkıssa, Şah Anka birle şahzada bu sözni aydışıp bolgandan soñ, patışah özün tagtından taşlap, şahzada gadamıga düşüp, aydı:

–Ey, şahzada, Tugra gızım hem sizniñ keniziñiz bolsun, özünüz perzendim boluñ – diyip, köp novazış kıldı ve yene aydı: «Eger Alı gelse, anıñ birle dest-bazu kılarmu sen?» diydi. Erse şahzada aydılar.

–Elbetde, kılar men – diydi. Erse, patışah aydı:

–Andag bolsa tagtımnı təcimni berer men ve malı-mülkümni, iklim-velayatımnı size tabşırdım – diydi. Erse, olturgan mähremler aydı:

–Ey, şahı-älem, meger sen divana bolup sen ya seni cadılap turur, anıñ üçin bu kudekni görmey-bilmey niçik tagt-täciñni berer sen? Eger muña tagtı berer bolsañ Biperva bahadırmı gektirsinler. Anıñ birle tutuşsın. Bipervaga takat gektirse, andan soñ bilermiz, Alı birle tutuşkanı rast turur. Eger tal gektirmese, mekkar turur,

yurdumızniñ yağşı-yamanını bilmege gelgendir – diyip, patısha bu olturgan mähremler geñeş berdiler. Andan soñ patıshağa bu söz makul boldı. Şahzadaga aydı:

–Ey, huvanmert, bir pählivan bardır, adıga baperva diyrler. Alınıñ ovazasıñ eşidip, talabıga üç yıl boldı, zıncır kılıp, bakıp goyupmız. Eger zıncırdan halas bolsa, älemge bir zamanda şuriş salar. Eger tarıpın aydar bolsak, kıyamatğaça tükenmez erdi. İmdi sözni kötä kılalı – diydi. Erse, şahzada başlarını yerden göstermediler. Mahremler aydılar:

–Ey, şahı-älem, bizlerniñ sözüimiz hiç vagtda yalğan çıkgan ermesdir, veliken, bu yigitniñ dersin soyup, saman dıkıp dervezeden asmak gerek – diyip, her kaysı bir duşman kıldılar. Andan soñ patısha şahzadaga garap, aydı:

–Ey, kudek, Alını görüp, tutuşdım diygeniñ rast bolsa erdi. Eger rast bolsa, mundag yerge garap olturmas erdiñ yalğan erken – diydiler. Erse, şahzada başlarının gösterip, aydılar.

–Ey, şahı-Anka, patısha bolgan cemaga bir sözden gaytmas erdi. Mähremleriñ sözüge garap, govluñdan döndün. İmdi şul gün hudanıñ takdırı birle seniñ bendiñe giriftar bolup men. Eger şol aytgan bahadır birle tutuşsam hem öldürer sen, tutuşmasam hem öldürer sen. Şundag pählivan bolsa, alıp gelsinler, tutuşayın – diydi.

Elkissa, kapırlar patıshanıñ emri birle yüvrüp barıp, Bipervanı zıncırdan bikär kılıp, sag yanından yetmiş kapır, sol yanından hem yetmiş kapır tutup Ankanıñ aldığa alıp geldiler. Erse, patısha vezir-vekilleri birlen caylarından turup, orun berdiler. Andan soñ Biperva bahadır aydı:

–Ey, patıshayı-älem, ne hızzmat boldı? – diydi. Erse, patısha aydı:

–Şundag bir kudek gelip turur. «Men medinelik men» diyir. «Alı birle göreş tutdum, Alı meni yıka bilmedi» diyir. Munuñ şol sözi birle tagt-u täcimni berer boldum. Anda mähremler aydılar: «Ey patısham, bu kudekniñ sözüge inanıp, tahtıñı bermegil, Biperva bahadırga kişi ibergil, ikisi tutuşsın, andan soñ ne halı bar bolsa, bilip bir iş kıl» diydiler. Anıñ üçin seni geltirdik, ine, kudek birle göreş tutasen – diydi. Erse, Biperva bahadır bu sözni eşidip, mahzadaga garap, aydı:

–Ey, kudek, tutarmu sen? – diyip, bir nagra urdı, zemin-zaman lertzana girdi emma şahzadaniñ hem genige titretme düşüp, bikarar boldular. Veliken, bendi içinde cemg etrapları demir birle mäkäm kılıngan, esiri-bendi-kapır bolup, mısali kapasdaki totı dek sayrap, hudanı yat edip, aydı: «Hudaya, yarımını görmey ölsem, armanlı öler men» diyip, zar-zar, çün ebri-novbahar yıglap, hudaga mınacat kılıp, bir söz aydı:

Ey, hudaya, uşbu gün cansız öler men, vadarıg,
Bendi-kapırlarda, meydansız öler men, vadarıg,
Rahşımını sürmey ki cövlansız öler men, vadarıg,
Dünyäde bi bezm-u dövransız öler men, vadarıg,
Görmey ölsem yarım, armanlı öler men, vadarıg.

Adı Haydar, şiri-dergähi-ilahıdır lakap,
Bolsa gamhorum bolardı kano ol kâni-edep,
Bu belalarga yolukdım, bilmedim nedir sebep,
Yaşlıgımda köñlüm alğan erdi ol Zeynel Arap,
Görmey ölsem yarım, armanlı öleg men, vadarıg.

Uşbu müşgil gün Alı atlıg hırıdarım kanı?
Hem Hasan birle Hüseyiñ ol iki dildarım kanı?
Kimgе ayday halımını ol eneyi-zarım kanı?
Ol urug-akrabayım, hış-u tebarım kanı?
Görmey ölsem yarım, armanlı öler men, vadarıg.

Munça kapır kast edipdir uşbu misgin canıma,
Rehim kılmazlar, gulak salıp çeken efganıma,
Vay, Alı atlıg huda arslanı gelmez yanıma,
Yıglamay neyley ki köñlüde galgısı armanıma,
Görmey ölsem yarım, armanlı öler men, vadarıg.

Ey sıpatıñ, zatı-päkin kulhu allahu ahat,
Men sıgındım ismatıña uşbu gün kılğıl medet,
Dergähiñden uşbu gün misgiñniñ dogasın kılma ret,
Hamdıñı aydar Muhammet binehayat-biedet,
Görmey ölsem yarım, armanlı öler men, vadarıg.

Elkıssa, bu sözden soñ Biperva bahadır şahzadaga garap aydı:

–Ey, kudek, bizniñ bilen göreş tutarmu sen? – diydi. Şahzada öz hapalığı birle hiç dem urmadılar. Andan soñ Biperva bahadır Şah Anka garap, aydı:

–Ey patışahım, şol kudekniñ sözi birle maña kişi iberip, bu yerge gelturermisiz. Bu oglanniñ başına iş düşüp, ölümden halas bolmak için aydıp turur, «Men Biperva bahadır birle tutuşar men» diyir. İmdi aytgan sözlerige puşeyman kılıp turur. Kaysı akıl kişi şol kudekni Biperva bahadır birle tutup, ühdesiden çıkardılar. Bahadarlık dagvasın kılıp, kişi birle tutuşmak asan ermesdir. Hususan, biziñ dek bahadır birle bu kudekniñ tutuşmagı muhaldır – diyip, köp-köp lap urdı. Erse, şahzada başlarını göterip aydılar:

–Ey kapır hälä ne iş kıldıñ, munça lap urar sen, heniz tutuşmasañ meniñ kuvvatım barı-yogunu bilmeseñ. Meniñ birle «Tutar men» diygeniñ rast bolsa, bəri gelgil – diyip, bir zor kıldılar. Erse, bağlap goygan kementleri para-para n-boldı. Andan soñ şahzada mest düe dek kükräp, meydana yörüş kılıp, aydılar:

–Ey Biperva kapır, gelgil, tutuşar bolsañ – diydiler. Erse, Biperva hem dergazap bolup, cayından turup, Ankadan patıha alıp, Lat-Menatdan medet tiläp, yüz-müñ şan-u şövkət birle şahzadaga garap, yörüş kıldılar. Meydanniñ bir başında şahzada durup ve yene bir başında Biperva durup, bir-birlerige hemle kıldılar. Anka şah birle vezir-vekil, umara-fuzala, şah-geda hem yedi yaşardan tä yetmiş yaşargaça tomaşaga çıkıp, meydanniñ başında durdular. Andan soñ şahzada birle Biperva bahadır bir-birige pençe saldılar. Bipervanıñ pencesige şahzadaniñ pencesi galıp geldi. Andan soñ gollarını bir-birinden cıda kılıp, dest be giriban tutup alıdılar. Biperva şahzadaga garap, aydı:

–Sen ovval zor kıl – diydi. Anda şahzada aydı:

–Biz nobatnı kapırlarga berermiz, ovval sen zor kıl – diydiler. Andan soñ Biperva bahadır şahzadaniñ giribanıdan tutup, bir zor kıldı, tebrete bilmedi, iki zor kıldı, tebrete bilmedi, üç zor kıldı, anda hem bolmadı. Otuz iki emeliniñ bolanını sınanıp gördi, bolmadı. Ahır şahzadaga aydı:

–Ey, kudek, meger ayagiñ yedi gat yeriñ astında tururmu? Meniñ şul zorumda çınar hem bolsa damarı birle goparar erdim, seni tebrete bilmedim – diydi. Erse, şahzada aydılar:

–Ey, kapır, seniñ köñlüñde zerre arman galmasın, zor edibergil – diydiler. Erse, Biperva bahadır aydı:

–Ey, kudek, mende hiç nobat galganı yok, imdi nobat senden turur – diyip durdı. Andan soñ şahzada dergazap bolup zor kıldılar. Dızlarığaça göterdiler ve yene bir zor kıldılar, başlarığaça göterdiler ve yene bir zor kıldılar, gol ucuga alıp, aylandırıp-aylandırıp, «Ya hannan, ya mannan, ya resul alla, allahu-ekber» diyip yerge urdular. Tamamı-ustuhanları gerd-gerd bolup, canı melekil-mövt bazarığa galgan-terezi alıp, duz salmaga gitdi.

Andan soñ, şahzada mısalı-ot dek bolup gızarıp, kapırlarga hemle kılıp, bir başdan gırıberdiler. Emma kapırlar bu halnı görüp, her kaysısı bir yana gaçıberdiler. Yene kapırlar aydılar:

Eger adam nesliden bolsa, Alı turur, eger Alı bolmasa, Alığa mısal pählivandır ya Alınıñ oğlı turur, eger Alınıñ oğlı hem bolmasa, dövür ya perişığa bolup gaçıberdiler. Andan soñ vezir-vekil, atalık-enelik hemme cemg bolup, Şah Ankanıñ aldığa gelip, arz kıldılar.

–Ey patışah, ne hıyal kılar sen? Eger bolsa, Alıdır, Alıdan başga adam bu işlerini kılabilmez – diydiler. Patışah aydı:

–Andag bolsa, sarayga barıp, bir habar alıp gelsinler kanı. Alını ovvaldan görüp bilgen kişi barmı? – diyip emir kıldı. Erse, mähremler sarayga barıp, sorag kıldılar: «Alını görgen kişi barmı? diyip. Anda bir kapır sövdagär bar erdi. Ol aydı: «Ey, mähremler, men Medinäniñ Alısını görüp, biler men» – diydi. Erse, şol sövdagärni alıp geldiler. Şah Anka aydı:

–Ey, sövdagär, Alını ovvaldan görgen bolsañ, şol durgan yigit Alımu ya Alı ermesmu? Anda sövdagär aydı:

–Alı turur – diyip, şahzadaga garap, başını titredip, golıga saz alıp, bir söz aydı:

Şahı-Anka, bu oglannı görer sen,

Medine şährinden gelgen Alıdır.

Bir bent edip, yene halas eylär sen,

Ülkäñize gıran salgan Alıdır.

Bu cahanda niçe galanı bozup,
Hovarıclar ganın suv dek akıdıp,
Biperva bahadır başını üzüp,
Alma kibi golga salgan Alıdır.

Lat-Menat bolsun saña medetkâr,
Gaytadan bendiñe eylegil duçar.
Kast edip gelipdir saña beyekbar,
Zülpükârın تنها çalgan Alıdır.

Pent berip, keniziñ aldayıp tutgan,
Birniçe gün seniñ bendiñde yatgan,
Haybar dervesin asmana atgan,
Cenadilni veyran kılğan Alıdır.

Sövdagâr men, niçe günler yörüp men,
Göz görmedik şäherlerni görüp men,
Alını görüp men, tanıp-bilip men.
Barça nişanası bolğan Alıdır.

Elkıssa, sövdagâr bu sözni aydı. Erse, Anka aydı: «Ey, bahadırlar, andag bolsa, durman tutunlar» – diydi.

Kapırlar çüsti-çäbuk barıp, güvläp basdılar. Şahzada bir hudanı yat edip, kapırlarnı bir tarapdan gırar erdiler. Kapırlarıñ ölügi harman-harman bolup yatdı.

Elkıssa, şahzada gızıl gaña batıp, her tarapga atın çapar erdi. Gähi heläketge yetip, haldan gider ördiler. Emma cemg köçeler gana doldı. Kapırlar pıganı gökni göçürdi. Şah Anka täsin galdılar. Kapırlarıñ murdesiden at, kerk-gerdan yöribilmez erdiler. Emma şahzada atdap düşüp, pıyada bolup, gırar erdiler.

Elkıssa, kapırlar köpläp, ortaga aldılar. Emma şahzada köp haldan gidip, bihuş bolup yatdılar. Gızıl gül dek bedenleri para-para bolup, cerahatlarıdan gan rovana boldı.

Emma şol vagt şahzada zar-zar, çün ebri-novbahar yıglap, hudaga mınacat kılıp, bir söz aydı:

Kerem eylöp meniñ golum almasañ,
Dergähiñde garıp boldum, hudaya!
Gudrat bilen özüñ medet kılmasañ,
Dergähiñde garıp boldum, hudaya!

Gül dek tenim boldı ok birle para,
Azar berer birden birniçe yara,
Neyleyin, yalguz men, men-bagıtğara,
Dergähiñde garıp boldum hudaya!

Gızıl gan men tenim-açılğan läle,
Pelekni göçürdi ah birlen nala,
Yalguz başım saña kıldım hovala,
Dergähiñde garıp boldum, hudaya!

Sansız leşger meni gımsap alıpdir,
Kıyamət şurışı bul gün bolupdır,
Ansız ömrüm yalguzlıkda galıpdir,
Dergähiñde garıp boldum, hudaya!

Garıplıkda yokdur meniñ yoldaşım,
Sen-sen meniñ elim tutar goldaşım,
Kapırlar içinde bul garıp başım,
Dergähiñde garıp boldum, hudaya!

Gözüm yaşı akar suv dek, silindi,
Bağrım sansız elem birlen dilindi,
Yalguz galdım, garıplığım bilindi,
Dergähiñde garıp boldum, hudaya!

Dergâhiñe bu gün geldim amana,
Yüz tutam men bu gün kadir rahmana,
Şahzada diyr, gutulmagım gümana,
Dergâhiñde garıp boldum, hudaya!

Elkıssa, şahzada bu sözlerni aydıp, takdırı hudaga razı bolup, başlarını aşaga salıp olturdılar. Emma kapırlar görkup, hiç biri bara bilmez erdiler. Elkıssa, Şah Anka kementendazlarını getirip, baş yüz kement tayyar kılıp, şahzadaniñ üstüğe taşladılar. Şahzadaniñ tamam agzası bent boldı. Andan soñ şahzada bir nagra urdular, kementler misalı enkebut dek para-para boldı. Andan soñ birniçe kapırlarını gırıp, dovzahga iberdiler. Elkıssa, kementendazlar yene yüz-kement tayyar kılıp, şahzadaniñ üstüğe taşladılar. Şahzadaniñ tamam agzaları bent boldı. Kapırlar gelip, şahzadaniñ gol-ayagın bağlap, boyunlarına gıl salıp, Şah Ankaniñ aldığa alıp geldiler.

Patışah aydı: «Eltip zındana taşlañlar» diydi. Elkıssa, şahzada biçäräni zındana taşladılar. Emma şahzada zındaniñ içinde garıplık başıga düşüp, zar-zar, çün ebri-novbahar yıglap, yarını yat edip, bir söz aydılar:

Seni istäp çıkıp, geldim şul yana,
Bilmedim, cananım, halıñ ne geçdi?
Yusubı-Kengan dek düşdüm zındana,
Züleyha nişanım, halıñ ne geçdi?

Men bu yerde gaygı bilen külpetde,
Zından içre cebir bilen mähnetde,
Sen kaysı ülkede, kaysı söhbetde,
Zülpi perişanım, halıñ ne geçdi?

Seni kimden soray şikeste halıñ,
Diler men, istär men hakdan vısalıñ,
Gice-gündiz pikrim – seniñ hıyalıñ,
Matlabım-armanım, halıñ ne geçdi?

Seyran edip Medinânin çölünde,
Esir boldum gelip, Anka golunda,
Sen hem esirmu sen duşman elinde,
Täze novcuvanım, halıñ ne geçdi?

Gamlık köñlüm hıyalıñdan sovatman,
Senden özge dilrubanı yat etmen,
Sen meni unutma, seni unutman,
Täze gülüstanım, halıñ ne geçdi?

Yaşlıgımda köñlüm algan nigärim,
Kıyamatlık hemdem bolgan dildarım,
Meniñ munda yokdur sabr-u kararım,
Sen anda, cananım, halıñ ne geçdi?

Şahzada diyır, meniñ üçin zarmu sen,
Ya bolmasa gayrı bilen yarmu sen,
Zeynel Arap, aman-esen barmu sen,
Cennetim-rızvanım, halıñ ne geçdi?

Elkissa, şahzada bu sözni aygandan soñ, zar zar yıglap, giriftarı-zından bolup yatdılar. İmdi sözni Şah Ankadan aydalım. Elkissa, Şah Anka şahzadanı zındanga salgandan soñ, Hezret Alı hıyal kılıp guvanıp, halayıkga toy berip, ovvalkı halını unudıp, Rüstem ananlık agaz kılıp, adını sahıpkıran goydı. Andan soñ niçe velayatlarga at çapdırıp, car urup, söyünci diyip kişi iberdi, kim: «Alını tutup, zındana salıp goydum. Meniñ galgamnıñ kasdıga gelgen erken. Lat-Menat mededi birle giriftarı-zından boldı» – diyip, car urdurdı. Şah Anka sahıpkıran bolup oltursın.

İmdi sözni başga tarapdan aytalım. Cemhurnı İmam Muhammet musulman kılmasdan burun, Cemhur Ankaniñ gızı Tugra perige savçı iberip erdi, «Maña gızını bersin» diyip. Şah Anka gelgen kişige berer cogabın berip, iberip erdi.

Elkıssa, Şah Anka Cemhurga nama iberdi: «Ovval-benamı-ateş, düvvüm-benamı Lat-Menat, sevvum-benamı-mañã Şah Anka turur men. Cemhurbeg, egäh-u dana bolsun kim, Alını tutup, zındana saldım. İmdi Alını öldürüp, andan soñ toy kılıp, Tugranı alıp gitsin» diyip, kişi iberdi. Şah Ankanıñ iberen kişisi geledursun.

İmdi Şah-ı Merdandan söz aydalım. Emma Şah-ı Merdan İmlak birle Zeynel Arapnı alıp, hoşvagt-u horram bolup leşgerge geldiler. Erse, İmam Muhammet görünmedi. İmamzadalar aldığa pişvaz çıkıp, Hezret Alını zıyarat kıldılar. Şah-ı Merdan sordular: «Ey guzularım, İmam Muhammediñiz kanı?» diyip. İmam Hasan atlarınıñ aldında tagzım-tovazıg birle imamga bolgan vakalarını beyan kılıp, bir söz aydı:

Bir tün leşger etrapını ızlayıp,
Hökmüñizni Mälük rovan eyledi,
Bir kimsäni tutup alıp, sözledip,
Ol kapır niçe söz beyan eyledi.

Aydı: «İmlak bu gün toyunı kıldı,
Zeynel Arap birle öyüne geldi,
Mıradığa yetip, goynuga girdi,
Halayıkñı şad-u handan eyledi».

Bu sözni Muhammet bir-bir eşitdi,
Mest bolup, şol zaman özüden gitdi,
Bilmedik kay yerde mesgenin tutdı,
Ruhsarasın bizden nahan eyledi.

Hazansız ruhsarım eyledi hazan,
Üyn tartıp, üyn tartıp, eyledi pıgan,
Mübärek hatırı boldı perişan,
Huda dergähinde aman eyledi.

Imam Hasan aydar, cigerparamız,
Kayan gitdi, tapılmadı çarämiz,
Hökm etseñiz her yan istäp baramız,
Kaysı bir ölkäni mekân eyledi.

Elkıssa, Şah-ı Merdan bu sözni eşitdiler. Erse, hatırları perişan bolup, «Vadarıga, perzent nurı-didäm, balamdan ayrıldım» diyip, köp nalan kıldılar. Andan soñ dergazap bolup, Imlakga garap, aydılar:

–Musulman bol, hudanı bir bil, Muhammet Mustapanı pıgamber berhak bil –
diydiler. Erse, Imlak kapır aydı:

–Men musulman bolmas men – diydi. Erse, Hezret Alı Cemhurga aydılar:

–Bu kapırını mähkäm baglap goygul, Şayed, Imam Muhammet tapılsa, özi öldürüp, öcünü algay – diydiler.

Erse, Cemhur Imlaknı bent kılıp goydı. Andan soñ Şah-ı Merdan leşgerge car urdurdılar. «Galgala at goyuñ» diyip.

Andan soñ özleri Düldülge münüp, Zülpükarnı gulapıdan çıkarıp, Düldülni hendekge tutdular. Düldül canavar Hezret Alınıñ permanı birle hendekden sıçrap ötdi. Andan soñ Hezret Alı Şah-ı Merdan barıp, dervezäge bir amud urdular. Erse, dervezesi sınıp, galganiñ burçları yıkıkıldı. Elkıssa, Şah-ı Merdan dervezäniñ birin alıp, hendekge taşladılar. Erse, köprük boldı. Andan soñ, Hezret Alı leşgeri-ıslam at goyup, hendekden ötüp galaga girdiler.

Erse, Şah-ı Merdan Katran şahga duş boldı. Hezret Alı Düldülüñ üstünden uzadıp, Katranıñ kemeriden tutup, iman arz kıldılar. Katran betbagt iman geltirmedi. «İman geltirmeseñ, cezañ şul turur» diyip, başın kesdiler. Canı melekil-mövt bazarıga gapgan-terezi alıp duz satmaga gitdi.

Bir tarapdan şahzadalar gırgın kılar erdiler. Elkıssa, galgan barça kapırlar can-dil birle «El-aman! El-aman!» diyip, çağırdılar. Emma Şah-ı Merdan: «Aman-nışanayı-iman» diyip, alarga rehmi gelip, Zülpükarnıñ gulapıga salıp, şepagat birle alarga iman arz kıldılar. Emma ulug-u kiçik, barça musulman boldular. Elkıssa, Şah-ı Merdan bu

şâhernin içi-daşını bir-bir kıldıldılar, emma Muhammetni tapmadılar. Şah-ı Merdan perişan bolup, hiç kimden soragin tapa bilmedi. Zar-zar yıglap, hudaga zarı kılıp, bu gazalrı aydılar. Gazalı Şah-ı Merdan:

İstâp çıksam, gitsem seni ızlasam,
Bargan yerin, balam, belli mekanmı?
Daglarda-düzlerde yörsem gözlesem,
Ya bolmasa, istâp tapmak gümanmı?

Günbe-gün artadır derdi pıragın,
Takatım yok turur, köydürer dagın,
Kimden ızlap, alay seniñ soragin,
Kişi bilmez o yanmıdır, bu yanmı?

Gapıllıkda, totı guşum, gaçıp sen,
Gözün yumup, bu ülkeden geçip sen,
Gongan gülşeniñde durmay, uçup sen,
Gongan yerin mundan artık bostanmı?

Galdın kaysı gülşen birle çemende,
Kaysı bir ülkede, kaysı vatanda?
Bar-u yogun maña boldı gümanda,
Bargan yerin ilmi, çölmi, mukanmı?

Salmay gulak atañ beren pendine,
Mısapır sen kaysı ilniñ kendine,
Esirmi sen ya kimsäniñ bendine,
Yatgan yerin Cerrar atlıg zındanmı.

Ne yerden agtarıp tapar men seni,
Sergerdan eylediñ gamıñda meni,
Bir gün diyp äht etdiñ, vepası kanı?
Yalguzım, barmı sen, esen-amanmı?

Şah-ı Merdan, ciger ganını içer,
Yat edip, gözyaşın yüzlerge saçar,
Bilmedim men, seniñ halıñ ne geçer,
Öter günüñ yağşımıdır, yamanmı?

Elkıssa, Şah-ı Merdan bu sözni tamam etgenden soñ, perişan bolup aydılar:

–Ey, yigitler, Muhammetden hiç nam-nışan bolmadı. İmdi ne maslahat turur?
– diydiler. Erse, danışmendler aydılar:

–Ey, Şah-ı Merdan, köp bitakat bolmañ, her tarapga ilçi iberiñ ve yene Medine sarı kişi iberiñ, şayed, nâ bilgey – diydiler. Erse, Şah-ı Merdan bu sözni eşidip, İmam Hassanı yanlarığa arlap, zar-zar yıglap, İmam Hasanga garap, bir söz aydılar:

Gazalı-Şah-ı Merdan:

Gözüm nuri, ciger bendim,
Git sen, hakdan aman ızlap.
Bar Medinâ alıp pendim,
Muhammetden nışan ızlap.

Añla, guzım, uşbu sözni,
Ur Medine sarı yüzni,
Agtarıp dag bile düzni,
Eglenme bir zaman ızlap.

Tur, irak etgil arañnı.
İstegil ciger parañnı,
Agtarıp gitgil töräñni,
Yıglagıl, suz-pıgan ızlap.

Şähri-Medinäge bargıl,
Oy barın agtarıp görgül,
Muhammet halını sorgul,
Enesinden pınhan ızlap.

Alı aydar, dildarım yok,
Muhammet şahsuvarım yok,
Tiz yetişgil kararım yok,
Atıñ elden rovan ızlap.

Elkıssa, Şah-ı Merdan bu sözni aydıp, şahzadalarını otuz kişige serdar kılıp Medineyi-münevverge rovan kıldılar. Emma ol otuz kişi katgeyi-menazil ve teyi-merahil kılıp, birniçe mütdetni ötgerip, şähri Medinäge dahil boldular.

Emma şahzada Imam Hasan ve Imam Hüseyin ahısta-ahısta öylerige bardılar, valıdalarını zıyarat kıldılar, emma hatırları perişan, gözleriden katra-katra yaş döküp, şahzada Imam Muhammetniñ eneleriden bu sırnı pınhan saklap, zar-zar, çün ebri-novbahar yıglap, eneleri Patma Zähradan Muhammetni sorap, bir söz diygenleri bu turur:

Atamızdan size salam geltirdik,
Gamhor enem, gamhor inim geldimu?
Niçe gündür Muhammetni yitirdik,
Hemra gitgen dildarımız geldimu?

Pelek aña beyle cepa edipdir,
Höves birlen sähra yolun gutupdır,
Bir dilberge köñül berip gidipdir,
Sebze kılan baharımız geldimu?

Kişi bilmez nedir hökmi-ılahı,
Yar istäp, adaşıp gidipdir rahı,
Enesi goynudan çıkmagan mahı,
Körpe guzı goçgarımız geldimu?

Âşıklık sövdasın başıga dakıp,
Gidipdir muhabbet bahrına akıp,
Enesi galıpdır yoluna bakıp,
Ter açılğan gülzarımız geldimu?

Atamız gamından köyerler bişip,
Hasret birle pelek bagrını deşip,
Men ızlap gelip men bu yola düşüp,
Candan artık cananımız geldimu?

Atamız bolupdır anda hayrana,
Hanıpa biçäre munda giryana,
Atacan, oğluñız boldı sersana,
Meniñ munda ciger param geldimu?

Nala kılmay diysem yanar yüregim,
Muhammetdir meniñ hakdan dilegim,
İstöp-sorap tapılmaydır geregim,
Bagda bitgen gızıl gülüm geldimu?

Imam Hasan aydar, yanıp baramen,
Ansız bu ülkede niçik duramen,
Atamiñ yanıga ne diyp baramen,
Köñlümiñ hoşgähi munda geldimu?

Elkıssa, şahzada Imam Hasan bu sözlerni aydılar. Erse, Patma Zähra bu sözlerni eşidip, zar-zar yıglap, aydılar.

–Ey cigergüvşäm, balam munda gelmedi – diydiler. Erse, Imam Hasan aydılar:

–Ey valıdayı-mährıban, pedermizniñ amanat sözlerin aydayın, bu sözni Imam Muhammetniñ enesi bibi Hanıpa bilmesin, bu sırnı pınhan tut – diyip erdiler.

Elkıssa, şäherniñ halkıdan sordular, hiç nam-nışan tapmadılar. Emma bu pınhan sözler halayıkga äşgär boldı. Imamniñ enesi biçäräniñ gulagıga degdi. Erse: «Vaveyla, balamdan cıda bolganıga oğraşmen» – diyip, peryat kılıp, yakasın çäk edip, yüz-müñ nala birlen Patmanıñ aldığa gelip, aydılar: «Ey yarı-kıyamat, rast sözle, ol tarapdan ne habar bar turur?» – diyip, Patma Zähraga garap, çün ebri-novbahar yıglap, bir söz aydı:

Ogluñ Hasan ne söz birle gelipdir,
Hakıkatıñ maña kılıgıl hekayat!
Menden gayrı cümle ulus bilipdir,
Men bilmesem, maña bolgay ne halat!

Muhammet sarıga hıyalım mayıl,
Şur-u pıgan eylär näge kabayıl,
Aklım gidip, huşum bolupdır zayı,ı,
Başıma düşgen dek vehmi-kıyamat.

Rişdeyi-rüzgärim ötüp baradır,
Acal gelip yakam tutup baradır,
Ruhum öçüp, canım çıkıp baradır,
Muhammet barmıkan asla salamat?

Men bilmezın cıda bolar oğşadım,
Yalguz galıp, ganlar yıglar oğşadım,
Duşman tagnasıdan öler oğşadım,
Gulagımga geler surı-kıyamat.

Hanıpa diyir, arzım bulur, añlagıl,
Ne söz bar arada beyan eylegil,
Meniñ kıyamatlık doganım bolgul,
Balañ aygan sözni eyle delalat.

Elkıssa, bibi Hanıpa bu sözlerni tamam etgenden soñ, Patma Zähra hem bolgan vakalarını bir-bir beyan kılıp, bibi Hanıpağa garap, zar-zar yıglap, bir gazal aydılar:

Muhammet beyanın eşitgil, canım,
Ovvalan ışk yolun tuta gidipdir.
Duganam-munısım, iki cahanım,
Sorayñ ıgtıraz ede gidipdir.

Bilmez kişi gidipdir ol kayana,
Alar ızlap gelip erken bu yana,
Köñül berip bir dilberi-canana,
Hasratından ganlar yuta gidipdir.

Söver yarın aldırıpdir elinden,
At çapıpdir Alı gitgen yolundan,
«Habar alñ» diyip, Mekge ilinden,
Barçası göz yumup öte gidipdir.

Hemrah barıp, kapırlarını gıranda,
Bölek-bölek kılıp, her yan sürende,
Agaları birle oynap yörende,
Tiri-ışkı büryan ede gidipdir.

Gitgenin hiç kim bile-bilmeydir,
Işk bahrına her kim bata bilmeydir,
Patma diyir, takat ede bilmeydir,
Yarını yitiripi yite gidipdir.

Elkissa, Patma Zähra bu sözni aydı. Erse, Hanıpa köp pend-u nesihat berip, aydı:

–Ey, yarı-duganam, hudaga şükür kılğıl, her iş bolsa, hudadan turur –
diydiler. Emma Hanıpa oğlunıñ halını bul mertebede eşidip, peryad-u pıgan kılıp,
gözünüñ yaşını derya dek rovana kılıp, birniçe zagıpnı yoldaş edip, bir çadırmı başıga
bürenip, pıgamber sallah-lahı aleyhu vesellemniñ revzelerige barıp, gabırlarını
gucaklap, gözünü-yüzünü sürtüp zar-zar, çün ebri-novbahar yıglap, yüzünü kıblaga
garadıp, bu sözni aydı.

Bu Alı astanıñnı rova kıl, ya Resul alla,
Gelip men yüz tutup, gamdan reha kıl, ya Resul alla!

Eya, ey, serveri-täci, hemme şahlar şahınşahı,
Şepagat birle köñlümni rıza kıl, ya Resul alla!

Sıpatıñ rehmetil-älemindedir, hiç şek bolmaz,
Men bagtıgara bir doga kıl, ya Resul alla!

Habıbım diyp iberdi şanıñ üçin täci-lu'lu',
Kerem eylöp, Muhammetni ata kıl, ya Resul alla!

Hanıpa geldi dövlethanayı-alı makamıña,
Mıradım bermeseñ, yanıñda ca kıl, ya Resul alla!

Elkissa, bibi Hanıpa bu mınacatnı okıp, yüzünü gabırğa sürtüp yıglap erdi. Nägäh
gözni uykı aldı. Şol vagtda Resul huda hüzir bolup aydılar: «Ey perzent, köp
yıglamagıl, eñsaalla tagala, oğluñ sag salamat geler» diyip, gayıp boldular. Elkissa,
Hanıpa biçäre ornundan sıçrap turup, peryat-pıgan birle ogullarını dilöp, bir söz
aydılar. Gazalı-bibi Hanıpa bu turur:

Kerem eylöp, enayat kıldıñ,
Muhammet canımı tiz maña yetgir!
Perzent edip berdiñ hedayat kıldıñ,
Muhammet canımı tiz maña yetgir!

Atamdan-enemden galgan nişanım,
Bu âlemde meniñ şemgı-rovanım,
Muhammetdir meniñ iki cahanım,
Yusup nişanımını tiz maña yetgir!

Alı makamıña geldim amana,
Sabr etsem köydürer cebri-zamana,
Ömrümniñ ülkesi galdı talana,
Dövletli hanımını tiz maña yetgir!

Lutfuñ maña hoş eylesin, saçılısın,
Altın pıyalada alıp içilsin,
Mähribanlık eyle, kañlüm açılısın,
Ol yalguz balamını tiz maña yetgir!

Özüñ adın goydun, diydiñ Muhammet,
Äleme sen anı eylediñ sermet,
Ulug dövlet birle eylediñ medet,
Eziz mihmanımı tiz maña yetgir.

Ulug astınığa kıldım hovala,
Makberi üstünde çeker men nala,
Hazan yeli ösmey serv-u nahala,
Bağı-bostanımını tiz maña yetgir!

Hanıpa diyir, köyüp, bolup men eda,
Söverinden hiç kim bolmasın cıda,
Mıradımını beriñ, Resulı-huda,
Arzu-armanımını tiz maña yetgir!

Elkıssa, Hanıpa biçäre Resulı-hudanıñ gabırlarında zar-zar, çün ebri-novbahar yıglap,
andan soñ öylerige gelip, sabır kılıp olturdılar.

İmdi sözni Imam Hasandan eşidin. Imam Hasan Medinani köp-köp barladılar, Muhammetden nam-nışan tapmadılar. Andan soñ bibi Patmaga aydılar:

–Ey, valıdayı-mähriban, imdi rugsat berseñiz, atamız Şiri-hudanıñ hizmetlerine barsak – diydiler. Bibi Patma aydılar:

–Bargıl, balam, huda yarın bolsun – diyip, iberdiler. Imam Hasan niçe menzil yolunu bir demde alıp, Hezret Şah-ı Merdanıñ hizmetlerine barıp aydılar:

–Ey pederi-buzurgvar, yagıtı cahannı garap, Muhammetden nam-nışan tapmadık – diyip zar-zar yıglap, atalarına garap, bir söz aydılar. Gazalı-Imam Hasan:

Kıblagähä, bagrı set paramnı ızlap tapmadım,
Bu garıplık yoluda biçärämni ızlap tapmadım,
Işk odıga köygen efgarımni ızlap tapmadım,
Täleyi-şum, bagtıgarayımni ızlap tapmadım,
Dünyäni gıdrıp, ciger paramnı ızlap tapmadım.

Yolga çıkdım ızlayıban, çar tarapga telmirip,
At sürüp, deşt-u beyeban, dag-u daşnı ızlayıp,
Vay, inim, diyp yıglaban, yetim guzı dek bozlayıp,
Niçe şahr-u niçe sähralarını gezdim sorayıp,
Dünyäni gıdrıp, ciger paramnı ızlap tapmadım.

Kıçgırıp peryat eder men, her şäherde saz edip,
Nagra çekdim säherlerde men belent ovaz edip,
Cañavarlardan ki sordum özüme demsaz edip,
Gäh-gäh gülşen gezip, bilbil deyin ovaz edip,
Dünyäni gıdrıp, ciger paramnı ızlap tapmadım.

Kayda bardım cüstecuy eylöp, kılıp Alı makal,
Pursişimdeñ nala eylär çölde ki ah-u gazal,
Ins-u cıns-u hoş tuyurlar galmay barın kıldım soval,
«Görmedik» diyp dilge geldiler behökmi-zülcelal,
Dünyäni gıdrıp, ciger paramnı ızlap tapmadım.

At sürüp bardım Medine şähri içri vavaylap,
Enemiz çıkdı «balam» diyip, datlab-u bidatlap,
İl-u halkdan köp sovallar etdim anı peryatlap,
Çarhı-gerdun tire boldı nalasın binayatlap,
Dünyäni gıdrıp, ciger paramnı ızlap tapmadım.

Hak sarıga yüz tutup, hatır-perişan yıgladım,
Nagra dartıp ebri-neysan dek dürefşan yıgladım,
Gabrı hezretni zıyarat eyledim, gan yıgladım,
Agtarıp şahzadanı biser-u saman yıgladım,
Dünyäni gıdrıp, ciger paramnı ızlap tapmadım.

İl-halkdan rugsat aldım, hizmetga geldim yol gezip,
Asta-asta gaydıberdim dag-u daş-u çöl gezip,
Niçe deryalarını gördüm, niçe deñiz, köl gezip,
Şah Hasan aydar, gelip men, niçe menzil tey kılıp,
Dünyäni gıdrıp, ciger paramnı ızlap tapmadım.

Elkıssa, Şah-ı Merdan Imam Hasandan bu sözni eşidip, zar-zar yıglap, hudaga şükür kılıp olturdılar.

İmdi sözni Şahı-Ankanıñ ibergen ilçisiden eşidiñ. Emma Şahı Anka bir adamga hat kılıp, möhür basıp iberip erdi kim: «Alını tutup zındana saldım, Cemhur beg gelip, Tugra perini alıp gitsin» diyip. İlçi hatnı alıp, niçe meñzillerni tey kılıp, Cemhurnıñ galgasıga bardı. Emma Cemhur gala boş durmasın diyip, bir inisini galgada goyup, özi baş inisi birle Hezret Alı Şah-ı Merdanniñ hizmetları da erdi. Ankanıñ hatı birle ilçisi gelip, Cemhurnıñ inisige duşdı. Erse, Cemhurnıñ inisi hat birle ilçini agasınıñ yanına alıp geldiler. Cemhur beg hat birle ilçini Hezret Alınıñ yanlarına alıp geldi. Erse, Şah-ı Merdan sordular:

–Ey, Cemhur beg, bu ne adam turur? – diydiler. Anda Cemhur aydı:

–Bu adamnı sorsañız şähri Zingar diygen bir galga bar turur. Anıñ patıçasıga Şahı-Anka diyirler. Bu ilçige hat berip, bizge iberip turur, bizler hem siziñ hizmatıñızga geltirdik – diydi.

Erse, Şah-ı Merdan hatnı alıp, mılahıza kıldılar, aydıp turur: «Ey, Cemhur beg, Medinäniñ Alısı gelip, bizniñ şährimizniñ yağşı-yamanını bilmekge ve yene Tugra gızımını alıp gitmekge gelgen erken. Bizler Alını tutup zındana saldıq. İmdi Cemhur beg gelsin, maslahat birle Alını öldürüp, andan soñ Tugra gızımını alıp gitsin» diygen hut turur. Andan soñ hatnı goyup, Hezret Alı aydılar:

–Ey, İlçi beg, sözlegil, ne habar bar? – diydiler. İlçi aydı:

–Ey Şah-ı Merdan, sözüñ ovalıdan beyan kılsam, Ankanıñ bir gızı bar, adıga Tugra peri diyrler. Bir gün köşk tomaşasıga çıkıp, deryanıñ boynudan bir yigit tapıp getirip, perveriş kılıp yörer erken. Şahı-Anka bu habarnı eşidip, şol yigitni Alı hıyal kılıp, zındana saldı. Andan soñ maña habar berip, Cemhurga iberdi «Gızımını alıp gitsin diyip».

Erse, Şah-ı Merdan söznüñ mazmunını bildiler kim, Imam Muhammet Ankanıñ zındanıga giriftar bolup turur. Andan soñ Şah-ı Merdan şähri-Kamusnı Cemhurga tabşırdılar. Özi dergazap bolup, imamnıñ zındana düşgenin bilip, hapa bolup, bir söz aydılar:

Kapırlarıñ bolup bendi-esiri,
Natuvan sen, düşüp garıp yerlere,
Hayrandır men balam gitgenden bäri,
Perişan sen, düşüp garıp yerlere.

Ot yakdı canıma pelek çakılıp,
Köyer oldı tenim oda yakılıp,
«Kim geler» diyip gözüñ yolda bakılıp,
Nägehan sen, düşüp garıp yerlere.

Pelek akızıpdır gözüñden yaşı,
Avı birle goşup beripdir aşı,
Pelek aylandırıp hesretli başı,
Sergerdan sen, düşüp garıp yerlere.

Barar sen her zaman bakıp yollara,
Telmirer sen sağın bilen sollara,
Circis dek pıganın düşüp çöllere,
Gedalar sen, düşüp garıp yerlere.

Şah-ı Merdan aydar, söygülik canım,
Şahsuvarım, begim, Rüstem ananım,
Melayık hoylugım, Yusup nişanım,
Ba arman sen düşüp garıp yerlere.

Elkissa, Şah-ı Merdan bu sözni aydıp, gelgen İlçini getirip, iman arz kıldılar. Ol biçäre gorkandan musulman boldı, «Kelemeyişeripni» dilige carı kılıp aydı: «Lä ilähi illalla, Muhammet resul alla» diyip musulman boldı. Andan soñ Şah-ı Merdan aydılar kim:

–Adın nedir? İlçi aydı:

–Adım Zertip turur – diyip, zar-zar, çün ebri-novbahar yıglap, Şah-ı Merdanniñ ayagıga yıkıldı. Emma Şah-ı Merdan aydılar: «Ey Zertip, köp yıglamagıl, huda tagala seni cenneti kıldı ve tükenmes ulug dövletge mınasıp görüp, müşerrep kıldı» diyip, pend-u nesihat kıldı. Emma aydı: «Ey Zertip, imdi öz velayatıñga yol başlagıl» diydiler. Zertip canıdil birlen kabul kılıp, tagzım kıldı. Şah-ı Merdan emr kıldılar: «Tamam leşger atlansınlar, şähri Zingarga bararmız» diydiler. Carçılar her yerde car urdular.

Emma oşol vagt Zeynel Arapga habar etdi. Emma Zeynel Arap şahzada griftarızından bolganın eşidip, zar-zar, çün ebri-novbahar yıglap, bir söz diydi. Gazalı-Zeynel Arap bu turur:

Sen çekinçä zından cebr-u cepasın,
Men niçik gurbanıñ bolmadım seniñ?
Sen görginçä hicran der-u belasın,
Men niçik gurbanıñ bolmadım seniñ?

Telmirip bakınça çeşmi-humarıñ,
Pelekge etginçä ah bile zarıñ,
Sargarıp solgınça gül dek ruhsarıñ,
Men niçik gurbanıñ bolmadım seniñ?

Meniñ üçin bendi-zından bolınça,
Ovval başdan meni istäp alınca,
Gızıl ruhsarıñı hazan kılınça,
Men niçik gurbanıñ bolmadım seniñ?

Vaspiñı aydar men tä ki ölniçä,
Kapırlarnı gırıp, öcüñ alınça,
Melul bolup, dal gerdeniñ eginçä,
Men niçik gurbanıñ bolmadım seniñ?

Mısapır bolınça garıp illere,
Sen yalguz düşünçä uzak yollara,
Ganrılıp bakınça sag-u sollara,
Men niçik gurbanıñ bolmadım seniñ?

Köñül aynasını gubar alınça,
Gözüñ yaşı abı-neysan bolınça,
Kapırlar bendine duçar olınça,
Men niçik gurbanıñ bolmadım seniñ?

Zeynel Arap aydar, senden habar bar,
Sabr etginçä mende yüz müñ hatar bar,
Salagañ bolayın, sende ne sabr bar,
Men niçik gurbanıñ bolmadım, senin?

Elkıssa, Zeynel Arapcan bu sözni aydıp, zar-zar yıglap oturıp erdi. Nägäg gözüni uykı aldı. Binägäh şahzadayı Imam Muhammet at oynadıp, aldından ötüberdi. Emma Zeynel Arap biçäre şikeste hal bolup, sisginip oygandı. Erse, hiç kimse yok. Elkıssa, Zeynel Arap hudaga sığınıp, bir muhammes aydılar.

Göz yumup açdım, şükür, yarımını sagındım, huda!
Köñül algan ol venadarımını sagındım, huda!
Sorguncı halımını dildarımını sagındım, huda!
Hasratımda dideyi-zarımını sagındım, huda!
Ber mıradımnı meniñ, yarımını sagındım, huda!

Ol maña çüp zardır, men hem aña çün zar men,
Hasratımını çekdi ol, men hem gam bile bimar men!
Düşdi zından içre yarım, men hem takı efgar men,
Yat eder yarım meni, men hem yat birlen bar men,
Ber mıradımnı meniñ, yarımını sagındım, huda!

Hezretiñge yüz tutup men näumıtvar etmegil,
Mundan artık hem belalarga giriftar etmegil,
Müstecap etgil dogalarını, şermisar etmegil,
Ba şikeste bendedir men, köp meni zar etmegil,
Ber mıradımnı meniñ, yarımını sagındım: huda!

Sen kerem sen, lutf eder sen, bendeyi-biçäreyige,
Damanı-vashñ miyesser kıl men kibi avarayıga,
Täleyi betbagt edip sen munça bagtı garayıga,
Sövdügin kılğıl miyesser yüregi set parayıga,
Ber mıradımnı meniñ, yarımını sagındım, huda!

Yıglayır Zeynel Arap dergähiñe peryat edip,
Çarhı-gerdunnıñ golıdan dat edip, bidat edip,
«Kıssayı-Yusup – Züleyhanı» yene binayat edip,
Dergähiñe yüz tutar men yarım-canım yat edip,
Ber mıradımnı meniñ, yarımını sagındım, huda!

Elkıssa, Zeynel Arap bu sözni tamam etgenden son, Hezret Şah-ı Merdan şähri – Kamusdan çıkıp, Muhammet Mustapanıñ tugunu alıp, şähri – Zingarga gider boldular. Şol vagtda Zeynel Arap biçäre Şah-ı Merdanga garap, zar-zar yıglap, bir söz aydılar. Gazalı-Zeynel Arap:

Hökmüñ rovan bolsun, ya Şah-ı Merdan,
Siz oğluñız – meniñ yarımını yetgir!
Köp hayal kılmañız, ötmesin dövran,
Siz oğluñız – meniñ yarımını yetgir!

Yeter bize munça çeken azabı,
Dertli gul derdiñiñ bolmaz hasabı,
Yene bizge sunar hicran şerabı,
Siz – meniñ yarımını yetgir!

Pervaz eder köñül guşı vısala,
Pelek bizi goymaz bir zaman hala,
Her bir sagat döner yüz müñ hıyala,
Siz oğluñız – meniñ yarımını yetgir!

Akıl-huşum birden gidip baradır.
Damanı vaslıdan tutup baradır,
Murgı-ruhum pervaz edip baradır,
Siz oğluñız – meniñ yarımını yetgir!

Pelekniñ elinden gelip men dada,
Ömrümniñ harmanın berip berbada,
Garıplık hövesi gelmesin yada,
Siz oğluñız – meniñ yarımını yetgir!

Bize gabha pelek cepası yeter,
Bul şähri-Kamusdan başıñını göter,
Garıplıkda yarsız ömürler öter,
Siz oğluñız – meniñ yarımını yetgir!

Zeynel Arap aydar, yokdur kararım,
Açılmaz gunça dek paslı-baharım,
Yolunda telmurıp çeşmi-humarım,
Siz oğluñız – meniñ yarımını yetgir!

Elkıssa, Zeynel Arap bu sözni aygandan soñ, Hezreti Şah-ı Merdan Zertipni aldıga salıp, şähri-Zingarga rovana boldular. Üç gice-gündiz yol yörüp, şähri-Zingarga yakın etdiler. Erse, Hezret Alı Şah-ı Merdan aydı: «Ey, bahadırlar, är köñüllik yigitlerim, haydap ilgeri yürüñler» diydiler. Andan soñ bahadırlar ilgeri ötüp gidiberdiler. Andan soñ Imam Hasan ve Imam Hüseyin iki müñ leşgerge serkerde bolup, olar hem ilgeri yördüler. Emma Hezreti-Alı Şah-ı Merdan sapsap bolup, her tarapga Düldülni sürüp, şähri-Zingariñ galgasınıñ degre-daşını gurşap aldılar. Tamam adamlar hayran-serasına bolup: «Bu ne leşger?» diyip durdular. Elkıssa, Şah Ankaga habar berdiler. Aydılar: «Ey, Şah Anka, köp leşger gelip, galganıñ degresini alıp düşdi» – diydiler. Erse, Şah Anka galganıñ üstüğe çıkıp, leşgerge tomaşa kılıp gördi. Erse, vehime galıp bolup, kayan gaçarın bilmedi, hayran-serasına boldı.

İmdi şahzadadan siz eşidin! İmam Muhammet biçäre zıندانıñ içinde yarını yat edip,
pelekden şikve kılıp, bir söz aydılar. Gazalı-İmam Muhammet:

Hezreti Yusupnıñ düşgen çahıga,
Arman bilen duçar eylediñ, pelek,
Hiç kimni goymadıñ öznüñ rahıga,
Geltirip, giriftar eylediñ, pelek!

Acap sövdalarını salıp başıma,
Rehm eylemey gözden akan yaşıma,
Senden özge hiç kim gelmez gaşıma,
Garıplık ıgtıyar eylediñ, pelek!

Yüz tutup, yıgladım kadır hudaga,
Kerem kılgay, şayed, bağı garaga,
Geltirip taşladıñ meni bu çaha,
Söhbetim näberar eylediñ, pelek!

Hiç kişi bilmedi cepa sanını,
Yarımınıñ gözünden döken ganını,
Işkımdı bile köygen canını,
Cıdalıkda azar eylediñ, pelek.

Seniñ birlen düşdi, neyley güzerim,
Terk eyledim Medine dek diyarım,
Kamusnıñ şährinde galdı nigärim,
Mekanımını Zingar eylediñ, pelek!

Beyle gabız sen, bu garıp canım,
Bir zaman bermedin meniñ amanım,
Zeynel Arap atlık yarı-cananım,
Yolunda intizar eylediñ, pelek!

Şahzada diyir, munça meni yıgladıp,
Bendi-kapır bilen golum bağladıp,
Pırak odı birlen bagrım dağladıp,
Ten-u canım efgar eylediñ, pelek!

Elkıssa, şahzada bu sözlerni aydıp, hudanıñ halaganığa razı bolup olturdılar. İmdi sözni Hezret Alıdan eşidiñ. Hezret Alı leşgerge emr kıldılar kim, «gala tarapığa yöriş kılıñlar» diyip. Emma sahabalar birle tamam leşger, Hezret Alı baş bolup, ceñ-u cedel kılıp, bu galanıñ degresini alıp, düşdüler. Emma Şahı-Anka aydı: «Ey toba Alını tutup zındana salsam, imdi bu ne leşger boldı?» diydi.

Şol vagtda bir kapır peryat urup ayda turur kim: «Ey Şahı Anka, acal mübäreğiñ bolsun, zäher-zakgum höregin bolsun! Bir yalğan söze inanıp, «Alını zındana saldım diyersen. İne, gelgen Alı turur. Bu leşger hem Alınıñ leşgeri turur. İmdi kayda gaçar sen? diydi.

Erse Şahı-Ankanıñ huşı başından uçup, yere yıkılıdı. Andan soñ huşuga gelip, başın galtıradıp canhovlı birle «Alı geldimi?» diyip, özünü harem hanaga urdı.

Elkıssa, bu sözni olturgan mähremler eşitdiler, aydılar: «Va darıga! Alı imdi gelmiş» – diyip, hemme melul bolup, aydılar: «Şah Ankanıñ aldığa baralı, şol Biperva bahadırınıñ başın üzgen yigitni Alı diyip zındana saldı. Eger şol yigitni çıkarıp, toylap, gızın berse, şol yigit Alı birle uruşar erdi. İmdi sud kılmaz» – diydiler. Erse, mähremler cemg bolup, Şah Ankanıñ aldığa bardılar, arz kılıp aydılar kim:

–Ey, Şah Anka, eger şol zındanda yatgan oğlannı zındandan çıkarıp, toylap, gızını berseñ erdi, şol oğlan çıkıp Alı birle uruşar erdi – diydiler. Anda Şah Anka aydı:

–Eger Alı üstümden giderin bilsem, yüz gızım hem bolsa, berer erdim – diyip, gelgen mähremlerge garap, zar-zar yıglap, bir söz aydı:

Beglerim, barıñlar, alıp geliñler,
Gam iyemesin etgen işime meniñ,
Herne diyse, permanını kılıñlar,
Dövlet birle gelsin gaşıma meniñ.

Görsem uyarlar men anıñ vaslını,
Bir hata iş kıldım bilmey aslını.
Hiç kişi aytmadı maña neslini,
Sorarım gelmedi huşuma meniñ.

Bir-bir aydıñ barıp, begler, sözümni,
Ayagina sürtsem gara yüzümni,
Keñzek eyläyin Tugra gızımni,
El uzatsın bişen aşıma meniñ.

Pelek govgasını başdan göçürsin,
Toba şerabını maña içirsın,
Herne cepa kılğan bolsam geçirsın,
Rehm eylesin gözde yaşıma menin.

Ol imesdir Alı, bul eken Alı,
Medineden gelmiş şährim algalı,
Takatım yok çıkıp şu iş kılğalı,
Kıyamatdır bu gün başıma meniñ.

Anka aydar, döwlet-bagtım bereyin,
Mal-u mülküm, genc-u ragtım bereyin,
Tugra gızım toylap, tagtım bereyin,
Medet kılsın gelip işime meniñ.

Elkıssa, Şah Ankanıñ bu sözi birle cemg mähremler barıp, ımamnı zındandan çıkarıp, Şah Ankanıñ aldığa alıp geldiler. Erse, Şah Anka aydı: «Ey şahzada, hoş gelipsiz» diyip, özün tagtdan taşlap, şahzadanı derber-derber kılıp, boynundan golunu alıp, tagtıga çıkardı. Andan soñ Şah Anka aydı:

–Ey, şahzada, hemme sizniñ bendäñizimiz – diydi – üstümüzge Alı gelip turur.
Ne maslahat berersiz – diydi. Anda şahzada aydılar:

–Alı dek bahadırınıñ aldında takat kılıp, urşa turgan bahadır yok turur, ol hudanıñ şiri turur – diydiler. Erse, Şah Anka aydı:

–Ey, şahzada, imdi yüzüm gara boldı, toba kıldım. Her niçik bolsa, Alı birle urşar siz – diyin zar-zar yıgladı.

Erse, şahzada bildiler, kim ataları gelip turur. Zeynel Arap yarı yadıga düşüp, gelgenmikän ya galganmıkan diyip, bir söz aydılar:

Şah-ı Merdan meni ızlap gelipdir,
Barmı sen, yokmı sen, Zeynel Arap can?
Geler-gelmedigiñ güman bolupdır,
Barmı sen, yokmı sen, Zeynel Arap can?

Şah-ı Merdan medetkäriniñ boldumı,
Şikeste halıña medet kıldımı,
Meniñ öcüm ol kapırdan aldımı,
Barmı sen, yokmı sen, Zeynel Arap can?

Lıbasım çüyrettim gözde yaşımdan,
Garıplık gitmedi yalguz başımdan,
Suratın ayrılmaz hergiz gaşımdan,
Barmı sen, yokmı sen Zeynel Arap can?

Öçüpdür gözümde basgan ızlarıñ,
Canımı köydürgen şirin sözleriñ,
Yadıma düşüp dur gara gözleriñ,
Barmı sen, yokmı sen Zeynel Arap can?

Kaysı gülüstanda, kaysı çemende,
Kaysı bir ülkede, kaysı tümende,
Huda penahıga tutsa amanda,
Barmı sen, yokmı sen, Zeynel Arap can?

Meniñ ahvalımdan habar alamı,
Ağalarıñ gelip-gidip göremi,
Ya duşman elinde bağıñ garamı,
Barmı sen, yokmı sen, Zeynel Arap can?

İmlak kapır bilen galaga bardıñ,
Kapırlar golundan ne azap gördüñ?
Hudanıñ takdırı – yardan ayrıldıñ,
Barmı sen, yokmı sen, Zeynel Arap can?

Yat edip yıglaydır seni şazada,
Seni istäp geldim, galdım belada,
Zıندان içre galıp, boldum uftada,
Barmı sen, yokmı sen, Zeynel Arap can?

Elkıssa, İmam Muhammet bu sözni aygandan soñ, barça kapırlar gelip, şahzadaga tövella kılıp aydılar:

–Eger siz Alı birle mukabil bolup, urşu kılmasañız bizlerniñ halımız bolar –
diydiler. Emma şahzada aydılar:

–Alı bir pählivan turur, her kim anıñ birlen ruberu bolsa, acalınıñ elinde
giriftar bolar – diydiler. Ve yene aydılar: –Anıñ dek pählivan birlen uruş kılmak
ölüklerniñ işi turur – diydiler.

Emma bul sözni kapırlar eşidip, dat-peryat kılıp erdiler. Elgaraz, Şah Anka gelip
gelip şahzadaniñ ayaklarığa baş goyup, zar-zar, çün ebri novbahar yıglap, eke hudanı
ve pıgamberni hormat diyip, bir söz aytganları bu turur:

Bir eziz başıñnıñ hormatın kılsañ,
Bizniñ ilge bu gün rahber bol imdi,
Atañ birlen eneñ izzatın kılsañ,
Anka men, ornuma server bol imdi.

Bir yaratgan hudayıñnıñ hakıdan,
Alug-alı kabayılnıñ hakıdan,
Ummat bolan pıgamberiñ hakıdan,
Är sen, garıplara server bol imdi.

Can-u dilden söyseñ Mekke hudasın,
Kabul etgil garıplarnıñ dogasın,
Dep eylegil bizden Alı belasın,
Başımıza tãc-u efser bol imdi!

Rehm ile eşidiñ meniñ zarımnı,
Saña berey hazınada barımnı,
Alıga bermegil namıs-arımnı,
Gullarıña sahip leşger bol imdi!

Halayıklar görsün, göreş kılalı,
Dervezeden çıkıp, yürüş kılalı,
Alı birlen barıp uruş kılalı,
Ortamızda şemgi-enver bol imdi!

Anka aydar, sırıñ pınhan eyleme,
Alını bizlerge nışan eyleme,
Biz tarapdan zerre güman eyleme,
Ähd-u aman edip, yekser bol imdi!

Elkıssa, şahzada bu sözni eşidip köñlüge aydı kim: «Bul kapırlar bilmeydir, hudanıñ hakı ne turur: Men hub biler men. Hudanıñ ve Resulu-hudanıñ hakını ortaga saldı. İmdi bularnıñ hormatını kılmasam ası-bolar men» diyip, kapırlarga garap, aydılar: «İmdi sözünizni kabul kıldım. Andag bolsa her yerde leşgeriñiz bolsa cemg kılıñ. Enşaalla, erteñ Alı birle uruş kılar men» – diydiler. Erse, kapırlar eşidip hoşvagt bolup, ımamnın adıga tebil urdular.

Elkıssa, bu gıce ötüp, afitap çıkıp, cahan münevver boldı. Andan soñ şahzada leşgerge baş bolup dervezeden çıkıp, Alınıñ barabarında sap çekip durdı. Andan soñ her tarapdan bahadırlar hoş-huruş kılar erdiler.

Emma Şah-ı Merdan Düldülge münüp, Zülpükärin gollarıga alıp, meydana girip, covlan kıldılar. Erse, İmam Muhammet aydılar: «Atamız birle tutuşsam biedepk bolar, eger tutuşmasam, hudaga ası bolarmen» – diyip, bir söz aydılar:

Bolar meydan ara girsem mugazzam biedep maña,
Hudadan bihabar kapır bolarlar hemtarap maña.

Huda dergähiniñ şiri bile çıksam, uruş kılsam,
Mınasıp oldugı bolgaymu alı nesep maña?

Bu kapırlarğa maglum yok, Alınıñ nurı-çeşmi men,
Kerem eylöp, açık yol görsedip bergil, ya reb maña.

Atamnıñ hatırı rencur olar bul biedepkden,
Veliken, bir hudanıñ hormatı boldı sebäp maña.

Diydi şahzada, neylär men halayık tagnadan andag,
«Atasıga uruş kılgan» diygen galgay lakap maña.

Elkıssa, şahzada bu sözni aydıp, meydana girdiler. Erse, Hezret Şah-ı Merdan bir nagra urdular, zemin-zaman lerzäge girdi, Zülpükärin golıga alıp, meydana girdiler. Şahzada hem näalaç bolup, meydana girdiler. Andan soñ yüzüğe nıkap tutup, at oynadıp durdular. Hezret Alı Şah-ı Merdan şahzadanı tanımay, bir söz aydılar.

Meydan ara girgen yigit,
Hoş geldin, meydan senindir,
Bir hudaga bende bolgul,
Gövheri-ıman senindir.

Huda berhaklığın bilsen,
Muhammetge ummat bolsañ,
Könlüñden kinäni alsañ,
Cennet-u rızvan seniñdir.

Yüz övürme hak nurundan,
Gelterip iman burundan,
Geçmegin cennet hüyründen,
Niçe bir gulman seniñdir.

Almasañ pend-u nesihat,
Bu işiñ seniñ gabahat,
Kılmasañ bize refagat,
Amudı-geran seniñdir.

Kapırlar pendini alma,
Özüñni mübtela kılma,
Anka kapır bilen bolma,
Diy Şah-ı Merdan seniñdir.

Elkıssa, Şah-ı Merdan bu sözni aydıp, at sürüp gelene aydı:

–Ey, bahadır, yüzünden perdäni götergil göreyiñ, andan soñ adıñı beyan kılğıl, ölseñ binamnışan ölmegil – diydiler. Erse, şahzada aydılar:

–Nıkabımnı almazmen ve adımnı hem beyan kılma, tovakga kılmağıl. Eger herne güycüñ bolsa görsetiñ – diydiler.

Andan soñ Şah-ı Merdan bu sözni eşidip, dergahar bolup, Düldülni Imam tarapıga sürdüler. Şahzada huda resulniñ hormatı üçin näalaç bolup, atlarınıñ başını atlarıga garatdılar. Hezret Alı ot dek gızarıp, amudlarını imamga hovala kıldılar, imam ret kıldılar. Andan soñ, nayzabazlık kıldılar, andan hem mırat hâsıl bolmadı. Elgaraz, ata-ogul çäştgähden tä peyşingeçe talaşdılar, amudbazlık kıldılar, mırat hâsıl bolmadı. Ahır Hezret Alı dergazap bolup, aydılar: «Eya toba, şundag adam birle munça talaş kılmak maña ar ermesmu!» diyip, Zülpükarın çıkarıp» iki bölek kılıp

taşlayın» diyip, hovaga göterip, «Ya Resul huda!» diyip, şahzadaniñ başıga urar boldular. Imam habar tapıp, başıga yetirmey Zülpükarniñ tutdular.

Elkıssa, Hezret Alı bir yana dardılar, Imam bir yana dardılar. İki şiriñ zorundan Zülpükar baldagından sındı. Tıg tarapı Imamnıñ gollarıda galdı, destesi Hezret Alınıñ gollarıda galdı. Andan soñ Hezret Alı peryat kılıp, aydılar kim:

–Ey, bahadır, atdan yerge düşgöl, men hem Düldülden yerge düşeyin, ikimiz biraz talaş kılalı – diydiler. Erse, Imam aydılar:

–Ey, şiri-dergäh, acap bolar – diyip, ikisi atdan düşdüler. Bir-birleriniñ kemerinden tutup zor kıldılar kim, älemni şur-pıgan tutdı. Kıyamat gayım bolgan dek halayıklar zar-zar yıglap, hayran boldular.

Elkıssa, iki dilevar tutuşıp, yörıp erdiler. Imam Hasan ve Imam Hüseyin cemg leşger peryat kılıp aydılar: «Päkä, perverdigarä, Hezret Alını özün «Şirim» diyip sen, penahında sakla» diyip, pıgan göterdiler.

Elkıssa, ata-ogul peyşinden tä namazı-dirgäheçe talaş kıldılar, mirat hâsıl bolmadı. Hezret Alı zıyada dilten boldular. Andan soñ, Imam Muhammetniñ köñülleri perişan bolup, aydılar kim: «Badarıga atamızga köp biedepk boldı» diyip, yüzlerinden nıkabını alıp, «Essalam aleykum» diyip, atalarıga salam berdiler. Şah-ı Merdan salamnı alıp, garasalar, özleriniñ cigerparaları Imam Muhammet turur. Hezret Alı aydılar: «Ey, perzent, bu niçik biedepk turur» diydiler. Erse, Imam Şiridergähniñ ayaklarıga yıkılap, zar-zar yıglap bir söz aydılar:

Hezretiñe biedepk eyledim men, ey ata,
Bisebäp yokdur bu işge Şah-ı Merdanı-huda,
Ähd edip, çıkdım bu kapırlar bilen meydan era,
Bir günäh kıldım, geçirgil, boldı rugsarım gara,
Afuv kılğıl, bolmayın şermendeyi-ruzı-ceza.

Yok idi köñlümde mundag işler, ey alı makam,
Niçe kapırlar meniñ le kıldılar ähdi-aman,
Kakdılar adımga tebil ceñni sansız bul zaman,
Segredip meydana Rahşımını sürüp çıkdım heman,
Afuv kılğıl, bolmayın şermendeyi-ruzı-ceza.

Niçe vagtdır uşbu kapırlarga boldum hemneşin,
Bir hudanıñ hormatın ortaga saldılar hemin,
Gözüme boldı garañkı asman birle bu zemin,
Üzmeğil menden şepagat, rehmetil-älemni,
Afuv kılğıl, bolmayın şermendeyi-ruzı-ceza.

Bir günä kıldım ki hiç kim kılmağay mundag günäh,
Her kişi kılrsa, bolar mağşar günü halı tebah,
Toba kıldım, etgen cürmümge bolğay siz güväh,
Arzı-ahvalım budur, babam hakı, ey kıblagäh,
Afuv kılğıl, bolmayın şermendeyi-ruzı-ceza.

«Bir eziz başıñ için» diyp, muñça kapırı-gul,
Tutdular yüz hormatını hem huda birle resul,
Aydılar «Söyseñ atañ başın, munı kılğıl kabul»
Lacerem meydanga girdim hatırım eylöp melul,
Afuv kılğıl, bolmayın şermendeyi-ruzı-ceza.

Uşbu söz ile Şahı Anka bilen kıldım yörüş,
Tebil-ceñ kakkırdılar, kernay-u surnay hem huruş,
Aydı şahzada ki geldim, sap çekip kıldım turuş,
Rugsadım ber, gayta kapırlar bile eyley uruş,
Afuv kılğıl, bolmayın şermendeyi-ruzı-ceza.

Elkıssa, şahzada bu sözni aygandan soñ, Şah-ı Merdan aydılar: «Ey, balam, huda birle Resulniñ hormatını ortaga salgan bolsa, günähiñni ötdüm» diydiler.

Andan soñ, ata-ogul kapırlar tarapıga at goydular. Nagra dartıp, hemle kıldılar. Kapırlar her kaysı bir yanga gaçıp, birniçesi ayak astında paymal bolup galdılar. Elgaraz, Şiridergäh kapırlarını rehim kılmay, gırar erdiler. Imam Muhammet hem bir tarapda gırıp yörer erdiler. Nägäh Şah Anka şahzadanıñ aldından yolugıp geldi. Emma şahzada at üstünden tutup, iki elgin arkasıga bağlap, boynıga gıl salıp, alıp

geldiler. Emma Şah-ı Merdan hem kapırlarını gırıp, gızıl ganga boyalıp tururlar. Emma şahzada Anka şahını getirip, bağlap goyup turur. Emma cemg kapırlar hayran galıp «elaman-elaman» diyip kışgırışdılar. Emma Şah-ı Merdan barçasıga iman arz kılıp oturıp erdiler. Şahzada Imam Muhammet Anka şahını iki golunu arkasıga bağlap, at aldığa saldılar. Emma Şah-ı Merdan nazar kılıp aydılar:

–Ey balam, bu kimdir? Anda Imam aydılar:

–Pederi-buzurgvar, bu Anka kapır turur, muña iman arz kılıñ – diydiler. Hezret Alı Şah-ı Merdan Ankaga pend-u nesihat berip söz aydılar. Gazalı-Şah-ı Merdan bu turur:

Hudanıñ birliginden bolma gapıl, ey, şahı-Anka,
Huda birdir, Resul – berhak, gümanıñ bolmasın hälä.

Köñül aynasıga küfri-zulmat kılma, rövşen kıl,
Bu hal ile geçirgen ömrüñe peryadı-vaveyla.

Buyurgan emri-nehin, can-u dil birlen kabul kılğıl,
Magası bendesi tañla bolar şermendeyi-rısva.

Geltirgil sıdkı, ıhlasıñ birle bol dahılı-iman,
Gözüñ aç, nurı-hakdan gitme hasret birle nabına.

Agardı saç-sakgalıñ acaldan sen heniz gapıl,
Gadam goy ilgeri, ömrüñ ötüpdür, bolma biperva.

Kişi kim bendelik eyläp, buyurgan emrini tutgay,
Kıyamat gün mekânı bolgusıdır cennetil-mä’va.

Eşitgil Şah-ı Merdanniñ sözni, gaytarma yüz andan,
Kıyamatlık bıradar bol maña tañla mağşara.

Elkıssa, Şah-ı Merdan bu sözni aydılar. Erse, şah Anka yerinden turup, küfr-u zulmatdan ayrılıp, musulman boldı. Emma Şah-ı Merdan Şah Ankanı gucaklap alıp,

bisiyar novazış kıldılar ve yene velayatga patışah kıldılar. Emma Şah-ı Merdan aydılar:

–Ey, Şahı Anka, oşol Tugra gızıñnı Cemhurga berseñ? – diydiler. Anda Şahı Anka aydı:

–Ey, şahı-älem, gız birle ogul siziñ bendäniz tururlar, siz biler siz – diydi. Emma Şah-ı Merdan maslahat kılıp, Tugranı Cemhurga tabşırdılar nikâh musulmançılık birle. Emma oşol vagtda şahzadaniñ yarı yadıga düşüp, perişan bolup, zar-zar yıglap, bu gazalını aydar erdiler:

Cemhur köñül bergen nigärim aldı,
Meniñ köñlüm alğan nigärim kanı?
Şat olup golunı boynuga saldı,
Meniñ köñlüm alğan nigärim kanı?

Işkıñ efsanası başdan ötüpdür,
Her kime bir türlük cepa yetipdir,
Kim ki köñül berip yarın tapıpdır,
Meniñ köñlüm alğan nigärim kanı?

Mest-u hayran boldum, bilmedim özüm,
Men kime aydayın elemlik sözüüm,
Yar yoluna bakıp, telmirdi gözüm,
Meniñ köñlüm alğan nigärim kanı?

Bu ülkeden göçüñ, munda duralmam,
Sagınıp yarımını hergiz görelmem,
Ol munda geelmes, men hem baralmam,
Meniñ köñlüm alğan nigärim kanı?

Göyä, ki bilbilem galdım kapasda,
Yarımını yat edip her bir nepesde,
Yarım galdı, va-hasrata, Kamusda,
Meniñ köñlüm alğan nigärim kanı?

Niçe aylar ötdi, niçe zamanlar,
Meniñ birlen ülpet bolgan yaranlar,
Leşgerge baş bolgan beg-u soltanlar,
Meniñ köñlüm algan nigärim kanı?

Ah diysem, älemni harap eylärem,
Bu canımnı imid azap eylärem,
Bagrımnı otlarga kebab eylärem,
Meniñ köñlüm algan nigärim kanı?

Şahzada biçäre ne alaç etsin,
Başın alıp yurtdan yurtlara gitsin,
Şähri-Kamusdakı yarın yat etsin,
Meniñ köñlüm algan nigärim kanı?

Elkıssa, şahzada bu sözni aydılar. Andan soñ Şahı-Anka şahzadanı ogul okunıp, gayta başdan toy berip, halayıkını hoşvagt kıldı. Andan soñ Şah-ı Merdan şähri-Kamusga gaytmakçı boldular. Şahzada Imam Muhammet Tugranı kıyamatlık siñli okundılar ve yene Şah-ı Merdan Ankaga aydılar: «Birvagt saña duşman peyda bolsa, Medinäge kişi ibergil, inşaalla, gelip medet berermiz» – diydiler.

Emma Şah-ı Merdan leşgerge car urdurdılar, «şähri-Kamusga gaydıbergil» diyip. Elkıssa, Şah-ı Merdan, Imam Muhammet leşgerge baş bolup gaytdılar. Emma Anka perişan bolup yıglap galdı. Şah-ı Merdan katğı menazil kılıp, gele dursunlar. İmdi sözni Zeynel Arapdan eşidiñ.

Emma Şah-ı Merdan Zeynel Arapnı şähri-Kamusda goyup gidip erdiler. Zeynel Arapnıñ gözi yolda erdi, kaçan geler erken diyip. Şol vagtda bir adam gelip aydı: «Ya eya halayık, söyünci beriñ, Şah-ı Merdan barıp, Imam Muhammetni tapıp alıp, aman-esen geltirdi» diydi. Erse, Zeynel Arap biçäre hoşvagt bolup, şahzadanı yat edip: «Şükür alhamdulilla, yarım geldi» – diyip, bir söz aytganı bu turur:

Tiz yetişgil könlüm guşı-şahbazım,
Telmirip yoluña bakanım yeter.
Peryatlap yıglasam yetmez ovazım,
Gözyaşım yoluña dökenim yeter.

Gelgel, yarım, bu ülkeden gideli,
Şähri-Medinäniñ yolun tutalı,
Maksat-mıradımız hâsıl edeli,
Bu yerlerde garıp galganım yeter.

Gözüm pıyalasın yaşga doldurıp,
Mısapırlık diyarıda oturıp,
Gızıl yüzüm hasret bile soldurıp,
Ah-u efgan çekip yörgenim yeter.

Pelek bagrın dişär ah-u efganım,
Seni istöp gider ruhı-rovanım,
Işk odıga köygen bul garıp canım,
Garıplar garıbı bolganım yeter.

Bu dünyä o dünyä sen-sen gamhorım,
Aman olgul huda bergen dildarım,
Telmirip yoluña çeşmi-humarım,
Şunça pırakıña köygenim yeter.

Zeynel Arap aydar gelip gaşıma,
Rehm eylegil meniñ gözde yaşıma,
Pelek sergerdanlık saldı başıma,
Zar-u giryan bolup durganım yeter.

Elkıssa, Zeynel Arap bu sözni aydıp bolup erdi kim, canıbı-sähradan leşger fevvara urup peyda boldı kim, ak alam, yaşıl alam, gök alam, gızıl alam, lacıvert alam, sapsap, baydak-baydak, fert-fert, dilevar-dilevar, gele-gele, cemg-cemg, ala-ala, cek-

cek, top-top leşger peyda boldı. Gördüler kim, Şah-ı Merdan ve cemg sahabalar ve şahzadalar birlen yer-u gökni basıp, gap-gara bulut dek bolup, älemni basıp, gulgula salıp geletururlar. Emma Zeynel Arap hoşvagt bolup: «Şahzada meni istäp gele tururlar» diyip, nalayı-pıgan göterip, zar-zar, çün ebri-novbahar, bir muhammes aytganları:

Şükür huda, yaranlar, dövlet zamanı geldi,
Nagdı-dilimni algan şefkatlı canı geldi,
Bu köyüklik tenimniñ ruhı-rovanı geldi,
Dövlet bilen geledir ilniñ soltanı geldi,
Zeynel Arapnı ızlap, şahzada hanı geldi.

Ferraş, yolun süpürgil, yolun sapa düzetgil,
Çek suratın, müsavver, suratnema düzetgil,
Mıgmar, zin goygul üzre, altın sara düzetgil,
Peryad-u nala eylöp, bilbilnova düzetgil,
Zeynel Arapnı ızlap, şahzada hanı geldi.

Sümbül saçıñnı tebret, älem muçattar olsun,
Gül yaprağıñnı ezgil, sebze münevver olsun,
Dök şebnemniñni, gerdun, gül yaprağı ter olsun,
Çek kamatiñ, senuber, gökge barabar olsun,
Zeynel Arapnı ızlap şahzada hanı geldi.

Düz nagmañı, mugannı, hub-u yağşı saz kılğıl,
Mütrib, novaziñ ogşad-u hub dilnovaz kılğıl,
Ey hapızı-hoş elhan, söz aydıp ovaz kılğıl,
Oşol meniñ mıradım, destimni deraz kılğıl,
Zeynel Arapnı ızlap, şahzada hanı geldi.

Divanayı-galandar, hak yoluga «ya hu» kıl,
Molla okıp kelamıñ, hub yağşı guftuguy kıl,
Tahlil edip nebadat, yerden özüñ nemu kıl,
Ey, beg, bar, ber salamıñ, bar imdi-custucuy kıl,
Zeynel Arapnı ızlap, şahzada hanı geldi.

Ey, sakı, tut pıyala, gülgün şerap içilsin,
Bilbil, yakañnı çäk et, gül bergi ter açılsın,
Söz sözlegil, tiliñden dürri-gövher saçılsın,
Ey, novça, nova kıl, derd-u elem geçilsin,
Zeynel Arapnı ızlap, şahzada hanı geldi.

Ey, kebki-hoşuraman, reftar kılğıl oynap,
Ey, totıyı-şeker leb, güftar kılğıl oynap,
Ey, nergesi-gazalan, humar kılğıl oynap,
Ey, andalıp, demadem sen zar kılğıl oynap,
Zeynel Arapnı ızlap, şahzada hanı geldi.

Elkıssa, Zeynel Arap bu sözni aydıp bolgandan soñ, Şah-ı Merdan cemg leşger birle şahri-Kamusga dahil boldular. Elkıssa, şahri-Kamusdaki cemg musulmanlar Şah-ı Merdanniñ aldığa pişvaz çıkıp, izzat-ekram birle getirip, galaga düşürdiler. Andan soñ Imam Muhammet Imlak kapırnı tutup, muñ para kıldılar. Andan soñ Hezret Şah-ı Merdan Zeynel Arapnı şahzadaga akd-unikah kılıp berdiler. Emma şahzada birle Zeynel Arap – iki âşık mırada yetdiler. Emma şahzada birlen Zeynel Arap bir-birleri birlen ahval soraşıp, her bir gazal okar erdiler. Ovval sözni Zeynel Arap aydı:

Zeynel Arap:
Meniñ üçin çeken cebr-u cepanı,
Keremlik soltanım, esen-amanmu?
Nesip bolsa, imdi sürüñ dövranı,
Bolduñ sergerdanım, esen amanmu?

Imam Muhammet:
Sen hem meniñ için garıplar bolgan,
Can-u dilim, sen hem esen-amanmu?
Cıdalık cepasın başıga salgan,
Natuvanım, sen hem esen-amanmu?

–Merdanalık gorun bile baglagan,
Ciger bagrın ışk oduga daglagan,
Meniñ için zar-u giryan aglagan,
Didesi giryanım, esen-amanmu?

–Men gitdim vısalıñ tanapın üzüp,
Sen munda yörüp sen köñlüñni bozup,
Gan yıglaban gara nerkesiñ süzüp,
Perişanım, sen hem esen-amanmu?

–Huda dergähinde gelip amana,
Garıplıkda çekip birle nala,
Meniñ için düşüp çahı-zındana,
Yusubı-Kenganım, esen-amanmu?

–Gurban olam galam-galam gaşıña,
Kimniñ rehmi geldi gözde yaşıña,
Ne külpetler düşdi munda başıña,
Mähribanım, sen hem esen-amanmu?

–Men bagtıgaranı agtarıp gitgen,
Ankanıñ şähriniñ yolunu tutgan,
Niçe bir külpetler başından ötgen,
Halı perişanım, esen-amanmu?

–İşkın deryasıga men gitdim akıp,
Seni bul yerlerde otlarga yakıp,
Sen yıgladıñ meniñ yolumga bakıp,
Söver yarım, sen hem esen-amanmu?

–Meni istäp çıkdıñ niçe yollara,
Zeynel Arap diyip, gezip çöllere,
Meniñ için garıp bolup illere,
Yagşıdan nişanım, esen-amanmu?

–Şahzada diyır, heryan boldum avara,
Sen yıglaban galdıñ ah birle zara,
Meniñ için kıldıñ bagtıñnı gara,
Biarmanım, sen hem esen-amanmu?

Elkıssa, bu sözden soñ birniçe gün ayş-u eşretge meşgul boldular. Andan soñ köñülleri Medinäge mayıl bolup, bitakatlık kılıp, Şah-ı Merdanga aydıp gider boldular. Emma Şah-ı Merdan Cemhurnı, şähri-Kamusga patışah kılıp ve yene köp pend-u nesihat kılıp, leşgerini tabşırıp berdiler. Emma Cemhur şahzadaga niçe harvar zer berip, at, serpaylar getirip, Zeynel Arapnı goşup, Şah-ı Merdanga izzat-ekram birlen uzatdılar.

Elkıssa, Şah-ı Merdan feth-u nusrat birlen düelerge zerad edip, Imam Muhammetni, Zeynel Arapnı alıp rovana boldular. Elkıssa, birniçe menzillerni tey kılıp, Medinäge yakın geldiler. Andan soñ Şah-ı Merdan Imam Hasanga aydılar: «Ey balam, sen ovvalrak barıp Imam Muhammetniñ enesige habar bergil, oğluñız aman-esen geler diyip» – diydiler. Ol vagt Imam Hasan «Acap bolar» diyip, Medine sarı rovana boldular. Emma ol barganda bibi Hanıpa – Imam Muhammetniñ eneleri şahzadanı yat kılıp, bir muhammes okuganları bu turur:

Yedi yaşında çıkıp, seyri-şikâr etgen, balam,
Gunça dek canın beyebanlarga har etgen, balam,
Şah-ı Merdan dek atasın bikarar etgen, balam,
Hayl-u hiş-u akrabasın dilefgar etgen balam,
Eneyi-zarın yoluda intizar etgen, balam.

Şah-ı Merdandan hem andan bolmadı hiç bir habar,
Bilmedim, ne halı geçdi, gitdi elgimden bidir,
Cezrelerde boldı hayran, yuvutdımı bahr-u berr,
Pa şikeste men garıpnı yıgladıp şam-u sāher,
Eneyi-zarın yoluda intizar etgen, balam.

Bilbilim uçdı gitdi, bilmedim galdım garap,
Kaysı gülşenni gonarga eylegendir iztirap,
Barmıkan sag-u salamat, ol yene yaşı harap,
Bir yene gelgeymu diyip, çeşmim pür ab, bagrım kebab,
Eneyi-zarın yoluda intizar etgen, balam.

Bir eziz başıñ alıp, çöllerge gitdiñ sen garıp,
Kaysı yerni mesgen etdi, kaysı bir yerge barıp,
Kaysı zından içre galdı rengi-ruyı sargarıp,
Gitdi yalguz başın alıp, bahr-u berr içre girip,
Eneyi-zarın yoluda intizar etgen, balam.

Bu hanıpa zar yıglaydır balasıñ agtarıp,
Nurı-çeşmi-kuvvatı, derdige dovasın agtarıp,
Gan yutar her dem yene sahip dogasın agtarıp,
Dınmayın andag yitirgen rehnemasın agtarıp,
Eneyi-zarın yoluda intizar etgen, balam.

Elkıssa, bul gazalrı okıp erdiler. Şol vagt işikden Imam Hasan salam berip aydılar:
«Valıdayı-mähriban, enem, oğluñız Imam Muhammet atları birlen aman-esen gele

tururlar. Ol vagt Bibi Hanıpa biçäre Imam Hasandan bu sözni eşidip, hoşvagt bolup bir söz aydı:

Muhammet beyanın aydıp gelip sen,
Muhammedim barmu, Hasancan, guzım?
Alardan ilgeri ötüp gelip sen,
Muhammedim barmu, Hasancan, guzım?

Çöllerden, köllerden, daglardan aşan,
Kapırlarıñ cibri başına düşen,
Ahırında kapır birlen söveşen,
Muhammedim barmu, Hasancan, guzım?

Yalguz iniñ aman-esen barmıkan,
Kapırlar bendinde intizarmıkan,
Hudayım olara medetkärmikän,
Muhammedim barmu, Hasncan, guzım?

Hanıpa diyır, mest boluban sözlärin,
Her zaman yollara çıkıp gözlärin,
Eger gelmez diyseñ, çıkıp ızların,
Muhammedim barmu, Hasancan, guzım?

Elkıssa, Hanıpa biçäre bul sözlerni tamam etgenden soñ, Medinäniñ ulug-kiçik adamları eşidip, Hezret Alınıñ aldığa pişvaz çıkıp görüşdiler. Andan soñ Imam Muhammet birlen görüşdiler. Andan soñ Imam Muhammet birlen Zeynel Arapnu alıp, ordaga girdiler. Eneleri birlen hal-ahval soraşıp, her biri bir gazal okıdılar.

Imam Muhammet:
Meniñ üçin gamda ömrün ötürgen,
Gamgusarım, gamhor enem, amanmı!
Ak süyt bergen, kiçiklikde götergen,
Gamgusarım, gamhor enem, amanmı!

Bibi Hanıpa:

Şiker edip şikârını yitirgen,
Garıp bolgan, garıp balam, amanmı!
Garıplıkda eziz başın ötürgen,
Garıp bolgan, garıp balam, amanmı!

Başıga çadır-u megarın algan,
Babamız gabrında pıganlar kılğan,
Gözyaşın dökübän gussalar tüzgen,
Gamgusarım, gamhor enem, amanmı!

Âşıklık sövdasın başıga salğan,
Bir dilberniñ barıp köñlüni alğan,
Cebri-zından çekip gamlarga galğan,
Garıp bolgan, garıp balam, amanmı!

Takatı galmagan pelek cebrine,
Başın urgan pıgamberniñ gabrına,
Çıdalmagan balasınıñ cebrine,
Gamgusarım, gamhor enem amanmı!

Semender dek köyüp-yanıp kül bolup,
Sañsar bolup, daglar bile çöl gezip,
Zından içre bendi bolup, gül bolup,
Garıp bolgan, garıp balam, amanmı!

Başıga düşüp ayralıknıñ belası,
Hiç tapılmaz köñüldäki dovası,
İlim-halkım, gözüm agı-garası,
Gamgusarım, gamhor enem, amanmı!

Dilrubaniñ ışkı düşüp ziyada,
Dag-u çölde dayım kılmış erada,
Yeter men diyp, dayım maksat mırada,
Garıp bolgan, garıp balam, amanmı!

Şahzada diyr, huda kıldı enayat,
Babamızdan bu gün boldı hemayat,
Şükür alla, gördük sag-u salamat,
Gamgusarım, gamhor enem, amanmı!

Harıpa diyr, sen-sen meniñ sırdaşım,
Yalguzlıkda golum tutar goldaşım,
Rehmi gelip huda bergen yoldaşım,
Garıp bolgan, garıp balam, amanmı!

Elkıssa, andan soñ şahzada Imam Muhammet tamam halk-halayık birlen görşüp, hal-ahvallarını soraşıp durdular. Emma Şah-ı Merdan ve şahazada ikileri Medinâñin içinde mınada kıldılar: «Her yerde garıp-gasar bar bolsa, gelsin» diyip, habar berdiler. Cemg halayık yığıldılar.

Hezret Şah-ı Merdan mal-emläkni barçasıga taksım kılıp berdiler. Andan soñ şahri-Medinäge bil bagladıp, kırk gice-gündiz toy-tomaşalar berdiler. İki âşık bir-birlerini tapıp. Huday tagala mıradıga yetgirey. Âmin. Temmet el-kitap.

4. 3. Kıssa-yı Fırgun

Öter panı dünyä, sözle, Andalıp,
Tilge bu sözlerni yezdan yetirdi.
Her kimsäge bir iş boldı gam garıp,
Subhı-şam kılğalı perman yetirdi.

Kimsäni şa kıldı, kimlerni geda,
Kimse aşret bile boldı mukteda,
Gaygı-hasrat bilen niçe binova,
Birniçäge hana veyran yetirdi.

Gudratdan on sekiz âlem yaratdı,
Yüz yigrimi dört mün pıgamber ötdi,
Zamanıda nobat Musaga yetdi,
Olarga fırgunnnı resman yetirdi.

Dünyäde Fırgunı berceste kıldı,
Müsürde şa bir şayeste kıldı,
Mal-u dünya bilen vabeste kıldı,
Ahırda köñlüne arman yetirdi.

Dünyä ızzatıdan ne söz sözledi,
Halayıkga özün huda eyledi.
Magrıp bile maşırık ilin toyladı,
Hökmüni alemge rovan yetirdi.

Hızmatında han kılurdı Haman baz,
Yüz müñ ähli-hikmet veziri-demsaz,
Sed hezar müneccim, hezar gurrandaz,
Yene dört müñ cadu-mestan yetirdi.

Dört yüz yıl şa bolup alemni sordı,
Magrıp bile maşrık emrinde durdı,
Kafirler: «Huda» diyp, aña baş urdı,
Tagat eylöp, şeb-ruz handan yetirdi.

Yaturdı bir gice Fırgun salamat,
Nägehan düşünde gördi alamat,
Bir yıldız aldıda erdi dovamat,
Nägäh gayıp bolup, efgan yetirdi.

Can hovlı-can sıçrap turdı şol zaman,
Çagırdı: «Gelsinler vezirim haman»,
Düşünü vezire eyledi beyan,
Gözünden yaş töküp, giryan yetirdi.

Vezir diydi: «Müneccimler gelsinler,
Bu düş tagbırıga gurra salsınlar,
Bu ne sırdır, yağşı, yaman bilsinler»,
Yasavullar alıp, zaman yetirdi.

Müneccimler şanıñ sözünü eşdip,
Ne boların alar aydardı turup,
Yene aytmadılar andan hovp edip,
Vezirine sırın pınhan yetirdi.

«Vezir beyan etse, diysin şahımız,
Hovp eder aytmaga mähri-canımız,
İki dünyä sen-sen bizim mahımız»,
Gorka-gorka, sözün lerzan yetirdi.

Fırgun diydi: «Durmasınlar, aytsınlar,
Her ne görgenlerin beyan etsinler,
Bu pınhan sırları ayan etsinler,
Bendelerim» diyip, perman yetirdi.

Müneccimler diydi: «Ey şahı-zaman,
Beni-İsrayıldan dogar bir oğlan,
Seniñ mülküñ kılur ol beççe veyran,
Gurrada bu sözni ayan yetirdi.

Fırgun diydi: «Kaysı ayda, kay günde,
Peyda bolur ne gicede, ne tünde?»
Gurrandazlar nışan berdiler anda,
Pılan ay, gün diyip, nışan yetirdi.

Fırgun diydi: «Beni-İsrayıl känin,
Kovduriñ, durmasın, yağşı-yamanın,
Yaylaga gitsinler ülke tamamin»,
Mundak diyp, alarga perman yetirdi.

Erkekni hatından cıda kıldılar,
Beni İsrayılga cepa kıldılar,
Haknı diygen sözün gıra kıldılar,
Gör, niçik takdırı-subhan yetirdi.

Imran diygen kimse Fırguna mährem,
Kılıp erdi Fırgun anı mükerrem,
Hızmatında gice-gündiz dema-dem,
Sözler aydıp, uyku elvan yetirdi.

Imraniñ hatını öyde nägehan,
Gaygısız yatırdı mesti-horaman,
Yâdına gelmişdir ol demde Imran,
Köñlüge ışk odun çendan yetirdi.

Yerinden ol demde sıçradı-turdu,
Fırgunniñ köşküne özünü erdi,
Gözün tikip, nägäh ol köşkni gördi,
Asmanga bakıban, nalan yetirdi.

Köşki belent, ucı-gıragı yokdur,
Üstüne çıkarga hiç cayı yokdur,
Ne alaç eylesiñ, dermanı yokdur,
Gökge gözün tikip, giryan yetirdi.

Nägehan Cebrayıl yetişdi anda,
Elgin tutup, diydi: «Bolma armanda»,
Şol sagatda köşke çıkdı amanda,
Özünü Imranga rovan yetirdi.

Imranniñ nazarı hatınga düşdi,
Barmagın dişleyip, diydi: «Ne işdi?»
Diydi: «Seniñ ıskıñ canımnı aldı»
Şol zaman Cebrayıl ayan yetirdi.

Cebrayıl diyir: «Imran, munda durayın,
Seniñ hizmetatıñni özüm kılayın,
Sen işin kıl, sorma anıñ habarın,
Hak seniñ derdiñe derman yetirdi.

Hadım boldı Cebrayıl, ol işin kıldı,
Takdırı hak bilen boyunda galdı,
Andan soñ ol hatın öyüne geldi,
Sadaf içre dürri-galtan yetirdi.

Şövkət bile aftab-cahan yarutdı,
Fırguñ barça gurrandazın çarlatdı,
«Gurra salıñ!» diyip, perman yetirdi.
Gurra salıp, müneccimler diydiler.

«Sadafga düşüpdür ol zerri-gövher»,
«Pal içre görüner, söyle, çe habar?»
Fırgunıñ bagrıga buryan yetirdi.
Şol günden dokuz ay Hasan aldılar.

Yükli hatınları hata saldılar,
Biçäreler yaman hala galdılar,
Alarınıñ ömrüne talan yetirdi.
Her hatın ızında ger iki mirşeb.

Izlap, gözlöp yörür erdi ruz-u şeb,
Gız dogsalar goyar erdi mirgazap,
Ogulnı öltürüp, pıgan yetirdi.
Dokuz ay içinde niçe müñ oğlan.

Etdi hunı-nähäk Fırgun-u haman,
Öltürüp, derdine tapmaydı derman,
İllerine şeyle arman yetirdi.
Imrannıñ hatını köp bolup melul.

Anıñ hem soñunda iki yasavul,
Öltürse gerekdir ger togsa ogul,
Aña bu dünyäni zından yetirdi.
Nägehan, ol hatın tamdıra bardı.

İki tutup, anıñ gözi garardı,
Yasavullar aña köp garap durdı,
Aña bir hurşıdı-taban yetirdi.
Gördi zayıf, bir näzenin oğlandır.

Hüyri-perizatdan belki çendandır,
Yüzün gören kişi aña gurbandır,
Barçanıñ derdine derman yetirdi.
Enesi yüzüne garadı galdı.

Alacın bilmedi, tamdıra saldı,
Serpuşını goyup, parahat oldı,
Yasavullar özün elan yetirdi,
Bardılar, oğlandan eser görünmes.

Gandan özge hiç bir närse bilinmes,
«Gan – diydiler – ogul imes, gız ermes»,
Beyle diyp, Fırguna ayan yetirdi,
Alar gitdi, tamdır serpuşın aldı.

Ot oynap olturır oğlanı gördi,
Can hovul can alıp goynuna saldı,
Şekerleb agzına bostan yetirdi,
Nägehan, şol zaman Imran yetişdi.

Musaga Imrannıñ çün gözi düşdi,
Anı görüp, köñli ot dek tutaşdı,
Agzasıga elvan-lerzan yetirdi,
Diydi Imran hatınığa oşol hal.

«Munı yok etmesen, ölermiş, ayal,
Bu oğlandan gelir başınga zoval»,
Mundag diyip gözüne giryan yetirdi,
Hatın diydi: «Imran, hovatır etme.

Bu bir oğlan erur köñül savutma,
Aman bolsa, yamanlıkı yat etme»,
Yüzleri gül, gaşı keman yetirdi,
Yagşı görüp, Imran eline aldı.

Hak aña muhabbet nurunı saldı,
Gaydıp yene Imran Fırguna bardı,
Köñlüne bu sırnı pınhan yetirdi,
Musanıñ enesi gaygı iygenin.

Yıgladı: «Bu sırnı kime diygeniñ,
Kayda saklap, kay mekânda goyanın»,
Ol dem Cebrayılını yezdan yetirdi,
Cebrayıl diydi kim: «Yıglama, mazlum.

Bir sandık et etrafını kılıp mum,
Musanı goy şunda bolmasın maglum,
Dövlet sagadatlı erkân yetirdi»,
Mundag diyip gayıp oldı Cebrayıl.

Teşe, bıçğı alıp geldiler delil,
Aña bir sandıknı yasadı zelil,
Göyâ ki bir tagtı-rovan yetirdi,
Sandıkga saldılar Musa resulnı.

On dört günlük ay dek berna ogulnı,
Enesi garadı sag bile solnı,
Nala kılıp, ah-u efgan yetirdi,
Sandıknı saldılar deryaga semşad.

Enesi zar yıglap, eyledi peryat,
«Şum pelek elinden daş ile bidat,
Ahır maña hana veyran yetirdi»,
Canım içre servi-nâzim, aman bol.

Şunkarım, laçınım, bazım, aman bol,
Akıl-huşum serferazım, aman bol,
Maña bir külbeyi-ahzan yetirdi»,
Oşol dem mövç urup ol hunhar derya.

Akızdı sandıknı eylöp mücella,
Enesi yıgladı diydi: «Va-veyla!»
Gızı sarı bakıp, zıban yetirdi,
Bir gızı bar erdi Musadan ovval.

Adı Mer'yem erdi, periden afzal,
Bar ukañ ızından, kılmagıl hayal,
Mer'yem özün anda cövlan yetirdi,
Mer'yem zar yıglayıp, rovana boldı.

Ukası keyinden divana boldı,
Göyâ ki mey içip, mestana boldı,
«Vay ukam!» diyp, ah-u efgan yetirdi,
Deryanı-Nil iki bölek akardı.

Biri köşki-eyvan sarı barardı,
Mer'yem yıglap, iki yanga garadı,
Sandıkni hak köşki-eyvan yetirdi,
Köşk tekine barıp, aylandı durdı.

Fırgun hanım bile köşk içre erdi,
Deryadan bir sandık gelürdi, gördi,
Hanımga Fırgunni Haman yetirdi,
«Herne sandık içre olsa aferin.

Saña bağış eyledim anı ahırın!»
Sandığı aldılar, açdılar için,
Gördüler, hüyr sıpat oğlan yetirdi,
Fırgunniñ hatını Ayısa gördi.

«Ya Fırgun, bu meniñ oğlanım!» diydi,
İkevlan alıban, Musanı gördi,
Gör, niçik hikmetni subhan yetirdi,
Yok erdi zatında Fırgunniñ oğlu.

Ayısa yıgladı yüregi daglı,
Bir daya geltiriñ süytli-yaraglı,
Yügürşip, dayalar, çendan yetirdi,
Dayalar süyt berdi Musaga ol dem.

Emmedi hiç birin Musa mükerrem,
Ol yerde bar idi apası Mer'yem,
Mer'yem Ayısaga pınhan yetirdi,
Diydi: «Bir enem bar, süydi feravan.

Şeker, baldan şirin idi bir oğlan»,
Ayısa eşidip, habarın alan,
«Gelteriñ anı!» diyp, unvan yetirdi,
Barıp getirdiler Musa enesin.

Eline berdiler ol can balasın,
Gucagina gısıp ol dilubasın,
Emcegin agzına dahan yetirdi,
Süydi emcegiden reha eyledi.

Musa emip, haka sena eyledi,
Yüz-gözüne canın pida eyledi,
Hak anıñ balasın aman yetirdi,
Fırgun enesige tabşırdı oğlan.

Ene, ogul boldı şadı-huraman,
Malı-dünyä berip Fırgun Feravan,
Anıñ heft puştıga tarhan yetirdi,
Daya, muña yağşı hizmet kılğay sen.

Her bir niçe günden alıp gelgey sen,
Mıradıñça menden dünyä algay sen»,
Mundag diyp, derdine derman yetirdi,
Daya anı alıp, öyüne geldi.

Anıñ sebäbinden dünyä dar oldı,
Musanıñ nurundan cahan yaruldı,
Anıñ mugcuzatın elvan yetirdi,
Huda dergâhında pıgamber oldı.

Mugcuza görsetip, cahanlar oldı,
Ahırda Firgunnı sernegun kıldı,
Hem täci-tagtıga veyran yetirdi,
Kim yağşıdır – ahır yeter mırada.

Mundag diyp, derdine derman yetirdi,
Yaman işden – yaman galur uyada,
Andalıp, hak ömrüñ kılsın ziyada,
Mü'münlere behişt-rızvan yetirdi.

BEŞİNCİ BÖLÜM

HİKÂYELERİN TÜRKİYE TÜRKÇESİNE AKTARILMIŞ METNİ

5. 1. Baba Ruşen

Haberleri rivayet edenler şöyle buyururlar ki Medine şehrinde Baba Ruşen adında oldukça fakir bir sahabe vardı. Kendisinin çokça evladı vardı. Bir Yahudi'ye bin altın borcu olan Baba Ruşen, bu borcunu bir türlü ödeyemiyordu. O Yahudi bir gün gelip:

- Ey Baba Ruşen, bu gün paramı ver. Veremeyeceksen ya benim dinime gir ya da kızını bana ver, dedi.

O vakit Baba Ruşen çaresiz:

- Ey Yahudi, sen bana yarın öğleden sonraya kadar mühlet ver, Allah izin verirse, paramı bulup veririm. Eğer bulamazsam, senin bu üç şartından birini kabul ederim, dedi.

Yahudi, "Bu zaten fakir, yarın öğleden sonraya kadar nereden bulup verir?" diye düşündü. Baba Ruşen: "Ben bulup veririm." deyip, vade istedi. Tüccar kabul etti ve Baba Ruşen'e mühlet verdi.

Baba Ruşen çaresiz, "Medine camiine varıp Hz. Peygamberin yanında ağlayayım." diyerek tüccarların yanından geçip gidiyordu. O sırada bir tüccar:

- Ey Baba Ruşen, iyi yolculuklar. Nereye gidiyorsun? dedi.

Baba Ruşen:

- Bir Yahudi'ye bin altın borcum vardı. Beni çok sıkıştırdı. Ahir yarın öğleden sonraya kadar mühlet aldım. Hz. Peygamberin yanına varıp, mübarek ayaklarına yüzümü sürüp eğilsem, belki beni bu beladan kurtarırlar diye, o tüccarın parasını istemek için, Hz. Peygamber'e giderim, deyip geçiverdi. Bunun üzerine o tüccarlar kahkaha ile gülüp, onunla dalga geçerek:

- Ey Baba Ruşen, evvela sen kendin fakirsin, peygamberin ise senden daha fakirdir. Sen gittiğinde kalesinden malı gelir mi, ya da sahrasından devesi veya bezirgânı gelir mi ki sana para versin, dediler.

Tüccarların söylediklerine Baba Ruşen'in canı çok sıkıldı, başına ağırlık çöktü, gözlerinden damla damla yaş döküp, cümle peygamberleri yâd edip, Perverdigar¹³a münacat okudu. Baba Ruşen'in münacatı budur:

Ey dostlar, çoktur gönlümün arzusu,
Muradımı bir Allah'tan dilerim.
Hak Kendi'dir tüm dertlerin dermanı,
Zâr eyleyip, Rabbena'dan dilerim.

On sekiz bin âlem ile dağları,
Kurt-karınca ile bülbül ü kargayı,
O yarattı ama ile sağları,
Gedayım ben, o Şah'tan dilerim.

Üç yüz yıl yürümüş dilde senası,
Dergâhında bağışlandı günahı,
Cümle peygamberlerin baba-anası,
Âdem ile o Havva'dan dilerim.

Mekke'nin binasının imaret eden,
Tüm insanlar onu ziyaret eden,
Kadir Mevlam Kendi müjde eden,
O Halil İbrahim'in den dilerim.

Belki, acıyacak gözüm yaşına,
Yarattı kâfiri dört tarafında,

¹³ Perverdigâr: Allah, yaratan.

Ağaç içre bıçkı geldi başına,
O ruh-ı Zekeriya'dan dilerim.

Yahudi elinden çıksam selamet,
Bir aziz başıma nice melamet,
Kuyu içinde bulan kurb-ı saadet¹⁴,
Yusuf ile Züleyha'dan dilerim.

Ümmet için gözden terk edip hâbın,
Saçarlar her zaman dürr-i nâ-yabın¹⁵,
Açarlar mahşerde şefaât bâbın,
O Muhammet Mustafa'dan dilerim.

Düldül binip, Zülfikar'ı elinde,
Melekler durur sağ u solunda,
Havz-ı Kevser sulu kâse elinde,
Rövşen der, Murtaza'dan dilerim.

Baba Ruşen bu münacatı tamamladıktan sonra tüccarların yanından geçip, Medine camiine vardı. İnleye inleye ağlayarak, selam verip, içeri girdi. Allah Resulü'nü görüp, ziyaret etti. Arz-ı hâlini beyan eyleyip, o Hazreti SAV'ye bakarak bir gazel okudu. Baba Ruşen'in gazeli budur:

Sadakan olayım âlem serveri,
Mazlumlara lütf u inayet var mı?
Dev, peri, ins ü cinsin rehberi,
Gariplere zerre kifayet var mı?

Düşmüştür başıma Hakk'ın belası,
Bu gün viran oldu gönlüm kalası,

¹⁴Kurb: Yakınlık. Yakında oluş. Yakın olmak. Yakınlık kazanmak. (Zamanda, mekânda, nispette ve kuvvette kullanılır.)

¹⁵Dürr-i na-yab: Nadir bulunan inci.

Dinmeden akar iki gözüm cilas1,
Bundan fazla bana musibet var mı?

Hiç kimse olmasın ben gibi giriftar,
Bir tüccara bin altın borcum var,
Dergâhına ağlayıp geldim intizar,
Şaşıran kullara beşaret var mı?

Yarın öğleye mühlet verdim özümü,
Ya Mustafa itimat eyleyin sözüme,
O zengin, ben fakir, alır kızımı,
Devrinizde böyle rivayet var mı?

Doğru yolun benim elim tutmasa,
Bu hacetim bu gün sizden bitmese,
Kendi dinine katar o güne yetmese,
Ümmet içre ben gibi kesafet¹⁶ var mı?

Baba Ruşen der, külfetim bisyâr¹⁷,
Yalnız başım bin belaya giriftâr,
Evvel-ahir sen olmasan medet-kâr,
Asi ümmetlere şefaât var mı?

Allah Resulü Baba Ruşen'den bu sözü işittikten sonra, seslendi:

- Ey insanlar, "Babanın sıkıntısını bitirecek kim var?" dedi. Üç kez seslendi.
Hiç kimseden ses çıkmadı. O vakit Şah-ı Merdan Ali sıçrayıp yerinden kalktı.
Hazreti Ali Kerremallâhü Vechehu¹⁸ talepte bulunarak:

- İcazet verseniz, inşallah biz bitiririz, dedi.

Allah Resulü:

¹⁶ Kesafet: 1.Bulanıklık. Kir. Açık veya berrak olmamak.

¹⁷ Bisyar: Ziyade, çok, fazla.

¹⁸ Kerremallâhü Veche: Allah vechini mükerrem kılsın, meâlinde dua olup Hz. Ali (R.A.) hiç putlara secde ve ibadet etmediği ve çocukluktan beri Allah'a secde ettiğinden, onun ismi anıldığında hürmeten söylenir.

- Ey Ali, sizin Düldül ve Zülfikar'dan başka bir şeyiniz yoktur, nasıl bitireceksiniz?, dedi.

Hazreti Ali:

- Ya Resulullah, malım yoksa başım vardır. Başım sağ ise, mal bulunur, dedi. Ondan sonra Allah Resulü icazet verip, Hazreti Ali'yi yola saldı. Hazreti Ali Kerremallâhü Vechehu camiden çıkıp, Baba Ruşen'in elinden tuttu ve yola revan oldular. Yolda giderken, İmam Hasan ile İmam Hüseyin'i dışarıda oynarken gördüler. Çocuklar babalarını görünce koştular, hürmetle selam verip dediler:

- Ey baba, nereye gidersiniz?

Hazreti Ali:

- Ey yavrularım, Baba Ruşen'e bir müddet yoldaş olup gidiyorum, siz dönün. Ben inşallah gelirim, dedi. O zaman İmam Hasan ile İmam Hüseyin bunu kabul etmediler. Ondan sonra Hazreti Ali oğullarına nasihat etti, onları sevdi ve bir gazel okudu. Hazreti Ali'nin gazeli budur:

Dönün şimdi iki gözümün ruşeni,
Felek beni saldı böyle bir işe,
Her yerde çoktur babanın düşmanı,
Gece gündüz yalnız gider her yana.

Dayanak eyledim daim nam-ı Allah'ı,
Himayet eyledim Hak Mustafa'yı,
Sabah akşam kendim isteyip belayı,
Gezerim ben çölü, dağı, deryayı.

Bazılarını gördüm, verdim canımı,
Bazılarının su gibi akıttım kanını,
Bazısının leş eyledim tenini,
Bazısını attım su-yı semaya¹⁹.

Her ne kısmet yazıldıysa görürüm,

¹⁹ Suyı-asman: göğe doğru.

Kanımı görsem kavgaya girerim,
Şehzadeler melül olmayın, gelirim,
Bırakın beni, yoldaş olayım Baba'ya.

Babanız der, ben sizlere pervane,
Bu dünyada benden nam u nişane,
Taze gülsünüz, varmayın bâd-ı hazana,
Oturun tevekkül eyleyip Huda'ya.

Şehzadeler bu sözü işitip döndüler. Hazreti Ali, Baba Ruşen ile Medine şehrinde
çıkıp sahraya doğru yürüdüler. O vakit Baba Ruşen:

- Ey Ali, bir yerde gömüp sakladığın dünyalığın var mı?, dedi.

O zaman Hazreti Ali:

- Ey Baba Ruşen, bizde dünyalık ne gezer. Bize dünya düşmandır. Biz de
insanlar gibi dünyayı dost görsek, bize de dünya bulunur. Zira ben dünyadan
kaçarım, dünya benden kaçır, dedi.

Bunun üzerine Baba Ruşen:

- Ali, şimdi dünya sizde olmasa, bende olmasa, kimde olacak, deyip, felekten
şikâyet etti. Nice yerlerden misal getirip, gönlü gam dolu olarak bir gazel okudu.
Baba Ruşen'in gazeli budur:

Sana gelip hayrımı bilmedim,
Günbegün, dem-bedem betersin, dünya!
Gaflet ile yürüdüm düşünmedim,
İyi sanmışım şimdi geçersin, dünya!

Niceleri eteğini tutmuştur ele,
Nicesini mal verip çıkardın çöle,
Ulaşılmaz menzile, varılmaz yola,
Susatıp, yorup gidersin, dünya.

Bazı insanların vaktini hoş edip,
Bazısını uçan kuş gibi edip,
Bazısını kaygı-gama düşürüp,
Hepsinin başına yetersin dünya.

Bazısın gönlün avlayıp almışsın,
Başını döndürüp şaşırtmışsın,
Herkes bir türlü oyun kurmuşsun,
Meşgul edip ahir yenersin, dünya.

Evvel dolu değildin, şimdi de boşsun,
Her kim dost görse, onun malısın,
Meclis içre görkemli serv-i nâzsın,
Kimi gafil görsen tutarsın, dünya.

Evvel-ahir gelen pakize kızsın,
Maşuklar içinde candan azizsin,
Aşığına şeker-baldan lezizsin,
Mest-i bî-ihtiyar edersin, dünya.

Bir güzelsin, adın “dal” ile “nun” dur,
Gamından taliplerin gözyaşı hundur.
Sana gelenlerin hâli perişandır,
İşve ile oyun edersin, dünya.

Birinin eline verip sen revaç,
Birini eyledin müflis-i gallaç²⁰,
Birini eyledin aç ve yalın aç,
Birini birine satarsın, dünya.

²⁰ Gallaç: Yoksul, fakir.

Gam yolunda büyük kervanlar kalıp,
Kaygı ile onun etrafını alıp,
Külfet ejderhası zehirler salıp,
Bu Rövşen kulunu n'edersin, dünya?

Baba Ruşen bu sözü tamamladıktan sonra, onun bu sözlerine acıyan Hazreti Ali, Baba Ruşen'e güzel sözler söyleyerek, bir gazel okudu. Şah-ı Merdan'ın gazeli budur:

Dünya desen, Baba Ruşen,
Gel, arkama bin şimdi.
Essin gidip, yıkılırsın,
Sıkıca gözünü yum şimdi.

Nereye gitsem, bire iletcek,
Göz görmeyen yere iletcek,
Altı aylık yola iletcek,
Kerametimi gör şimdi.

Yoksulluk ile oldun eda,
Sana canımı kılâyım feda,
Borçlu kalmak kahr-ı Hüda,
Zinhar, heder kıl şimdi.

Pazara götür beni alıp,
"Kölem" deyip, beni satıp,
Medine'ye git, dönüp,
Sen tüccara ver şimdi.

Aziz başım sana kuldur,
Borcunun ilacı budur,
Müslümansın dinin birdir,
Borcundan kurtul şimdi.

Adım Ali Şah-ı Merdan,
Yine derler Şir-i Yezdan,
Dostlar bana olur handan,
Sözüm kabul eyle şimdi.

Hazreti Ali Kerremallâhü Vechehu bu sözü tamamladıktan sonra:

- Ey Baba, gel, benim arkama bin, deyip, Baba Ruşen'i mübarek arkalarına alıp, sıkıca ateşurttu. Yine Hazreti Ali:

- Ey Baba Ruşen, şimdi sen gözünü yumup, "Elhamı" bir kez okuyup, "Veleddâllîn, âmin!" deyip, gözünü aç, dedi.

Baba Ruşen tamam dedi. Gözünü yumup, "Elhamı" okudu. "Âmin" deyip, gözünü açtığında, kendini başka bir yerde gördü. Baba Ruşen çok şaşırıldı:

- Ey Ali, burası nasıl yerdir? Bu şehrin adı nedir?, dedi.

Hazreti Ali:

- Ey Baba Ruşen, bu şehrin adına Berber şehri derler. Medine buraya altı aylık yoldur, dedi. O zaman Baba Ruşen:

- Ey Ali, bir anda bu altı aylık yolu nasıl aldın, siz nasıl bülent-pervaz²¹ yiğit imişsiniz, dedi. Ondan sonra Baba Ruşen Hazreti Ali'ye bakarak, ondan cevap isteyip, bir gazel okudu. Hazreti Ali de cevap verdi. Baba Ruşen'in gazeli budur:

Baba Ruşen:

Kurbanın olayım, ey genç yiğit,
Aslen nasıl bülent-pervaz imişsin?
Kahramanlıkta aslan endam, yiğit,
Aslen nasıl bülent-pervaz imişsin?

Ali:-

²¹ Pervaz: Uçmak, uçan, uçucu.

Beni sorsan, Baba, Hakk'ın aslanıyım,
Aslen kendim sahipkırırım²².
Meydana girince erlerin eriyim,
Aslen kendim sahipkırırım.

Baba Ruşen:
-Peygamber yanında nüvaz²³ eyledin,
Hiç kimse söz etmezken avaz eyledin,
Altı aylık yola pervaz eyledin,
Aslen nasıl bülent-pervaz imişsin?

Ali:-
Her yerde gariplerin yardımcısıyım,
Müslüman kulun iyi ameliyim,
Düldül ile Zülfikar'ın sahibiyim,
Aslen kendim sahipkırırım.

Baba Ruşen:
-Gönlüm Hak yoluna meyil eyledin,
Kerametin bana zahir eyledin,
Beni çok hayretlere düşürdün,
Aslen nasıl bülent-pervaz imişsin?

Ali:-
Korkma, Baba, asan olur müşkülün,
İnşallah, netice bulur hâsılın,
Gözlerime cilve verir menzilin,
Aslen kendim sahipkırırım.

Baba Ruşen:

²² Sahipkırın: Her zaman muvaffak olan ve üstünlük kazanan hükümdar.

²³ Nüvaz: Okşayıcı, taltif edici, iyi edici.

-Kendin pehlivansın, aslan sıfatlı,
Meydana girince Rüstem kuvvetli,
Melek yüzlü, Cebrail kanatlı,
Aslen nasıl bülent-pervazsın?

Ali:-

Meydana girdiğimde, işim ihtimam,
Bir zamanda nasıl işler serencam,
Yedi asman koydu bana yedi nam,
Aslen kendim sahipkırırım.

Baba Ruşen:

-Göz açınca kıldın vatanı berbat,
Doğrusunu de, ey âleme ruhsat,
Beşer oğlu musun yahut peri-zât,
Aslen nasıl bülent-pervazsın?

Ali:-

Hayber kalesini viran kılmışım,
Küfür ehline şur²⁴ u kavga salmışım,
Murtaza ben, ibn-i Ebu Talip'im,
Aslen kendim sahipkırırım.

Baba Ruşen:

-Rövşen'e eyle adını müberra²⁵,
Yüzünde zahirdir nur-ı hüveyda²⁶,
Ya meğer imişsin sen o Şir-i Dergâh,
Aslen nasıl bülent-pervazsın?

Ali:

²⁴ Şur: Kavga, gürültü.

²⁵ Müberra: Noksansız.

²⁶ Hüveyda: Aşıkâr.

-Adım Ali, arş u âla yerimdir,
Gece gündüz gaza hayr-ı hayyımdır,
İnan sözüme, Hak şahidimdir,
Aslen kendim sahipkırım.

Baba Ruşen ile Hazreti Ali bu sözü tamamladılar. Ondan sonra Hz. Ali, Baba Ruşen'in sarığının bir ucunu mübarek boyunlarına bağlayıp, yine bir ucunu Baba Ruşen'in eline verdi. Hazreti Ali Baba Ruşen'e:

- Ey Baba Ruşen, zinhar benim sözümden dışarı çıkma, diyerek, nasihat etti:
- Baba, beni köle deyip, pazara alıp götür. Adımı da Kaşamşam²⁷ koy.

Değerimi sorarlarsa, bin kölenin değeridir, deyip, Baba Ruşen'e bakarak bir söz dedi:

Sana diyeyim ah u zârım,
Sözüm kabul eyle, Baba.
Bundan başka yoktur işim,
Düşünüp işit, Baba.

Bu işe inansın rakip,
Halvet eyle, her yana bakıp,
Sarığımı boynuma takıp,
Bir ucundan tut, Baba.

Haber sorsalar özünden,
Dönme doğru sözünden,
Ben gideyim senin izinden,
Yola girip git, Baba.

İhtiyarımdır eline,

²⁷ Kaşamşam: "A Dictionary of Modern Written Arabic" adlı eserde *qaşam* kelimesinin karşılığı aslan olarak verilmiştir. Kaşamşam kelimesi de bu kullanımda "Şam'ın Aslanı" olarak anlamlandırılabilir.

Bakma sağına soluna,
Başım verdim yoluna,
Bu şehre sat, Baba.

Asan olsun müşkülün,
Tiz paraya kavuşsun elin,
Eline nakit alıp pulun²⁸,
Tez buradan dön, Baba

Kaşamşam de, sorsa adım,
Budur sana, ihtiyatım.
Hasan, Hüseyin züryadım,
Gidince, selam söyle, Baba.

Hülasa, Baba Ruşen bu sözü işitip, çaresiz kabul etti. Sarığını Hazreti Ali'nin boynuna taktı, bir ucundan da kendisi tutarak, Hazreti Ali'yi yedekleyip, Berber şehrinin köle pazarına vardı. Pazardakiler onları görüp, temaşa eylediler. Bütün halk Kaşamşam'a hayran oldu. Ama Baba Ruşen'in kölesine bir kişi bile alıcı olmadı. Bu şehrin padişahının adına Mergup Şah derdiler. Bu sırada derhal Berber şehrinin padişahı Mergup Şah'a haber geldi:

- Ey şah-ı âlem, pazara bir köle gelmiştir, padişaha yakışır bir köleymiş. Baba Ruşen, öyle kahraman bir savaşçı köle getirip, pazara salmış ki diyerek, onu tarif ettiler. Bunun üzerine Mergup Şah hayretler içinde kaldı ve bir muhafız gönderip:

-O pehlivan köleyi alıp gelin, dedi.

Muhafız gelip:

- Ey Baba, padişah sizi çağırdı. Köleyi görecekmış, dedi. Ondan sonra Baba Ruşen köleyi yedekleyip, padişahın yanına alıp götürdü. Padişah köleyi görünce çok beğendi. O sırada şahın vezir ve vekilleri ile bir kısım mahremi de köleyi temaşa eyleyip, hayran oldular. Gördükleri bu genç yiğidin heybetinden yer gök titreyip durmaktadır. Bunun üzerine Mergup Şah:

- Ey Baba Ruşen, bu yiğit senin kölen mi?, dedi.

²⁸ Pul: Para.

Baba Ruşen:

- Evet, benim kölemdir, başıma müşkül bir iş geldi. Onun için satıyorum, dedi.

Ondan sonra Mergup Şah:

- Ey yiğit, sen bu Baba'nın kölesi misin?, diye sordu.

Hazreti Ali:

- Evet, ben bu Baba'nın kölesiyim, dedi.

Mergup Şah, çok sevinip:

- Ey Baba, kölenin ederini söyle, dedi.

Baba Ruşen:

- Benim kölemin değeri bin kölenin değeridir, dedi.

O zaman Mergup Şah:

- Ey Baba bin kölenin değeri diyorsun. Kölenin ne hüneri var? Senin bu kölen bin kölenin hizmetini yerine getirebilir mi?, dedi.

Baba Ruşen:

- Benim bu kölem dünyadaki tüm kölelerin işini yapabilir, dedi. Ardından Baba Ruşen Mergup Şah'a bakarak, kölesini tarif eden bir gazel okudu:

Tarifini beyan edeyim, dostlar,
Hakk'a yetecek âh u zârı bu kölenin,
Elinde acizdir nice pehlivanlar,
Koruyucusu Bir u Vâr'dır bu kölenin.

Hakk'ın bin bir adı daim dilinde,
Resulün dostudur, Allah'a bende,
Zülfikar elinde, silahı tende,
Savaştır daim işi bu kölenin.

Nicesinin müşkülünü asan eyleyen,
Nicesini yer ile yeksan eyleyen,
Nice şehirleri viran eyleyen,
Gazadır daim işi bu kölenin.

Gönlüne yer etmiş zikr-i Allah'ı,

Bir adımda gezer iki dünyayı,
Dağı dağa vurur, bağlar deryayı,
Şevketi, gücü budur bu kölenin.

Nara atsa, yıkar dağı taşları,
Kast eylese, tutar uçan kuşları,
Dünyada bitirir müşkül işleri,
Gerd-i pâyi²⁹ göze derman bu kölenin.

Dört kılıcı vardır belinde silahı,
Bindiği atı ise cennet burağı,
Bir kez sürse, yakın eyler uzağı,
Var mı burda alıcısı bu kölenin?

Huda emri ile olur işleri,
Bu işe vardır Hakk'ın rızası,
Baba Ruşen der, özüm mirzası,
Elimdedir ihtiyarı bu kölenin.

Baba Ruşen sözünü tamamladıktan sonra Mergup Şah:

- Ey Baba Ruşen, senin kölen için benim üç şartım vardır. Müşkül işlerdir. Eğer bu üç şartımı yaparım derse, köleni alırım. Şartımın biri odur ki bizim vilayetimizde büyük bir ırmak vardır. Irmağın suyu ziraata çok zarar verir. Ben, bu ırmağın başına bin köle koydum. Üstesinden gelemiyorlar. Asla o ırmağı durduramıyorlar. Onların başına geçip bu ırmağın önüne bent yapabilecek mi? Yine biri odur ki bizim yurdumuzda büyük bir ejderha vardır. Kuyruğundan başına kadar on iki fersah yoldur. O yılan vilayetimi harap eder. Onu öldürebilir mi? Son şartım ise Medine şehrinde Ali adında bir er türemiştir. Şöhreti âlemi tutmuştur. Onu öldürmeden, canlı yakalayıp getirebilir mi?, dedi.

O zaman Kaşamşam:

- Bu üç şartınızı yerine getiririz İnşallah, dedi. Hazreti Ali Şah-ı Merdan hepsini kabul etti.

²⁹ Gerd-i pâyi: Ayağının tozu.

Bunun üzerine Mergup Şah:

- Şimdi almak vacip oldu, dedi.

Mergup Şah:

- Ey Baba, kölenin adı nedir?, dedi.

Baba Ruşen:

- Kölenin adı Kaşamşam'dır, dedi.

Ondan sonra Mergup Şah Baba Ruşen'i misafir edip, izzet-i ikram eyleyip, önüne nice lezzetli yemekler koyup, baştan ayağa nice kıyafetler verdikten sonra, Baba Ruşen'in eline bin kölenin ücretini verip, ona izin verdi. Baba Ruşen gider oldu. Hazreti Ali ise:

- Ey Şah, bana izin ver efendimi uğurlayıp geleyim, dedi. Şah izin verdi.

Hazreti Ali, Baba Ruşen'e "İsm-i Azam" duasını talim verip, yola saldı ve:

- Ey Baba Ruşen, buradan oraya sağ salim varasın, Muhammet Mustafa (SAV), sahabe ve evlatlarıma bizden selam söyle, deyip, bir gazel okudu. Kaşamşam'ın gazeli budur:

Burdan gider olsan, Baba,
Mustafa'ya selam deyin,
Gariplerin koruyucusuna,
Yol göstericiye selam deyin.

Ona kurban benim canım,
Yüzün görsem, yok arzum,
Ebu Bekir mihribanım,
Evliyaya selam deyin.

Adalette o Nüşirevan,
Meydana girse bir pehlivan,

Ömer adlı sahip-kıran,
Şahin-şaha selam deyin.

Kendi sahip marifetli,
Hak yolunda ibadetli,
Üçüncü Osman adlı,
Hayâ sahibine selam deyin.

Sözleri şekerden leziz,
Kendileridir candan aziz,
Hasan Hüseyin sahip-temiz,
Kerbela'ya selam deyin.

Kahramanlık denizinde hazinem,
Bulunmaz, kıymetli incim,
Muhammet merd-i meydanım,
Mehlikaya selam deyin.

Dağı taşı yıkar darbı,
Düşmanlara kılar harbi,
Kendi serdar Ömer Kerbi,
Ali câha³⁰ selam deyin.

Burada kalsam yalnız başım,
Yanımda yoktur sırdaşım,
Malik Eşter cenk yoldaşım,
Ejderhaya selam deyin.

Dua etsinler sabah akşam,
Yoktur gönlümde aram³¹,

³⁰ Câh: Makam.

Selman ile dostum Ehem,
Kible-gâha selam deyin.

Sa'd b.Vakkâs, emir Hamza'm,
Hakan Cenabil muhterem,
Cabir Ahmet oğlu Ethem,
Özür-hâha³² selam deyin.

Dünyada kılan hâsılım,
Asan eder her müşkülüm,
Kamber ile Düldül'üm,
Bî-pahaya selam deyin.

Kaşamşam der, sine-çâkım,
Burada kalsa kabr-i hâkim,
Fatıma'tüz-Zehra nur-ı pâkım,
O çok vefalıya selam deyin.

Hazreti Ali bu sözü tamamladıktan sonra, Baba Ruşen Hazreti Ali ile vedalaşıp, yola revan oldu. Her demde nice dağdan, nice deryadan geçip gitmekteydi. Her adımda bir şehri geçti, altıncı adımında Medine şehri göründü. Baba Ruşen'in keyfi yerine geldi, Hazreti Ali'yi tarif edip, onun şanına bu muhammesi okudu. Baba Ruşen'in muhammesi budur:

Yedi yaşında halk içinde şule gösteren Ali,
Dest u pâzu ile dağları yerinden koparan Ali,
Darp ile şehr-i Hayber kalesini bozan Ali,
Her gazada asker-i İslam'ı düzen Ali,
Hak Teâlâ aslanıdır arş üstünde gezen Ali.

Titrerdi dağ u taş görse onun savaşını,

³¹ Aram: Rahat, huzur.

³² Özür-hâh: Özür dileyen, bağışlanmayı isteyen.

Anladı, kulak verdi Tanrı'nın ilhamını,
Yüce bir kılıçtır canrübasi³³, keskin Zülfikar'ı,
Asıl adı başkadır, koydu Kaşamşam namını,
Bir nefeste "İsm-i Azam" ayetini bilen Ali.

Çâr-ı yârdan biridir hem peygambere damat,
Ederdi her savaşta Mustafa'nın gönlünü şad,
Cümle sahabenin hepsi de Haydar'a koydu itikat,
Emredip Kadir Allah verdi ona bir Düldül at,
Kâfirin neslini cihan içinde kıran Ali.

Eyledi nice Yahudilerin mekânını harap,
Daima meşgul duayla cevher-i pâk-ı Arap,
Havz-ı Kevser şerbetinden, belki o sunacak şarap,
Elinde gürz, teberzin³⁴, dilde eyleyip ıstırap,
Kuyu dibinde dev ü perinin menzilini bozan Ali.

O Mukâtil Alke ve Hişam ile Katran'ını,
Hem Cenabil nice zengi³⁵ ile o hakanını,
Kayser-i Salar ile Kırtas memleket hanını,
Yer ile yeksan ederdi bir nice pehlivanı,
İmlak u Salsal ile Antar'ı öldüren Ali.

Otuz üç bin askeri ile Muhammet Mustafa,
On sekiz oğlu ile atlar yarışıp Şir-i Hüda,
Her tarafa heybet kılan Zülfikar elinde,
Atından yere inip, gayret edip gâh gâhe,
Fil-i Mahmut'u tutup, döndürüp geçen Ali.

Hakk'ın yâdı daima gönlünde hem-râhın senin,
O Uhut dağına zira basan eser ayağın senin,

³³ Canrüba: Gönül alan.

³⁴ Teberzin: Eskiden harp âleti olarak kullanılan ve eyere asılan küçük savaş baltası.

³⁵ Zeng: Zenci.

Taşkent ve Nurata'ya varır kadem-gâhın senin,
Şehr-i Belh etrafında imiş yatar yerin senin,
İşte bu âlem bir mübarek adına dolan Ali.

Nefs-i şeytan karıştırdı namus u arım benim,
Ahirete yükleyen isyandır işim benim,
Kıyamette mizan üstünde ol haberdarım benim.
İki âlem mülkünde sensin medet-kârım benim,
Baba Ruşen kulunun gönlüne nakşolan Ali.

Baba Ruşen bu tarifi söyleyip gidiyordu ki Hazreti Bilal'in öğle namazı ezanını işitip, mutlu oldu. Allah Resulü'nü yâd edip, onun şanına bir muhammes okudu:

Sizsiniz iki âlem içre canım, ya Resul,
Mihribanım, müşfikim, şah-ı cihanım, ya Resul,
Ve'd-dua³⁶ miracına, ebru kemanım, ya Resul,
Ruh-ı pâkın olsa şayet, mihribanım, ya Resul,
Sen bilirsin, Hak bilir sırr-ı nihanım, ya Resul!

Hepsinden evvel yarattı Hak senin gibi pâkı,
Kaddine gördü münasip hilat-i levlâkı³⁷
Göz açıp kapayınca geldin seyredip eflâkı³⁸,
Rahmetinden nasipsiz bırakma ben nâ-pâkı,
Sen işit nale-i âh u figanım, ya Resul!

Yedi asman, arş u kürsi sana verdi râhı³⁹,
Cebrail görmüş değildir sen sıfatlı şahı,

³⁶Ve'd-dua: Duâlarımız sizinle birlikte anlamında bir tabir.

³⁷Levlâk: Sen olmasaydın yerleri gökleri bu alemini, cenneti cehennemi vs. yaratmazdım Hadis-i Kudsi'sine işaret etmektedir.

³⁸Eflak: Felekler, gökler.

³⁹Rah: yol.

Bir işaret ile ikiye bölüp sen mâhî,
Hangi vasfına göndersem bu dil-i kütâhî⁴⁰,
Tarifine olsa kemdir bin dilim, ya Resul!

Atının sesine olaydı arş u kürsî bî-karar,
Cümlesi hazır idi, kılmadın hiç ihtiyar,
Asi ümmetler için kıldın kendini hâr u zâr,
Bağladın kanaat ile ipini esb-i süvâr⁴¹,
Yoktur doğruluğuna hiç şüphem, ya Resul

İki âlem de senin hürmetine olmuştur;
Mucizelerin ile oldu hep hayırlı işler,
Cümle peygamber içinde sensin, ey, şem-i cevher.
Yedi gök, yedi kat yer sana iman getirdiler.
Saltanat tahtına binen sayevânım⁴², ya resul!

Anadan buldu tevellüt, Cebrail'dir dayesi⁴³
İsm-i pâkına sevinen arşın dört payesi,
Senin hürmetinedir hem iki cihan sermayesi,
Daima başındadır ebr-i rahmet sayesi,
Eyle asan terazi-yi rûz-ı mizanım, ya Resul!

O Ebu Bekir, Ömer, Osman, Ali yarın senin,
Oldu Aksa'da nebiler görmeye zârın senin,

⁴⁰ Kütah: Kısa.

⁴¹ Esb: At.

⁴² Sayevan: Gölgelik. Mc. Koruyan, himaye eden.

⁴³ Daye: Mürebbi.

Kaldı sünnet yadigârı dünyada kârın⁴⁴ seniñ
Hak müyesser eyleyecek mahşerde didârın senin,
Bir kifayet ile revnaktır imanım, ya Resul.

Malım mülkümün hepsi olsun sadaka sen için,
Şefaât denizinin coşkunluğunu salsan ben için,
Benim rûy-ı siyahımı aydınlık eylemek için,
Kerbela çölünde kalan yetmiş iki can için.
Dipdiriyim yanar bu has canım, ya Resul.

Mağara içinde zâr-ı giryanına kurban olmadım,
Eylediğin çâk-ı giribanına kurban olmadım,
O Uhut savaşında dişine kurban olmadım,
Yere düşen kanının damlasına kurban olmadım,
Şimdi olsun feda, bu kederli canım, ya resul.

Evvel ü ahir umut sendendir bî-kâl u kîl.
Şükri lillah, sana tabi eyledi Rabb-i Celil,
Belki, Numan mezhebimiz milleti şöyle delil,
Naatın içre arz-ı hâl eyler bu Rövşen gamlı dil,
Hem durud-ı tekbirimdir, hem ezanım, ya Resul!

Baba Ruşen, Medine şehrinin kapısından girdi, camiye gidip, Allah Resulü'nü ziyaret etti.

Ondan sonra peygamber aleyhisselam:

- Ey Baba Ruşen, Ali Murtaza'yı nerede bırakıp geldiniz?

O vakit Baba Ruşen çaresiz:

- Ali'yi Berber şehrinde satıp geldim, deyip, başından geçenleri peygamber aleyhisselama beyan etti. İnleye inleye ağlayıp, bir gazel okudu. Baba Ruşen'in gazeli budur:

⁴⁴ Kâr: İş.

Şah-ı âlem, size arzum söyleyeyim,
Hayalin yâdına düşüp gelemem,
Canımı yoluna kurban eyleyeyim,
Gamin girdabına batıp gelemem.

Yoldaş eylediniz Şir-i Huda'yı,
Altı aylık yola ilettiler zamanı,
Köle eyledim o çok kıymetlini,
Ali'yi Berbere satıp gelemem.

Ali Şir-i Huda Berber'de kaldı,
Bin altın verip Mergup Şah aldı,
Birçok nasihat eyleyip gönderdi,
Onun için imdat deyip gelemem.

Değeri bin kölenin değeri oldu,
Şehir halkı toplanıp görmeye geldi,
Şehzadeler için gam yutup kaldı,
Üzgün ve çok kederliyim gelemem.

Kuşluk vakti yola çıktım Berber'den,
Göz açıp kapayınca aştım Hayber'den,
Nice deryalardan nice şehirden,
Bir adım attığımda, geçip gelemem.

Rövşen der, kalmadı gönlüm arzusu,
Şükrü lillah, oldu derdim dermanı,
Şimdi bana yetse Hakk'ın fermanı,
Ahiret yolunu tutup gelemem.

Bunun üzerine Allah Resulü:

- Ey Baba Ruşen, şimdi acele et, o Yahudi'nin parasını verip, borcunu öde,
dedi. Ondan sonra Baba Ruşen, saygıyla eğilip "Tamam." Dedi ve derhal yola revan

oldu. Fakat o sırada gördü ki İmam Hasan ile İmam Hüseyin caminin arkasında oynamaktadırlar. Çocuklar Baba Ruşen'i görünce, selam verip, babalarını soran bir gazel okudular. Baba Ruşen de cevap verdi:

Şehzade:

- Haber ver, Baba, kible-gâhımdan,
Nerelerde kaldı sahipkırانım?
Din İslam rehberi şahin-şahımdan,
Nerelerde kaldı sahipkırانım?

Baba Ruşen:

- Selam edip gönderdi gönül mıdarın⁴⁵,
Kaldı kible-gâhın, şehr-i Berber'de,
Aman-esen gelir Düldül süvarın,
Kaldı kible-gâhın, şehr-i Berber'de,

Şehzade:

- Düldül, Kamber burda, özü piyade,
Zülfikar'ı evdedir üftade,
Hâli nasıldır düşman arasında,
Nerelerde kaldı sahipkırانım?

Baba Ruşen :

- Baban perva kılmaz yüz bin kişiyi,
Her tarafa atar dağ u taşını,
Beyan etmek olmaz yaptığı işini,
Kaldı kible-gâhın, şehr-i Berber'de

Şehzade:

-Doğrusunu de, Baba, var mı selamet,
Kaygısından işim ah u nedamet,
Başıma düşmüştür rûz-ı kıyamet,

⁴⁵ Mıdar: Hayat, yaşam, yaşayış.

Nerelerde kaldı sahipkıranım?

Baba Ruşen:

- Sabaha gelir mülk-i câyına,
Gözüm intizardır hâk-ı pâyına,
Satıp geldim kâfirlerin şahına,
Kaldı kible-gâhın, şehr-i Berber'de,

Şehzade:

- Hiç kararım yoktur yaz u kışına,
Çarem yoktur kaderin işine,
Gelir mi ki, köle olunca birine,
Nerelerde kaldı sahipkıranım?

Baba Ruşen:

-Köle olsa da, kendi şah-ı âlemdir,
Bir şehirde misafirdir, bî-gamdır,
Heybetinden küfr ehline matemdir,
Kaldı kible-gâhın, şehr-i Berber'de.

Şehzade:

-Şah Hasan der, hiç bilmedim behbidim⁴⁶,
Bilmem hangisidir, ziyanın, sudum⁴⁷,
Babamdır gece gündüz maksudum,
Nerelerde kaldı sahipkıranım?

Baba Ruşen:

- Baba Ruşen der, ya, şir-i Cebbar,
Sen kendinsin gariplere yakın yar,
Kuşluk vakti gider Döldül, Zülfikar,

⁴⁶ Behbit: Yarar, fayda, hayır.

⁴⁷ Sud: Kâr, fayda, kazanç.

Kaldı kible-gâhın, şehri Berber'de.

Baba Ruşen'den bu sözü işiten imamlar, çok melül oldular. İmam Hasan ile İman Hüseyin'in gönülleri kırıldı, gözlerinden damla damla yaş döküp ağladılar. O sırada Baba Kamber imamlara moral verip, bir gazel okudu. Baba Kamber'in gazeli budur:

Ben bilirim kârdarının⁴⁸ varını,
Ağlamayın imamlar, gelir sultanım,
Emridir bu olan Bir u Var'ımın,
Ağlamayın imamlar, gelir sultanım,

Kuşluk vakti cümbüş eyler Zülfikar,
Çark vurup döner Düldül bî-karar,
Revan olsa gerek Allah yoluna,
Ağlamayın imamlar, gelir sultanım,

Mergup Şah'a izhar edecek gücünü,
Boyun sunsa, alır ilden bâcını⁴⁹,
Heybet eylese yıkar taht u tacını,
Ağlamayın imamlar, gelir sultanım,

Heybetinden titrer yer ile asman,
Kahreylese eyler âlemi yeksan,
Kırk deve altın yüklemiş gibi bezirgân,
Ağlamayın imamlar, gelir sultanım,

Düldül binip, Zülfikar'ı belinde,
Heybet ile bakıp sağ u soluna,
Kamber Baba pişvaz⁵⁰ çıkıp yoluna,
Ağlamayın imamlar, gelir sultanım,

⁴⁸ Kârdar: İşi elinde tutan.

⁴⁹ Bâc: Vergi.

⁵⁰ Pişvâz: Önüne çıkmak, karşılamak.

Bunun üzerine imamlar Huda'ya tevekkül ettiler. Baba Ruşen Yahudi'nin evine varıp, bir gazel okudu. Baba Ruşen'in gazeli budur:

Bize yar oldu Mustafa
Gel hakkımı al, Cehûd⁵¹ ,
Elimden tuttu Şir-i Huda,
Zinhar inan buna, Cehûd.

Acıyıp elimi tuttu,
Bir anda bir yere yetti,
Benim için kendin sattı,
Bu hikmeti bil, Cehûd.

Bilirim kâfir yolundan,
Kurtulsam dünya borcundan,
Korkarım odlu gürzünden,
Altınını al, ey Cehûd!

Bin altını bir çaş olur,
Tefecinin vakti hoş olur,
Sayısı iki beş yüz olur,
Alıp halas ol, Cehûd.

Dert verir sevdiği kuluna,
Gönlüm yok dünya malına,
Girdim hakikat yoluna,
Al paran, yok ol, Cehûd.

⁵¹Cehûd: Yahudi.

Borcundan olurum halas,
Ben Ali'ye kıldım ihlas,
Medet verdi Hızır, İlyas,
Rövşen der, yok ol, Cehûd.

Baba Ruşen Yahudi'nin borcunu ödedi. O bedbaht Yahudi parasını alıp rahatladı. Baba Ruşen borcundan kurtuldu ve evine gelip, "Ey nur-ı iman." deyip, cuma gecesi, Huda emriyle dünyadan göçtü.

Şimdi Hazreti Ali'den söz işitin. Hz. Ali, Baba Ruşen'i gönderip kendi Mergup Şah'ın hizmetine girdi. Mergup Şah'ın Meşhur ve Makbul adlı iki veziri vardı. O vezirler:

- Ey âlemin padişahı, devlet sana yâr olsun! O çok para verip aldığımız kölenize bir iş buyurun da toplanıp görelim, dediler. Mergup Şah'ın Gıgam adlı bir pehlivanı vardı. Boyu yüz arşın idi, her bir sinesi seksen arşın idi. Günde iki yüz ekmek ve yüz koyun yer, bir tulum su içerdi. Mergup Şah birine "Gıgam gelsin." diye haber gönderdi. Gıgam pehlivan derhal yüz ateşuz arşınlık elmas parçasını beline bağlayıp, gergedanına binip geldi ve Mergup Şah'ın huzuruna çıktı. Gıgam pehlivan Hazreti Ali'yi hiç dikkate almadı, kendini büyük görüp, bir gazel okudu. Gıgam pehlivanın gazeli budur:

Her yetersize elim dar değil,
Kim bize rakip olsa ölür, sultanım!
Dediğin sözler kulağıma girmez,
Delikanlılar heves eyler, sultanım.

Gençliğinde peymanesin doldurma,
Goncalığında taze gülün soldurma,
Orduya gereklidir bunu öldürme,
Mecliste kase-dâr olur, sultanım.

Aziz tenden şirin canını alırım,
Bir darbe ile kara yere salarım,
Hazırım, hizmetini daima tutarım,
Bu sana cılavdar⁵² olur, sultanım.

“Lat-Menat”ı anarım daim dilimde,
Yüz ateşuz arşın elmas parçası belimde,
Bir anda perişan olsa elimde,
Yüreğinde arzu kalır, sultanım.

Gergedana binip, meydan çıkarım,
Bir narada dağlar başın yıkarım,
Yüzünüze öfke ile bakarım,
Hatırına melal gelir, sultanım.

Gıgam der, hizmetine gelmişim,
Nice gündür çok gamlı olmuşum,
Bir kavgalı savaş heves etmişim,
Herkes kendi hâlini bilir, sultanım!

Mergup Şah, Gıgam pehlivanın bu sözlerine hayran oldu. Fakat o vakit Hz. Ali Kerremallâhü Vechehu çok öfkelendi, sıçrayıp yerinden kalktı, kâfirin karşısında durup, bir gazel okudu. Kaşamşam'ın gazeli budur:

Bir Huda'nın kuluyum ben,
Gel, pehlivan, savaşalım.
Yeryüzünde belliyim ben,
Gel, pehlivan, savaşalım.

⁵² Cılavdar: Önden giden atlı.

Nicesini gördüm, geçirdim,
Ecel şarabın içirdim,
Nice şehirler göçürdüm⁵³,
Gel, pehlivan, savaşalım.

Koç yiğit dönmez meydandan,
Kılıç boyayıp kızıl kandan,
Küfür ehli kurtulmaz benden,
Gel, pehlivan, savaşalım.

Gelmesen, arzu ederim,
Yeryüzünü kan ederim,
Seni nice zannederim,
Gel, pehlivan, savaşalım.

Temaşa gösterip hana,
Alışırım döne döne,
Kaşamşam girdi meydana,
Gel, pehlivan, savaşalım.

Gıgam pehlivan Hz. Ali'den bu sözü işitince, gergedanını yürütüp Hz. Ali Şah-ı Merdan'dan tarafa geldi. Evvela yüz arşınlık elmas parçasını beline soktu. Sonra elmas parçasını eline alıp, Hazreti Ali'ye savurdu. O vakit Mergup Şah tahtından fırlayıp, kendini ortaya atarak, dedi:

- Hey! Gıgam pehlivan, ben bu köleyi bin köle parasına aldım. Sen bu köleyi öldürürsen, bana ne cevap verirsin? Şimdi sen önce bu köle ile güreş tut, dedi.

Bunun üzerine Hz. Ali dedi:

Hey, Mergup Şah! Sen ortadan çekil, ben bunun gibi pehlivanım diyenleri çok gördüm, diyerek, öfkeyle yerinden kalktı. O kâfirin elinden tutup, döndürüp döndürüp semaya atıp bıraktı. Görsen, Gıgam pehlivanın leşi yetmiş dükkânın çatısını çökertip yere düştü. Sonra Hz. Ali Gıgam pehlivanı dört parçaya ayırıp,

⁵³ Göçürmek: Taşımak, yerini değiştirmek.

padişahın etrafına fırlattı. Bunu gören kâfirlerin hepsi, Hz. Ali'den çok korktu. Kâfirler hep birlikte dediler:

- Ey âlemin padişahı, devlet sana yâr olsun. Şimdi sen bu köleye tez elden bir görev ver! Yoksa bu şehri harap eder, dediler. Mergup Şah, Hz. Ali'yi çağırıp, bent başına gitmesini buyurup:

- Ey Kaşamşam, bizim bentlerin başına git. Bin kölem orada çalışmaktadır deyip, bir gazel okudu. Mergup Şah'ın gazeli budur:

Ben sana diyeyim gönlüm muradın,
Ol hizmetimde mevcut, Kaşamşam.
Haberdar ol ser-çeşme-i deryadan,
Bin kölem var, çalışır hep, Kaşamşam.

Kuvvetini izhar et sen bu nehre,
Avuç ile koy on sekiz nehre,
Yoksa çokça zarar verir şehre,
Harap eyler mülk-i cayım⁵⁴, Kaşamşam.

Bin kölem taş döker bir an durmadan,
Nice er yiğitler, nice güçlü pehlivan,
Demirci var, fil, çapa dahi paravan,
Aşım ekmeğim vardır daim, Kaşamşam.

Yel gibi esip yetiş, durmayasın asla,
Hevesli isen, akar yanında derya,
Yer isen naz-ı nimet de müheyya⁵⁵,
Et ve çorba, pilav daima, Kaşamşam.

Mergup Şah der, işit ah u zârımı,
İhsan edeceğim hazineden vârimı,
Gönlüm bitsin, tamam eyle kârımı⁵⁶,

⁵⁴ Cay: Yer, makam, mevki.

⁵⁵ Müheyya: Hazırlanmış olan.

At al, serpayım⁵⁷ daima, Kaşamşam.

Mergup Şah, Hz. Ali'ye dua edip onu gönderdi. Şah-ı Merdan, Mergup'tan izin alıp, ırmağın başına bent yapmak için yola revan oldu. Hz. Ali şehirden çıkıp, Allah Teâlâ'ya bir münacat okudu. Kaşamşam'ın münacatı budur:

İki âlem içre ulu padişahsın,
Kadir Allah, Sen bilirsin hâlimi,
Kulunun hâlinden daim âgâhsın,
Kadir Allah, Sen bilirsin hâlimi.

Cihan içre meşhur kıldın Öz'ünü,
Bütün kulun dilde söyler sözünü,
Âlem içre açıp kudret gözünü,
Kadir Allah, Sen bilirsin hâlimi.

Yoktan var eyledin külli eşyayı,
Kudret ile kılıp arzı, semayı,
Arş u kürsî, levh-i kalem⁵⁸ zamanı,
Kadir Allah, Sen bilirsin hâlimi.

Mukaddemdir⁵⁹ asl-ı Zât'ın binası,
İptidasi⁶⁰ yoktur hem intihası⁶¹,

⁵⁶ Kâr: İş.

⁵⁷ Serpay: Giyecek, elbise.

⁵⁸ Levh-i kalem: Üzerinde insan kaderinin olmuş ve Olacakların yazılı olduğu inanılan İlahi levhayı yazan kalem.

⁵⁹ Mukaddem: Zaman ve mekân cihetiyle daha evvel olan.

⁶⁰ İbtida: Evvel.

⁶¹ İntiha: Son, nihayet.

Bütün mahlûkatın derd-i devası,
Kadir Allah, Sen bilirsin hâlimi.

İbrahim Halil'e ferman eyledin,
İsmail'in başın kurban eyledim,
Cennetten yer verip, asan eyledin,
Kadir Allah, Sen bilirsin hâlimi.

Keremin Eyüp'ü eyleyip giriftar,
Yusuf'u zindana kıldın sezevar⁶²,
Kaşamşam'ı yaratan Bir u Vâr,
Kadir Allah, Sen bilirsin hâlimi.

Hiz. Ali bu sözü söyleyip, bir müddet yol gittikten sonra ırmağın başına geldi. O sırada ansızın büyük bir ağaç göründü. Gölgesi on urganlık yeri kaplıyordu. Hiz. Ali bu ağacın dibine atesurup, Allah'a şükretti. Ondan sonra Hiz. Ali, Düldül ile Zülfikar'ı çağırıp, bir gazel okudu:

Bugün lazım oldun dağ u taşlara,
Düldül ile Zülfikar'ım gel şimdi,
Yol arkadaşınımsınız müşkül işlere,
Düldül ile Zülfikar'ım gel şimdi.

Fasih⁶³ diller ile kelam eyledin,
Ziban hâli ile selam eyledin,
Salınca dağları kalem eyledin,
Düldül ile Zülfikar'ım gel şimdi.

Sensin din yolunda ışığım,
Yeryüzünde gökten inen Burak'ım,
Hak Teâla'nın verdiği atım-silahım,

⁶² Sezevar: Münasip, uygun.

⁶³ Fasih: Hatasız olarak söyleyen. Açık ve güzel konuşan.

Düldül ile Zülfikar'ım gel şimdi.

Merhamet eyleyip gel yanıma,
Kişneyip, dönüp dört bir yanımda,
Hümayun gibi gölge salıp başıma,
Düldül ile Zülfikar'ım gel şimdi.

Sen işit feryadını Ali'nin,
Misafir yerlerde sor hâlini,
Gözle bugün şehr-i Berber yolunu,
Düldül ile Zülfikar'ım gel şimdi.

Bunun üzerine Düldül ile Zülfikar'a Şah-ı Merdan'ın çağrısı ayan oldu. Düldül ile Zülfikar durdukları yerde cümbüşe girdi. Düldül bağlı olduğu çividen kurtulup, dört tarafına dönüp, zıplayıp, kişneyip Baba Kamber'in yanına geldi. Ondan sonra Baba Ruşen derhal Düldül'ü eyerledi, Zülfikar'ı eyerin başına asıp, sıkıca bağladı, Düldül'ün kuyruğunu kısıp yola saldı. Keramet evliyadan haktır, görsen, Düldül bir saatte Hz. Ali'nin yanına ulaştı. Ondan sonra Hz. Ali, Düldül'ü alnından öpüp, kucakladı, bir müddet sevdikten sonra Düldül'ü çayıra saldı. Hz. Ali, Zülfikar'ı beline bağladı, ırmağın başına varıp temaşa eyledi. Gördü ki ırmağın başındaki köleler karınca gibi olup, helak olmaktan başka bir işleri yoktu. Bu köleleri gören Hz. Ali bir gazel okudu. Kaşamşam'ın gazeli budur:

Merd-i meydan bugün benim,
Gidin köleler, gidin, azat eyledim.
Emredip gönderdi bizi sultanınız,
Gidin kullar, gidin, azat eyledim.

Mergup Şah aldı yeni köleyi,
Sizlere gönderdi bizimle selamı
Nerede ise gidin yeri makamı,

Gidin kullar, gidin, azat eyledim.

Bin kölenin değerine alındı,
Bu süre içinde üstünüze geldi,
Şükredin, alınınız temizdi,
Gidin kullar, gidin, azat eyledim.

Azat olmaktır kölenin armanı⁶⁴,
Böyle oldu size Hakk'ın fermanı,
Hakikat aslanı bağlar ırmağı,
Gidin kullar, gidin, azat eyledim.

Kaşamşam'dır sorsa köle namımı,
Nicelerine içiren ecel camını⁶⁵,
Bitirir kalan işin tamamını,
Gidin kullar, gidin, azat eyledim.

Ondan sonra Hz. Ali, bin köleyi azat eyleyip bıraktı. Bütün köleler hep birlikte evvelki yerlerine döndüler. Fakat Habeşli bir köle, bu kölelerden ayrılıp bir dağın yamacına yatıp saklandı. "Biz bin kişi olup, bu ırmağa bent yapamadık. Bu yiğit nasıl tek başına ırmağa bent yapacakmış. "deyip, temaşa edip kalktı. Hz. Ali Zülfikar'ı kınından çıkarıp, serdi. Zülfikar yüz arşın sündü. Ondan sonra Hz. Ali, bir dağın dibine gidip, Zülfikar'ı dağa çaldı. Derhal Zülfikar dağı kesip geçti. Hz. Ali o dağı kaldırıp, ırmağın gözüne bastı. Bir damla su akmadı. Sımsıkı oldu. Irmak kuruyup kaldı. Hz. Ali, "İsm-i Azam" duasını okuyup, beş pençesini yere vurdu. Dağ, mum gibi batıp gitti. Tekrar çıkardı. Parmaklarının arasından on sekiz nehir aktı. O sırada Habeşli köle Hz. Ali'nin bu kerametini görüp, çıkıp geldi. Habeşi, Hz. Ali'ye sual sorup, bir gazel okudu; Kaşamşam, cevap verdi:

Habeşi:-
Nasıl bir pehlivansın âli himmetli,
Gül yüzlü aslanım, nerelisin sen?

⁶⁴ Arman: Arzu, dilek.

⁶⁵ Cam: Kadeh.

Gayretli, cüretli, güçlü, şevketli,
Meşhur-ı devranım, nerelisin sen?

Kaşamşam:-

Adım Kaşamşam'dır, şahın kölesi,
Din yolunun yolcusuyum daima,
Kulağıma gelir Hakk'ın ilhamı,
Arş u kürsün bekçisiyim daima.

Habeşi:-

Kılığından bilirim yurdun uzaktır,
Mekânın bellidir, tahsini yoktur.
Kılıcın taşı keser, nasıl silahtır,
Âlemde sultanım, nerelisin sen?

Kaşamşam:-

Bindiğim atı Allah verdi gaipten,
Zülfikar'ım geldi Settâr-ül Uyub'dan⁶⁶,
Kuvvetim yetişti Allâm-ül Guyub'dan⁶⁷,
Küfür ehlinin celladıyım daima.

Habeşi:-

Senin gibi yiğit asla doğmaz anadan,
Peyda oldun hangi cevher taneden,
Pervaz ettin hangi menzil-haneden,
Ey, bülent pervazım, nerelisin sen?

Kaşamşam:-

Medine şehrinde menzil mekânım,
Muhammet'tir peygamber-i zamanım,

⁶⁶Settar-ül Uyub: Ayıpları, kusurları örten. Kusurları göstermeyen, günahları bağışlayan Allah (C.C.)

⁶⁷Allâm-ül Guyub: Esmâ-i Hüsnadandır. Bütün gaybları, geçmişi, geleceği, hazırda olmayanı, dünyadakileri, âhiretekileri ve her şeyi bilen Cenab-ı Hak.

Hasan, Hüseyin'dir iki evladım,
Ben onların koruyucusuyum daima.

Habeşi:-

Altı aylık olsa menzil-i mekânın,
Nasıl buralara düştü güzarin⁶⁸,
Hâli burada ne menzildir kararın,
Misafir mihmanım, nerelisin sen?

Kaşamşam:-

Bir adımda yeryüzünü gezerim,
Kanım görsem, derhal başın keserim,
Müslüman kulun işini hallederim,
Gece gündüz budur hevesim daima.

Habeşi:-

Habeş der, sana kurban bu canım,
Gönlümde şudur arzum, dileğim,
Ben kölen olsam, ey sultanım,
Ejderha nişanım, nerelisin sen?

Kaşamşam: -

Kaşamşam der, köle olsan Allah'a,
Ümmet olsan peygamber-i Huda'ya,
Sana hem-dem olacak iki dünyada,
İslam yurdunun kurbanıyım daima.

Bunun üzerine Habeşi:

⁶⁸ Güzar: Geçiş, geçme.

- Ey Kaşamşam, bu kılıcı nasıl bir usta yapıp sana verdi, nasıl bu dağı taşı su gibi kesip gitti, bir hayli hünerli usta imiş, dedi. Bunun üzerine Hz. Ali, Düldül ile Zülfikar'ı tarif eden bir gazel okudu. Kaşamşam'ın gazeli budur:

Çok iyi bil, kılıcımın namını,
Kâfirlerin yolunu keser, Zülfikar.
Ejderha gibi açarak ağzını,
Şehirleri yalnız basar Zülfikar.

Savaş günü Hakk'ın adı dilimde,
Bin asker olsa sağ u solumda,
Keser olsa cümbüş kılıp elimde,
Sündüğünde yüz arşın geçer Zülfikar.

Alır düşmanların sedd-i râhını⁶⁹,
Göklere çıkarır kâfir âhını,
Yedi yer altında dahi mâhını,
Öfkelenip salsam, keser Zülfikar.

Kabzasıdır nakş-ı cennet ahmeri⁷⁰,
Ona ulaşmaz asla düşman zararı,
Kâr eylemez sihr-i cadı eseri,
Kendini Düldül'e asar Zülfikar.

Azrail su verip, ele konduran,
Cebrail'dir gökten yere indiren,
Nice kâfirleri dine döndüren,
Zehirli yılan gibi yakar Zülfikar.

Kaşamşam'ın gaza etmek işidir,

⁶⁹ Sedd-i râh: Yol kapayan, yola mâni olan.

⁷⁰ Ahmer: Kırmızı.

Allah'ın hem-râh olduğu dostudur,
Hak Teâlâ'nın verdiği Zülfikar'ıdır,
Kâfirleri birden basar Zülfikar.

Hz. Ali bu sözü tamamladıktan sonra Habeşi:

- Ey Kaşamşam, kendiniz böyle mahir sahipkiran olmasanız, Zülfikar'ınız bu kadar keskin olmaz idi. Anladım ki Allah Teâlâ size nazarını salmıştır ve yine bildim ki sizin dininiz doğru, Huda'nız ve Resulünüz haklıdır. Kendiniz Şir-i Dergah'sınız. Şimdi ne dersem, Müslüman olurum ben?, dedi. Bunun üzerine Hz. Ali:

- Bu kelimeyi şehadeti üç kez talim eyleyin dedi:

- La ilahe illallah Muhammeden resulullah. Eşhedü en la ilahe illallah ve eşhedü enne Muhammeden abdühü ve resulühü, de.

Habeşi köle Hz. Ali'nin dediklerini deyiş, sıdk-ı can ile Müslüman oldu. Ondan sonra Hz. Ali:

- Dört halifeyi de bir görmek gerektir, dedi. Habeşi:

- Huda'yı bir bildim, seni bir bildim. Bundan başka bana, hiçbir şeyin lüzumu yoktur, dedi.

Hazreti Ali:

- Ey Baba, çok fena kâfir oldun, dedi. Habeşi, tekrar baştan itikat ile Müslüman oldu. Ondan sonra Hz. Ali, Habeşi'ye nasihat edip, bir gazel okudu. Ali'nin gazeli budur:

Kim ki dâhil olsa din-i İslam'a,
Huda'yı şirksiz bilmek gerektir.
Gönlünü bağlayıp şer-i ahkâma,
Muhammet'e ümmet olmak gerektir.

Gayr-ı dinin işi daima kesafet,

Mümin bulur günde feyz-i şerafet⁷¹,
Gece gündüz edip taat-ı ibadet⁷²,
Nehyi⁷³ atıp, emrin almak gerektir.

Din-i İslam yolunda çoktur şerafet,
Oruç, namaz, eyler hayr u sahavet⁷⁴,
Kâfir ehlini görsen, gibi necaset,
Sohbetinden uzak olmak gerektir.

Dillerindedir daim zikr-i sena,
Peygamberimizdir ümmetlere penah⁷⁵,
Dört çâr-ı yârdır ulu birer derya,
Dalgıç olup kendin salmak gerektir.

Ebu Bekir Sıddık nur-ı safadır,
Ömer adil, Osman sahip-i hayâdır,
Kaşamşam der, Ali Şir-i Huda'dır,
Dördünü bir gözde görmek gerektir.

Bu sözlerden sonra Şah-ı Merdan:

- Ey Habeşi, senin evlatların Müslüman olsun, her kim senin evladını kâfir bilip, hizmet buyursa, yetmiş kez lanet olsun deyip, dua etti.

Ondan sonra Habeşi'nin gönlü hoş olup, Müslüman olduğuna şükredip, Hz. Ali'yi tarif edip, bir gazel okudu. Habeşi'nin gazeli budur:

Ey, azizim, gönlüm anahtarını var eyledin,

⁷¹ Şerafet: Şereflik.

⁷² Taat: İbadet etmek.

⁷³ Nehiy: Yasak. Emrin menfi şekli.

⁷⁴ Sahavet: Cömertlik, el açıklığı, muhtaç olanlara çok ihsan etmek.

⁷⁵ Penah: Sığınma. Sığınacak yer. Dayandığı nokta.

Yolunu kaybeden nice ben gibileri bina eyledin,
Bana güzel devletsin, seyr-i sahra eyledin,
Bu yerlerde bahadırılık temenna eyledin,
Şükür Allah'a ben gedayı il içre şah eyledin.

Rehberim sensin, azizim eyledin gamdan cüda,
Saadetli günler geldi, ettin matemden cüda,
Zincir-i nispet lecamı⁷⁶ anne babamdan cüda,
Tenin mülkü oldu azat, o cehennemden cüda,
Gönlüme ayş ü taraf zevkini berpay⁷⁷ eyledin.

Hepsi imiş nafiye önceki geçen mâh u sal,
Ki bu zaman hoştur gönlümde zevk-i Zülcelal,
Sinem içre yer bulmuştur ilm-i hâl, ilm-i kâl,
Korkarım, bana bu devlet olmayacak hâb u hayal,
Parlak ışığı zulmet-i dili hüveyda eyledin.

Devletinden ben gibi üftade oldu behrever⁷⁸,
Nice gündür garip bir hâldeyim şâm u seher,
İltifat edip Resulullah'a rüyama girdiler,
Tanıtmıştı sizi bana ey mucize bakışlı,
Bu miskin başıma bir taze sevda eyledin.

Bu Habeş miskin sana olsun gulam-ı⁷⁹ bî-derem⁸⁰,
Her mübarek payına canımı gurban eylerem,
Fena oldu hatırımdan gam ve kaygının külfeti,
Medet oldu sizden, Hak Teâla'dan kerem,
Ey mihmanım, gönül hanesini tertemiz eyledin.

Bunun üzerine Hz. Ali Habeşi'yi azat edip:

⁷⁶ Lecam: Deriden dikilip atın başına takılan esbap.

⁷⁷ Berpay: Ayağa kaldırmak.

⁷⁸ Behrever: Faydalanan, payına düşeni alan, kâr sağlayan.

⁷⁹ Gulam: Hizmetçi, köle.

⁸⁰ Derem: Para, akçe.

- Git, Baba, seni iki cihanda azat kıldım, dedi. Habeşli Baba çok sevindi ve yola revan oldu. Bu Habeşi'nin üç bin evli evladı vardı. Bunun iki bini Müslüman oldu. Diğerleri bunlardan ayrılıp kâfirlere katıldı.

Hz. Ali Şah-ı Merdan ırmağa bent yapıp, Berber şehrine doğru revan oldu. Mergup Şah'ın huzuruna çıktı. Mergup Şah sordu:

- Ey Kaşamşam ırmağı bağladın mı?

Hazreti Ali:

- Evet, bağladım, dedi.

Mergup Şah Makbul vezire bakıp:

- Şimdi Kaşamşam'a ejderhayı buyur, deyip, vezire işaret etti. Ondan sonra Makbul vezir Ali'ye ejderhayı buyurup, birçok yerden misaller verip, bir gazel okudu. Makbul'un gazeli budur:

Bu gün gidip, dövüş eyle ejderhayla
Öz Huda'n yardımcın olsun, Kaşamşam!
Senden bir ad kalsın bizim illere,
Öz Huda'n yardımcın olsun, Kaşamşam!

Çok korkunçtur, bir büyük can-dâr⁸¹,
Yalnızsın, yanında yoktur havâdâr⁸²
Himmat eyle aciz olsun o ejder,
Öz Huda'n yardımcın olsun, Kaşamşam!

Gördüğünde kendini ihtiyat eyle,
Gözünü aç, iyice feraset eyle,
Gittiğinde Allah'a münacat eyle,
Öz Huda'n yardımcın olsun, Kaşamşam!

Nefes aldığında dağı alır boğazına,

⁸¹ Candâr: Canlı.

⁸² Havâdâr: Yakın arkadaş, dost.

Tıksırınca dağlar uçar semaya,
Senin için sığınırız Lat-Menat'a,
Öz Huda'n yardımcın olsun, Kaşamşam!

Yüz bin asker gider ağzına peyvest⁸³,
Atı, silahı, çadırı, eşyası yek dest,
Bütün mahlûk içre acayip zeberdest⁸⁴,
Öz Huda'n yardımcın olsun, Kaşamşam!

On iki fersahtır kadd-i kameti,
Sanki yeryüzünü kaplar heybeti,
Sağ salim gelsen, şahın devleti,
Git, Huda'n yardımcın olsun, Kaşamşam!

Makbul der, medet versin Allah'ın,
Bir u Vâr'ın olsun senin yardımcın,
Bin ejder de olsa, yıkar vasfın,
Git, Huda'n yardımcın olsun, Kaşamşam!

Bunun üzerine ejderhayı öldürmek üzere yola revan olan Hz. Ali, Berber şehrinden çıkıp, cümle peygamberleri yâd eyleyip, bir gazel okudu. Kaşamşam'ın gazeli budur:

Yer ve göğü yaratan, ya Rahman,
Bu gün bana medet edeceğin gündür,
Bütün müşkül Sen'in elinde asan,
Bu gün bana medet edeceğin gündür,

Nasıl mahlûkattır bilmem o ejder,

⁸³ Peyvest: Bağlanan, toplanan, birleştirilen.

⁸⁴ Zeberdest: En üstün, galib, hâkim, âmir.

On iki fersahtır kameti ekser,
Hürmeti için cümle peygamberin,
Bu gün bana medet edeceğin gündür,

Hepsinin babası Hazret-i Âdem,
Hazreti Nuh nebi-yi mükerrerem,
Hazreti Musa ve İsa-yı Meryem,
Bu gün bana medet edeceğin gündür,

Davut ve Süleyman, Lut ve Berhıya,
Simyan⁸⁵, Şemun⁸⁶ yine Ermiye⁸⁷,
Hazreti Danyal, Şuayp ve Yahya,
Bu gün bana medet edeceğin gündür,

Hazret-i İdris, Yunus, İskender,
Hazret-i Numan, Zekeriya meğer
İbrahim, İsmail, İshak peygamber,
Bu gün bana medet edeceğin gündür,

Yakup'un gönlünde Hakk'ın senası,
Kırk yıl zindan oldu Yusuf balası,
Asi ümmetlerin himayecisi,
Bu gün bana medet edeceğin gündür,

Razı olan Cercis⁸⁸ yetmiş kazaya,

⁸⁵ Simyan: Simân, (Süryanice) Hak.

⁸⁶ Şemun: Hz. İsa'nın (A.S.) havarilerindedir. Petros veya Sen Piyer de denir. Antakya kilisesini yaptırmıştır. Mi: 65'de Roma'da Neron tarafından hapsedilmiş ve çarمیha gerilerek şehid edilmiştir. Hristiyan âlemine büyük hizmeti vardır. Esas adı, Şem'un-us Safâ'dır.

⁸⁷ Berhıya: Hz. Süleyman'ın vezirinin babası.

Sabreyleyen Eyüp kerm-i belaya,
Canın veren Salih nakatullaha⁸⁹,
Bu gün bana medet edeceğin gündür,

Merhamet et Hızır, İlyas hürmeti,
Bağışla bizi Gavs⁹⁰, Kıyas⁹¹ hürmeti,
Arş u kürsi, levh-i kalem zineti,
Bu gün bana medet edeceğin gündür,

Sidretü'l-Münteha Cebrail için,
Karkayıl, Sarsayıl, Azrail için,
Hazreti İsrail, Mikail için,
Bu gün bana medet edeceğin gündür,

Kaşamşam der, şems-i ziya hakkından,
Ay ve yıldız, arz u sema hakkından,
On sekiz bin âlem dünya hakkından,
Bu gün bana medet edeceğin gündür,

Hz. Ali Şah-ı Merdan, ejderhayı üç günlük yoldan gördü. Ejderha dağ gibi olup, yeryüzünü kaplamaktaydı. Hz. Ali Şah-ı Merdan öfke ile bir nara çekti. Zemin u zaman, mekin u mekân bir olup, titreyiverdi. Yer ile gök lerzana⁹² geldi. Fakat o vakit ejderha uyanıp, heybetle tıksırıp, ağzını açıp, bir defa kükredi. Dağlar yerinden oynadı, yerler parça parça oldu. Hz. Ali tekrar bir nara çekti, ejderha sersemledi, bi-hoş oldu. Öfkelenip, ağzından ateş püskürttü ve dağlar kül olup altına geldi. Hz. Ali'nin takati kalmadı, ejderhanın ağzına yakın oluverdi. Ejderha tekrar bir nara attı.

⁸⁸ Cercis: Circis) Taberi tarihine göre: İsa Aleyhisselâmdan sonra gelmiş ve Filistinde yaşamış ve onun şeriatı ile amel etmiş olan bir peygamberdir. Yedi sene içersinde tebliğde bulunarak çok işkencelere maruz kalmış, müteaddid defalar öldürülmüş ve mu'cize ile dirilerek tekrar tebliğ vazifesine devam etmiştir. Kendisine düşmanlık eden kavim ateşle helâk edilmiştir. En sonunda yine Cercis Aleyhisselâm şehid edilmiştir.

⁸⁹ Naka: Dişi deve. Nakatullah: Allah'ın Hz. Salih'e ihsan ettiği deve. Hz. Salih'in deve mucizesi.

⁹⁰ Gavs: Abdülkadir-i Geylanî (K.S.) Hazretlerinin nâmı. En büyük Gavs. Evliyâullahın büyüğü. Gavs-i Ekber de denir.

⁹¹ Kıyas: Velâyet-i maneviyye makamlarının en üstünde bulunan zatlardan biri.

⁹² Lerzan: Titrek, titreyerek.

Hz. Ali'nin ayakları yerden kesildi. Ayakları gâh orada gâh burada oluverdi. Bunun üzerine Allah Teâlâ Hz. Cebrail Aleyhisselam'a:

- Gidip, habibime haber ver ki aslanımı temaşa eylesin, dedi. Hz. Cebrail, bu sözü Allah Resulü 'ne gidip haber verdi. O vakit Allah Resulü ateşüz üç bin sahabe ile bir yüksek yere çıkıp temaşa eylediler. Hz. Cebrail dedi:

- Gelip, benim elimin arasından bakınız.

Allah Resulü, ateşüz üç bin sahabesi ile Hz. Cebrail'in ellerinin arasından baktılar. Gördüler ki Hz. Ali, ejderhanın ağzına doğru gitmekteydi. O sırada Hz. Ali, ejderhayı gördü, Allah Resulü'nden medet dileyip, bir gazel okudu. Hz. Ali'nin gazeli budur:

Bu derdime eyle derman,
Ya Mustafa senden medet!
Yüzünü görmeden, ölsem arman,
Ya Mustafa senden medet!

Eylesem bu dünyadan güzar,
Hoş kal şimdi hayrü'l-beşer,
Sal bu hâlime bir nazar,
Ya Mustafa senden medet!

Sensin bana rehber yakın,
Sal pertevin, ey mah-ı cebin,
Üftadeleri yoklayın,
Ya Mustafa senden medet!

Sensin Hak habibi,
İki cihan andalibi,
Ol bu derdimin tabibi,
Ya Mustafa senden medet!

Menzil-gâhın Miraç'tır,
Başında cevher taçtır,
Ali size muhtaçtır,
Ya Mustafa senden medet!

Bunun üzerine Şir-i Huda'nın vaziyeti Allah Resulü'ne ayan oldu. Allah Resulü o vakit Hak Teâlâ dergâhına bir münacat okudu:

Tüm âlemlerin hâkimisin, ne hükmün olsa ferman et,
Sen her şeye kadirsin, Kendin müşkülü asan et.

Ali'yi Sana sevk ettim, medet kıl Padişahımsın,
Bu kâfir ejderha çok zorlu, Huda'msın, Müslüman et.

Acayip korkunç bir mahlûk, sanki kuh-ı hamun⁹³ gibi,
Ali'ye himmet eyle, bu ejderhayı perişan et.

Sen'in has aslanındır, Ali ibn-i Ebu Talip,
O erin ki heybetinden belaları korkak et.

Yirmi yaşına geldikten sonra Şirim deyip vade kıldın,
Şirinin elinin darbesiyle onu yerle bir yeksan et.

Kerem eyle Ali'ye Sen, bu mahlûku yok etsin,
Ali'nin erliğini bu cihan içinde aşikâr et.

Esedullah velidir deyip, Ali'yi yâd eyle Sen,
Ali'nin bir narasıyla yer ve gökleri lerzan et.

İlahi Sen yardımcı ol, belalardan koru,
Şirinin vurduğu darbeyle, ejderhayı sersemlet.

⁹³ Kuh-ı hamun: yıkılan, parçalanmış dağ.

Sebep nedir o ejdere arslanın Ali dû-çar oldu,
Kalem eyleyip kesip geçsin, Zülfikar'ı keskin et.

Muhammet der, Hüdavend'im, Ali'yi sana buyurdum,
Esirge cümle düşmandan, Öz'ün vaslına kurban et.

Hiz. Peygamber (SAV) in duaları Allah Teâlâ'nın dergâhında kabul olup, Hiz. Ali'ye güç geldi. Hiz. Ali kendini saklayıp, bir nara attı, sanki Hiz. İsrâfil'in suru üflenip yer-gök titreyip kaldı.

Ondan sonra ejderha bir dem nara attı. Hiz. Ali'nin ayakları yerden kesildi. Ejderha Hiz. Aliyi kendine doğru getirdi. Ahir, Hiz. Ali Zülfikar'ını çıkarıp, ejderhanın ağzına tuttu. "İsm-i Azam" ı okuyup, ejderhaya bakıp yürüyüverdi. Huda emri ile ejderhanın ağzından girip, kuyruğundan çıkıverdi. Zülfikar ejderhayı ikiye bölüp ayırdı.

Hiz. Ali: "Bu tasma padişaha nişane olsun." deyip, ejderhanın kuyruğundan, uzun bir tasma yaptı. Ondan sonra Hiz. Ali, Berber şehrine yürüdü. Hiz. Ali, yolda böyle büyük bir canlının öldüğüne gönlü bozulup, felekten şikâyet edip, bir gazel okudu.

Kaşamşam'ın gazeli budur:

Vefasız dünyasın, ahir geçersin,
Sana gelip, kimin gönlü şad oldu.
İyiliğin yok, günden güne betersin,
Sana gelip, kimin gönlü şad oldu.

Hazret-i Âdem'i hayran eyledin,
Havva'nın gözünü giryan eyledin,
Nuh kavmini gark-ı tufan eyledin,
Sana gelip, kimin gönlü şad oldu.

Öz nurundan peyda eyledin İsa'yı,
Tur dağında sır söyleyip Musa'yı,
Başın erreledip⁹⁴ o Zekeriya'yı,
Sana gelip, kimin gönlü şad oldu.

İbrahim Halil'i fırlattın nara⁹⁵,
Mansur'un başını çektirdin dara,
Hazret-i Yusuf'u saldın pazara,
Sana gelip, kimin gönlü şad oldu.

Lokman'ı bin derde deva eyledin,
İdris'in meskenin meva⁹⁶ eyledin,
Herkes bin türlü sevda eyledin,
Sana gelip, kimin gönlü şad oldu.

Vamık için Azra deryada yüzdü,
Leyla için Mecnun başından geçti,
Şirin için Ferhat dağları kazdı,
Sana gelip, kimin gönlü şad oldu.

On dört âşık geçti inleyip ağlayıp senden,
Doksan dört bin meşayihler cihandan,
Yüz yirmi dört bin peygamber, erden,
Sana gelip, kimin gönlü şad oldu.

Ne padişahlar yürüyüp gitti üstünden,
Etrafını almak için kastından,
Ahir arzu ile ölür elinden,
Sana gelip, kimin gönlü şad oldu.

⁹⁴ Erre: Bıçkı, testere.

⁹⁵ Nar: Ateş.

⁹⁶ Meva: Mekân. Varılacak yer. Mesken.

Kaşamşam der, senden bulmadım behbit,
Büyük ejderhayı eyledin nâ-but,
Hâsıl olmaz senden hiç kimse maksut,
Sana gelip, kimin gönlü şad oldu.

Hz. Ali Mergup Şah'ın huzuruna varıp, ejderhadan yaptığı nişaneyi çıkardı ve Mergup Şah'ın önüne koydu. Kâfirler tasmayı gördüler. Bunun üzerine şah bir gazel okudu. Mergup Şah'ın gazeli budur:

Hakikat aslan imişsin,
Beni bî-arman⁹⁷ eyledin,
Sanki bir Lokman imişsin,
Derdime derman eyledin.

Aldım bu kıymete pahanı,
Bağladın büyük deryayı,
Hem öldürdün ejderhayı,
Müşkülüm asan eyledin.

Şehrime çok idi zarar,
Lat u Menat kıldı nazar,
Derya ile vehm-i ejder,
Yürek-bağrım kan eyledim.

Helal imiş verdiğim param,
Sahipkıran çıktı kölem,
Bu yanan kapkara gönlüm,
Günden güne ruşen eyledin.

⁹⁷ Arman: Arzu, dilek.

Mergup şah der, bana devlet,
İne gayret, ine himmet,
Devran sürün dem ganimet,
Gönlümü şadman eyledin.

Mergup Şah'ın Matlap adlı bir veziri vardı. Kendisi sazende idi. Hayber şehrinin hanı Ömer Anter'in veziri idi. Hz. Ali Hayber şehrini fethedip, Ömer Anter'i yakalayıp öldürünce, bu Matlap gelip Mergup Şah'ın hizmetine girdi. Matlap Han şahın huzuruna gelirken, nazarı Hz. Ali'ye düştü. Matlap Han, Hz. Ali'yi görünce tanıdı. Kendinden geçti. Bir zaman sonra akli başına gelen vezir, Mergup Şah'a bakıp:

- Ey Mergup Şah, senin çok iyi bir kölen varmış. Şimdi ben senin bu köleni tanıdım. Senin bu kölen Hz. Ali'nin ta kendisidir, deyip bir gazel okudu. Matlap'ın gazeli budur:

Mergup Şah şimdi döndü devletin,
Bu kölenin asıl adı Ali'dir.
Ecel gelip, meğer doldu mühletin,
Bu kölenin asıl adı Ali'dir.

Cenk babında şerhi gelmez encama⁹⁸
Dediğini yapmasan, kılar heññnama⁹⁹,
Bir delalet eyler, evvel İslam'a,
Bu kölenin asıl adı Ali'dir.

Meydana girdiğinde ihtiyatı var,
Uçar her tarafa, kerameti var,
Yedi asmanda konulan yedi adı var,
Bu kölenin asıl adı Ali'dir.

⁹⁸ Encam: Son, nihayet.

⁹⁹ Heññnam: Savaş.

Ömer Antar diye bir er var idi,
Kendi çevresinde kette iner¹⁰⁰ idi
İki aslan birbiriyle dövüştü,
Bu kölenin asıl adı Ali'dir.

Başa takmış dört bin batman tacını,
Yedi bin şehirden alıp bâcını,
O geçirdi şu kadar erden gücünü,
Bu kölenin asıl adı Ali'dir.

On yedi bin batman gürzi-geranı,
Yetmiş gergedan derisinden kalkanı,
Helak etti o merd-i merdanı,
Bu kölenin asıl adı Ali'dir.

Atında bil, seksen nokta var idi,
Her noktasın nice pehlivan götürdü,
Atı ile göğe atıp gönderdi,
Bu kölenin asıl adı Ali'dir.

Matlap han der, şahım, ol haberdar,
Sana zarar getirmesin beyavar¹⁰¹,
Nara atsa gelir Düldül, Zülfikar,
Bu kölenin asıl adı Ali'dir.

Mergup Şah, Matlap Han'dan bu sözü işitip:

-Ey Kaşamşam, sen bizi "Adım Kaşamşam'dır." deyip aldattın. Bize adını dürüstçe söyle, deyip, bir gazel okudu. Mergup Şah'ın gazeli budur:

¹⁰⁰ Kette iner: Büyük deve. İner, kahramanlık ve yiğitlik sembolüdür.

¹⁰¹ Beyavar: Meşguliyet, iş.

Evvel başta bağlayıp verdin deryayı,
Ali misin, başka mısın, beyan et!
Def edersin yerden gelen belayı,
Ali misin, başka mısın, beyan et!

Nerden geldin buraya pay-ı piyade,
Kendini sattırıp bizim aramızda,
Rüstem yapamaz bunca işi dünyada,
Ali misin, başka mısın, beyan et!

Bize bu gün sen gücünü bildirdin,
Kimsenin edemediğin tek yaptın,
Yalnız gidip, ejderhayı öldürdün,
Ali misin, başka mısın, beyan et!

Buyurayım seni Lat u Menat'a,
Ali olup bizi salma belaya,
Lat hakkı için yalan deme araya,
Ali misin, başka mısın, beyan et!

Mergup şah der, haber ver bu saat,
Bilemem gönlüm oldu hicalet¹⁰²
Sende vardır böyle güç ve şecaat,
Ali misin, başka mısın, beyan et!

Hz. Ali Mergup Şah'tan bu sözü işitince şaşırıldı. Ben "Ali'yim." dese, kavga çıkacak; eğer "Ali değilim." dese, yalancı olacak. Ahir tahammül edip, düşünüp, bir söz dedi. Hz. Ali'nin gazeli budur:

¹⁰² Hicalet: Utanma, utanç.

İnanın, ey küffar ehli,
Ben değil, ben bildiğiniz Ali.
Hazır duran rakip hayli,
Ben değilim bildiğiniz Ali.

Şehr-i Şibil'dir yerim,
Gece gündüz Hak penahım,
Arş u kürsi menzil-gâhım,
Ben değilim bildiğiniz Ali.

Menzilimden düştüm uzak,
Eteğimde tozdur firak,
Adam bilmez benden sorak,
Ben değilim bildiğiniz Ali.

Benim adım Kaşamşam'dır,
Ayrılık derdi elemdir,
İki dünya bir kademdir,
Ben değilim bildiğiniz Ali.

Birçok azadelerden,
Cüdayım dildârlardan,
On sekiz şehzadelerden,
Ben değilim bildiğiniz Ali.

Kaşamşam der, ahir maksut,
Küfür ehlini eyleyip nâ-bud¹⁰³,
Şehr-i Berber olsa mevcut,
Ben değilim bildiğiniz Ali.

¹⁰³Nâ-bud: Yok olan, bulunmayan.

Mergup Şah, bu sözlere inanmadı. Hz. Ali:

- Ey Mergup Şah, benim adım Kaşamşam'dır ve yine bir diğer adım da Haydar-ı Murtaza'dır. Benim eski durumum ortaya çıkmadan önce başka bir söz söyle ve her ne isteğin varsa buyur, dedi.

Mergup Şah:

- Ey Kaşamşam, şimdi senin sözüne inandım. Sen buyurulan işleri tamamladın, dedi ve yine:

-Pehlivan milleti yalan söylemez. Bu Ali değil imiş. Bu kölenin adı Kaşamşam'dır. O Kaşamşam'dan başkası değildir. Ben ona tekrar bir görev buyurayım. İki hizmetimi bitirdi, deyip:

- Şimdi yine bir isteğim olacak. Ali adlı eri yakalayıp, canlı getirsen, yüzünü bir kez görsem, başka arzum yoktur. Ondan sonra toy edip, seni azat kılacağım, dedi.

Bunun üzerine Hazreti Ali:

- İnşallah, Ali'yi görürsün. Her kim Kaşamşam'ı görse, Ali'yi görür, dedi.

Mergup Şah'ın Meşhur adlı veziri:

- Ey pehlivan, şimdi varıp, Ali'yi yakalayıp getirirsen, sana iyilik edip, çokça ödüller verip, azat ederiz. Zinhar canlı getiresin, deyip, Kaşamşam'a buyurdu ve bir gazel okudu:

Ey Kaşamşam sana arzımı diyeyim,
Bize gidip, tutup getir Ali'yi,
Lâl-i cevherler nisar eyleyim,
Bize gidip, tutup getir Ali'yi,

Gönlünden gamları berbat eyledin,
Pehlivanlar içinde usta eyledin,
Çok hediyeler verip, azat eyleyim,
Bize gidip, tutup getir Ali'yi,

At ve kıyafet, iyi silahlar vereyim,
Para yüklü ateşuz deve vereyim,
Sim u zer yüklü kırk deve vereyim,
Bize gidip, tutup getir Ali'yi,

Dağıtıver gönüllerin tozunu,
Ne desen vereyim maksadın varın,
Vereyim şehrimin tüm ihtiyarın,
Bize gidip, tutup getir Ali'yi,

Meşhur der, daim tedbirli ol,
Eğer elinden gelse, canlı getir,
Bir temaşa edeyim, sonra öldür,
Bize gidip, tutup getir Ali'yi,

Bu söz tamamlandıktan sonra Şir-i Huda:

- Ey Mergup Şah, Ey Meşhur vezir, Ali dedikleri ziyadesiyle kuvvetli pehlivandır. Her adamın Ali'ye gücü yetmez. Bu nedenle şimdi sen bana kırk pehlivan ile yedi deve yükü zincir ver, dedi. Mergup Şah, kırk pehlivan ile yedi deve yükü zincir verdi. Kaşamşam Berber şehriden çıkıp, yola revan oldu. Hz. Ali bir müddet yürüdüktan sonra, bir meydanda durup, pehlivanlara kendini tanıtıp, bir gazel okudu. Kaşamşam'ın gazeli budur:

Bu gün aşikâr eyle sırr-ı pinhanım,
Pehlivanlar, tutun bağlayın, Ali'yim,
Mergup Şah'a kılan ahd-i peymanım,
Pehlivanlar, tutun bağlayın, Ali'yim,

Şahın hakkı boynumda kalmasın,
Mahşer günü Tanrı'm hitap kılmasın,
Utañ olur, vadesi yalan olmasın,
Pehlivanlar, tutun bağlayın, Ali'yim,

Bu işe salan Bir u Vâr'ımdır,
Her sabah çektiğim âh u zârımdır,
Ebu Bekir, Ömer, Osman yarımıdır,
Pehlivanlar, tutun bağlayın, Ali'yim,

Bu hizmetleri yapan ben kendim,
Köle olup şehre gelen ben kendim,
Yeryüzüne kavga salan ben kendim,
Pehlivanlar, tutun bağlayın, Ali'yim,

Kaşamşam der, bize Hak'tan fermandır,
Hak yolunda daim başım kurbandır,
Merhamet etse, tüm müşkül asandır,
Pehlivanlar, tutun bağlayın, Ali'yim,

Kırk pehlivan bu sözü işitince her biri bir yana kaçtı. Hz. Ali:

- Hey nadanlar, vay namertler, kendi başım hakkı için kaçmayın. Gelip beni tutup bağlayın. Ben sizlere dokunmayacağım, dedi. Bunun üzerine pehlivanlar korka korka Hz. Ali'nin yanına gelip, onu tuttular. Yedi deve yükü zincir ile Hz. Ali'nin elini, ayağını sıkıca bağladılar, boynuna zincir takıp, Mergup Şah'ın yanına alıp geldiler.

Hz. Ali'nin mübarek elleri yedi deve yükü zincir ile bağlı idi. Ali Şah-ı Merdan eli kolu bağlı bir hâldeyken gönülleri gam dolunca, bir müstezat okudular:

Saldın bana bir yeni gam u külfet-i sevda,
Ey Vahid-i Kahhar.
Sitemli kaygı, azap ve elem, dövüş ve kavga,
Ya Kadir-i Cebbar.
Bağlattım ettim kendimi tutup, çok düşman içre,
Bilmem ne sebepten.
Gam döşeginde hasret u gam, munis u hemra,

Vah dide-i hunbar¹⁰⁴.
Tek başına kalmışım bu kâfirler içre تنها,
Yok yanımda gamhor.
Yok şimdi bu şehir içre bana munis u hem-dem,
Şehzadelerimden.
Lütfeyle Kendin hâlime, ey Halik-i yekta,
Ey Ahmed-i Muhtar.
Şefkat kılıver bu vakit has kuluna,
Üftade olmuştur.
Alkışlar bu işimi çark-ı mualla¹⁰⁵,
Ya munis-i gam-har¹⁰⁶.
Küffar ilinin kölesiyim ben yokla kulunu,
Acizlere merhamet et.
Bu arz-ı dilim yetse idi Kadir Allah'a,
Ey Vakıf-ı Esrar.
Sa'd b. Vakkâs, Ebu'l-Mihcan hem Malik Eşter,
Ey Cafer-i Tayyar.
Hürmet eyleyerek Resul-i Hakk'a "Ev edna¹⁰⁷",
Hallak-ı cihan bil.
Hâlimi görüp ağlaşırlar huri ve melekler,
Ey Vakıf-ı Esrar.
Kendi kendimi bağlayın diye zincirlenmişim,
Ey Ahmed-i Muhtar.
Arz-ı dilini soran yok, yanımda gam-har yok,
Üftade olmuşum.
Kâfirlerin eline düşmüşüm, yokla kulunu,
Ya Rab, Ya Ahmed-i Muhtar.
Bu arz-ı dilim yetse idi Kadir Allah'a,
Şefaath kılıver Sıddık, Ömer ile Osman,
Duaya muhtacım.

¹⁰⁴ Hunbar: Kan yağdıran.

¹⁰⁵ Çark-ı mualla: Gök.

¹⁰⁶ Gam-har: Kederlenen, tasalanan.

¹⁰⁷ Necm suresi, 9. Ayet: "Fe kâne kâbe kavseyni ev ednâ." (Böylece iki yay mesafesi kadar, (hatta) daha yakın oldu.).

Bağlanıp külfet içindedir kâfirler içre,
Ya Haydar-ı Kerrar.

Kırk pehlivan Hz. Ali'yi tutup, sıkıca bağlayıp, bu işi kendileri bitirmiş gibi, Mergup Şah'ın huzuruna alıp geldiler. O zaman Hz. Ali, Mergup Şah'a kendini tanıttı ve kâfirlere bakarak bir gazel okudu. Kaşamşam'ın gazeli budur:

Mergup Şah, haberdar ol,
Ali adlı aslan özüm.
Tasdik eylen sağ ile sol,
O Şah-ı Merdan özüm.

Geldim Huda emri ile,
İşitiniz, küçük büyük,
İsmail gibi bu zaman,
Hak yolun kurban özüm.

Meydanda kan saçmak için,
Şirin candan geçmek için,
Din yolunu açmak için,
Gelen sahipkiran özüm.

Fetheyleyip bağ-ı İrem'i,
Viran ettim ben Hayber'i,
Heybetim tutar âlemi,
Şecaatli pehlivan özüm.

Refref geldi Mustafa'ya,
Binip çıktılar semaya,
"Kâb-ı kevseyi ev ednâ" ya
Şir-i Hakk'ım, derban¹⁰⁸ özüm.

¹⁰⁸ Derban: Kapıya bakan, kapıcı.

Bozdum varıp şehir-i Zern'i,
Cenadil ile Hayber'ini,
Öldürdüm dev ile peri,
Zülfikar'ı çeken özüm.

Mağripten meşrike namım,
İşitiniz, Hak kelamım,
Düldül'üm, Kamber gulamım,
Bilsen, Şir-i Yezdan özüm.

Kaşamşam der, ya Mustafa,
Bir terahhum eyle bana,
Küfür ehli, olun agah,
Bu gün merd-i meydan özüm.

Mergup Şah bu sözü işitince, çok korktu ve üzerine bir titreme geldi. Bunun üzerine vezir ile vekilleri:

- Ey padişahım, bu kadar çok korkmayın. Bir adam ateş olsa ne kadar yer yakar, dediler.

Bunun üzerine Mergup Şah:

- Ey halayıklar, şimdi bana bir akıl verin, diyerek bir gazel okudu. Mergup Şah'ın gazeli budur:

Maslahat verin, dostlar,
Ali gelmiş diyarıma,
Kürsi-nişin¹⁰⁹ pehlivanlar,
Kulak verin ah u zârıma.

Şehir halkın toplayın,
Cellada kursunlar darın,
Elini açmaz kılın karın,
Ansızın düşmüş toprağıma.

¹⁰⁹ Kürsi-nişin: :Tahtta ateşuran hükümdar, padişah.

Haber verin il ve halka,
Şehr-i Zingar, şah-ı Anka,
Kabil şahı Ebu Şakk'a,
Hami olsun bu işime.

Şehr-i İklim'in hanı Tehrak,
Gam-harımdır Katran, Imlag,
Viran oldu köşk-i revak,
İlgar döksün hisarına.

Mergup Şah der, işit zârım,
Kalmadı sabr-ı kararım,
Toplansınlar dost u yarım,
Saf tutsunlar etrafıma.

Mergup Şah bu sözü tamamladıktan sonra “Çabucak yetişsinler.” diyerek, dört tarafa haber gönderdi. Kâfirler dört taraftan toplanıp Berber şehrine doğru yürüdüler. Bir taraftan üç yüz bin, bir taraftan dört yüz bin, diğer bir yönden beş yüz bin, yine başka bir yönden altı yüz bin kâfir toplandı.

O sırada Hazret-i Ali'nin üzerine yedi bin kâfir askeri geldi. Yine yedi bin büyük namlı pehlivan geldi. Ayrıca yedi bin Berzengi kâfiri de geldi. Kısacası kafirler topar topar, her yerden gelmekteydiler.

Bu sırada Hazret-i Ali ayaklarında keşan, boyunlarında zincir ile bu kâfirleri görünce, mübarek gönülleri perişan oldu. Şehzadeleri ve birçok sahabeyi yâd edip, kafesteki bülbül gibi öterek, bir muhammes okudu:

İş bu demde Mustafa rehber gerekliydi bana,
Sorsa hâlimi eğer Sıddık gerekliydi bana,
Cenk silahını kuşanıp, Ömer gerekliydi bana,
Osman adlı saki-yi Kevser gerekliydi bana,
Zülfikar-ı Düldül'üm, Kamber gerekliydi bana.

O Hasan ile Hüseyin'di cihanda ziyetim,
İki gözüm ruşeni idi iki dürr-i yetim,
On sekiz şehzade idi cihanda devletim,
Bitirirdi savaş kapısında her maslahatım,
O Muhammet Hanefi meşhur gerekliydi bana.

Verecekti bu gam ve külfet içre dilhahlık¹¹⁰,
Bu selamet merd-i meydan saltanat-ı var-gâhlık¹¹¹,
İki bin batman¹¹² amud-ı gürzi-geran¹¹³ eslahlık¹¹⁴,
Çöp desti elide şemşir ere mahıllık¹¹⁵,
O Ebu Bekir, Ömer, Osman gerekliydi bana.

Bu mudur ahd-i vefanız, ey şah-ı âli câha,
Kalsam her malum içre haberdar idi bana,
İsteyip İslam askerini, dönüp kıldı dua,
Küfür ehlini görünce dem tartıp misli ejderha,
Ah bu gün Malik Eşter gerekliydi bana.

¹¹⁰ Dilhah: Gönlü isteyen, çok seven, sevilen.

¹¹¹ Vargah: Köşk, saray gibi yaşanan yer.

¹¹² Batman: Eski ağırlık ölçülerinden olup, iki okkadan sekiz okkaya kadar yeryer değişir. Ekseriya altı okkadır. Bu, hâlen kullanılan sekiz kilo kadardır.

¹¹³ Amud-ı gürzi-geran: Ağır gürz.

¹¹⁴ Eslah: Silahlar.

¹¹⁵ Eserde bu ifade için şöyle bir izah verilmiştir: "Var gücüyle vurduğunda sıradan bir değnek, yarım aya benzeyen bir kılıca dönüşür."

Hiç kimse bilmez benim buradaki hâlimden haber,
Hanedanların tümünü kıldım bu gün kat-i nazar,
Özleyip ister beni şehzadeler kimden sorar,
Hak onlara salmayacak Yusuf gibi bir peder,
Ethem u Musa Rıza, mazhar gerekliydi bana.

Ah, neleyim bu gün sahipkıranlar olmadı,
Cenk silahını giyen o pehlivanlar olmadı,
Yalnız kaldım kâfir içre mihribanlar olmadı,
Kâbe-yi maksudum o şir-i ziyanlar olmadı,
Allah diyen Ömer gibi erler gerekliydi bana.

Şehr-i Hayber'e vardığımda benimle yar idi,
Tüm sahabenin içinde bir acayip ner¹¹⁶ idi,
Sekiz yüz batman amut, gürz-i geranı var idi,
O Müsayip kadı gibi server gerekliydi bana.

Ey Kaşamşam, Hakk'ın Özü'dür cümlesini var eden,
Merhamet edip, ateşi İbrahim'e gül-zar eden,
Kaknus'u kendi nâlişinden dâhil-i nar eden,
İki âlemde yine birliğini izhar eden,
Mustafa gibi hami-i mahşer gerekliydi bana.

Hazreti Ali gördü ki, nice kâfirler toplanmıştır. Bunun üzerine Hazreti Ali Allahu Teâlâ'nın yüce erlerini yâd edip, öfke ile bir nara attı. O narayı işiten Düldül ile Zülfikar hazır oldular. Hazreti Ali, Düldül'ü görünce bir defada yedi deve yükü zinciri parçaladı.

Düldül'e binip, Zülfikar'ı kınından çıkarıp eline aldı ve kâfirleri öldürmeye başladı. Allah Resülü'nü yat edip, salavat gönderince keyfi yerine geldi ve bir naat okudu. Hazreti Ali Şah-ı Merdan'ın naatı budur:

¹¹⁶ Ner: Kahramanlık sembolü erkek deve.

Her an yat ederim sizi,
Hamd-ı senahım, ya Resul!
İki âlem içre benim,
Koruyucum, ya Resul!

Küllü asiye rehber özün,
Hem cümleden beter özün,
Saki özün, Kevser özün,
Hem padişahım, ya Resul!

Sendendir her mahlûkat,
Fazlıdır bahrü'l-hayat,
Hem paksın sen, hem iyi zat,
Hem âli câhım, ya Resul!

Saki özün, Kevser özün,
Cümlesine de rehber özün,
Asilere beter özün,
Hem padişahım, ya Resul!

Lütfeyleyin, şah-ı cihan,
Olsun sadakan gamlı can,
Hem dinsin hem imansın,
Hem derd-hâhım ya Resul.

İlm ü kemalat sendedir,
Verdi sana Hayyü'l-Gafur,
Hakkına: “şarâben tahûrâ”¹¹⁷,
Anla bu ahım, ya Resul!

¹¹⁷ İnsan Suresi, 21. Ayet: “Âliyehum siyâbu sundusin hudrun ve istebrakun ve hullû esâvira min fiddah(fiddatin), ve sekâhum rabbuhum şarâben tahûrâ(tahûren).” (Cennetliklerin sırtlarında, parlak ve göz alıcı, yeşil renkli ipek elbiseler (siyab) vardır. Gümüş bileziklerle süslenirler. Rableri onlara maddi ve manevî anlamda temiz (tahur) bir içecek (şarab) içirmiştir.)

Kıldım cihanda çok hata,
Neyley, n'edey, vaveylâ!
Hakkı için sureyi “Hel'etâ¹¹⁸”,
Geç günahım, ya Resul!

Sensin Kaşamşam'a refik,
Kâh bahşiş bahrü'l-Amik,
Bildir bana rah-i tarik,
Adil şahidim, ya Resul!

Hazreti Ali, “Allahu Ekber” deyip, Zülfikar'ı çekti, sanki kıyamet kopmuş gibi oldu. Şehrin içindeki savaş ve kavga gökyüzüne çıktı. O sırada Hazreti Ali, kâfirleri birer birer öldürmekteydi. Bu durum üzerine Mergup Şah feryat edip:

- Hey namertler, gayret edin, kaçmayın. Sizler çoksunuz. Bir adam ateş olsa ne kadar yer yakar, dedi.

Padişah ne kadar çabaladıysa da kâfirler kurtların önündeki koyun ve ateşin önündeki saman gibiydi. Sokaklardan kızıl kan her tarafa aktı, sanki zemin ü zaman lertzana geldi. Sonunda Mergup Şah canından ümidini kesti.

Sabahtan öğleye kadar kan döküldü. Bu savaşa yedi kat göğün melekleri de şahit oldu. Kâfirlerden kaçanlar kurtuldu, diğerleri yakalandı.

Kâfirlerden kalanlar ise: “Aman, aman!” diyerek feryat eylediler. Bunun üzerine Hazreti Ali bu putperest kâfirleri imana davet etti. Kâfirler sıdk-ı can ile Müslüman oldular. Hazreti Ali kâfirlerin put hanelerini yıktı, mescit ve cami yaptırıp ezan okuttu.

¹¹⁸ Kur'ân-ı Kerim'in yetmiş altıncı suresi. İnsan suresi ve Hel'etâ da denir.

Ondan sonra Mergup Şah Müslüman olduğı için minnettarlık duyarak Hazreti Ali'ye bakarak bir gazel okudu. Mergup şahın gazeli budur:

Şükredeyim Allah'ıma,
Bu saadete layık oldum.
Merhamet eyledi hâlîme,
Kâfir idim, sadık oldum.

Bizden selam Mustafa'ya,
Ahmet adlı rah-nemaya,
Kerem etsin bî-nevaya,
Yüzün görmeden âşık oldum.

Ebu Bekir, Ömer, Osman,
Peygambere imiş yaran,
Arzım yetir Şah-ı Merdan,
Gönülden tasdik eyledim.

Nice yıllar geçti boşa,
Günah ve heves peşinde,
Şükrü lillah oldum muhlis,
Belalardan uzak oldum.

Umudum çok Hazretinden,
O bahr-ı rahmetinden,
Çıktım küfür yolundan,
Bu gün ehl-i tarik oldum.

Kötülerden kötüydüm,
Yüreği gam dolu idim,
Bir zen basan çoyan idim,
Cevahirden artık oldum.

Kötülerden halas olup,
Bir köleyim, muhlis olup,
Kederden alış olup,
İyilere refik oldum.

Sana kurban kederli canım,
Sensin dinim ve imanım,
Sebep oldun, ey sultanım,
Ben de ehl-i Tefvik oldum.

Şah-ı Mergup buldu çare,
Kimya oldu seng-i hara,
Şükredip Bir u Vâr'a,
Aynadan da arık oldum.

Hazreti Ali nice kâfirleri bir günde Müslüman etti. Mergup Şah bu duruma çok sevindi, gece gündüz kendini namazdan ayırmaz oldu.

Hazreti Ali, Mergup Şah'ı kendi yurduna padişah yaptı. Sonra da birlikte nice cami ve medreseler yaptırdılar. Nice şehirleri Müslüman eylediler.

Hazreti Ali, Medine'ye gider oldu. Mergup Şah, Hazreti Ali'ye sınırsız hizmetlerde bulundu, sayısız hediyeler ile altın yüklü kırk deve verdi.

Ondan sonra Hazreti Ali, Berber şehrini Mergup Şah'a verdi. Altın yüklü kırk deveyi alıp, bezirgân gibi Medine-yi münevvere bakıp yola revan oldu.

Hazreti Ali şehirden kendisiyle birlikte çıkan Müslümanlara: - şimdi siz evlerinize geri dönünüz, diye seslendi.

Mergup Şah atından fırladı, Hazreti Ali ile vedalaştı ve ona bakarak bir gazel okudu.
Mergup Şah'ın gazeli budur:

Bugün azmeylesen mülk-i diyara,
Cismim içre şirin canım, hoş imdi,
Sinemi çâk edip, bağrımı pare,
Canımdan çok mihribanım, hoş imdi.

Gül yüzün görmesem, yoktur kararım,
Senden başka olmaz gönül mıdarım,
Ölünceye gulamın, ey şehriyarım,
Hakk'ın gönderdiği yüce canım, hoş imdi.

Zinhar, kardeşlik hakkını hakla,
Hayır duası edip, yâdında sakla,
Günahkâr kulunum, mahşerde yokla,
Ey azizim, kâmuranım¹¹⁹, hoş imdi.

Mustafa'ya ilet arz-ı hâlimi,
Attım gönlümden kıl ü kâl'imi,
Sarf edeyim yolunda mülk ü malımı,
Hakikat denizindeyim ben, hoş imdi.

Kadir İyem, Kendin ulaştır haddine,
Başım kurban etsem serv-i kaddine,
Haberini bir bir ulaştır Medine'ye,
Şirin dilli nüktedanım, hoş imdi.

Mergup Şah der, gözden cemalin uçtu,
Ayrılık hasreti gönlüme geçti,
Mecnun'un sevdası başıma düştü,
Yüreğimde hoş armanım, hoş imdi.

¹¹⁹ Kâmuran: Arzusuna nâil olan, bahtiyar, mes'ud.

Hazreti Ali Şah-ı Merdan kırk deve yükü altını yükleyip Medine'ye doğru revan oldular. "İsm-i Azam"ı okuyup, develeri yürüttü. Velinin kerameti ile o develer Düldül'den de hızlı yürüdü.

Göz açıp kapayıncaya nice menzil yol alıp, Medine-i münevvere girdiler. Medine halkı işitince, önüne çıkıp karşıladılar. Hazreti Ali sahabeyi, eşini dostunu, akrabasını görünce gönülleri şad oldu. Cümle sahabe ile görüşüp bu mısraları okudu:

Bütün gelen, kadir-danlar¹²⁰,
Gelin, canlar, görüşelim,
Mihriban yar u yaranlar,
Gelin, canlar, görüşelim.

Gezip geldim dağı düzü,
Yine dönüp gördük sizi,
Kâfir öldürüp, olduk gazi,
Gelin, canlar, görüşelim.

Ebu Bekir, Ömer, Osman,
O Hazrete sizler yaran,
Dönüp geldi Şah-ı Merdan,
Gelin, canlar, görüşelim.

Nice çektim hicran varı,
Sefer kıldım Rum'dan narı,
Gezip geldim çöllere doğru,
Gelin, canlar, görüşelim.

¹²⁰ Kadirdan: Kadirbilir, değer bilir.

Sa'd b.Vakkâs, İmam Cabbar,
Ebulmiħcan, Malik Eşter,
Hizmetkârım Baba Kamber,
Gelin, canlar, görüşelim.

Hasan, Hüseyin, aziz canım,
On sekiz evlat oğlanım,
Muhammet merd-i meydanım,
Gelin, canlar, görüşelim.

Fatma-Zehra cübt-i pakım,
Hanife-i sine çâkım,
Akl u hûş, pehm-i idrakim,
Gelin, canlar, görüşelim.

Gücü yetemez hiç sana,
Berber şehri girdi dine,
Murtaza geldi Medine'ye,
Gelin, canlar, görüşelim.

Hazreti Ali cümle sahabe ile görüşüp, Medine camiine vardı ve Hazreti Muhammet'i (SAV) ziyaret eyledi. Peygamber aleyhisselam Hazreti Ali'yi görünce, mutlu oldu. Hazreti Ali'nin alınlarından öperek, çokça iltifat eyledi.

Ondan sonra tüm halk Baba Ruşen'in ruhlarına Fatiha okuyup, dua etti. Hazreti Ali kırk deve altını bütün sahabeye, fakir, kimsesiz ve yoksullara taksim etti. Hazreti Ali'nin yaptığı bu hayırlı iş ile dostları şad oldu, düşmanları da mat oldu.

Geriye altın yüklü iki deve kaldı. Gani olan Hazreti Osman'a yarım deve altın değdi. Yoksul olan Hazreti Ali'ye de yarım deve altın değdi. Hazreti Ali bunu da hayır eyledi. Dostları mutlu, düşmanları gamlı oldu. İlahi bütün müminleri feryad-ı kıyamet Hazreti Peygamberin şefaatinde mahrum bırakma. Âmin ve Rabbil âlemin.

Vallhü alam bissevap

5. 2. Zeynel Arap

Hikâyeciler böyle rivayet eder ki, günlerden bir gün Resulullah birkaç asker ile toplanıp, Şah-ı Merdan'a başkaldıran padişahı cezalandırmak için Rum vilayetine yürüdüler. Otuz uz üç bin sahabe, birkaç bahadır ve pehlivan ile nice gün yürüyüp Rum vilayetine ulaştılar. Rum vilayetinin bekçileri varıp padişaha haber verdiler. Padişah şehir ve kalede ne kadar asker varsa toplayıp o hazretin ordularının karşısına çıkardı. Bahadırlar ve pehlivanlar toplandıkları yerden çıkıp, birbirlerine saldırdılar. Müslüman tarafından Hz. Ali Şah-ı Merdan çıktı. Kâfir tarafından bir pehlivan çıkıp, Hz. Ali ile karşı karşıya geldi. Birbirlerine süngüler ile vurdular. Kâfirin muradı hâsıl olmadı. Sonra Hz. Ali Şah-ı Merdan Zülfikarı çıkarıp, böyle vurdu. Kâfir ikiye bölünüp yere düştü. Yine Hz. Ali Şah-ı Merdan feryat kıldı: "Savaş meydanına gelin!" dedi. O taraftan hiç pehlivan çıkmadı. Hz. Ali Şah-ı Merdan padişahın üstüne yürüdü. Padişah karşısında duramadı, kaçtı. Şah-ı Merdan yetişip kellesini uçurdu. Onu gören kâfirler: "El aman" deyip, Müslüman oldular. Hz. Ali Şah-ı Merdan'a boyun eğip, peygamber aleyhisselama iman getirdiler. Bütün hepsi Müslüman oldular. Hz. Ali Şah-ı Merdan padişahın kızı Hanefiye'yi alıp peygamber aleyhisselamın yanına getirdiler. Peygamber aleyhisselam söyledi:

Ya Ali bu kız kimdir? – deyip, bu gazeli okudu:

Gel, işit şimdi sözümü bu zaman,
Bu ne kızdır Şah-ı Merdan Ali?
Hasret ile çok ah-u efgan¹²¹ çeker,
Bu ne kızdır, Şahımerdan ov Alı?

Seni görmem bu şirin candan değer.
Eyledin bu şehri zir-u zeber¹²²,
Şahı attan yere indirdin meğer,
Bu ne kızdır, Şah-ı Merdan Ali?

¹²¹ Ah-u efgan: ızdırap.

¹²² Zir-u zeber: darmadağın

Hiç kimse takat getiremez zarbına¹²³.

Savaş günü korku gelmez aklına,
Düştü adın âleme önden arkaya,
Bu ne kızdır, Şah-ı Merdan Ali?

Düldül atı salıp girdin yola.
Düştü kâfirler başına bağıra bağıra,
Niceleri hasret çekip kaldı bu ile,
Bu ne kızdır, Şah-ı Merdan Ali?

Hak resulün pehlivanı sen Ali.
Ol Allah'ın aslanı, şahı, velisi,
Açılan, bostan bağı, bostan gülü,
Bu ne kızdır, Şah-ı Merdan Ali?

Elkıssa, ondan sonra Şah-ı Merdan “Ya Resul Allah” – deyip, bu gazeli okudu:

Bilgili ol, çehresi güzel,
Hanefiye’yi alıp geldim,
Kırıldı beş bin kâfir,
Hanefiye’yi alıp geldim.

Çıkıp şaha karşı durdu.
Sitem ile sazını kurdu,
Niceleri canını verdi,
Hanefiye’yi alıp geldim.

Girip meydan üstüne dolaşarak,
Kırıldı beyleri o kadar,
Nicesi imana geldi,
Hanefiye’yi alıp geldim.

¹²³ Zarbına: darbe, vuruş.

Kalelerini harap ettim,
Vurup birbirine kattım,
Sürüp hendeğe tıktım,
Hanefiye'yi alıp geldim.

Ali der, savaş kuruldu,
Kılıç kılıca vuruldu,
Nicelerinin leşi serildi,
Hanefiye'yi alıp geldim.

Elkısisa, Resul Allah sallallahu aleyhi ve sellem merhamet ile söyledi:

-Ey çocuk, sen kimin çocuğusun? Adın nedir? Yine söylediler:

-Allah'ı on sekiz bin âlemi bilen ben:

-Resul'ü berrak bilip, Müslüman ol dediler. O kız Resul Allah'tan bu sözü duyup, feryat kılıp, söyledi:

-Ya Resul Allah, bildim ki dininiz hak dini, yüzünüzde âlemin rahmeti durur, ama üç şartım var. Eğer kabul ederseniz bende Müslüman olurum dedi ve söyledi:

-Benim adım Hanefiye'dir. Babamın şehri Rum vilayetidir. Atamı ve abilerimi Hz. Ali öldürdü. Ben yalnız kaldım deyip, hazince ağlamaya başladı. Bunun üzerine Resul Allah söyledi:

-Ey çocuk, çok ağlama, baban yerine ben olayım ve yine Ayşe'yi de annem kılarım dedi ve söyledi:

-Ey çocuk, üç şartını söyle dedi. Ama bibi Hanefiye bu sözü işitip ağladı. Yüzünü gözünü Allah'ın Resülü'nün ayaklarına sürüp bu gazeli okudu:

Sırrımı halimi şimdi beyan edeyim,
Arzımı işit ya Resul Allah,
Şirin canımı sana kurban eyleyeyim,
Arzımı işit ya Resul Allah.

Atam, anam Mihriban idi özüme,
Ayrı düştüm uyku gelmez gözüme,
İnlesem, kim gelir dadıma¹²⁴,
Arzımı işit ya Resul Allah.

Yıktı Ali bizim şehrimizi,
Harap oldu bag-u bostan¹²⁵ mülkümüz,
Gam ile hicrana düştü gönlümüz,
Arzımı işit ya Resul Allah.

Arzım budur beni versen Ali'ye,
Allah'ın aslanı, şahı, velisi,
Kabul eyle sözümü Müslüman olayım.
Arzımı işit ya Resul Allah.

Bu dileğim var, söyleyin ona,
Bana vermesinler cebri cefayı,
Oğlum olsa Muhammet koy adını,
Arzımı işit ya Resul Allah.

Hanefiye der, şimdi Müslüman olayım,
Din-i İslam yolun kabul edeyim,
Muradımı, maksadımı Hak'tan dileyeyim,
Arzımı işit ya Resul Allah.

Elkıssa, Resul Allah bir fikir söyledi. Derhal Cebrayil aleyhisselam haber getirdi. “Ya Muhammet, Rabbin sana selam söyledi, melekler selam gönderdi. Allah'ın söyledi ki: “Gülün ihtiyacının yaprağı bende durur. O kızın her istediğini kabul kılsın”. Allah'ın Resul'ü farık dedi: “Allah kabul kıldı, biz de kabul kıldık” – deyip kızı Ali'ye verdiler. Yine Fatma Zehra'ya pend-u nasihat¹²⁶ kılıp, söylediler.

¹²⁴ Dad: Yardım.

¹²⁵ Bag-u bostan: Bostan bağı.

¹²⁶ Pend-u nasihat: Nasihat, öğüt.

“Allah’ın emri durur, Hanefiye’yi üzme” dedi. Ama Fatma Zehra gelip söyledi: “Hak Teâlâ bana saadetlik verdi” deyip hoş oldu, çok aziz kıldılar.

Elkıssa, aradan çok müddet geçti. Bibi Hanefiye Ali’den hamile kalıp bir oğul doğurdu. Onun adını Muhammet koydular. Elkıssa, Ali Murtaza eğlence düzenlemeleri yapıp çok mutlu oldular. Böylece bu durum sırasında aradan nice müddet geçti. Oğulları yedi yaşına girdi. Anne, babası oğullarının çehresine âşıktılar. Onu bir saat görmeseler perişan olurdular. Bunun üzerine şehzade İmam Muhammet ise aynı güle benzer, huyu da yere benzerdi. O savaşa heveslenip, at üstüne binip, çöle doğru dönerek gönlünde av isteği ile babalarının yanına vardı. Tevazu ile selam verip, merhaba dedi. Bunun üzerine Şah-ı Merdan bu hali görüp: “Sana ne oldu”? deyip, bir söz söyledi. Hz. Ali’nin gazeli budur:

Ne maksat ile geldin çocuk,
Gözümün aydınlığı, derdimin dermanı ciğer param.

Acep perişansın, balam, ne vakittir?
Bana söyle sözünü ömrünün ipine peyrendim.

Hava ile heves pervaz eder gönül kuşu güya,
Ey gülşen canıma düşen bülbül sandım.

Gönül halini saklama, açık et,
Ağızdan defteri açan gülü şeker kandım.

Allah’ın aslanıyım, maksadımı hâsıl eylerim,
Kıyamet şemsiyem, dünyada gönlüme kanaatkâr.

Elkıssa, şehzade Şah-ı Merdan’dan bu sözü işitip boyları yay gibi bükülüp, alçak gönüllükle babasına bakıp bu sözü söylediler: İmam Muhammet’in gazeli budur:

İzin ver kible-gâhım,
Çıksam bir yana yar isteyip,
Şefkatlim, sığınacak yerim,
Gitsem seyrana yar isteyip.

Aşk meyinden hoş olsam,
Sahraya çıkıp, coşsam,
Gönül vaktimi hoş etsem,
Çemenli çayır istesem.

Atlara bakıp, ok yay atıp,
Gazel okuyup, kulan tutup,
Sürünüp Allah'ı yâd edip,
Başka başka diyar istesem.

Gün düşmedik çöle varsam,
Bir altın saraya varsam,
Göz görmeyen mevkiye varsam,
Sürünüp bezm-u şikâr ¹²⁷ isterim.

Bu hikâye Muhammet'ten,
Söylüyorsun yok nihayet,
Gün günden özgedir vakit,
Yüz elem bikarar isterim.

Elkısısa, ondan sonra Şah-ı Merdan İmam Muhammet'ten bu sözü işitti, çok şaşırıldı ve söyledi:

–Gözümün ruşeni, çocuğum bu cihanda babanın düşmanı çoktur. Sana ziyan gelmesin deyip çok nasihat etti. Hz. Ali'nin gazeli budur:

¹²⁷ Bezm-u şikâr: Av toplantısı.

Mihriban'ım ne diyorsun,
Çıkma çöllere doğru.
Gözümü yollara koyarsın,
Çıkma çöllere sarı.

Oturup, kararım olmaz,
Bu gönlüm şad olup gülmez,
Cihan sensiz göze gelmez,
Çıkma çöllere doğru.

Balam, kâfir bize düşman,
Seni koymazlar bir zaman,
Beni gezdirme her an,
Çıkma çöllere doğru.

Nasihatlerimi alsan,
Bu sözüme kulak versen,
Gitme balam beni dinlesen,
Çıkma çöllere doğru.

Ali der, sevgili kuzum,
Ciğer parem dinle sözüm,
Nur-ı didem¹²⁸, görür gözüm,
Çıkma çöllere doğru.

Tesir etmedi. Ondan sonra bu sözleri şehzade Muhammet'in annesi işitip geldi.
Hazince ağlayıp bu sözleri söyledi:

Balam senden ayrılamam bir zaman,
Sen bana Allah'ın verdiği misafirsin,
Sensin bu dünyada şüphesiz olmam,
Allah dergâhında şudur isteğim.

¹²⁸ Nur-u didem: Gözümün nuru.

Sabır eyle kuzum, kemale eriş,
Bu temaşa ile av avdan uzak dur,
Gidersen beni öldürüp git,
Sensiz bir dem amanım olmaz.

İzin ver deyip balam çatma kaşını,
Baban ile anan çekmesin dağın,
Kalmasın başıma böyle firakın,
Ayrılığında çıksın bu canım.

Balam sen gören gözümün ruşeni,
Heves kılma balam gülü gülşeni,
Bu arada babanın düşmanı çoktur.
Varma kuzum sana güvenim çoktur.

Böyle heves edip gönül aldırma,
Nergisleri gözyaşı ile doldurma,
Garip anneni ayrılık ile öldürme,
Resul verir mahşer günü misafirim.

Elkissa, bu sözleri şehzade işitip, perişan olup, kabul etmedi. Sonunda Şah-ı Merdan'ı Şir-i Yezdan çaresiz kalıp, izin verdi. Dedi:

-Ey ciğer parem nereye varırsan Allah'ı aklından çıkarma deyip nasihat etti, hazince ağlayıp söyledi:

-Ey bir olan ve her şeyi işiten Rabbim, ben senin evvel ki kulunum. Ey sultan, çocuğumu sana buyurdum deyip vedalaşıp bir gazel okudu:

Yoluna sarf ettim şirin canımı,
Balam seni Allah'a buyurdum.
Berbat ettin şimdi halimi,
Balam seni Allah'a buyurdum.

Her ne sırrın kendi sinende yaşardın,
Şirin canını aşk odu ile pişirdin,
Bu tacı tahtımı kime buyurdun,
Balam seni Allah'a buyurdum.

Başını alıp gitme kişi yurduna,
Hiç kimse bakmaz bin arzına,
Kimse bilmez ayrılığın derdini,
Balam seni Allah'a buyurdum.

Düşmanların bela açmaya kalkınca,
İyi ölüm bu dünyada olunca,
Dirilikte sen yaktın ölünce,
Balam seni Allah'a buyurdum,

Kulak ver benim gibi garibin sözüne.
Hiç kimse bakmaz gariplerin sözüne,
Feryat ederim Bir u Var'ın kendine,
Balam seni Allah'a buyurdum.

Değdi aldı benim fidan boylum.
Felek kırdı benim takatimi,
Yüz kavgaya saldın beni,
Balam seni Allah'a buyurdum.

Ali ben gelemem kendime,
Yediğim, içtiğim çıkmaz yüzüme,
Kaçan gözüm düşer senin gözüne,
Balam seni Allah'a buyurdum.

Elkıssa, şehzade Muhammet hoş olup, gül gibi açılıp ve nazikçe saçılıp babasının yanından çıkıp yürüdüler. Ondan sonra Beşer'e ferman kıldı: "Ey Beşer bir güzel atı eyerle gel" dedi.

Bunun üzerine o fermanı kabul edip, hızlı bir at alıp geldi. Şehzade, misali Rüstem gibi olup, at üstüne binip, adım atıp, Medine kapısına vardılar. Ağaları Hz. İmam Hasan ve İmam Hüseyin ile karşılaştılar. Gördüler ki şehzade Muhammet'in yalnız durur. O an İmam Muhammet kendi attan inip alçak gönüllük ile selam verip durdular. Ağaları bu vakitte kardeşlerini gördüler. İmam-ı Hasan:

Bu nasıl fikirdir, bu nasıl hayal,
Sana Mihriban'ım, kardeşim yol olsun.
Fidan ömrün Hak eylesin pekiyi,
Söyle genç kardeşin yol olsun.

Başına keskin taşlı tacı,
Âleme verilmez yüzün ışığı,
O Şah-ı Merdan yakan ateşi,
Şem-i şebistanım¹²⁹ oğlum yol olsun.

Bir Allah'ın şükrü senin dilinde,
Babamız Resul'un belinde,
Zülfükar'ı Şah-ı Merdan elinde,
İskender nişanım, kardeşim yol olsun.

Nice eşekler tavlada yine,
Zor günde cevlan çekip her yana,
Kâfirler varını salıp imana,
Bir sahipkırırım, kardeşim yol olsun.

Ok yayını kırk aslandan geçir,
Her kayan yüz ise işini bitir,
Bahadırlık isnadını kaldır,
Rüstem'i destanım, kardeşim yol olsun.

¹²⁹ Şem-i Şebistan: Gül bahçesi.

Sırrımı açıkla, oğlum can, açık et,
Babamız ol Şah-ı Merdan,
Allah kendi sığınağında saklasın aman,
Devletli sultanım, kardeşim yol olsun.

Nereye varsan biz varmak ile,
Ses ile düşüp lakırdıya,
Abin söyler bir söz getirdim dile,
İyiden nişanım, kardeşim yol olsun.

Elkıssa, ondan sonra şehzade İmam Muhammet bu sözü işitti bunları bir söz
ile bitirir:

Abim gönül kuşu bu gün,
Ulu pervaz ister.
Bulup bir gül bahçesi,
Fakirler saz ister.

Çemenden gonca gül arar,
Şeker dudak, papağan gibi konuşur,
Bu aşktan bezm-i vasl ¹³⁰ ağlar,
Bir ulu ses ister.

Hakkı ister vefa ile,
Vefa ağlar cefa ile,
Varıp bir Dilruba ¹³¹ ile,
Kendine arkadaş ister.

Koşucu at sürse yollara,
Gezsek dağı çölü,
Misafir yalnız illeri,
Zengin nasipli adam ister.

¹³⁰ Bezm-i vasl: İçki meclisi.

¹³¹ Dil Rûba: Gönül alan, gönül kapan.

Budur Şehzade söz söylese,
Sözünü hoş etse,
Felek münasip etse,
Ana, kz ister.

Elkıssa, bu sözden sonra Şehzadenin le baktığını abileri gördü. Şehzade İmam Hasan ve İmam Hüseyin: ‘‘Cariyeler oğlumuzun erkekliğini vp ŐaŐırırlar’’ dediler. Bizler varıp babamızdan izin alıp, bunu bir imtihan yapıp görmeliyiz dediler.

Elkıssa, o iki ciğer parem Bibi Fatma Zehra varıp Şah-ı Merdan’dan izin istediler. Bunlara söylediler.

-Ey ciğer parem yolunuz ak, yoldaŐınız Hak olsun. Sağ salim dnn.

Ondan sonra bu iki imam geldi. Sonra, İmam Muhammet bunlara bakıp durdu. Bunlar geldikten sonra le doğru yola ıktılar. Elkıssa, mum ıŐıęında sabahtan akŐama av avlayıp, geyik, kulan kovaladılar fakat hiç bir Şey avlayamadılar. Hayran oldular, ‘‘Eğer kol kırık olsa, Ali gibi erin çocuğuna er olur’’ deyip yine bir nice yol yürüyüp bir yere geldiler. O yerde yol  tarafa ayrıldı. Gördüler ki o yolların başında mermer var. O taşın üzerinde bir sözün yazıldığını gördüler. Ondan sonra söylediler: ‘‘Her kim sağ taraftan yola giderse, sağ selamet gelir. Orta yola varsa ya gelir ya gelmez. Sol yola varsa asla gelmez’’ deyip sözünü bitirdi. Şehzadeler bu üç yola hayret edip kaldılar. Herkes coşup, yola giden geri gelmez deyip gftgey¹³² yaptılar. O an İmam Hasan söyledi.

-Ey oğullarım, bana izin verin ben gideyim. Bunun zerine İmam Hüseyin konuştu.

-Ben varayım, her ne olacaksa ben göreyim dediler. Ondan sonra İmam Muhammet attan inerek abilerinin yanına gitti.

-Babamız Resul Allah’ın hakkı hürmeti için bana izin verin diyerek hazince ağlayıp, tevazuuyla bu sözü söyledi. İmam Muhammet’in gazeli budur:

¹³² Gft  gu: Dedikodu.

Abiler bu yolu bana verin,
Benim gönlüm varmak ister,
İzin verip, layık görün,
Hevesim var görmeye gönlüm.

Babamız Resul'ün hakkını alıp,
Uzadın bu yola Fatiha okuyup,
Her şeyi yaratıp hürmetiyle saklayıp,
Gönlüm her zaman yollara varmak ister.

Yüzümü tutun, koyun kadir Allah'a,
Yetişmeyin göz görmeyen bir mevkie,
Şahane çadır altın saraya,
Coş eyleyip girmeye gönlüm.

Ne sebepten bu yol gitse gelmez,
Bunda ne varını kişi bilmez,
Varmaz olsam, gönlüm kefil olmaz,
Razı değildir gönlüm varmaya.

Şehzade Muhammet bu sözü söyledi,
Abilerim Allah'a buyurdum sizi,
Varsa gelmez yola uzattın bizi,
Gönlüm koşan at sürmek ister.

Elkıssa, ondan sonra abiler söylediler:

-Ey ciğer param ey gözümün aydınlığı bizlere ahiretten ant verdiniz. Eğer Allah'ın hürmeti babamızın şefaati olmasaydı sana izin yoktu. Şimdi sizi bir Allah'a buyurduk deyip birbirlerinden helallik alıp her biri bir gazel okudu. Evvel Hz. İmam Hasan söyledi:

İmam Hasan:

Yaratıcı beraber tutsun sağ salim,
Hoş şimdi, can oğlum, var git sağlıklı ol!
Nice gün seyredip yürüdün cihanda,
Hoş şimdi, can oğlum, var git sağlıklı ol!

İmam Muhammet:

Yalnızım bu yola düştüm ben garip,
Esen olun abilerim, hoş şimdi!
Takdir Allah'ındır ne olursa nasip,
Esen olun abilerim, hoş şimdi!

Seyredip temaşa edersin sen,
Lütuf eylese, birkaç gün yürürsün,
İnşallah sağlıklı esen gelirsin,
Hoş şimdi, can oğlum, var git sağlıklı ol!

Yardım dilerim babamın ebediliğinden,
Yanıp kavrulanlar feleğin cebrinden,
Herkes muradına ulaşır sabrından,
Aman olun, abilerim hoş şimdi!

Çok ağlama, oğlum cihan görmesin,
Felek hasret şarabını koymasın,
Tez varıp gel, Şah-ı Merdan duymasın,
Hoş şimdi, can oğlum, var git sağlıklı ol!

Abilerim renginizi soldurmayın,
Hasret ile nergis doldurmayın,
Böyle sırrı hiç kimseye bildirmeyin,
Hoş şimdi, can oğlum, var git sağlıklı ol!

Sizin ile Allah'ın sırrı gizli,
Allah sağlık takdir eylesin,
Biz gitsek gelmeyiz Şüpheye,
Hoş Şimdi, can oğlum, var git sağlıklı ol!

Gitse gelmez, yol gider ben aşıp,
Nice dağlar, nice dözlerden aşıp,
Benim için hiç kimse yanıp piŐmesin,
Sağlıklı olun, abilerim hoş Şimdi!

Ağalarım nice yıl, nice ay,
Sağlıklı kılsın seni keremli Allah,
Aklından çıkmassın, uzaklık, mekân, doğru,
Hoş Şimdi, can oğlum, var git sağlıklı ol!

İŐitenler Muhammet'in sesini,
Varsa gelmez, yolu bulsa varını,
Sonra varıp, bulunur mu yarını,
Sağlıklı olun, abilerim hoş Şimdi!

Elkissa, İmam Muhammet abileriyle vedalaşıp geri dönemeyecekleri yola girdiler. Konak yerleri bulup burada mola verdiler. Fakat bir gün öyle bir yere gittiler ki bir tarafta cennet bahçesi görüldü. İmam Muhammet attan inip, cennet bahçesine yürüdü. Cennet parkını seyre dalıp, baktı. Gördüler ki meyveler olup dökülmüŐ. Güller açılmış ve her yerde su bulakları meydana gelmiş ve bir tarafa bakıp gördüler ki büyük çadır var. İmam Muhammet söyledi: "Her nasıl olsa, bu çadırdan belli olur" deyip aheste aheste gelip içeri girdiler ve gördüler ki birisi oturuyor. Kirpikleri büyük, yüzü gözü sakallı uzun bıyıklı ve sakalının her tarafı inci mercan olan ve yanında yüz ölçüsü yüz okkadan az bir puta koymuŐlar. Her zaman o puta secde ederdi. Bunun üzerine o kâfir Şehzadenin sesini işitip, kirpiklerini eliyle gösterip Şehzadeye baktı: "Ne için geldin, bu puta secde kıl" deyip, bu sözü söyledi: Katran Şah'ın gazeli budur:

Ne sebep ile bu bağa,
Genç oğlan geldiğin nedir?
Çadırı altın saraya,
Genç oğlan geldiğin nedir?

Aslan sorsa bu hayali,
Çoktur bunun övgüsü,
Kuş gelse, yanar kanadı,
Genç oğlan geldiğin nedir?

Ne candır, felek urgan,
Muhammet'in dinine gir,
Lat-menatdan ¹³³yüz çevir,
Genç oğlan geldiğin nedir?
Koymam bir damla kanından,
Ayrıl sen bu mekândan,
Korkmayın şirin canından,
Genç oğlan geldiğin nedir?

Kâfir söyler, secde et,
Lat-Menat'a köle ol,
Ya canından umut et,
Genç oğlan geldiğin nedir?

Elkıssa, şehzade ondan sonra söyler:

-Bir Allah'tan başka kimsem yoktur, bir Allah'a köle kurban olurum. Muhammet Mustafa'nın ümmeti olurum dedi çok kızarak koca pehlivana düstur verip o bedbahtın putlarını götürüp yere vurdular. Birini alıp, kâfirin tarafında göründü. O kâfir bu hali görüp, gözlerini gizledi. Bir saatten sonra gördüler ki kaçtı. O an şehzade kovalayıp durdu. Şehzade söyledi:

-Ey bedbaht nereye gidersin? Dur deyip Mina'ya yürüdüler. Kâfir gördü ki kaçan kurtulmuyor ve şunu söyledi:

¹³³ Lat-menat: İslamiyet'ten evvel cahiliye devrinde Kabe'deki bir putun adı.

-Ey Allah'ınızın hakkı hürmeti için bana acıyın diyerek kaçtı.

O an şehzade Allah'ın hürmetine sığınıp dâhil olmadı. Bir an sessiz kalıp, o an attan inerek oturdular. O kâfir şeh-i kamusunun¹³⁴ kalesine padişah vardı. Onun adına Katran derlerdi. O kâfire yedi iklimin padişahları ferman verdiler. Fakat o kâfir bedbaht kötü idi ve nice bin asker toplanıp bahçeye geldi. Bunun üzerine şehzade gördü ki askerler gelip bahçede savaştılar. Böylece o kâfirler gelip, baktılar ki bir oğlan bu bağın içinde oturuyor. Heybetinden yer gök titredi. Kâfirler dedi: "Bu oğlanı diri tutmalı" deyip her biri hayran kaldı. Bunun üzerine o aslanca atına binip, sıçrayıp meydana girip, kılıcı koluna alıp, yiğitçe durdular. Karşı taraf bir Mecusi amir geldi. Adına Tahmas derler. Katran Şah, Tahmas'a bakıp söyledi:

-Ey, pehlivan bu oğlanı yakalayıp sağ salim getirin diye emir etti. O kâfir kılıcını eline alıp, atını sürerek meydana gelip söyledi:

-Ey çocuk bu işleri sana kim verdi? Şah savaş meydanında ben vardım diyerek atlandı. "Sen bizim atımızın tırnağını öp, bana boyun eğ padişahımızdan senin bağışlanmanı isteyeyim. Mecliste sakilikte iyi er değilsen ben canından canını kurtaramam" dedi.

Bunun üzerine şehzade coşup yiğitlikle düstur verip kızarak kâfirlere bakıp söz söyledi. İmam Muhammet'in gazeli budur:

Allah'ın emrini yitirip yolundan sapmış,
Bu ne sözdür, bana eylersin,
Yürekli isnadını kaldır yolunu şaşırılmış,
Kendini yiğitlere nişan eylersin.

Savaşmaya şimdi gir meydana,
Kılıcımın vuruşuyla gel sağlığa,
Başına salayım ahir zamanı,
Cehenneme varıp mekân eylersin.

¹³⁴ Şehr-i kamusunun: Aslan'ın şehri.

Meydanın içine güzel at oynatıp yürürüm,
Her ne yazık olsa onu görürüm,
Bir narada yüz bin ordu kurarım,
Put vurdu deyip heves eylersin.

Bahadırılık olsa, sende yürü,
Süngü sokup, at oynatıp savaş,
Bir narada kızıl kana bulaş,
İyileşemez sağlık eylersin.

Şehzade diyor benim nasihatimi almasan,
Kin ile imana arz kılmasan,
Hak Resul'un izinde olmasan,
Kendi canını kendin ziyan eylersin.

Elkissa, kâfir şehzadeden bu sözü işitip: “Bu oğlan haddinden fazla söz konuşur” deyip kızıp şehzadeye süngü ile saldırdı. Bunun üzerine şehzade o kâfirin süngüsünü alıp kemerinden tutup: “Ya Resul Allah Ekber” deyip at üstünden gösterip başı aşağı, ayağı yukarı döndürüp askerleri gönderdiler. O bahadır “Vay, oldum” deyip koşa koşa melekil mövtnün ¹³⁵pazarına gitti. Ondan sonra bu sırrı kâfirler duyup, hayran oldular: “Buna genç deyip mecliste sakilikte iyi olduğuna karar verdiler. Bu oğlan günahkârmış. Meğer bu oğlan Ali'den olma. Misali Ali gibi savaşmış. Sizlerin gözüne iyi gelmez dediler. Bunun üzerine şehzade için meydana gelip feryat kıldılar ki:

-Ey Katran pehlivanı gönder. Yoksa kendin gel dedi. O vakit hiç kimseden ses seda çıkmadı. İmam Muhammet söyledi ki:

-Ey, kâfirler bir bir korkarsanız on on olmasa, bin bin gelin o da olmasa kendim geleyim mi? dediği vakit Katran Şah çaresiz kalıp, Imlag adlı vezire emir verdi:

-Meydana girip bu şehzadeye düstur verip boyun eğdirip yanıma getir. Kendim gözünün ateşini alıp, putlara secde kıldırmasam olmaz dedi. Sonra, Imlag kâfir: “Acep nasıl olur” deyip meydana yürüdü. Ama şehzade gördü ki bir melun

¹³⁵ Melekil Mövt: Melek.

kâfir gelir. Heybetinden yer gök titrer. Şehzade Allah'ı düşman edip, atına binip Imlag'ın yanına varıp söyledi:

-Ey, melun kim olduğunu söyle eğer o sen değilsen ölme dedi. O kâfir melun söyledi:

-Ey, adam sen nasıl söz söylersin? Gelip benim atımın tırnağını öp. Padişah, Katran'dan günahının affını dileyerek meyhanede saklanayım dedi. Sonra şehzade söyledi:

-Aslını açık et, dedi. Sonra Imlag söyledi:

-Aslımı açık etsem kendi adım Imlag, babamın adı Arslan Şah dedi. Şehzade konuştu:

-Ben senin aslını, günahını bilirim. Baban babamın dostu, deden dedem Emir Hamza'nın dostudur. Sana ne oldu ki bu batıl dine taparsın? Sen niçin kâfir dinine girdin? O an Imlag konuştu:

-Babam cahilliğinden sizlerin dininize girmiş. Ben cahil değilim dedi. O an şehzade konuştu:

“Ey Allah! Bu kâfire insaf et” deyip Imlag'a nasihat edip bu sözü söyledi:

İmam Muhammet'in gazeli budur:

Ben senin aslını bilirim,
İş bu meydan içinde,
Gel görüş benimle,
Ölme hasret içinde.

Baban babamın hizmetkârı,
Babamız Hamza'nın dostu,
Seni cin ordumu beri,
Gezersin Katran içinde.

Gel benimle ol,
Süngünü koluna al,
Kendini hak yoluna sal,
Kalma gâvurlar içinde.

Benim nasihatime uy Imlag,
Olma kâfir kesin,
Senin gibi ahmak var mı yok mu?
Vefalısın devran içinde.

Şehzade der, sen kaçarsın,
Kaçmazsan candan geçersin,
Ölüm şerbetini içersin,
Kalmazsın cihan içinde.

Elkıssa, bu sözden sonra kâfir nefret ile doldu, kızdı, şehzadeye süngü saldı. İmam Muhammet süngüsünü elinden alıp, “Resul Allah, Allah’u Ekber” deyip kendi attan inip, “halin iyi mi” diye sordu ve boğazına hançer dayayıp başını kesmeye çalışarak yine konuştu:

-Şimdi sen iman et Müslüman ol. Imlag söyledi:

-Ben Müslüman olsam öldürür müsünüz? dedi. O an şehzade konuştu:

-Eğer sen canı gönülden Müslüman olsan öldürmem dedi. Derhal Imlag “kelimeyi şehadet” getirdi. O kâfir açıktan Müslüman oldu. Söyledi: “Ey şehzade ben Müslüman oldum, şimdi bana izin verin, varıp Katran’a nasihat edeyim, belki Müslüman olur” dedi. İzin alıp Katran’ın yanına vardı ve onlara hileyi bir bir anlattı:

-Sizler bir yol ile Müslüman olun. Ondan sonra şehzadeyi şehre nasıl olacaklarını özendirerek anlattı. O söz padişahın hoşuna gidip padişah hoş olup konuştu:

-Başımıza sevda salar, bir ilaç bul Imlag! Elkıssa, ondan sonra padişah söyledi:

-Bu oğlana hile yapmazsak savaşımayız. Kâfirler toplanıp şehzadenin yanına geldiler ve tevazuuyla Müslüman oldular. Hileyle şehre girdiler. Şehzadeyi âlem için kâfirler ile şehre girdiler. Katran attan indi. Şehzade de dizginlerden kurtulup üstünlükle ve hürmetle şehre vardı.

Elkıssa, bir zaman aradan kayboldu. Kâfirler imamın ilacını bulamadılar. Böylece şehzade yalnız kaldı, gönüllere yüz bin kaygı dolarak, felekten şikâyet ederek sözü bitirdi. İmam Muhammet’in gazeli budur:

Ne adamlar ile tezvîr edip ¹³⁶sen, felek neylersin?

Bana yüz hile ile zor ederek ey felek neylersin?

Gözüme uyku girmez, çok sıkıntıya sahibim ben,

Babamın görüşünü önceden gören sen, ey felek neylersin?

Düşmüştür nice kâfir arasına gurbetlik garip başım,

Diyar-ı mülk ¹³⁷ ilden durduran sen, ey felek neylersin?

Ne müşkül bunca dinsiz içinde yalnız olmak,

Bu genç başımı sen bozguna uğrattın, ey felek neylersin?

Ey şehzade ben ayrı vilayetten yola düştüm, canciğer arkadaşım yoktur?

Kendine kibirli ettin sen, ey felek neylersin?

Elkissa, şehzadenin yüreği yandı “su” deyip ömür istedi. Bunun üzerine Imlag kâfir “Acep ne olur” deyip, Katran padişahın yanına varıp arz kıldı:

-Ey şah-ı âlem ¹³⁸ Muhammet’in eceli erken gelmiş. Puttan medet kılmazmış. Muhammet bana emir kıldı. Şimdi emredin, Muhammet’e zehir verip öldüreyim dedi. Sonra padişah güvenip söyledi:

-Ey Imlag eğer sen şu işi yaparsan, İmam Muhammet’i öldürürsen seni beylerbeyi yaparım ve yine işini üstün kılarım deyip hazince ağladı. Elkissa, Imlag üç kişilik zehri bir kâse suya atıp, imamın yanına koydu. Şehzade suyu alıp içecekti ki şüpheye düştü: “Sonra kâfirler bu suya zehir atmış olabilir” deyip, Imlag’a:

-Kâsesini almasını söyledi. Imlag konuştu:

-Ey şehriyar-ı âlem ¹³⁹ niçin suyu içmiyorsunuz? Şehzade söyledi:

-Ey Imlag babamız bize vasiyet etti ki “Ey oğlum her kimin evine misafir olsan eğer suyu ve yemeğin lezzetini tatmaya ev sahibi yoldaş olmasa sen de yeme” derdi. Ey Imlag bu suyu evvel kendin iç ondan sonra ben içerim dedi. O an Imlag

¹³⁶ Tezvîr etmek: Söze yalan karıştırmak.

¹³⁷ Diyar-ı mülk: Mülkün diyarı.

¹³⁸ Şah-ı âlem: Âlemin şahı.

¹³⁹ Şehriyar-ı âlem: Âlemin padişahı.

imamın elinden kâseyi alıp, “içerim” deyip kâseyi tuttu. Eli titredi, kâse yere düşerek paramparça oldu. “Bu kâfirin Müslüman olası yok imiş” deyip endişeyle oturdular. Bunun üzerine Imlag, padişah Katran’ın yanında sessizce vardı. Şah Katran sordu:

-Ey Imlag, Muhammet’e ne yaptın? O an Imlag konuştu:

-Ey âlemin şahı Muhammet ziyadesiyle bilgiliymiş. O hileye kanmadı. İzin verirseniz evini seyreyleyelim. Gafil anını yakalayıp, aşağıya atıp pare pare edelim dedi. O an padişah konuştu:

-Ey Imlag her ne yapacaksan erken davran, gönlümüz doğru olsun deyip kahkaha attı. Sonra Imlag imamın yanına vardı.

-Ey şehzade bizim padişahımızın köşkünü gözleseydiniz bakışların acayip olduğunu görürdünüz dedi. O an şehzade:

-Acayip olur deyip köşke adım attılar. O an şehzade konuştu:

-Ey Imlag şunun gibi evleri görmüyor musun. Sen önden yürü, ben arkandan gelirim dedi. Sonra Imlag çare bulamadı önden yürüdü. Şehzade de arkasından yürüdü.

Elkıssa, şehzadeyi Imlag gafil yakalayamadı. Şehzadenin mübarek nazarı bir yana düştü, baktılar ki şehir-i azim¹⁴⁰ göründü ve yine baktılar ki bir kale göründü ve son olarak bir duman gördüler. O an bir nazar kıldılar bir kale gördüler ki etrafında ateş yakıyorlar. Şehzade Imlag’a söyledi:

-Ey Imlag bu ne şehri, ne dumanı, ne kalesidir? Deyip bu gazeli söyledi. İmam Muhammet’in gazeli budur:

Imlag kulak asıp işit sözümü,
Bu nasıl mekândır, nasıl candır?
Cilvesi bakanda yurdunu koruyan gözüme,
Bu nasıl mekândır, nasıl candır?

Gözlerim bu felek menzile baktı,
Başım su oldu, her yana aktı,
Bu memleket acayip gönlümü yaktı,
Bu nasıl mekândır, nasıl candır?

¹⁴⁰ Şehr-i azim: Yüce şehir.

Bu nasıl ülkedir gökle komşu,
Müheyyadır¹⁴¹ baştan aşağı ansızın,
Hevesi hayali gönlümü korur,
Bu nasıl mekândır, nasıl candır?

Bir taraftan yine kara göründü,
Gönlümün sunguru ona çırpındı,
Doğruyu söyleyip, beni başat şimdi,
Bu nasıl mekândır, nasıl candır?

Bir yanan ateş çıkar ulu yavaş ses olup,
Bir haber ver bundan bana doğru olan,
Şehzade diyor, benim gönlüm mest olur,
Bu nasıl mekândır, nasıl candır?

Elkıssa, şehzade bu sözleri söyledikten sonra Imlag konuştu:

-Ey âlemin şahı görünen şehir Cemhur adlı erin mekânıdır. Ama onun bir kız kardeşi var. Son derece güzel bir kadındır. Ama o kıza Dövsepit adlı biri âşık olur ve onun akıbetini sorarsanız devden korunmak için ateş yakarlar. Onun için Dövsepit ateşten kaçır. Yine o görünen duman devin demidir deyip sözünü açık etti. Sonra şehzade "Allah tövbe" deyip durdu. Imlag konuştu:

-Ey şehzade on iki yıl oldu ben şu kıza âşığım. Gece gündüz ah-u zar¹⁴² çekerim. Korkumdan yanına gidemem dedi ve söyledi:

Ey şehzade sözümü dinle,
Görsen bir mahi tabandır¹⁴³,
Yoktur bundan güzeli,
Görsen bir parlayan aydır.

¹⁴¹ Müheyya: Baştan aşağı hazırlanmış olan.

¹⁴² Ah-u zar: Ağlamak, inlemek.

¹⁴³ Mahi taban: Parlayan ay.

Cemalini görsen bir vakit,
Bu canında kalmaz doğruluk,
Yüzü gül, akli peravan,
Görsen bir parlayan yıldızdır.

Tarafına yetmek olmaz,
Bir senem ona denk gelmez,
Her yerde oturup durmaz,
Görsen bir parlayan yıldızdır.

Yürek kaynayıp haddinden fazla aştı,
Şirin canıma ateş düştü,
Bir bitmez bela geldi,
Görsen bir parlayan yıldızdır.

Imlag der, kaldı dürüstlüğüm,
Üstünden düşmedi yolum,
Gece gündüz o hayalim,
Görsen bir parlayan yıldızdır.

Elkissa, ondan sonra yine şehzadeye:

-Cemhur adlı yedi ağa oğlu var. Onların gölgesine bile adam yaklaşamaz. Her zaman ava çıktıklarında ateş yakarlar: “Beyekbar, Dövsepid gelip kız kardeşinizi alıp kaçmasın” dedi. O an şehzade konuştu:

-Ey Imlag senin sözün ile o kaleye varmaya kalksam namertlik olur. Şimdi çabuk ol, atımı eyerleyip getir dedi. Şehzade o kıza âşık oldu.

O an Imlag atını eyerleyip getirdi. Şehzade altı yerinden çekip yola revan oldu. Bir nice menzil yol yürüyüp o kaleye vardılar. Bunun üzerine şehzade nazar kıldı, o kalenin orada bir çardak var dedi. Rengârenk güller açılır, bülbüller öter ve bulaklar her tarafa akardı. Şunların arasında çardak var. Bunun üzerine şehzade atından inip atı çimenliğe yolladı: “Ya Resul Allah senden medet” deyip adım attılar. Bunun üzerine şehzade taşın üzerine çıktı ve rüzgâra karşı oturdu. Şimdi sözü Cemhur’un

kız kardeşi Zeynel Arap'tan dinle. Onun yedi abisi vardı. Fakat o yedi kişiden meydana çıkıp savaşacak yiğit yoktu. Abileri ava çıkardı. Onlar sabah erken çıkıp akşam erken dönmeği kural edinmişti.

Elkıssa, Zeynel Arap abilerine bakmak için köşkün çatısına çıktı. Sonra eşeğin üstünde bir çocuk gördü. Cihana layık erdi. Eline kuran almış oturarak okuyordu. Yüzünün nuru çardağı aydınlatırdı. Ama üç gece geçti, Hz. Resul Alla Sellallahu Aleyhi ve Sellem ve Hz. Ali kıyamet rehberi Hanefiye, İmam Muhammet Zeynel Arap'ın rüyasına girdi. Bunun üzerine Zeynel Arap Resul Allah'ın yanında Müslüman oldu. Ondan sonra İmam Muhammet'i getirdiler. İmam Muhammet'in bu vakadan haberi yoktu. Ama bu vakayı Zeynel Arap gördü, ama köşkün üstünde iyi tefahhus¹⁴⁴ kılsalar rüyasında gördüğü oğlan durur. Takati kalmayan şehzadenin yanına gelip, gülü görmüş bülbül gibi ötüp bir gazel söyler. Zeynel Arap'ın gazeli budur:

Esselamun aleyküm keremli sultan,
Hoş geldin yuvana, evine,
Aydın yüzünden bağ ile bostan,
Hoş geldin yuvana, evine.

Muhammet Mustafa'nın gelinin oğlu,
Sevgili Ali Murtaza'nın oğlu,
Ol gani sahip çıkılmış velinin oğlu,
Hoş geldin yuvana, evine.

Adındır Muhammet özün şehzade,
Çimenden goncayı yüzün ziyade,
Ne sebepten böyle oldun çaresiz,
Hoş geldin yuvana, evine.

¹⁴⁴ Tefahhus: Bir şeyin, bir meselenin iç yüzünü dikkatle araştırma.

Medine ülkesinin şehzadesi,
Beni Haşim kabilesi azadı,
Hanefiye'nin oğlu maksadı, muradı,
Hoş geldin yuvana, evine.

Başını yukarı kaldır şefkatli hanım,
Sadakan olsun canım, cihanım,
Seyreylesen bağı, bostanı,
Hoş geldin yuvana, evine.

Zeynel Arap gördü kadd-i nihâl¹⁴⁵,
Dilerim, isterim haktan visalın¹⁴⁶,
Nice gündür aşığım yüzüne,
Hoş geldin yuvana, evine.

Elkissa, bu sözden sonra yukarı baktılar ki köşkün üstünde çok güzel bir kız oturuyor. Önceden işittiği gibi şehzadenin aslını açık etti ve yüzlerine İslam'ın nuru vuruyordu. Acep güzel kız duruyor mu? Lakin şehzadenin gönlü kırıldı. Allah'a gafil olmayan bu beyti söyledi. Muhammet Hanefiye'nin gazeli budur:

İnsan mısın, peri misin nesen sen?
Görür görmez beni mest ettin güzel kadın!
Beni Ali oğluna şüphe ettirdin,
Görmeye ayan ettin beni güzel kadın!

Benim adım Muhammet'tir, nereden bildin?
Beni Haşim neslime açık ettin,
Selam verip benim karşıma geldin,
Acep handan ettin beni güzel kadın!

¹⁴⁵ Kadd-i nihâl: Fidan boyu.

¹⁴⁶ Visal: Vasil olma. Sevdigine kavuşma. Kavuşma.

Gönlümü bent eyleyip güzel saçını,
Aklımı alıp gayri şehri tümende,
Sarhoş sarhoş gülüp çimenlikte,
Birden hayran ettin beni güzel kadın!

Hakkın selamını verip göz katıp,
Altın sarısı saçın perişan etti,
Hürmetimi sakladın alçak gönüllü olup,
Aziz misafir ettin beni güzel kadın!

Yüzüne baktığımda aklımı aldın,
Şehzadeyi visaline yakanım,
Nasıl bildin Medine'den çıkarım,
Şehzade der, şüphe ettin güzel kadın!

Elkıssa, şehzade bu sözü açık etti. Ondan sonra Zeynel Arap rüyasında gördüğünü bir bir anlatıp, bir söz ile bitirdi. Zeynel Arap'ın gazeli budur:

Bugün üç oldu girdin düşüme,
Mest olup hayranın oldum şehzade,
Gözdeki kanlı yaşıma acı,
Üç gündür gözyaşın oldum şehzade.

Muhammet Mustafa rüyama girdi,
“Gelinim” dediler, aldılar sevip,
Size buyurdular merhamet kılıp,
Böyle şaşkın oldum şehzade.

Önceden, sonraya işit bu sözü,
Ali “oğlum” dedi gösterdi sizi,
Nikâh kılıp size verdiler bizi,
Ben senin cariyen oldum şehzade.

Sözüme kulak sal, uy fikrime,
Bir bir beyan eyle asıl zata,
Muhammet deyip, baban koydu adını,
O vakit kurbanın oldum şehzade.

Bu gece üç gündür yoktur rahatım,
Sib-i zehandan ¹⁴⁷tamam etti,
Taze gülsün bilip verdim selamı,
Elbise yakanın parçası oldum şehzade.

Bir kerem eyle, gözünü açıp,
Konuş ağzından incileri saçıp,
Sen diyorsun hangi ağamdan geçeyim,
Esirin, hicranım oldum şehzade.

Bir nice okurum aşkın faslından,
Adım Zeynel Arap Rüstem neslinden,
Bize yetişmezler adam aslıdan,
Hali perişanın oldum, şehzade!

Elkıssa, ondan sonra şehzade Zeynel Arap'ın sözlerini işitip gönüllerine söyledi:
“Babamız Resul Allah'ı, dedemiz Hz. Ali Şah-ı Merdan'ı rüyada gördüğünü söyledi.
Şimdi ben sevgilimin gönlü için uygun söz söyleyin” deyip bir gazel okudu:

Nice gündür ben çekip cefanı,
Hayranın oldum sana gelemem.
Başıma bırakıp nice belanı,
Perişan oldum sana gelemem.

¹⁴⁷ Sib-i zehandan: Sevgilin elmaya benzeyen çenesi.

Senin için yanıp kül olup,
İl olup varıp düşmana katıldım,
Ben sana gizlice kul oldum,
Ev sahibin olup sana gelemem.

Mekke de akrabalar, yakınlar.
Feleğe sitemimden yollarda gencim,
Uzak ilden gelip yalnız bu başım,
Güçsüz kalıp sana gelemem.

Başım ayrılmadı dağ gibi beladan.
Cebri aşkın¹⁴⁸ çektim böyle uzaktan,
Bir öpücük ver, canım altın dudaktan,
Elbise yakan olup sana gelemem.

Şehzade der, tutsam nazik belinden,
Şeker dudağından konuşup inci saç,
Haber ver bana kendi ilinden,
Ansızın sana gelemem.

Elkıssa, şehzade sözlerini bitirdikten sonra Zeynel Arap'ın sabrı taşıp kendi ilini açıklayıp ilkbahar bulut gibi hazince ağlayarak şehzadeye bakıp bir söz söyledi:

Bu ülkeye derler Cemhur Gürgen ülkesi,
Öz vatanına alıp git beni hanım,
Bu sözümün asla yalanı olmaz,
Öz vatanına alıp git beni hanım.

Cemhur'un kız kardeşinin bahtı kara,
Sensiz bu ülkede nasıl durayım,
Nereye varsan benim ile varırsın,
Öz vatanına alıp git beni hanım.

¹⁴⁸ Cebri aşkın: Aşkın zorluğu.

Benim abilerim ava gitmiştir,
Avdan dönme zamanı yakındır,
Senin ülken beni sersem eder,
Öz vatanına alıp git beni hanım.

Felek ayrılığı bize yaşatmasın,
Bugün ansızın abilerim gelmesin,
Böyle gizli sözü duymasın,
Öz vatanına alıp git beni hanım.

Zeynel Arap konuşur, şudur vefamız,
Burada dursak artar cebr-u cefamız¹⁴⁹,
Medine de olsun zevki sefamız,
Öz vatanına alıp git beni hanım.

Elkıssa, şehzade söyledi: “Ey güzel yüzlü sevgili ben asla hırsızlık yapmam, bana hırsızlık yapmak ayıp olur, benim babam Hz. Ali Şah-ı Merdan’dır. Ben böyle namertlik yapamam. Siz evinize varıp ateş yakın diyerek şu sözü söylediler. Çölden güzel yüzlü sevgili talih ortaya çıktı, iyice bakıp araştırdılar ki Cemhur altı kardeşi ile geliyor. Heybetlerinden yer gök titriyor, deryaların suyu çalkalanıyor. Şu etrafın canavarlarına korku düştü. Altısı heybetle çöle hazır oldu. Ama hiçbir yana bakmadılar, şehre doğru yola çıktılar. Bunun üzerine onlardan biri ihtiyaç için takip ederek geldi. Adı Gorkak idi. Ansızın geçip gidip varırmış. Gözü bağa düştü. Gördü ki taşın üstünde bir yiğit oturuyor. Kendinin yüzü güzel, heybetinden yer gök titrer. Güya ki bir aslan gibi sert oturuyor. Ama bu bedbahttan korkup bu hali görüp aheste aheste geçip gitti. Gorkak ise perişan olup abilerinin yanına gelip, gördüklerini bir bir haber verip tarif etti. Söylediler: “Yalan söylüyorsun, nasıl şey durur, bu yere gelir”. O an Gorkak gördüğünü ağalarına söyleyip bu sözü söyledi. Gorkak’ın gazeli budur:

¹⁴⁹ Cebr-u cefa: Sıkıntı, darlık, zorluk.

Ağalar bağın içinde bir oğlan gördüm,
Nazlı yiğittir, Yusuf nişanlı,
Heybetinden aklımı, fikrimi yitirdim,
Yüzü benzerdir sahipkırana.

Her zaman şu yana bakar,
Bir narada felek evini yıkar,
Altında taş olsa su gibi akar,
Bir aslan gibi yaşlıdır, Rüstem nişanlı.

Bu dönemde erin eri olmayacak,
Şüphe ettim dev, peri olmayacak,
Ali yüzlü erin utanması olmayacak,
Atını sorsan atı yelden hızlı koşan.

Meğer Allah'ın bir seven sevinci,
Söylese sözleri şekerden tatlı,
Özü birdir, ikiyüzlü kılıcı,
Onu gördüm böyle aşikâr, açık.

Ali evladından şüphe duydum,
Bahadır ehline vermeyin aman,
Razı gelmez varsa dünya toplumu,
Bu surata benzer ili, mekânı.

Gorkak söyler, korkup gidemedim,
O erin yanında duramadım,
Bir bakışta iyi göremedim,
Özü razı gelmez, veli sırrı gizli.

Elkıssa, ağaları Gorkak'tan bu sözü işittikten sonra kızgınlıkları azdan çok oldu. Ona serzeniş edip, yüzüne tükürdüler. Cemhur bir oğluna:

-Varıp iki kolunu arkasına bağlayarak alıp gelmesini buyurdu. O lafı çok fazla bulup konuştu:

-Ben varıp o yiğidi getireyim. Ondan sonra bu Gorkak adlı eri bu mekândan çıkarayım dedi. Atına binip silahını hazırlayıp bu ejderha yüzlü dünyadan korkusuzca yola çıktı. Bunun üzerine Gorkak konuştu:

-Eğer sen o çocuğunu alıp gelersen bende pehlivanlıktan çekilirim dedi. Elkıssa, o lafı çok fazla bulup vardı. Bağa girdi, sonra şehzade taşın üstünde Rüstem misali onun gibi ateş ediyordu. Laf söyleyerek gelen kâfir şehzadeyi görüp titremeye başladı. Geldiğine pişman olup uzakta durup konuştu:

-Hey nasıl canından sakınmazsın, kellenden korkmazsın, bu yere nasıl geldin? Dedi ve yine söyledi:

-Buraya kuş gelse, kulan gelse toynağı yanar. Ey oğlan senin ecelin gelmiş yerinden kalk. Cemhur'un yanına var ve onun ile ol. "Yazdım, anıldım bu yerlere geldim" deyip şayet günahını affettir git dedi. Sonra şehzade iki kulağını ve ağzını tuttu. Kâfir hayal edip, gürzünü eline alıp feryat edip hamle yaptı.

Şehzade atın üstünden kâfirin elinde ki gürzü alıp, yere vurdu. İki kolunun arkasına bağlayıp bir dereye atıp ve yine tepeye çıkıp oturdular. Kâfir şehzadeye yalvarıp bir söz söyledi:

Gafil olup düştüm senin ağına,
Beni azat et bugün şehzade,
Dayanamam bunca cebrine,
Beniz azat et bugün şehzade.

Küçük kardeşim ihtiyacı için kaldı,
Bizden sonra bağı seyretmeye gelmiş,
Güya sizi görüp titreyip ölmüş,
Yine Düldül'ü görüp şehzade.

Ondan sonra titremeye girdi,
Sizi tarif edip eşikte durdu,
Cemhur abim ona bir yumruk vurdu,
Küçük kardeşim ağlayıp durur şehzade.

Bizleri sorsanız yedi birader,
Cemhur abim benim âleme reis,
Serine döneyim, bana kızma,
Asıl zatın bilmeye geldim şehzade.

Elkıssa, söz tamam oldu. Şimdi sözü Cemhur'dan işitin. Cemhur bir iki saat bakıp durdu. Gönderdiği kardeşi gelmedi ve yine kardeşine emretti. "Sen varıp haber al" dedi. Kâfir abisinin fermanını tutup çabukça varıp gördüler ki kardeşi bir derede bağlı durur. Ondan sonra kızarak konuştu: "Ey çocuk puttan korkma, biraderimi siper ediyorsun" dedi. Şehzade bunun kulaklarını tutup işaret etti: "Beri gel" dedi. Kâfir hayal etti ki bu oğlan ağırdır. Şehzadenin üstüne atını sürdü. Şehzade onu yanına çekip ağası gibi kendine siper etti. O kâfir şehzadeye bakıp bir söz söyledi:

Kardeşimi göreyim deyip, bundan geldim,
Serine döneyim azat et,
Bilmeden size karşı gelmişim,
Başına döneyim azat eyle.

Cemhur ağam: "gelmedi" deyip durandır,
Bizim başımıza ahir zamandır,
Put şu gün bizi vurandır,
Serine döneyim azat et.

Önce gelip senin sırrını bilemedim,
Tagzim edip, senin elin alamadım,
Gönlümde hasrettir, aslını bilemedim,
Serine döneyim azat et.

Put bize medet vermedi,
Abilerim gelip bizi görmedi,
Ey şehzade bize şefkatin gelmedi,
Başına döneyim azat et.

Elkıssa, ondan sonra kısa konuştuk. Tek tek beş kardeşi geldi. Tamamını kendine siper etti. Hiçbiri kalesine dönemedi. Ondan sonra Cemhur adlı ağa Gorkak adlı kardeşine söyledi:

-Ey Gorkak var bunlara bak gel. Niçin gelmedi? Önceden haber verip gelen kişiyle ilgilen dediler. O an Gorkak söyledi.

-Ey ağa beni öldürecek sen kendin öldür. Ben asla o yiğidin yanına varmam dedi.

Elkıssa, Cemhur ata binerek kalesinden çıkıp bağa gitti. Gördü ki tepenin üstünde bir çocuk oturup duruyor ve yine baktı ki beşkardeşi dereye bent yapıyor. O vakit Cemhur sinir küpüne döndü.

-Ey yiğit sen bunları hile ile yakalamışsın yoksa sana aman vermez diler. Şehzade kulaklarını tutup söyledi:

-Kulağım işitmez beri gel dedi. Bunun üzerine Cemhur kahkaha atıp güldü ve söyledi.

-Ey çocuk ben senin bu hilene inanmam dedi. Eğer pehlivanlığın varsa benim meydanıma çık kabul etmiyorsan gel atımın toynağını öp deyip, güzü eline alıp hamle yaptı. Bunun üzerine bu vakitte Zeynel Arap çaresiz köşkün penceresinden bakıp Allah'a yalvarıp söyledi: "Allahım, şehzadeye, abilerime şan şöret ver sen" deyip hazince ağlayıp bu muhammesi söyledi:

Bugün esirge didey-i zarımga¹⁵⁰ Allah'a,
Allah'ım ilkbaharıma sonbahar rüzgârı salma,
Can bağındakini alma Allah'ım,
Aman getir bu diyarıma Allah'ım,
Kerem ver benim yârime Allah'ım.

¹⁵⁰ Didey-i zarımga: Ağlayan göz.

Benim yârim gül bahçesinde açılan güle benzer,
Düşmanlar dünya kafesindeki bülbüle benzer,
Garip olanın yoktur kimsesi korkağa benzer,
Şehzade kayan varsa hayatım sele benzer,
Kerem ver benim yârime Allah'ım.

Bilmez ki Ali nerede imiş ruhu revanı,
Kâfirler arasına düşüp cisim ile canı,
Yoktur kimsesi verse haber Ali mekânı,
Dünyanı bozardı olsa iş bu zamanı,
Kerem ver benim yârime Allah'ım.

Bu Ali soyu burada yakalanmıştır,
Bu çark-ı felek ¹⁵¹hile ile zar olmuştur,
Hiç yanında canciğer arkadaşı yoktu, yârsız kalmıştır,
Yiğit yolunda gözü kan olmuştur,
Kerem ver benim yârime Allah'ım.

Çaresiz bırakma Allah'ım Ali soyunu,
Karanlık salma bugün mah-ı recep¹⁵²,
Koş Hanefiye annesine edeplice,
Bugün utandırma, ey Zeynel Arap'ı,
Kerem ver benim yârime Allah'ım.

Elkıssa, Zeynel Arap çaresizce bu gazeli okudu. Sonra melekler titreyerek konuşular. “Allah’a Hüdavend¹⁵³! Kendin bu Zeynel Arap'ın duasını kabul et” deyip ağlaştılar. Allah Teâlâ kabul etti. Ondan sonra Cemhur vicdansızca sinir küpü olup, süngüsünü alıp şehzadeye hamle yaptı. Bunun üzerine şehzade Rüstem misali onun gibi olup elini uzattı. Cemhur'un elinden tuttu. Süngüsünü alıp atı yolladı ve Cemhur'un belinden tutarak, attan indirip, eline alıp bağirtarak “Resul Allah'u Ekber” deyip havaya attı. Bir zaman sonra havadan pat diye yere düştü. Şehzade

¹⁵¹ Çark-ı felek: Feleğin çarkı.

¹⁵² Mah-ı recep: Recep ayı.

¹⁵³ Hüdavend: Allah, hâlık, rab.

uçan kuş gibi olup, kılıcını kınından çıkarıp Cemhur'un boğazına dayadı ve yine söyledi: "Önce imana davet edin, Müslüman olmasa işini bitirin" deyip söyledi:

-Ey Cemhur, Allah birdir Resul haktır deyip nasihat etti. Cemhur'a yardım edip, gönlüne nuru iman dolup söyledi: "Eğer bu oğlanın dini hak olmasaydı, benim gibi pehlivanı yıkamazdı. Göğsüme binip, boğazıma bıçak dayayamazdı" dedi.

-Ey çocuk, ben ne yaparsam Müslüman olurum? O an Hz. İmam Muhammet konuştu:

-Bu "kelimeyi" oku dedi. La illahe illallah Muhammedun Resulullah, eşhedu enla ilahe illallah ve eşhedu enne Muhammedun Resulullah" deyip Müslüman olursun dedi.

Ondan sonra Cemhur bu kelimeyi şerifi okudu ve Müslüman oldu. Ondan sonra altı kardeşi Müslüman oldu ve konuştu:

-Ey şehriyar-ı âlem¹⁵⁴ bu fakirleri kanadınız altına alsanız nasıl olur? Deyip ata bindiler. Sonra, Cemhur atının dizginini tutup, kardeşlerinin atlarının peşine düşüp izzet-i ekrem¹⁵⁵ ile vardılar. Ondan sonra bir nice nimetler bahşedip kendi hizmetlerinde koşturan yüz bin cömert ile şehzadenin aslını soran bir söz söyledi:

Keremli padişah, hangi gül bahçesinin gülüsün?

Hangi zatın sevgili, huzuru canısın?

Hangi gül bahçesinden pervaz edip kondun bu güllüğe,

Hangi çimen böceği güllerinin hoş figanımsın?

Neslin, kıblen, nereye gitmiş menzilin?

Nasıl zatın soyusun, Yusuf nişanı sen?

Hangi göz aydınlığı, hangi ilin ciğer paresi?

Hangi pak yaratılış cisminin ruhu, revanı sen?

¹⁵⁴ Şehriyar-ı âlem: Âlemin padişahı.

¹⁵⁵ İzzet-i ekrem: Cömertliğin ziyadesi.

Nasıl devletli erin mensubundan dedi Cemhur,
Muhammet'in dinini ayakta tutan Rüstem ananı sen?

Elkıssa, Cemhur sözlerini bitirdikten sonra şehzadenin gözlerinden katre katre yaş geldi. Onun için annesinin koynundan çıkmayan nazik bir çocuk derdiler. Ansızın av için çıktı. Bu belalara yakalanmış ağa, kardeş, ata, anne ve akrabalarını düşündü. Gönülleri kırılmış şekilde hazince ağlayıp bir söz söylediler. İmam Muhammet Hanefiye'nin gazeli budur:

Cemhur işit sözümü,
Medine de mekânım var,
Malum etsem sana kendimi,
Atam, Ali aslanım var.

Mustafa puşt-ı penahım¹⁵⁶,
Hz. Ali kible tarafım,
Mekke'dir ziyaret yerim,
Acep Ali mekânım var.

Babamdır Ali halife,
Annemin adı Hanefiye,
Bir zayıf müjdecidir,
Şu dağ gibi nurum, imanım var.

Ağam şehzadeyi, dünyayı,
İkisi de erdi aynen,
Biri Hasan biri Hüseyin,
Şehit olur, şüphem yok.

¹⁵⁶ Puşt-ı penah: Destek, dayanak, yardımcı.

Seyir ederdi asıl niyetimi,
Muhammet'tir benim adım,
Neslim, silsile zatım,
Benim Haşim nişanım var.

Elkıssa, şehzade bu sözü söyledi. Cemhur bundan çok fazla ihlas getirip Zeynel Arap'ı alıp söyledi:

-Ey âlemin şahı buna hemen iman nasip edin dedi. Bunun üzerine Zeynel Arap alçak gönüllükle: "Ey ağalar ben sizlerden fazla imana geldim" ve yine söyledi: "Nasıl ki ben Resul Allah'ı rüyamda görüp Müslüman oldum ve yine Hz. Ali'nin oğlu İmam Muhammet'e nikâh kıyıp verdin". Ben sizlerden korkup bu sırrı sakladım dedi. Sonra Cemhur konuştu:

-Ey kardeşim ta ki şu yiğit kefil olmazsa bu sözlerine itibar kılmayız dedi. O vakit Zeynel Arap çaresiz kaldı:

-Ey abilerim benim kefilim hak Teâla'nın kelimidir deyip, Kur'an okuyuverdi. Ondan sonra Cemhur konuştu:

-Ey şehzade sizlerden sırrımızı niye gizleyelim? Bu kıza Dövsepit on yıldır âşıktır. On yıldan beri etrafta ateş yakarız. Dev ateşten korkup gelmesin. Şimdi kardeşimizi size buyurduk. Sizi Allah'a buyurduk. Şimdi ister ateş yakıp saklanın ister ateş yakmadan saklanın diyerek kendileri çöle gittiler.

Kısaca iki âşık konuşarak yola düştü. Zeynel Arap'ın odasına girip eğlendiler. Lakin şehzade genç işi görüp katılmazdı. Bunun üzerine şehzade Zeynel Arap'ın dizinin üstüne başını koyup, dudaklardan öpücük alıp çok fazla kalırdı. Ama şehzade birkaç günden beri uykusuz kalmıştı gözlerinden uyku akıyordu. Zeynel Arap'a bakıp konuştu: "Ey nazenin bir zaman uyuyayım, ondan sonra ayş-u işret¹⁵⁷ kılalım dedi. O vakit Zeynel Arap, İmam Muhammet'in belinden sarılarak götürdü. İmam Muhammet Zeynel Arap'a dil döküp yalvarıp bir söz söyledi:

¹⁵⁷ Ayş-u işret: Yiyip içme.

Nice gündür yoktur bana rahat,
Sevgili nigarım bir zaman ver.
Gireyim koynuna olayım rahat,
Candan ziyade yârim bir zaman ver.

Dudaklarından şehd-u şeker ¹⁵⁸saçılmış,
Altın kadehte şarap içilmiş,
Cennet gülü koynunun içine saçılmış,
Açılan gül bahçem bir zaman ver.

Söz söyledin beni yağ gibi erittin,
Çok dalaşıp yanağımı sarartın,
Sadakan olayım hakir kıldın,
Meleğim, yârim bir zaman ver.

Nice gündür çölde gezer dururum,
Bir saat uykuya sıcağım,
Senin huyundan, iyiliğinden memnunun,
Dalaşma sevgilim bir zaman ver.

Canımı alırsın naz ile bakıp,
Cemalin şevkinden gönlümü yakıp,
Mülayim bakarsın kaşını kaldırıp,
Nergisi sarhoşum bir zaman ver.

Şehzade der, yabancı çağıdır,
Başımın üstü çarkı felek dağıdır,
Rıza kılsa dalaşımız bakidir,
Olma giriftarım bir zaman ver.

Elkıssa, şehzade bu sözü söyledi. Ondan sonra bir zaman yattılar ve ılımlı bir karar aldılar. Ateş yakmak akıllarından çıkmış, uykuya dalmışlar. Elkıssa, şehzade Zeynel

¹⁵⁸ Şehd-u şeker: Şekerli bal.

Arap'ın dizine başını koyup uyudu. Bu vakit Dövsepit gelip durmuş. O Zeynel Arap'ın saçından tutup havaya attı. Şehzadenin başı yere güm diye düştü. Silkinip uyandı. Kulağına bir ses geldi. İyice baktılar ki Zeynel Arap'ın havadan bu gazeli okur durur. Zeynel Arap'ın gazeli budur:

Dur yârim, tez uykudan uyanıp,
Sen ayrıldın ben senden ayrıldım,
Çok yatma, elbiseye dolanıp,
Sen ayrıldın ben senden ayrıldım.

Nergislerin humar humar süzölmüş,
Hasret ile yürek bağrım ezilmiş,
Vasılın damandan kolum incinmiş,
Sen ayrıldın ben senden ayrıldım.

Uykuya gidip dalaşmayasın,
Gurbet elbiseni gafletle örtünmeyesin,
Kurbanın olayım, ne deyip yatıp,
Sen ayrıldın ben senden ayrıldım.

Felek şarabımı bizlere saçtı,
Harem odam yangında söndü,
Dur yârim, beni dev alıp kaçtı,
Sen ayrıldın ben senden ayrıldım.

Gözünü aç uykudan anla sözü,
Ulu eyle ayrılık sebebini,
Sen izleyip bulamazsın Zeynel Arap'ı,
Sen ayrıldın ben senden ayrıldım.

Elkıssa, imam Zeynel Arap'ın sesini işitti. Silkinip uyanıp gördü ki Zeynel Arap'ı dev almış götürüyor. Şehzaden perişan olmuş bir halde söylendi. Kızıl ateş gibi tutuşup dışarı çıktı. Yüzünü kıbleye dönüp Allah'a dua edip söyledi: "Peki melek bu

işime kendin açıklık getir. Senden başka kimsem yoktur” deyip gökyüzüne bakıp feryat etti. Hazince sonbahar bulutu gibi ağlayıp Allah Teâlâ’ya yalvarıp bir gazel okudu.

Önce babamdan, annemden ayırdın,
Bana böyle cefa saldın Allah’ım,
Ben ne yaptım ki kanadımı kırdın,
Bana böyle cefa saldın Allah’ım.

Küçüklüğümde böyle yalnız başıma,
Hiç kimse karşıma gelip halimi sormaz,
Kendin gönül ver benim işime,
Bana böyle cefa saldın Allah’ım.

Gözümü duman tutmuştur,
Yabancı illerde tek kaldım şaşkın,
Oğlun tek kaldı, ya Şah-ı Merdan,
Bana böyle cefa saldın Allah’ım,

Yârimden ayrılıp kaldım ben burada,
Aklım gidip canım kaldı tenimde,
Benim yârim ne geçti o an,
Bana böyle cefa saldın Allah’ım.

Şehzade der, şimdi nasıl yapayım?
Yârimden ayrıldım şimdi ne ederim?
Zeynel Arap’ı nereden bulurum?
Bana böyle cefa saldın Allah’ım.

Elkıssa, şehzade çaresizce sözlerini söyleye söyleye Zeynel Arap’tan ayrılıp, Imlag kâfirinin şehrine gitmek için yola çıktı. Şehzade yola çıkmıştı ki ansızın Imlag’ın kendisini bırakıp gittiği yere vardılar. Imlag’ın üstünden dâhil oldular. Imlag şehzadenin geç kalmasına sevindi. Şehzadeyi, Cemhur tutup öldürür” deyip vaktini

vakit etti. Bunun üzerine şehzade ateş gibi kızarıp kızıl gül misali yüzünün şulesi âleme parlayarak çıktı. İmlag arkasından çıkıp, el uzatıp alçak gönüllükle selam verdi. Ondan sonra İmlag konuştu:

-Ey âlemin şehzadesi acep ne iş yaptınız? Cemhur'un yanına mı geldiniz? O kâfir idi. Cemhur ile dev yüz yüze gelemedi. İyi yaptınız, vardınız. Şehzade söyledi:

-Ey İmlag, Cemhur'un kalesine vardım. Abilerim, kardeşlerim ile hepsini Müslüman yaptım ve onlar bize Zeynel Arap'ı buyurdular. Ondan sonra kendileri ava gittiler. Ondan sonra o kız ile ikimiz sohbet edip oturduk. Elkıssa, birkaç vakitten beri uykusuz idim uykuya hasret kalmıştım. Ondan sonra ben gaflete düştüm. Ateş yakmak aklımdan çıktı. O vakit ben uykuya daldıktan sonra dev gelip Zeynel Arap'ı pençesine alıp kaçırdı. Şimdi ey İmlag her ne iş olursa Allah'ın takdiridir ve şimdi yemin etsek bir daha gelmez. Şimdi nasıl olsa sen bir mertlik yapıp, bize öncülük etsen de devin inine varsak, Allah'ın inayetiyle devin inine girsek ya bir şeref alsak ya da bir kaza olsa da ölsek ne olur? Deyip hazince ağlayıp bir söz söyledi.

Geldim İmlag sana yoluma öncülük et,
Bana bu yolda ne olursa olsun,
Devin mekânını taşla,
Devin yolunda ne olursa olsun bana.

Başımı koydum, ben onun yoluna,
Hasret kalmaz, ölsem onun yolunda,
Beni alıp götür devin eline,
Tenim taş kesilse orada kalayım.

Ayrılıp kalayım ben melek huydan,
Tenimde can vardır, geri dönmem bu yoldan,
Başım vurulsa yüz çevirmem bu köyden,
Kendimi zindana attırırsam attırayım.

Bu ne müşkül gündür devran içinde,
Gönlüm dolup yüz bin sıkıntı içinde,
Yârim varıp düşmüş zindan içine,
Sonbahar gülü gibi solarsam solayım.

Şehzade der, bundan haber bulmasam,
Yârimden nişan bulmasam,
Devin elinde ölsem, aman bulmasam,
Yâre kendimi kurban kılırsam kılayım.

Elkıssa, şehzade bu sözü söyledi. Sonra Imlag konuştu:

-Ey şehzade Zeynel Arap'tan ümidini kes. Siz devin kuyusuna girip dev ile savaşıp kızı kurtarmak kim? Sonra şehzade söyledi:

-Ey Imlag ben varıp dev ile savaşıp devi öldürmeden ya da kendim ölmeden duramam. Sabır edemem. Yola başla dediler. Imlag konuştu:

-Böyle olsa sabır edin. Tan atsın, dünya aydınlık olsun dedi. Sonra, şehzade çok kızdı:

-Niçin boş konuşursun? Bir kılıç alırım. Canın cehenneme gitsin dedi ve hamle yaptı. Sonra Imlag çaresiz kaldı ve şehzadenin peşine düştü onu takip etti. Nice vakit yol yürüyüp devin mekânına vardılar. Gördüler ki kuyunun ağzında bir taş koyulmuş. Dünya âlem gelse o taşı oynatamazdı. Şehzade Imlag'a söyledi:

-Sen savaşçısın, bu taşı kaldır dedi. Sonra Imlag aydı:

-Ey âlemin padişahı ben kim bu taşı kaldırmak kim? dedi. Sonra şehzadenin kendi gelip taşı muhkem tutup: "Ya Resul Allah'u Ekber" deyip taşı kaldırıp attılar. Yirmi defa yere düştü. Ondan sonra şehzade konuştu:

-Ey Imlag bu kuyuya in dedi. Imlag konuştu:

-Bu kuyuya girince kendiniz ölürsünüz. Ben kuyuya girip, devin elinde ölünce sende kendini öldür dedi. Şehzade Imlag'tan bu sözü işitti. Sonra kendileri ipin bir ucunu bellerine bağlayıp diğer ucunu Imlag kâfirine uzatıp "tut" dedi. Imlag kâfir konuştu:

-Ey şehzade sizin gibi pehlivanı nasıl kaldırıyım dedi. Ondan sonra şehzade o taşı kuyunun ağzına getirip ipin bir ucunu taşa bağladı, yine diğer ucunu bellerine bağlayıp kuyuya indiler. Allah Teâlâ'ya münacat söylediler:

Bana lütfunu kerem kıl, Allah'a yarlık nasip eyle,
Bu zalim ellerde koyma beni yardım eyle.

Behak¹⁵⁹ hürmeti eyle zülcelal¹⁶⁰ zatın içi ya rab,
Beni yalnızlığa mahkûm etme, hemesrarlık¹⁶¹ eyle.

Tutup yüz ceddimi arvahına¹⁶², acaba vacip ol mevcut,
Bu kuyunun içinde medet et, bana sevgililik eyle.

Garip, miskin ve çaresizlerin müttakikisin¹⁶³ sen,
Tenimi rahmet ile tımar eyle.

Muhammet der, babam şirin, dedem ceddim Resul 'undur.
Bunların hakkı için medet eyle, erlik eyle.

Elkissa, şehzade bu münacatı söyleyip, Allah'a dua edip, ipi bileğine bağlayıp kuyuya girdiler. Imlag söyledi:

-Ey âlemin padişahı kuyu içinde durursunuz dedi. Şehzade söyledi:

-İpi sallamadan tutup kuyuya indi. Ansızın ayakları yere bastı. Bir an o yerde gözlerini kapatıp oturdular ve yine gözlerini açıp baktılar ki Dövsepit ölü gibi uyuyor. Lakin bir tarafında demirden sandık ve zincir duruyordu. Bunun üzerine şehzade kendilerine "İsm-i azam" duasını okuyup, Allah'ı yâd edip varıp sandıktan haber almak için ve de kızın gönlünün kendisiyle olup olmadığını öğrenmek için sandığın yanına gittiler. Ansızın sandıktan bir ses geldi. Zeynel Arap bu gazeli söyleyip sonbahar bulutu gibi hazince ağladı:

-Bana ya Rab bu kuyunun içinde Hz. Muhammet'in kerametini nasip eyle.
Bu lanetlenmiş devden kurtulup yüz bin salavat çek.

¹⁵⁹ Behak: İnsanın derisinde pul pul ve alaca bir renk peyda eden bir çeşit hastalık.

¹⁶⁰ Zü-l Celal: Celal sahibi, Allah.

¹⁶¹ Hem-asır: Aynı asırda olan. Bir asırda beraber olan.

¹⁶² Arvah: Dinsel bağlılık.

¹⁶³ Müttaki: Ehl-i takva. İttika eden. Haramdan ve günahattan çekinen, kendisini Allah'ın sevmediği fena şeylerden koruyan.

Sevgili yâri canımdan olmuştur, bugün ben ölü,
Felekten çile çekip ah eyleyip, pişmanlık duy.

Geçmişim ben, onlar geçti bu dünyadan ve nice peygamber,
Onların ruhu, dini hakkında istikamet göster.

O yedi ağam ve Cemhur benden habersizdir,
Benim halimi onlara haberdar et, delil kıl.

Allah perdey-i ismet¹⁶⁴ ile sakla özünü,
Kuyunun içinden çıkar, ben fakire yol, irade kıl.

Ali oğlu Muhammet şehzadeyi, muhtarların şahını,
Yetirip kudretin ile Ali hafıza koruyucu ol.

Ezelden kısmetim olsa, boyun sunmam, nedir çarem?
Bana Eyüp sabrı gibi belanın içinde kanaat et.

Bugün Zeynel Arap uğursuzca gözyaşını döküp,
Onu sen gamda koyma, doğasını razı kıl.

Elkıssa, Zeynel Arap çaresizce bu sözleri tamamladıktan sonra sandığın içinde yürekleri örtüp ne derman bulacağım deyip, kızıl ateş gibi yanıp hazince ağlayıp bir söz söyledi:

¹⁶⁴ Perdey-i ismet: Masumluk perdesi.

Beni sorar, sahibim ve illerim,
Gelir mi gelmez mi Allah'ım?
Cemhur atlısı, abilerim, aslanım,
Gelir mi gelmez mi Allah'ım?

Allah'ım yardım et, yârim kaldı dünyada,
Allah dergâhında olsun aman!
Adı Muhammet'tir, özü şehzade,
Gelir mi gelmez mi Allah'ım?

Ali'nin oğludur açılan gülüm,
Daman ¹⁶⁵visalinden üzüldü elim,
Rengârenk bostanımdan uçan bülbülüm,
Gelir mi gelmez mi Allah'ım?

Aklıma düşmüştür, gülüm gül bahçem,
Sabır etsem felek vermez karar,
Hanefiye'nin oğlu maksadım, muradım,
Gelir mi gelmez mi Allah'ım?

Zeynel Arap, derdinin devası var mı?
Ayrılığın erken olması yaman bela,
Muhammet'tir gözümün akı, karası,
Gelir mi gelmez mi Allah'ım?

Elkıssa, Zeynel Arap bu sözü söyledikten sonra şehzade konuştu: “Bu çaresizin aşkı hakikaten erken” deyip, Zeynel Arap’a söylemeden devin başına geri dönüp “hançer ile vurayım” deyip saldırmaya niyet etti ve yine söyledi: “Babam, dedem ve biraderimiz İmam Hasan ve İmam Hüseyin’in yanına vardığında devi öldürdüğümü

¹⁶⁵ Daman: Etek.

söyledi. Bana sen devi rüyanda öldürmüşsündür dediler. Güya ölüsünü öldürmüşüm dediler. Eğer uykuda öldürdüm desem yalancı olurum deyip devin başucuna varıp bir nara attı. Dev uyanmadı ve hançerin ucunu ayağına sançtı. Dev sersemleyerek uyandı. Şehzadeye gözü düştü. Yerinden sıçrayıp, nara atıp, bir dağ gibi taşı kaldırıp şehzadeye atarak hamle yaptı. Şehzade bunu gördü ve taştan kendini koruyup kılıcını çekti “Allah’u Ekber” deyip devin başına vurdular. Devin kellesi yere düştü. Ondan sonra şehzade “Her yere varsam nişan olur” deyip devin boynunda ki tasmayı aldı. Ondan sonra hoş olup, sandığın yanına varıp yârinin halini sorarak bir söz söyledi:

Neler geçti halin kaygılı, sıkıntılı,
Aman, esen serv-i nazım ¹⁶⁶var mı senin?
Bu kuyunun içinde gamda, mihnette,
Gönlümü alan sevgilin var mı senin?

Takatim yok, felek canımı yakar,
Gözlerim derya gibi akar,
Bu devi öldürdüm, sesin çıkar,
Papağan gibi, hoş dilin var mı senin?

Nasıl oldu, devin elinde esir oldun?
Hasret ile kuyunun içine atıldın,
Ömrün ahir kıldım, devden kurtuldun,
Ağa düşmüş merhametin var mı senin?

Nice gündür ayrılığına ağlayan,
Mekânını sandık ile in eden,
Gönlümü küçüklükte alıp yâr eden,
Ömrü hoş meleşin var mı senin?

¹⁶⁶ Serv-i naz: Dalları yana sarkan selvi.

Şehzade der, hak yetirdi dadına,
Kurban olayım, Zeynel Arap adına,
Yâri iste, yâri salayım aklına,
Gel, görüş kara gözün var mı senin?

Elkıssa, şehzade bu sözden sonra ipi halka yapıp, sandığın ucuna bağlayıp kaldırdı. Imlag dışarda bekliyordu. İpin ucu açıldı. Bunların çıktığı Imlag'ın kalbinden geçti. Aheste aheste ipi çekip çıkardı. Gördü ki ipin ucuna bir sandık bağlı durur. Imlag sandığı açıp baktı ki Zeynel Arap on dört gecelik ay gibi yatıyor. Imlag bedbaht oldu. Zeynel Arap'a âşık olalı on iki yıl olmuştu; ama şeytan yoldan çıkardı.

Elkıssa, sandığın kulpundan tutup imamın yanından uzaklaştılar. At rahat vermedi. Elkıssa, kâfir yaramaz atını tutup, üstüne sandığı yükledi. Kamus şehrine uykusuzca gitti. O kâfir, hoş olduktan sonra ipi unutup gitti.

Şimdi sözü şehzadeden işitin. Sandığı ipe bağlayıp, kaldırdıktan sonra çok bakıp durdu; ama ip geri gelmedi. Ondan sonra anladılar ki Imlag kâfiri kız ile sandığı alıp gitmiş. Bunun üzerine şehzade kuyunun içinde çaresizce yalnız kalıp, yârinden ayrılıp ata, anne, akraba ve soyunu yâd edip bir söz söyledi. İmam Muhammet Hanefiye'nin gazeli budur:

Kadir Mevla'm beni saldın belaya,
Döndüm başa ben yârimden ayrıldım,
Yârim gitti, kendim bu kuyuda kaldım,
Gönül vermiş güzel yüzlü sevgilimden ayrıldım.

Ali bilmez ki halim nasıldır?
Sever oğlunun ciğer kanını içer,
Şimdi ecel bana kefen, elbise biçer,
Yiğit atlı harpten ayrıldım.

Aklıma düştü yürüdüğüm yerler,
Hasan, Hüseyin abilerim, aslanım,
Yavuz günde Rüstem gibi erlerim,
İki abim erlerimden ayrıldım.

Murtaza der, oğlum çıkmış ava,
Seyredip görmek lazım gülü, gül bahçesini,
Kuyunun içinde kalmışım, bahtı kara,
Hüzünlü annem, kederimden ayrıldım.

Şehzade ayrılık ateşiyile yanmıştır,
Âlemlere, çok dertlere kalmıştır,
Yârini kaybetmiş, rengi solmuştur,
Yalnız kaldım, sevgilimden ayrıldım.

Elkıssa, şehzade çaresizce bu sözleri tamamladıktan sonra kuyunun ağzına bakakaldı. İp geri gelmedi. Güya Hz. Yusuf gibi zindanda kaldı. Ondan sonra gözü ağlamaklı, bağrı büryan bir şekilde hazince ağlayarak bir söz söyledi:

Kerim padişahım bir garip kulunum ben,
Kuyuya düşmek nasip olan kulunum ben.

Öz zatına doğru söz ile tevekkül kılıp,
Bu yaramaz yerde mustarip olan kulunum ben.

Kanadım yok benim, ya Rab uçup kuyunun ağzına çıksam,
Hüma kuşu gibi kanatlı kulunum ben.

Biraderim olan iki abim, kanım, oğlum, ecdadım,
Onlardan ayrılıp bu gama düşen kulunum ben.

İmlag kâfirinin elinden figan eylerim,
Düşüp gam oduna yanıp eda olan kulunum ben.

Benim o merhametim var, Zeynel Arap'ın namı,
Onu sen aldırıp elimden cüda olan kulunum ben.

Allah'ım, Muhammet'i özün gamdan uzak tut,
Düşüp girdab-ı gam¹⁶⁷içine garip olan kulunum ben.

Elkıssa, şehzade bu sözü söyleyip uykuya daldı ve ansızın uyudu. Rüyasına Allah'ın Resul'ü girip söyledi: "Ey çocuk niçin ağlarsın gam etme, kuyudan çıkarsın, gaflete düşme!" dedi. Şehzade silkinip uyandı. Gördü ki kuyunun içi aydınlanmış. Yukarı baktı ki ip gelmiş başına değip duruyor ve yine gördü ki atı kuyu içinde, dudağında ipi tutuyor. Şehzade uçan kuş gibi sıçrayıp çıktı. Gördü ki atı dört ayaklarını bir yere diremiş ipin ucunu ağzı ile tutuyor. Şehzade atının yüzünden, gözünden öpüp, üstüne binip gitti.

Ansızın önlerine arazi çıktı. Araziden Cemhur, altı kardeşi ile geliyordu. Şehzade Zeynel Arap'ı takip etmek için devin izinden gittiğinde, onlarda ava gitmişti. Ondan sonra avdan dönüp kaleye varıp baktılar ki ne şehzade var ne de Zeynel Arap. İkisinden de iz yok. Bunlar kalbinden geçirdi ki: "Şehzade, Zeynel Arap'ı alıp Medine'ye gitmiştir.". Şüphe ettiler ve yine Cemhur söyledi: "Ey kardeşlerim imam bizimle vedalaşmadan gitmezdi. Meğer şehzade uyuyakalmış. Zeynel Arap'ı dev kaçırmıştır. Şehzade de onun izinden gitmiştir. Ciğerparemiz Zeynel Arap devin elinde esir olmuş. Şehzade de peşinden gitmiş, bizim burada zevk sefa içinde oturmamız mümin insana yakışmaz. Gelin kardeşlerim her ere iş düşer.". Cemhur atlanmalarını söyledi. Her biri silahlarını hazırladı. Yedi ağa ve kardeşlerin hepsi Rüstem misali onun gibi olup devin kuyusuna doğru yürüyüşe çıktılar. Ansızın şehzade görüldü. Arazide, şehzade ile karşılaştılar. Ondan sonra şehzade, Cemhur Bey'e selam verdi. Cemhur Bey selama cevap verdikten sonra Zeynel Arap'ı sordu:

-Ya İmam Muhammet Zeynel Arap hani? O an şehzade söyledi:

-Ey pehlivanlar sizler Zeynel Arap'ı bizlere emanet edip gittikten sonra ateş yakmak aklımızdan çıkmış. Ondan sonra bir zaman sessizlik oldu. Kulağımıza bir ses

¹⁶⁷ Girdab-ı gam: Üzüntünün yeri.

geldi: “Sen benden ayrıldın, ben senden ayrıldım” dedi. Ansızın silkinip uyandım ki dev Zeynel Arap’ı alıp götürmüş. Sonra Cemhur söyledi.

-Ey şehzade on iki yıldır devden korktuğumuzdan yanına yaklaşamıyoruz, saklanıyoruz. Şimdi olmayan iş oldu. Hangi er kişi devin kuyusuna girip ya baş alıp ya baş vermez mi? Sonra şehzade söyledi: “Ey Cemhur endişeyle söyle, ben senin gibi namert birinin oğlu değilim. Benim atama Hz. Ali, Şah-ı Merdan derler. Ey biraderler ben devin inine girip, dev ile savaşım başını kesip öldürdüm. Zeynel Arap’ı bir sandığa koydum. Sandığın ipin ucuna bağlayıp Imlag’a işaret ettim. Imlag ipi aldı. Bir zaman bakıp durdu. İpi geri sarkıtmadı. Ondan sonra anladım ki Zeynel Arap’ı Imlag kâfiri götürmüş. Ondan sonra Allah’a yalvardım. Sonra uykum geldi. Ansızın rüyama Allah’ın Resul’ü girip söyledi: “Balam gamlı olma, gözünü aç” dedi. Ansızın silkinip gözümü açtım ki ip gelmiş başıma değip duruyor. İp başımda dururken, ipin ucunu muhkem tuttum ve uçan kuş gibi sıçrayarak atımı dörtnala sürdüm. Ondan sonra atı tutup biner gelirim. Allah Teâlâ sizleri karşılaştırdı. Şimdi devî öldürdüğüme inanmazsanız inden aldığım tasmayı gösterebilirim. Ondan sonra Cemhur, altı kardeşi ile şehzadeyi korudular. Kısaca, bunlar yedi kardeşiler. İmam Muhammet ile sekiz oldular. Elkıssa, sekizi toplanıp Imlag’ın arkasından “Kamus şehri neredesin?” deyip gittiler. Şimdi sözü Şah-ı Merdan’dan işitin. Bunun üzerine insanlar rivayet ederler ki o gün Hz. İmam Hasan, Hüseyin ve Muhammet bu üç akıllı, edepli Hz. Ali’den izin alıp ava gittiler ve diğerlerine arkalarından gelmelerini söyledi. Ansızın aradan yirmi beş gün geçti. Bunlardan hiç haberi olmadı. Ondan sonra Hz. Ali takatsiz ve sessiz kaldı ve kızıl ateş gibi tutuşarak ne çare bulurum dedi. Bunlar, olaya yüz vermiştir deyip sonbahar bulutu gibi hazince ağlayarak söyledi:

Yirmi beş gündür gönlüm hoş değil,
Benim oğlumun gelmemesinin sebebi nedir?
Akar gözüm yaşım, bağrım taş değil,
Benim oğlumun gelmemesinin sebebi nedir?

Gece gündüz benim kararım yoktur,
Kime ağlayıp söyleyeyim bu arz-ı halim¹⁶⁸,
Açılarda solmuştur bu gülüm,
Benim oğlumun gelmemesinin sebebi nedir?

Yabancı illere gidip esir oldu mu?
Ellerde, çöllerde susuz kaldı mı?
Yâr olmasa oğlanlarım öldü mü?
Benim oğlumun gelmemesinin sebebi nedir?

Gece gündüz kara günde ağlarım,
Oğlum gelmedi, deyip yürek dağlarım,
Kalkıp gitmeye kendim çağlarım,
Benim oğlumun gelmemesinin sebebi nedir?

Şah-ı Merdan gece gündüz feryat eder,
Bir Allah'ın senasını yâd eder,
Allah'ın emrine ne ilaç bulur?
Benim oğlumun gelmemesinin sebebi nedir?

Elkıssa, Şah-ı Merdan sözlerini tamamladıktan sonra Allah Teâlâ'ya şükredip oturdu. Bunun üzerine Fatma Zehra İmam Hasan ve Hüseyin için çok takatsizce bir söz söyledi.

Ben neyleyim dünya malını,
Candan vazgeçerim benim canım olmasa,
Kendin kolay kıl, bu işin ilacı,
Kendinden bir mana medet olmasa.

¹⁶⁸ Arz-ı hal: Hal, durum, istek.

Canı tenimi yakıp feryat eylesem,
Allah'a yalvarıp yüz feryat etsem,
Dünyanın malına hayret eylesem,
Dünyayı neyleyim oğlum olmasa.

Önceden anne nasihati almadı,
Bibi Fatma ağladı, gülmedi,
Benim oğlumun gelmemesinin sebebi nedir?
Bu gönlümde benim sessizliğim olmasa.

Elkıssa, Bibi Fatma sözlerini tamamladıktan sonra Bibi Hanefiye çaresizce anne babasından ayrılıp, misafirlikte bulunduğu gözünün akı karası çocuğu için yanıp tutuşurdu. İnlemesine herkes ağlar ve yine taş olsa su olup akardı. Hz. Ali'ye bakıp bir söz söyledi:

En başta anne babamdan ayrıldım,
Gören gözüm yalnız balam gelmedi,
Kardeşimin ilinden ayrıldım,
Belimin kuvveti canım gelmedi.

Babam yok, annem yok ona mı yansam,
Ağam yok, kardeşim yok ona güvensen,
İlim yok, günüm yok onu beğensen,
Beğendiğim yalnız çocuğum gelmedi.

Tan vakti Allah'ı yâd etsem,
Bu garip gönlümü neden şad etsem?
Malım, mülküm var ben hayret etsem,
Yumuşak huylum, gül endamım gelmedi.

Hanefiye çaresiz, ne derman bulsun?
Ne iş olduğunu bir Allah bilsin,
Allah'ım yâr olup, yalnızım gelsin,
Gören gözüm yalnız balam gelmedi.

Bunun üzerine Hz. Ali Şah-ı Merdan onların iniltisine dayanamadı. Düldül'ün üstüne binip çöle doğru yola çıktı. Bunların haberini nereden alırım diyerek sersemleyip yürüdü. Ansızın uzaktan iki karartı görüldü. İyice dikkatli baktılar ki bunlar İmam Hasan ile Hüseyin'dir. Kısacası, bu ikisi Hz. Ali'nin yanına gelip merhaba edip tevazuuyla selam verdiler. Şah-ı Merdan onların alınlarından öpüp çok sevdi. Ondan sonra İmam Muhammet'i sorup bir söz söyledi:

Hoş gelmişsiniz iki canım, yine bir canım hani?
Derdimin dermanı olan kan nerede kaldı gelmedi?

Sabır, takat yok bana, varı yoku beyan eyle,
Hakkın baba kıldığı, sevdiği devletli sultanım hani?

Çıkmayan ayın annesi koynundan çıktı yine,
Rüzgârım titretir, harem odam hani?

Yollara nice bir baktım, ben çektim ayrılık derdi,
Gül bahçemin canı, biten zamanın gül bahçesi hani?

Şah-ı Merdan ağlayarak söyler, Muhammet'ten haber ver,
Papağan dillim, cana yakınım canım güzel söz söyleyenim hani?

Elkıssa, Hz. Ali Şah-ı Merdan bu sözü söyledikten sonra bu iki şehzade sonbahar bulutu gibi hazince ağlayıp olan olayları bir bir Şah-ı Merdan'a gözü yaşlı bağı büryan biçimde anlattı ve bir söz söyledi:

Kiblem önce sözü söyleyin,
Muhammet sahraya varacak oldu,
Medine çölünde gül ve gül bahçesi,
Zevki, temaşayı görecek oldu.

Bundan çıktık sevki sefa eyleyip,
Güzel at sürüp, geyik, at kovalayıp,
Lale bahçesi içinde gülüp, oynayıp,
Birkaç canı vuracak oldu.

Cahiller dörtnala at sürüp, cahilce,
Cahiller bakar mı, cahilce durup,
Ansızın bir yere yürüyüp vardık,
Yolumuz üç yana ayrılacak oldu.

Üç yolun üzerine bir taş düzülmüş,
O taşın üzerine yazılar yazılmış,
Varsa gelmez yolun nakışı kazılmış,
Muhammet ona gidecek oldu.

Allah'ın hürmetini araya salıp,
Muhammet'te acep gönlümüz kalıp,
Bilemedik o yolda hali ne oldu?
Başını o yolda verecek oldu.

Şehzadeler der, ey kiblem,
Siz iki cihanda sığınacak yerim,
Muhammet'i birleştirdik, kadir Allah'ım,
Sözüme girmede, gidecek oldu.

Elkıssa, Őhzadeler bu sözleri söylediler. Sonra, Hz. Ali'nin aklı gitti geldi ve konuştu: "Yanıma, ocuğumu yüz bin belaya koyup kendiniz gelmişsiniz" deyip çok takatsiz kaldı. Ondan sonra söyledi: "Ey ciğerparelerim bu sırrı zinhar Muhammet'in annesine sylemesinler. Eğer söylerseniz kendini helak eder" dedi.

Kısaca, c de kendilerine geldi. Ansızın İmam Muhammet'in annesi: "ocuğum kaçıp gelecek" deyip oturup yolları gözledi. Ansızın İmam Hasan ve Hüseyin Bibi Fatma'nın iki oğlu ile geldi. Baktılar ki kendi oğlu Muhammet yok.

Hanefiye, çaresiz yüreğine ateş düştü ve hazince ağladı: "Misafirlikte Allah'ın verdiği cana yakın oğlumdan ayrıldım" deyip bir söz söyledi: Bibi Hanefiye'nin gazeli budur:

Can bağımın gl, gl bahçesi ıktı,
O sahipkıranımdı gelmedi,
Canımın içi gören gözümün aydınlığı,
Benim yalnız çocuğum vardı, gelmedi.

Fatma'nın iki çocuğu geldi,
Muhammet'i anası göremez,
Canım, ruhum gözümün akı, karası,
Kırmızı narım vardı, gelmedi.

Körpe kuzum benim gidip kıŐladı,
Ayrılığında zar-u giryan ¹⁶⁹taŐladı,
Felek bana cefaya başladı,
Sonbaharım vardı, gelmedi.

Ağlamayıp neyleyim gözyaŐımı silip,
Canım çıksa keşke ölüp gmlsem,
Fatma'nın iki çocuğu gelip,
Benim varım yoğum gelmedi.

¹⁶⁹ Zar-u giryan: Gözyaşı.

Genç oğlum gitti başını alıp,
Ne geçti, çöllere ahvalin kalıp,
Ya düşman elinde esir kaldı,
Selvi boylum vardı, gelmedi.

Niye döndün çocuğumun başından,
Nergis gibi kalem kaşından,
İnci gibi dökülen katre yaşından,
Misafir oğlanım vardı, gelmedi.

Ah edip ağlasam yanar kalırım,
Ah etmesem çocuğum nasıl olur,
Hanefiye der, oğlumu görmesem ölürüm,
Eşsiz kederlim vardı, gelmedi.

Elkissa, Şah-ı Merdan bu sözü işitip söylediler:

-Ey Hanefiye çok ağlama. İnşallah oğlun sağ salim gelir. Metin ol, halen ne oldu ki bunca feryat figan edersin diyerek teselli ettiler. Hanefiye, çaresizce ne dilerim bilmem: “Eğer bu kişinin sözlerine inanırsam asi olurum” deyip odaya girdi, abdest aldı ve iki rekât namaz kılıp ağladı: “Ey Allah’ım Muhammet’i sana buyurdum” deyip bir gazel söyledi. Bibi Hanefiye’nin gazeli budur:

Herkesi yaratan keremli Allah,
Muhammet balamı sana buyurdum,
Beni ayrılıkla eyledin kimsesiz,
Servimi sana buyurdum.

Kudret ile Hak eyledin âlemi,
Bugün figan ile sesimi işit,
Ter döküldü gonca gibi laleden,
Bağı bostanımı sana buyurdum.

Heves edip seyri cihan eyleyen,
Gül gibi yüzün gözden saklayan,
Misafir yerlere mekân eyleyen,
Ruhumu sana buyurdum.

Saklasın hiçbir yerde yoktur belası,
Lanetlesen bulunmaz, derdin devası,
Balamdır, gözümün akı, karası,
İnci tanemi sana buyurdum.

Kendin kerem kıl, misafir eyle,
Gönül koyan dilim, canım, cananım,
Ömrümün hoş vakti, şad-u şadüman¹⁷⁰,
Aziz misafirimi sana buyurdum.

Gariplik şehrinde benim yoldaşım,
Yalnızlıkta elimi tutar arkadaşım,
Çocuğum, kabilem, kavmim, kardeşim,
Kuzumu, koçumu sana buyurdum.

Feleğin elinden şikâyet ettim,
Yâd eylerim, seni isterim son derece,
Hanefiye der, oğlum salavat getir,
Yusuf nişanımı sana buyurdum.

Elkıssa, Hanefiye çaresizce bu sözü söyledikten sonra Hz. Ali Şah-ı Merdan onu işitip mübarek gözleri yaş ile doldu. Sabır ve takati kalmamıştı. Şu geceyi bir nur ile geçirip, namazı kıldılar. İmam Hasan ve Hüseyin İmam Muhammet'i bulmak için mübarek sahraya doğru yola çıktılar. Bunun üzerine o vakit halife Hz. Ömer idi. Onlar, işitip oğlanları kaldırdılar ve yine söylediler ki: "Ey erler, yiğitler Allah'tan ümit varsa, sefere yoldaş olun" dediler. Sonra otuz bin asker toplanıp, dağı taşı dolaşıp ıssız yola girdiler. İmam Muhammet için yola çıktılar. Birkaç gün yol

¹⁷⁰ Şad-u şadüman: Bahtiyar, neşeli, sevinçli.

yürüyüp bir yere geldiler. Hz. Ali beş askeri öne çıkarıp: “Sizler kalenin etrafına varın, şayet dilinizi tutun” dedi. Sonra bu beş dilaver askerden feragat edip kaleye vardılar. Bir adam arkasında ince uzun bir nesne ile su götürüyor. At sürüp onu aldılar. O an sual ettiler.

-“Bu nasıl kaledir? Padişahı kimdir? Yine ne haberler var öğren!” dedi. Sonra kâfir konuştu:

-Bu şehrin adına Kamus derler. Padişahının adına Katran derler ve aldığımız habere göre bu ülkeyi Ali adlı erin oğlu gelip fethetmiş. Sonra dermansız kalıp garip guruba, padişah yalandan Müslüman olup “şehzadeyi şehre getirip zehir ile öldürmek için” fikir ürettiler. Bunun üzerine Şah-ı Merdan bu sözü işitip.

Ciğerparemi, çocuğumu kâfirler eğmeye çalışıyor. Çok üzülerken beylere bakıp bir söz söyledi. Şah-ı Merdan’ın gazeli budur:

Ulu, küçük ağlayıp sözümü anla,
Toplanıp hepiniz gelin beylerim,
Fermanımı tutup, kulağınızla dinleyin,
Bu kaleye gelin beylerim.

Göçebe atlar her tarafta sürülsün,
Bahadırlar süngü alıp toplansın,
Bir fikir bulun Muhammet’im bulunsun,
Dört taraftan sarıp alın beylerim.

Kılıcı elinize alıp, girin meydana,
Doldurun âlemi ahu figanla,
Kâfir ehli gelsin şu gün âmâna,
Ülkesini viran eyleyin, beylerim.

Cevlan¹⁷¹ çekip meydan devir ile sıradağ,
Kâfirlere düşsün ah ile inilti,
Başını kesip, kellesini minareye asın,
Dinsizleri kırın, geçirin beylerim.

¹⁷¹ Cevlan: Şam’da bir dağ.

Öldürmekten başka bir şey yapmayın,
Ele düşeni sağ bırakmayın,
İmana gelene asla inanmayın,
Muhammet'ten haber soran beylerim.

Şah-ı Merdan der, dostum ölmesin,
Gâvurlar kaçır, yerini bilmezsin,
Yezitleri öldürün, biri kalmasın,
Mertlikle kılıç çalın beylerim.

Elkissa, Hz. Şah-ı Merdan bu sözü söyledi. Sonra Muhammet Mustafa'yı ayakta bekletiler. Kâfirler bu saltanatı gördü. Hepsi can korkusuyla baş başa kaldılar. Padişah Katran'ın yanına varıp arz kıldılar:

-Ey âlemin şahı ecel mübarek olsun. Bir bölük asker gelip kalenin etrafına dizildiler. Onların büyüklüğüne dağ taş dayanmaz. Sen bu oturmayla kaleni elinle elden verirsin dedi. Padişah söyledi:

-“Böyle olursa kapılarını kırın ve okçuları tepeye çıkarın, görünsünler.” dedi. Ondan sonra kapılarını kırıp, okçuları yerleştirdiler. Şimdi Hz. Ali'den söz işitin. Hz. Şah-ı Merdan, İmam Hasan ve İmam Hüseyin'e bakıp söyledi: “Siz kale tarafından haber alın.” dedi. Bunun üzerine şehzadeler yürüdüler. Ansızın çölde sekiz adam ortaya çıktı. Biri İmam Muhammet idi ve diğer yedisi Cemhur'un kardeşleriydi. İmlag kâfiri Zeynel Arap'ın içinde olduğu sandığı alıp gittikten sonra, onun izinden geldiler. Ansızın uzaktan iki nur ortaya çıktı. İmlag, Muhammet'e söyledi: “Ey Cemhur şu görünen iki nurlu adam kimdir?”. Birinin İmam Hasan'ın atı diğerinin de İmam Hüseyin'in atı olduğunu görünce, ağalarına güvenip bir söz söylediler. Gör bak ne der:

İşit Cemhur, gelir benim ay parçam,
Ağlayıp yola düşmüş, gam ile kederli insanlarım,
“Vay kardeşim” deyip beni yâd eyledi, çaresizlerim,
Bir anneden doğmuş gül bahçemin çocukları,
Geldi şehzadem, ciğerparelerim.

Neyleyim bütün isteklerim oldu, takdiri Allah,
Sevdiğim benim canıma merhemi cüda kıldı,
İş bu yoldan çıktı yine iki kara,
Yüzü de nurlu ateş vurur, suyu sema,
Geldi şehzadem, ciğerparelerim.

Gönül şadı ile şehzade bu sözü söyledi,
Oynadı, düştü bu külfetli çocukla,
Felek aşkımızı yaktı, bih¹⁷² ve binyadıyla,¹⁷³
Yüz şükür bu kardeşini yine gördü,
Geldi şehzadem, ciğerparelerim.

Elkıssa, şehzade bu sözleri söyledikten sonra yürüdü. Abilerine yetişti. İmam Hasan ve İmam Hüseyin kardeşleri Muhammet'i tanıyıp attan inerek görüştüler. Ondan sonra hemen toplanıp Hz. Ali Şah-ı Merdan'a hizmet ettiler. Elkıssa, İmam Hasan ve İmam Hüseyin çabukça atlarına binip babalarının yanlarına varıp durumu arz ettiler: "Ey peder-i mihriban¹⁷⁴ müjdemizi verin imamı bulduk." dediler. Ondan sonra Şah-ı Merdan çok sevindi hazince ağladı. "Nerede bulundu balam?" dedi ve bir söz söyledi. Şah-ı Merdan'ın gazeli budur:

Benim Muhammet'im nerede bulundu?
Körpe kuzumun sağlığın nasıl?
Gözümün yaşı dört tarafa saçıldı,
Gören gözümün sağlığında sıkıntı var mı?

Takdiri Allah'ın nasibini gören,
Çöllerde misafir olan,
Sözlerde ölümlere can veren,
Şeker sözlümün sağlığında sıkıntı var mı?

¹⁷² Bih: Menba, kaynak, asıl, kök.

¹⁷³ Bünyad: temel, esas, yapı, bina.

¹⁷⁴ Peder-i Mihrban: Şefkatin babası.

Allah'ın sevgili, aziz misafiri,
Ömrümün hoşluğu, daim devranı,
Gönlümün sessizliği, cismimin canı,
Rızkı rızamın sağlığında sıkıntı var mı?

Gönül verip, bir dilbere yâr olan,
Cüda olup, gariplikte diken olan,
Ayrılığında bunca bela zar olan,
Ciğerparemin sağlığında sıkıntı var mı?

Şah-ı Merdan söyledi sözün söztünü,
Kaçan gelir, görsem canım kuzumu,
Görsem ayağına sürsem yüzünü,
Uçan doğanımın sağlığında sıkıntı var mı?

Elkissa, Şah-ı Merdan bu sözü söyledi. Sonra ciğerparem hangi taraftan geliyor dedi. Şehzade yakına gelip, kendisi attan inip, büyük kız kardeşinin peşine takılıp yürüdü. Sonra imam babasına bakıp hazince ağladı. Bunun üzerine Şah-ı Merdan “vah balam nereden çıktın?” deyip selam verip kucaklayarak görüştü. Bir zaman sonra, bilinci yerine geldikten sonra arzu hal ettiler. Hz. Ali sordu: “Balam, başına neler geldi, anlat?” dedi. Sonra İmam Muhammet başından geçen olayları bir bir anlattı. Ondan sonra Cemhur kardeşleriyle gelip, Hz. Ali ile görüştü. Müslüman oluşunu bir bir anlattı. Ondan sonra gün battı. Şah-ı Merdan meclis kurdu ve herkes oturdu. Nice yemekler getirildi herkes oturdu; lakin Muhammet ah ediyordu. Her ah edişinde ağzından ateş saçılıyordu ve aslan gibi olup dört tarafa bakıyordu. Bunu gören Şah-ı Merdan'ın boğazından bir lokma geçmedi: “Ciğerparem balamın moralini bir olay bozmuş.” deyip İmam Muhammet'e bakarak “Ey balam, ne derdin varsa bana söyle.” dedi ve bir söz söyledi:

Niçin hassas gönlün mukadder,
Söyle civanım haline ne oldu?
Bir bela sana musallat olmuş,
Hali perişanım sana ne oldu?

Şişe gibi kırılmış nazik fidanın,
Açılmaz gonca gibi cemalin,
Hasret ile buldum izledim, kavuştum,
Hasretim sana ne oldu?

Gözlerin lale gibi kan dolmuş,
Feleğin cebrinden geldin armana,
Hatırın goncasını salıp hazana,
Taze gül bahçem sana ne oldu?

Boynunu eğip, gönlünü melül edersin,
Uykuya sarhoşça gidersin,
Gam etme, muradına gidersin,
Taze baharım sana ne oldu?

Ali Haydar kulak sal, sözüme,
Başını göster, bak yüzüme,
Cihan sensiz görünmüyor gözüme,
Keremli sultanım sana ne oldu?

Elkıssa, Şah-ı Merdan bu sözü söyledikten sonra İmam Muhammet'in çaresizce gönlü doldu ve söylemek istedi; ama babasından utandı. Eğer söylemesem gönülleri kararır diye düşündü. Sonunda söyledi: "Ey ulu baba ben söyleyeyim siz dinleyin." deyip sonbahar bulutu gibi hazince ağlayarak bir söz söyledi.

Ne sebepten benim gönlüm açılsın,
Sevdiğimi kaybettim, bulamadım,
Gamlı günde ne edip şarap içilsin,
Sevdiğimi kaybettim, bulamadım.

Cemhur'un kardeşi onun ilinden,
Çocuk sıfatlı insan niteliğinde,
Bir zaman dinmedi gönlüm gamdan,
Sevdiğimi kaybettim, bulamadım.

Onu buyurdular, bana getirip,
Gafil kaldım, yârim ile oturup,
Felek cefasını bana yükledi,
Sevdiğimi kaybettim, bulamadım.

Elimden ansızın dev alıp, kaçtı,
Dev ile savaşmak aklıma düştü,
Bana böyle müşkül işler ulaştı,
Sevdiğimi kaybettim, bulamadım.

Devi kuyu içine girip öldürdüm,
Yârimi aldım, doğanın elinden aldırđım,
Kızıl yüzümü şu sebepten soldurdum,
Sevdiğimi kaybettim, bulamadım.

Imlag bir kâfiri alakasızca attı,
Benim ile yol arkadaşı oldu o yana,
Sandık ile yârim gitti revana,
Sevdiğimi kaybettim, bulamadım.

Kuyu içinde mihnet çektim pek fazla,
Kuyudan çıktım, çölden alçaklık gördüm,
Şehzade der, sizi selamet gördüm,
Sevdiğimi kaybettim, bulamadım.

Elkıssa, şehzade bu sözü söyledi. Sonra Şah-ı Merdan söyledi:

-Ey canım balam, yârini kim götürdü? İmam Muhammet söyledi:

-Ey şefkatin babası önce dev alıp götürdü. İmlag kâfiriyle devin kuyusuna gittim; fakat kuyuya yalnız girdim. Devi öldürdüm. Zeynel Arap'ı bir sandığa koydum. Sandığın ucuna ip bağlayıp, İmlag'a ipi çekmesini işaret ettim. İmlag sandığı yukarı çekti. İmlag sandığı alıp ansızın kaçtı. Bir zaman bakıp kaldım. İp geri gelmedi. Ondan sonra Allah'a münacat ettim. Dedim ki "Allah'ım bu kuyunun içinde babamı, annemi, akrabalarımı görmeden öleceğim". Ansızın uyudum, rüyada Allah'ın Resul'ünden işaret alıp, silkinerek uyandım. Baktım ki ip gelip başımda durmuş. İpi tuttum, sıçrayarak yukarı çıktım. Baktım ki, atımın dört ayağı tek olmuş ipe basmış duruyor. Ondan sonra atıma binip geldim. Cemhur kardeşleriyle beni ararken bana rastladılar. Benim yârim kimdir diye sorarsanız bunların kardeşidir. Ondan sonra bunlar ile at sürüp geldik. Uzaktan, iki nurlu yüz peyda oldu. Gelip gördük ki iki nur, iki abimmiş. Ondan sonra Allah Teâlâ yüzünüzü bana gösterdi. Ey ulu baba şimdi düşünceme katılırsanız, İmlag, yârimi şu kaleye getirdi deyip hazince ağladı. Sonra, Hz. Ali bu sözleri işitip söyledi:

-Ey balam yarın için gam etme, inşallah baban sağ ise yarın yârini getirecek deyip Kamus şehrine doğru bakıp yola çıktılar. Bunun üzerine Malik Ecder'e emir kıldı: "Sen, askerinin halinden biz geldiğimizde haberdar ol!" deyip kendileri kaleye doğru yürüdü. Hendeğe gelip, "İsm-i azam" duasını okuyup, hendekten geçip kapıya ulaştılar. Gördüler ki geldiklerinden kâfirler haberdar olmuş. Bunun üzerine Şah-ı Merdan bir kısım toprağa dem salıp kâfirleri saçtı. Ondan sonra kapıdan içeri girdiler. Hiç kimse Ali'yi görmedi. Elkıssa, Şah-ı Merdan hepsini gördü. Allah'ın aslanı çoğu yere baktı ama kızdaki eser yoktu. Yeni bir çadıra vardılar. Gördüler ki kâfirler toplanıp, hoş olup odada oturuyorlar. Zeynel Arap çaresizce hücrede duruyor. Allah'ın aslanı konuştu: "Önce bu kızı imtihan edip göreyim ki imamda gönlü var mı yok mu?" deyip hücrenin köşesinde durdu. Bu vakit Zeynel Arap'ın

gönlü kırılmış, gözünde yaş ile ağlıyordu ve nefesiyle serzenişte bulunup bir söz söyledi. Zeynel Arap'ın gazeli budur:

Herkesin sultanı, şahların şahı,
Dergâhında beni ümitsiz bırakma,
Gözümün yaşı, mahşer gününün şahidi,
Dergâhında beni ümitsiz bırakma.

Kâfirlerin cezasıdır, ülfetim,
Günden güne artar külfetim,
Bundan yaman kılma, benim kısmetimi,
Dergâhında beni ümitsiz bırakma.

Şayet bana şefaât Ali'den olsa,
Oğlu Muhammet'i isteyip gelse,
Nazar edip, benim halimi sorsa,
Dergâhında beni ümitsiz bırakma.

Bahtımın uğursuzluğu vurdu canıma,
Gözüm şarap bardağı gibi doldu, kanıma,
Muhammet'im sorup gelse yanıma,
Dergâhında beni ümitsiz bırakma.

Aciz bana müjde ver ki bende çare yok,
Felek beni şaşkın, avare kıldı,
Sığındım bahtı kara ben zatına,
Dergâhında beni ümitsiz bırakma.

Başıma düşmüştür, rezillik taşı,
Felek bana zehirden aş verir,
Zeynel Arap'ın akar gözyaşı,
Dergâhında beni ümitsiz bırakma.

Elkissa, Zeynel Arap bu sözleri tamamladıktan sonra Hz. Ali anladı ki İmam Muhammet hakikaten ihlasa gelmiş ve yine bir zaman düşünüp durdu. O vakit Imlag adlı ümitsiz, akrabaları ile gelip Zeynel Arap'ı kaçırarak oldu. O vakit Zeynel Arap çaresiz, Imlag kâfirinin akrabalarıyla geldiklerini sandı ve ne yapacağını bilemedi. O vakit Zeynel Arap'ın, Hz. Ali'nin geldiğinden haberi yoktu. Gökyüzüne bakıp Allah'a dua edip söyledi: "Allah'ım bir dikenini bana reva görmezsin, sen bu zaman benim yanıma Hz. Ali'yi gönder ya da benim canımı al." dedi ve hazince ağladı. Zeynel Arap bir söz dedi.

O Ali Şah-ı Merdan gelseydi keşke,
Kâfir elime düşebilse keşke.

Kâfir tohumunu dünyada kurutmak için,
Zülfikar at ile kılıcını çalsaydı keşke.

Sanı olmayan kâfirlerin içine bendi zindan olduğum,
Oğul Muhammet görseydi keşke.

Neyleyim Imlag melunu kudret eyler,
Allah canımı alsaydı keşke, razıyım ben.

Bugün şirin canımı kurban eylerdim,
Yârim, canım şefkatlim olsa keşke.

Oysalar iki gözümü Imlag'ı kabul edemem,
Pare pare eyleyip öldürseydi keşke.

Hürmetinden Mustafa'yı gamından halas eyle,
Ya o Zeynel Arap ölseydi keşke.

Elkissa, Zeynel Arap çaresizce sözlerini tamamladıktan sonra Imlag konuştu: "Ey Imlag gibi durul. Allah Teâlâ hazır ve nazırdır dedi. O vakit Imlag adlı ümitsiz,

Zeynel Arap'ın bu sözlerini dikkate almayıp dili cesurca açıldı. O vakit Zeynel Arap çaresiz Allah'a münacat kılıp konuştu: "Allah'ım bu vakit ya benim canımı al ya da Hz. Ali'yi gönder" deyip sonbahar bulutu gibi hazince ağlayarak bir gazel okudu. Zeynel Arap'ın gazeli budur:

Benim bu halimden haber almaya,
Hz. Ali gelir mi ki Allah'ım,
Kâfirler başka sevda salmaya,
Hz. Ali gelir mi ki Allah'ım.

Sevgili oğlu kaldı, kuyunun dibinde,
Ben bir garip kâfirlerin elinde,
Allah deyip can versem, dinin yolunda,
Hz. Ali gelir mi ki Allah'ım.

Cennetin içinde açılan gül,
O gülün içinde öter bülbül,
Hz. Ali'nin o oğlu sever,
O buraya gelir mi Allah'ım?

Elkissa, Zeynel Arap çaresizce sözlerini tamamladıktan sonra Imlag adlı kâfir Zeynel Arap'a bakıp konuştu:

-“Ey Zeynel Arap Hz. Ali kuş olsa buraya gelemez.” dedi. Yine o kâfir Zeynel Arap'a zorluk çıkardı. O vakit Hz. Ali Şah-ı Merdan konuştu:

-Hey kâfir elini kaldır deyip hamle yaptı. O an Imlag kâfiri hayran olup aklı başından gitti.

Elkissa, Şah-ı Merdan varıp, Imlag'ın iki kolunu arkasına bağlayıp ve yine Zeynel Arap'ın kolundan tutarak çardaktan çıktı askerleri alarak döndüler. Hiç kimse bilemedi.

Şimdi bu taraftan bir söz işitin. O vakit Melik Ecder ile şehzadeler askerin etrafını gözlüyordular. Ansızın bir kâfiri tutup getirdiler. O kâfirden bilgi aldılar. O kâfir

söyledi: “Bugün üç gün oldu, Imlag, Cemhur’un kardeşini orduya alıp getirdi. Toy, temaşa düzenledi. Muradı hâsıl kıldığını söyledi. Bunun üzerine şehzadenin, Muhammet’e bu sözü işittirmeye takati yoktu. Güzelliği yâd edip “Şu kâfirin şehrinin viran edip, adamlarını katletmesem, ben, Muhammet gibi muktedir olamam; Mekke’ye iki adım atamam.” dedi ve bir gazel okudu:

Nasıl mertlik benim adıma,
Yâr yolunda güzel atımı sürmesem,
Ar ile namustur asıl zatıma,
Kâfir tohumunu viran etmesem.

O Imlag kâfirini tutun, öldürün,
Azalarımı bedeninden ayırın,
Hakir görüp, ateşe salın,
Hasret kalır, yer ile yeksan etmesem.

Varıp o kâfirin mekânını bul,
Demini alınca ona aman verme,
Ne müşküldür bugün demi devran,
Varıp ona ahir zaman etmesem.

Olmaz benim diriliğim cihanda,
Eğer tutmazsa hakkın özü aman da,
Serzeniş ederler, bu zamanda,
O kâfiri varıp kırmamam.

Şehzade der, görsem geçmem,
Ölsem, kalsam şuna nazar etmem,
Takatim yok sessiz kalamam,
Varıp kellesini alıp, misafir etmesem.

Elkissa, şehzade yanıp tutuştu ve bir kararda kalamadı. Güzellikleri yâd edemedi: “Varıp Imlag’ı öldürüp ve kalesini viran kılmadan gelmek olmaz.” dedi ve erkek gibi

kükreyip kale tarafına doğru yol aldı. İmam kale tarafına gele dursun, şimdi sözü bu taraftan işitin.

Kısacası, Katran'ın bir kardeşi vardı. Onun adı Tehrak idi. Yetmiş bin askeri vardı. Her biri bin adamla beraberdi. Hz. Ali Katran'ın kalesine varmadan önce Katran oğluna haber etti: "Üzerime Medine'nin Ali'si gelir kaleni kapat. Askeriyle gelip bana medet versin eğer medet vermezse, benim halim harap olur." deyip elçi gönderdi. Bunun üzerine Tehrak kâfiri abisinden gelen elçiyi görüp, bütün askerlerini toplayarak yetmiş bin askeriyle abisine yardım etmek için Kamus şehrine doğru yola çıktı. Bunun üzerine imam çaresizce kale tarafına vardı. Ansızın akılları zail oldu ve yol sordular. Ansızın Tehrak kâfiri askerleriyle kaleye yaklaştı. İmam çaresizce yetmiş bin kendinden geçmiş askerle karşılaştı. Ansızın Tehrak'ın bakışı imama düştü. Gördü ki on dört gecelik ay gibi bir oğlan durur ve nuru âlemi aydınlatır. Bunu görüp bir bahadıra söyledi: "Ey bahadır, şu duran çocuğu öldürmeyin, tutup meclise yanıma sağ getirin." diye emir etti. Sonra bahadır: "Acep ne olur?" diye atına binip, imamın yanına varıp söyledi:

-“Ey çocuk nereden gelip, nereye gidersin, adın nedir? Beyan et. Yoksa ölür gidersin.” dedi. O an imam söyledi:

-Ey bahadır önce sen söyle nereye gidersiniz? O an kâfir söyledi: Bu asker Tehrak adlı padişahın askeridir. Padişah sizi “yanıma getirin” deyip beni gönderdi. Elkıssa, imam silahlarını bırakıp, atına binip padişahın tarafına baktı: “Ey ulu sen bunların içinde itibarlı görünüyorsun, sen bu askerinin padişahı mısın yoksa haydudu musun? Sana yol olsun. Sizler at ile nereye gidiyorsunuz? Deyip bir söz söylediler. İmam Muhammet'in gazeli budur:

Sensiz at ile sana,
Yol olsun, nereye varırsın?
Gece karşılaştın benimle,
Yol olsun, nereye varırsın?

Görüp dağ ile çölü,
Titretip adayı çölü,
Benim gibi sorup yolu,
Yol olsun, nereye varırsın?

Adını söyle bileyim,
Gönlüm tozunu alayım,
Ona layık iş yapayım,
Yol olsun, nereye varırsın?

Bir midir Allah'ımız,
Kimdir senin gönül sultanın,
Nerededir menzilin, mekânın,
Yol olsun, nereye varırsın?

Muhammet der, şehzade ben,
Bir dilberi sevdim ben,
Aslımı sorsan azade ben,
Yol olsun, nereye varırsın?

Elkıssa, Tehrak kâfiri imamdan bu sözleri işittikten sonra içine geleni söyledi: “Sakın! Benim altımdaki yetmiş bin bahadırdan korkmuyor musun? Bu sözleri söylüyorsun. Meğer o Ali'nin oğludur, bunun gözünün ateşini kendim almasam olmaz. Kızarak söyledi:

-“Ey cahil çocuk, daima hayal ediyorsun. Benim adımlarını niye sorarsın? Benim adıma Tehrak derler. Sen benim gücümü, kuvvetimi işitmedin mi?” deyip şehzadeye hamle yaptı.

Şehzadenin kulağına Imlag diye bir ses geldi. Şehzade, Imlag'ı hayal etti: “Ben seni talan etmeye geldim.” deyip kılıcını kınından çıkarıp Tehrak'a hamle yaptı. Lakin Tehrak'ın takati yoktu, ize bakıyordu; çünkü yolunu bilmiyordu. “Ne belaydı?” deyip kaçtı. Elkıssa, şehzade ile kaplan gibi ah edip, savaşa başladılar. Örneğin, koyundu kurt oldu, kamıştı ateş oldu, kuştı kartal oldu. Lakin kâfirlerin başına kara

gün gibi indiler. Kâfirler ne yapacaklarını bilemediler. Bunun üzerine şehzade kâfirleri kırıp geçirdi. Her kâfirin başını aldığında Allah'a hamt Resul'e salavat getirdi. Vesselam ertesi akşam olmuştu, kâfirlerin içinde bir karışıklık çıktı. Bütün kâfirler kafa kafaya geldiler. Ondan sonra her biri bir tarafa kaçtı. Şehzade bu yetmiş bin kâfiri öldürene kadar akşam olmuştu. Ansızın Tehrak kâfirinin arkasından otuz bin kâfir asker daha yetişti. Gelen kâfirler şehzadeyi oka tuttular. Şehzade çaresizce yetmiş yerinden yara aldı. Bunun üzerine şehzadenin yüreği hoş oldu. Yaraları çok oldu ve kendilerini köşeye sakladılar. Ondan sonra endişe edip söylediler: "Bu asker İmlag'ın askeri olsa yârim bunların arasında neden olmasın?" deyip hazince ağlayıp yârini isteyen bir söz söyledi:

Ben belaya yakalanmışım, yar sensiz neyleyim,
Tenim bu gül gibi efkâr oldu, neyleyim,
Bozkır gurbetinin içinde kaldım, sensiz neyleyim,
İş bugün canım azar işitti, sensiz neyleyim,
Yâr sensiz neyleyeyim, sevgilim sensiz neyleyeyim.

Ey canan neredesin, senin halini bilmem?
Harem dairesi gibi türlü türlü yanasın,
İş bu kâfirlerle oldun mu, yâr arkadaş sen,
Beni dermansız derde saldın, ey sevgili,
Yâr sensiz neyleyeyim, sevgilim sensiz neyleyeyim?

Yüz bin bela, mihnete rastladım, ben bahtı kara,
Başım için matem tutacak hiç kimse yok,
Vay benim halimi bilmez neslim, akrabam,
Yardan oldum cüda, belaya müptela kaldım,
Yâr sensiz neyleyeyim, sevgilim sensiz neyleyeyim?

Perişan halimi kim gelip sana söyler?
Varsa söyler mi ahu fıganımı sana?
Acele edip, aşkımı döktüm, elbise yakamın parçasına,
Hangi gün olsun, dertli canım sana koşsun,
Yâr sensiz neyleyeyim, sevgilim sensiz neyleyeyim?

Sineye çek, sen yâr için bağrı büryanı,
Böyle şaşkın olup, avara ben senin gibi yâr için,
şer düşmanlar ile para, senin gibi yâr için,
Kendim şehzadeyim, çaresizim sen yâr için,
Yâr sensiz neyleyeyim, sevgilim sensiz neyleyeyim?

Elkıssa, şehzade bu sözü söyleyip atını kucakladı. Güzel söz ile etrafa gönderdi. Kılıç ve kamçılarını yere düştü. Bunun üzerine at imamın halsiz olduğunu anlayıp, şehzadeyi kâfirlerin arasından kaçırdı ve yola çıktı. Elkıssa, at o gece yürüdü ve bir nice yol kat edip, bir deryanın yakasına vardı. At çok susadı. Su içmek için deryaya girdi. şehzade çaresizce atın üstünden yere indi. At deryaya girerek su içti ve geri döndü. İmamın başının ucunda hazince ağladı. şimdi şehzade Allah'ın takdirine biraz üzöldü ve uyudu. Atının üstünde ağlayıp durdu. şimdi sözü başka taraftan söyleyelim.

Bunun üzerine rivayet kıldılar ki o mahallede bir aziz şehir vardı. Adına Zingar derlerdi. Padişahın adına Anka derlerdi. Kendisi fazlasıyla pehlivandı. Arap ve Acem diyarında ona eşit biri yoktu. Yine kendisi yedi iklimin padişahlarının en ulusuydu. Vesselam, Anka'nın bir kızı vardı ve fazlasıyla yüzünün şulesi güneş gibiydi. Gülistanı cihandan yüzü kolayca zayıf düşerdi ve bülbüller hoş nağmeler ile öterdi. Bîçare papağanlar, onun fermanını ile konuşup, bîhal olurlar ve gülzar-ı cihan içindeki bütün canlıların her biri kendi lisanlarında yüz bin çeşit söz söylerdi. Ve yine sevgi dolu kalpler içinde arzulu, mutlu, keyifli, kadd ü kamet¹⁷⁵, kadd ü mevzun¹⁷⁶ ve

¹⁷⁵ Kadd ü kamet: Boy pos.

¹⁷⁶ Kadd ü mevzun: Düzgün boy.

gözleri meftun, aşık-ı ciğer-hun¹⁷⁷ şeklinde yaratmıştır ki, kirpiği peykan¹⁷⁸, dudakları handan ve o afet-i can, fıstık ağız, ince belli, gül yüzlü, şirin sözlüydü. O kızın adına Tugra derlerdi. O kızın bir bağı vardı. Deryanın yakınındaydı. Günlerden bir gün Tugra peri yanına kırk cariyeyi alıp, kulan, geyik avlamaya gitti. Ansızın Tugra perinin gözü bir ata takıldı. Söyledi ki: “Ey tövbe bu nasıl at?” dedi. Atlarını sürüp baktılar ki bir yiğit misali on dört gecelik ay gibi yatıp duruyor. Bütün azaları kana boyanmış. Atın gözünden katre katre yaş akıtıp o yiğidin başucunda ağlayıp duruyordu. Bunun üzerine Tugra bu sırrı anlayarak cariyelerine bakıp, gülü gören bülbül gibi öterek bir söz söyledi. Tugra'nın gazeli budur:

Görün ey yârenler nazar ile ne candır bu,
Bu surat bunda var, elbette bir şahı cihandır bu.

Yollar aşıp, gam çekip, felaketleri çok gördüm,
Bu yalnızlık mahzundur, acep Yusuf nişanı mıdır bu?

Kızıl kan ile güldür, iki ela gözü çok fazla kandır,
Ey âlemin şehzadesi neden azaları kandır?

Kişi kendinden haberdardır, bilmez mi bunu kim yaptı?
Ya şehzadedendir ya da tarafsız pehlivandır bu.

Tugra dedi, cariyesi olmayan gönlümde doğru söz var,
Eğer olsa, Ali'nin neslinden bir pehlivandır bu.

Elkıssa, Tugra bu sözü söyledi ve şehzadeyi muhabbete çağırdı. Attan inip şehzadenin başucuna vardı. Kılıcını kılıfından çıkardı ve şehzadenin ağzına uzattı. Kılıç toz aldı. Ondan sonra anladı ki canı varmış. Ondan sonra Tugra kendi devlet hanesini münasip gördü. Misafirperverlikle o saatte biraz yemek pişirtip şehzadeye ikram etti. Şehzadenin çaresiz, katı bir yüz ile keyfi kaçtı. Elkıssa, İmam Muhammet kendine geldi. Ondan sonra gözlerini açtı ve gördü ki etrafta bir kız oturuyor.

¹⁷⁷ Ciğer-hun: Ciğeri kanlı. Çok acıklı.

¹⁷⁸ Peykan: Okun ucundaki sivri demir.

Yanında kırk cariyesi var. Şehzade bakıp temaşa kılıp oturdu. Şehzade bunları görüp hayran kaldı. “Allah’ım ne belaya kaldım?” deyip Allah’a şükretti ve başını aşağı eğdi. Bunun üzerine Tuğra peri eline sazı alıp: “Ey güzel yiğit gam etme, hoş vakit geçir” deyip şehzadeye bakıp bir söz söyledi:

Gel söz söyle civanım,
Yüzünü üzgün gördüm,
Ne hal oldu, canım,
Ben seni vefalı gördüm.

Senin gibi adam olmaz,
Ya meleksin ya çocuk,
İnsan olsan aslın zat,
Kızdan çiğ gördüm.

Yüzün gül, fidanın uzundur,
Dudakların acı hayat suyu,
Söyle bu ne haldir?
Bunca zaman cefalı gördüm.

Senin gibi nazik olmaz,
Gel bize eş ol,
Şaka yapan dudağın candan şirin,
Candan zevkli gördüm.

Tuğra der, hayâdan geçip,
Kendi elimden şarap içip,
Ağzını açıp, söz söyle,
Bülbül gibi zengin gördüm.

Elkıssa, şehzade Tuğra’dan bu sözü işitip konuştu: “Ey güzel, ben ulu değilim. Burası neresi bilemem. Şimdi evvel sizler halinizi beyan edin, sonra biz çare

bulalım.” dedi. Tuğra: “Acep ne olur?” deyip eline sazı aldı ve şehzadeye baktı. Kendi ilinden haber verip bir söz söyledi:

Kulak salıp, işit sözümü,
Bu ilin insanından hiç kimseye aman olmaz,
Anka’dır sultanı, ben onun kızı,
Benden başka arzusu olmaz.

Bu şehre Zingar derler, bir acayip yerdir,
Benim için salınmış taze saraydır,
Adım Tuğra, hüsnüm bir dolunaydır,
Elbette sözümün yalanı olmaz.

Babam düşmanlarının başına yeter,
Hayâ etme, başını dizime koy,
Ganimettir devran, bir zaman geçer,
Bir kararda duran zamanı olmaz.

Ağa, kardeş, ilin, günün var mıdır?
Gönül vermiş şirin dilin var mıdır?
Benim gibi açılan gülün var mıdır?
Bir elde gül ziyan olmaz.

Tuğra der, sözüm benim ulu eyle,
Beni ahu figanımda belirsiz eyle,
Bir cariyeyim kabul et, acı bana,
Bundan fazla sözün açığı olmaz.

Elkıssa, Tuğra sözü söyledikten sonra İmam Muhammet söyledi: “Ey Allah’ım sen yaradansın, bunların gönlüne acı sal sen.” deyip hazince ağladı. Gönlü gamlı, sitemli bir söz söyledi:

Tugra sözümü işit, baştan söyleyeyim,
Sahranın hevesi başıma düştü,
Bir nişan buldum, altın kumaştan,
Bu aşkın belası başıma düştü.

Bahadırılık davasını yapardım,
Her ülkede nice vakit dururdum,
Nagehan iller gezip görürdüm,
Bir cihan sevdası başıma düştü.

Düşmanlarım zarar verdi canıma,
Yalnız kaldım, kimse gelmez yanıma,
Güzel atımı böyle kırmızı kanıma boyayıp,
Dünyanın cefası başıma düştü.

İki abim parlak ay der,
Babamın adını sorsanız Haydar der, beyaz
Medine'ye baş şehir derler,
Gariplik sevdası başıma düştü.

Benim adım Muhammet'tir işit,
İyi anlayıp, kulağına küpe et,
Benim derdimin devasını bul,
Şu bahtımın karası başıma düştü.
Elkissa, Tugra bu sözü işitip, şehzadeye bakıp bir söz söyledi:

Derdine derman olayım,
Bırak şehzade, gel şimdi,
Her derdini ben alayım,
Ağlama, oynayıp gül şimdi.

Doğru söz söyle,
Kurbanın olayım senin,
Cariye et beni gönlüne,
Nasihatimi işit şimdi.

Aklından yârini çıkar,
Beni çok ağlatma,
Her ne dese yârin,
Her nasıl olsa olsun şimdi.

Feleğın ahını çekme,
Yâr gönül arzusu eker,
Yâd etme mesafesini yerin,
Bu yerin mesafesini bul şimdi.

Tuğra peri düştü elime,
Seyret yârimi gülümse,
Dilini koy, dilime,
Kendini canciğer arkadaş kıl.

Elkıssa, Tuğra sözlerini tamamladıktan sonra şehzade Allah'tan gelecek her takdire razı olup oturdu. Ondan sonra Tuğra şehzadeyle arkadaş olup bahçedeki köşke gitti. Şehzade o an içeri girip yağ ve kirlerinden kurtulup anadan doğmuş gibi temiz oldu. Bunun üzerine şehzade Allah'a tevekkül edip yürüdü. Tuğra'nın bir cariyesi vardı. Adına Dam derlerdi. O Tuğra'nın aşçısıydı. O ziyadesiyle lezzetli yemek pişirirdi. Bunun üzerine Tuğra günlerden bir gün söyledi: "Ey Dam, öyle lezzetli yemek pişir ki şehzadenin iştahı açılsın ve benimle yemek yesin." dedi. Dam: "Acep nasıl olur?" deyip sözünü tutup, çabukça biraz yemek pişirdi. Vesselam yine bir cariyesi vardı ve Dam'ın arkasından iş çevirirdi. Elkıssa, Dam yemeği hazırlayarak getirip koydu. Bunun üzerine fesat olan cariyeye bir tabak tuzu alıp, Dam'ın dalgınlığından yararlanarak tabağa boşalttı. Sonra Dam, çaresizce durumdan habersiz tabağı Tuğra'nın önüne koydu. Tuğra elini tabağa uzatıp bir lokma aldı. Sonra, tabakta fazlaca tuzun olduğunu anladı. Elini tabaktan geri çekti. Buyurdu ki "Dam'ı vurup,

öldürün". Dam çaresizinin o an başına vurdular. Hesabını Allah Teâlâ bilsin. Elkıssa, Dam çaresizce uçup, kendinden geçti. Tugra buyurdu ki "Elini, kolunu bağlayıp, dışarı çıkarın". Ondan sonra Tugra şehzadeye kıyamet süresini okudu. Şimdi Dam'dan söz dinleyin:

Elkıssa, Dam bunca vurulmayla ölmedi. Ecelden aman dileyip bir zaman sonra gözünü açtı. Gördü ki bahçenin dışında yatıyor. Bütün azaları kana bulanmış. Ondan sonra Dam çaresizinin gönlüne geldi: "Ben nice zaman cefa çekerek hizmet ettim. Sonunda bana şu kötülüğü etti." deyip Tugra'dan bağışlanma dileyerek sonbahar bulutu gibi hazince ağladı. Eline saz alarak Tugra'ya bakıp: "Ben seni utandırmasam olmaz." deyip bir söz söyledi:

Gönlümde endişe yoktur,
Bana bunca cefayı niçin çektirdin?
Cefa gelse bana bir şey yapamaz,
Canımın alınmasına rıza gösterdin.

Ben senin sırrını sinemde tutup,
Senin için neleri kanlı su ile yutup,
Sonunda doğan ile vurdurdun, yüzümden geçip,
Halk içinde beni rüsva eyledin.

Düşmanlık yaptı bir güzelin,
İstedim can ile hüsnü cemalini,
Gözyaşım fidan boyunu suladı,
Gözünü kapatıp benden tiksindin.
Düşmanlar bana kötülük etti,
Anlamadın bu sırrı, ettin cahillik,
Benim elimden kötülük gelir,
Kendi canına kendin cefa eyledin.

Allah dergâhında buldum aman,
Faydalı işlerde kötülük gördüm,
Ben iyilik yaptım, sen kötülük ettin,
Şimdi benim bahtımı kara eyledin.

Kız başına ne şer işlere başladın,
Bir oğlandan hoşlanıp, âşık oldun,
Dam ne yaptı ki bağdan taşa attın,
Ölürse ölsün dedin.

Elkıssa, Dam bu sözü söyleyip padişaha baktı ve yürüdü. Varıp kaleye girdi. Bir düşünce ile padişahın yanına vardı. İki elini elif lam yapıp söyledi:

-“Ey âlemin padişahı, keremli sultan şehrinde sağlam dur ve tahtında otur. Bir kaşık kanımı alın, bir arzımı söyleyeceğim” deyip ağladı. Sonra padişah konuştu:

-Ey cariye söyle, benim devlet erkânımdan sana kim sitem etti? O an cariye konuştu:

-“Ey âlemin şahı, arzımı söylesem kızın Tugra nice gündün beri birçok halis yiğidi bulup, gece gündüz alametler yaşatır. Eğer bu sözüm yalansa beni öldürün.” dedi. Bunun üzerine Anka Şah bunu işitip süngüyle güçlü vücutlu adam gibi elbisesini yırtıp kaçtı. Vesselam, utanmaktan ise ölmeye razı oldu. Ondan sonra söyledi:

-Ey cellatlar, şu yiğidi kızım Tugra ile beraber yakalayıp benim yanıma getirin. Sonra Dam konuştu:

-“Ey âlemin şahı o yiğit bu cellatlara baş eğmez; fakat sözümü dinleyin ve ondan sonra imkân sizindir.” dedi. Sonra Anka Şah konuştu:

-“Ne söz söylersin?” dedi. O an Dam konuştu:

-“Ey âlemin şahı eğer onları yakalamaya müsaadeniz olursa, ben evvelden gidip hizmetine girerek bayılıp size sonra haber vereyim sizde gelip yakalarsınız. Böyle bir hile yapıp yakalayalım ki yoksa bin bahadır olsa baş edemez.” dedi. Sonra Anka Şah konuştu:

-“Nasıl olsa müsaade senin elinde.” dedi. Sonra Dam askerlerin içinden yüz elli bahadırı seçti. Kendi önlerine geçerek yola çıktılar. Ondan sonra Dam bahadırları bağın dışına yerleştirdi ve kendisi cariyelerin içine karıştı. Ondan sonra cariyeler

gelip, Tugra'dan günahlarının affına sığındılar. Ondan sonra Dam bahtsız geri döndü. Yüz hileyle Tugra'nın ayağına yüzünü sürüp af diledi. Tugra peri affetti ve önceki gibi aşhanenin başına geçirdi.

Elkıssa, ondan sonra Dam adlı bahtsız, yine Tugra'ya yemek pişirdi. Aşı hazırlayıp şehzade ile Tugra'nın önüne getirip koydu. Ondan bütün cariyeler yedi. Elkıssa, o aştan kim bir lokma aldıysa uyudu. Şehzade ile Tugra bir lokma aldılar. Bin yıllık ölü gibi uykuya daldılar. Dam onların yemeğine çok ilaç attı. Dam bunları uyuttuktan sonra kendi askerlere konuştu: "Ey bahadırlar gelin hepsini uyuttum." dedi. Ondan sonra bahadırların hepsi bağa girdi. Ondan sonra köşke girerek şehzade ile Tugra periyi bağladılar ve boyunlarına ip geçirerek padişahın yanına getirdiler. Bunun üzerine Anka Şah'ın gözü düştü ve rengi değişti. Belinde bir hançeri vardı. Kızı ile şehzade rahatladı. "Yarın bunları taşıyın, dost ve düşman bilmesin." emri verildi. Sonra padişahın bir veziri konuştu:

-“Ey âlemin padişahı cemaate adam öldürtmek uygun olmaz. Emredin cellatlar öldürsün.” dedi. Padişah bu sözü makul bulup buyurdu ki:

-“Ey cellatlar ikisinin derisini yüzerek kapıdan asın ki herkes görsün” dedi. Sonra cellatlar “Acep nasıl olur?” deyip ikisini alıp çıktılar. Tugra'nın bir ablası vardı. Cellatlara söyledi: “Bir zaman müddet verin ki babama bir çift sözüm var.” deyip babasının yanına gitti. Varıp divan pençe durdu ve konuştu:

-“Ey âlemin şahı bir sözümü arz etmeye geldim.” dedi. Sonra padişah konuştu:

-“Ne arzın var?” dedi. Tugra'nın ablası konuştu:

-“Şefkatli babam şu yiğitle Tugra'nın ölümüne ferman vermişsiniz. Tugra'dan hiç şüphemiz yok. Velakin o yiğidin çehresini iyi görüyorum. Bu surat yiğitlik hali olmasa gerek. Şu yiğit âlemde eşi benzeri olmayan bir yiğitse ya da şehzadedir. Hala sersemlemiş gibi durur. Ey şefkatli babam hiç olmazsa bırakın akılları başına gelsin, aslını soralım ve sonra istediğinizi yapın. Ansızın ya bir bahadır ya da bir şehzade olduğu ortaya çıkar ve siz bu karardan pişman olursunuz.” dedi. Sonra Anka Şah'ın kızgınlığı yerini sakinliğe bıraktı. Ondan sonra cellatlara onları ayağa kaldırın dedi. Sonra Tugra ile şehzadeyi geri getirip hareme aldılar. Şehzadeyi Anka'nın yanına getirdiler. Şehzadeyi gören kâfirler hayran oldular. Akılları başından gitti. O vakit İmam Muhammet'in keyfi kaçtı, yüzü sert bir hal aldı ve akli başına geldi. Ansızın gözünü açıp gördü ki dört taraflarını kâfirler sarmış.

Tamamı elinde silah, oturuyor. Şehzade karşıya baktı ki kâfirler tahtın üstünde oturuyor. Başında altından yapılmış külah vardı. Sakal ve bıyığını inci ziyneti gibi asmıştı. Şehzade çaresizce söyledi:

“Ey tövbe bu nasıl sırdır? Allah’ım yine beni nasıl bir belaya soktun?” deyip bu yerlere düştüm ve babam, annem, akrabalarımın ayrılıp hazince ağladım. Feleğe şikâyet edip ve elime bir saz alıp çaldım:

Senden bir zaman gönlüm şad olmadı,
Düşman dört tarafımı sardı ey felek,
Misafir yerlerden hayran bıraktın,
Kâfirler işimi bitirir, ey felek.

Kâfirlere müsaade edip,
Vatanımdan ayırdın, diyarsız bıraktın,
Anka’nın Dam’ına esir olup,
Gül yüzüne yaş döktüm, ey felek.

Nasıl naz edip, aklımı kaybettirdin,
Zincirleri ayağıma bağlattın,
Canımı alıp, sessizce öldürdün,
Gariplere koşup, leşimi felek.

Cebri cefa daima işin,
Hile ve yalanı var, herkese kılmışsın,
Gafil yakalayıp bitirdin işimi,
Ava koşup, aşımı verdin felek.

Şehzade der, gam ile yaktın beni,
Uçan kanadımı kırdırdın benim,
Zeynel Arap yârinden ayırdın beni,
Uzak saldın hayalimden felek.

Elkissa, Şehzade bu sözünü söyledikten sonra başlarını gösterdi. Allah'ı aklına getirip, kâfirlerin tarafına baktı. Kâfirler arasında kavga çıktı. Şehzade söyledi:

-Ey imam kendini, halini nasıl bilirsin? O an Şehzade söyledi: "Ey kâfirler ben kendimi aslan, sizi insan kılıklı hayvan bilirim. Siz bir hile ile aslanı yakaladınız. Ey kâfirler Hz. Âdem'den beri bunca bahadır ve padişah geçip gitti. Hiç kimse akla yatkın olmayan iş yapmazdı". Şehzade yine söyledi: "Siz kimsiniz, padiŐahınız kimdir?" diyerek kâfirleri zorladı. O vakit Şehzade çaresizce başını eğdi. O vakit kâfirler bunu görüp konuştu:

-“Sakının, sakının! Bu ocuk o bendin içinde yatarđı ve korkmazdı. EĞer bu sözleri tarafsızca söylerse pehlivandır, söylemezse Şehzadedir.” deyip hayran kaldılar. Sipahilerin tamamına korku düştü. Ondan sonra Şehzadenin sözü Anka Şah'ın hoşuna gitti ve Şunları söyledi:

-“Ey güzel yiğit nerden gelip durursun sen? İnsan mısın yoksa peri mi? Doğru konuş!” dedi. O an Şehzade konuştu:

-“Ey âlemin Şahı benim adım İmam Muhammet'tir. Babam bir Şehirde halifedir. Ben gcme inanıp pehlivanlık talep edip yola ıktım. Allah'ın izni ile gelip, sizlerin bendinize tutuldum.” dedi.

Sonra kâfirler bu sözü işitip “bu ne belaydı” deyip her biri bir yere kaçtı. Ondan sonra kendini toplayan Anka Şah konuştu:

-“Ey civan mert eğer Medine'ye gittiysen, Ali adlı bir er varmış bilir misin? EĞer tanıyorsanız bize anlatır mısınız?” deyip Şehzadeye bakarak bir söz söyledi. Gr bak ne der:

Anka:

Senden evvel sorsam, mert yzlm,

Medine de bir er varmış,

Biliyorsan anlat, azade szlm,

Yavuz günde Rüstem varmış.

Şehzade:

Benden cevabı işit, ey Anka Şah,
Medine şehrinin sultanı vardır,
Adı Ali'dir, her yere yalnız çıkar,
Dövüşmeye Rüstem vardır.

-Kim sürdürür bahadırılık kavgasını?
İlden ile savaş kavgasını,
O nasıl attır, konuşur tanıyıp sahibini,
Kendinin sahipkıranı varmış.

-Ali bahadırılık kavgası yapar,
İlden ile götürür, savaş kavgasını,
Düldül at konuşur, tanır sahibini,
Zülfikar'ı, sahipkıranı vardır.

-Yine bir hikâye söylemiştir,
Rivayet kılıp Allah bir demiş,
Muhammet dinine delalet kılıp,
Peygamberi, ahir zamanı varmış.

-Ali nice kelam söyler,
Allah'ın birliğinde biter akıl,
Herkes Müslümanlığa gelmesi için kılavuzluk eder,
Peygamberi, ahir zamanı vardır.

O kişidir, bir bahadır ile savaşsa,
Süngü alıp, meydanda dursa,
Ansızın onun ile güreşse,
Cihanın aslanı, âmâmı varmış.

-Ali ile hiç kimse savaşamaz,
Arkasından hiç kimse gelemez,
Benden başka hiç kimse görüşemez,
Cihanın aslanı, âmânı vardır.

-Anka der, iyi görüp bildin mi?
Onun ile hedef belirledin mi?
Güç, kuvveti bilip aldın mı?
Bin okka ağırlığı vardır.

Elkıssa, Anka Şah ile şehzade konuştuktan sonra padişah tahtından indi, şehzadeye doğru adım attı ve konuştu:

-“Ey şehzade, Tuğra kızım sizin cariyeniz olsun kendinizde benim çocuğum olun.” deyip söyledi: “Eğer Ali gelse onun ile savaşır mısın?” dedi. Sonra şehzade söyledi.

-“Elbette savaşırım.” dedi. Sonra padişah söyledi:

-“Öyle olursa tahtımı, tacımı, malımı, mülkümü ve velayetimi size veririm.” dedi. Sonra oturdular ve mahremler konuştu:

-Ey âlemin şahı meğer sen divane olmuşsun, seni büyülemişler. Gözü görmeyen çocuğa nasıl tahtı emanet edersin?

Eğer tahtını vereceksen güçlü bir bahadırına ver. Güçlü bahadır ile tutuşsun. Bahadır takat ederse ondan sonra biliriz ki Ali ile mücadele etmesi doğru olur. Eğer başaramazsa hilekârdır. Yurdumuzu iyi bilmiyordur deyip padişaha bu sırlarla ilgili öğütte bulundular. Ondan sonra padişaha bu sözü söyledi. Şehzade söyledi:

-“Ey padişah, mert bir pehlivan vardır. Adına Biperva derler. Ali'nin sesini işiteli ve talepte bulunalı üç yıl oldu. Eğer zincirden kurtulmuş olsa âleme bir zaman kargaşa salardı. Eğer olsaydı kıyamete kadar tükenmezdi. Şimdi sözü kötü söyle.” dedi. Sonra şehzade başını yerden kaldırmadı. Sır saklayanlar konuştu:

-“Ey âlemin şahı bizim sözüümüzden hiçbir zaman yalan çıkmaz. Vesselam yiğidin derisini yüzüp, saman doldurup kapıdan asmak lazım.” dedi ve her birini düşman belledi. Ondan sonra padişah şehzadeye bakıp söyledi:

-“Ey çocuk Ali’yi görüp tutuştum demen doğru mu? Eğer doğruysa yere bakıp oturmazdın ve demek ki yalanmış.” dediler. Sonra, şehzade başını kaldırıp konuştu.

-“Ey Anka Şah padişah olan biri sözünden geri dönmez. Sır saklayanların sözüne bakıp, sözünden döndün. Şimdi o gün Allah’ın takdiriyle sana bağlandım. Eğer şu konuşmadan sonra bahadır ile kavga etsem de öldürürsün kavga etmesem de öldürürsün. Şuradaki pehlivanı alıp gelsinler, kavga edeyim.” dedi.

Elkıssa, padişahın emriyle yetmiş kâfir zincirde olan Biperva’yı zincirden çıkarıp ve sol yanından tutarak sağ salim Anka’nın yanına getirdiler. Sonra, padişah vezirleriyle yanlarında durup ona yer gösterdiler. Ondan sonra Biperva bahadır konuştu:

-Ey âlemin padişahı ne hizmet istiyorsunuz? Sonra padişah söyledi:

-“Şuradan bir çocuk gelir. Ben Medine’denim diyor. Ali ile güreştim ve Ali beni yenemedi diyor. Bunun sözüne tacı, tahtı verecek oldum. O an sırdaşlar konuştu: “Ey padişahım bu çocuğun sözüne inanıp tahtını verme. Biperva bahadırı gönder ve ikisiyle de güreşsin sonuca göre bir karar ver” dediler. Onun için seni bu çocukla güreşsin diye getirdik” dedi. Sonra, Biperva bahadır bu sözü işitip şehzadeye bakarak konuştu:

-Ey çocuk tutar mısın? Deyip bir nara attı ve yer gök titredi. Sonra şehzadeye bir titreme geldi ve kararsız kaldı. Vesselam etrafım demir ile makam kılınmıştı. Etrafımda kâfirler toplanmış ve ben kâfirin esiri olup kafesteki papağan misali öter ve Allah’ı yâd ederim diyerek konuştu: “Allah’a eğer yârimi görmeden ölürsem hasret giderim” deyip sonbahar bulutu gibi hazince ağladı. Allah’a münacat kılıp bir söz söyledi:

Ey Allah’ım bugün cansız ölürüm vâh,
Hilekâr kâfirlerin elinde meydansız ölürüm vâh,
Güzel atımı süremeden genç ölürüm vâh,
Dünyada muhabbetsiz, zamansız ölürüm vâh,
Yârimi görmesem hasretle ölürüm vâh.

Ali Haydar'ın ilahî dergâhın aslanıdır lakabı,
Kederim olsaydı olurdu o edep,
Sebebini bilmeden bu yollara düştüm,
Gençliğimde gönlümü alan o Zeynel Arap,
Yârimi görmesem hasretle ölürüm vâh.

Bugün müşkül gün atlı Ali müşterim hani?
Hasan ile Hüseyin o iki sevgilim hani?
Kime anlatayım halimi o ağlayan annem hani?
O akrabam, neslim hani?
Yârimi görmesem hasretle ölürüm vâh.

Bunca kâfir miskin canıma kastetmiştir.
Çektiğim sıkıntıya kulak verip acımazlar,
Vay Allah'ın aslanı Ali yanıma gelmez,
Gönlümün özlemine ağlamak ne yapar ki?
Yârimi görmesem hasretle ölürüm vâh.

Ey sıfatın, zatın kulhu vallahu ahat.
Ben masumluğuna sığındım, bugün medet kıl,
Bugün dergâhında miskinın duasını kabul et,
Muhammet hayatın başlangıcına övgünü söyle,
Yârimi görmesem hasretle ölürüm vâh.

Elkısası, bu sözden sonra Biperva bahadır şehzadeye bakıp konuştu:

-Ey çocuk benimle güreşir misin? Şehzade kendi kirliliği sebebiyle hiç nefes alamadı. Ondan sonra Biperva bahadır Anka Şah'a bakıp konuştu:

-“Ey padişahım o çocuğun sözüyle adam gönderip beni buraya getirdiniz. Bu oğlanın başına bir iş düşmüş, ölümden kurtulmak için konuşuyor. Ben Biperva bahadıyla güreşirim dedi. Şimdi söylenen sözlere pişman oldu. Hangi akıllı kişi o çocuğu Biperva bahadıyla güreşe tutmak ister? Bahadırılık davasını kılıp kişiyle

güreşmek kolay değildir. Özellikle benim gibi bahadıyla bu çocuğu güreştirmek imkânsızdır.” deyip abartarak konuştu. Sonra, şehzade başını yukarı kaldırıp söyledi:

-“Ey kâfir ne yaptın ki bunca abartırsın? Benimle güreşmeden kuvvetimi nereden bilirsin? Benimle güreşir misin demen doğuysa beri gel.” deyip hamle yaptı. Sonra, bağlı olan ipler paramparça oldu. Ondan sonra şehzade düve gibi kükreyip meydana doğru yürüyüp konuştu:

-“Ey Biperva kâfir gel, güreşelim.” dedi. Sonra Biperva hem kızdı, Anka’dan izin alıp ve putlardan medet dileyerek yüz bin şanı şevket ile şehzadeye bakıp yürüdü. Meydanın bir başında şehzade diğer başında Biperva duruyordu ve birbirlerine hamle yaptılar. Anka Şah ile vezirler, vekiller, fazıllar, fakirler ve yediden yetmişe herkes meydanın başında durarak onları seyrediyorlardı. Ondan sonra şehzade ile Biperva birbirlerine pençe attılar. Şehzadenin pençesi Biperva’nın pençesine galip geldi. Ondan sonra ellerini birbirlerinden kurtarıp hileyle değiş tokuş ettiler. Biperva, şehzadeye bakarak konuştu:

-“Önce sen hamle yap.” dedi. O an şehzade söyledi:

-“Biz sırayı kâfirlere veririz. İlk sen hamle yap.” dedi. Ondan sonra Biperva şehzadenin elbise yakasından tutarak hamle yaptı. Bir zor kıldı, kımıldatamadı. İkinci defa denedi, kımıldatamadı. Üçüncü defa yine yerinden oynatamadı. Otuz iki emeli olanımı deneyip gördü ve olmadı. Sonunda şehzadeye konuştu:

-“Ey çocuk meğer ayağın yedi kat yerin altında durur. Benim bu hamleme çınar olsa damarı ile koparırdım ama seni yerinden oynatamadım.” dedi. Sonra şehzade konuştu:

-Ey kâfir senin gönlünde zerre sıkıntı kalmasın hamle yap. Sonra Biperva bahadır konuştu:

-Ey çocuk bende hiç hal kalmadı sıra sendedir deyip durdu. Ondan sonra şehzade kızarak hamle yapıp “ya Allah, ya Resul Allah” diyerek dizlerini, başını, kolunu götürdü. Tüm azaları toz toprak oldu ve pazara tuz tartmak için terazi almaya gitti.

Ondan sonra şehzade ateş gibi kızarıp kâfirlere hamle yaptı. Başlarını kırıverdi. Bunun üzerine kâfirler bu durumu gördüler ve hepsi bir yere kaçtı. Yine kâfirler konuştu: “Eğer Âdem neslinden ise Ali’dir, eğer Ali değilse Ali misali pehlivandır ya

da Ali'nin oğludur. Ali'nin oğlu olmasa perişan olup kaçırdılar. Ondan sonra vezir, babalar, anneler hepsi toplanıp Anka Şah'ın yanına gelip arz ettiler.

-“Ey padişah ne hayaller kuruyorsun? Olsa olsa Ali'dir. Ali'den başka bir adam bunları yapamaz.” dedi. Padişah konuştu:

-“Böyle olursa saraya varıp, bir haber alıp getirsinler. Ali'yi önceden gören bilgili kişi var mı?” deyip emir etti. Sonra, sırdaşlar saraya varıp sordular: “Ali'yi gören var mı? O an bir kâfir satıcı vardı. O söyledi: “Ey sırdaşlar ben Medine'nin Ali'sini gördüm.” dedi. Sonra o satıcıyı alıp getirdiler. Anka Şah söyledi:

-Ey satıcı Ali'yi önceden görmüşsen şu duran yiğit Ali mi? O an satıcı konuştu:

-Ali'dir deyip şehzadeye bakarak başını oynattı ve eline saz alarak söyledi:

Anka Şah bu oğlanı görüyorsun,
Medine şehrinde gelen Ali'dir,
Bir mülâhaza edip, kurtuluş eylesin,
Ülkenizi kıran Ali'dir.

Bu cihanda nice kaleyi yıkan,
İsyankârların kanını su gibi akıtan,
Biperva bahadır başını eğip,
Elma gibi dal salan Ali'dir.

Putlar sana medet kâr olsun,
Bendine geri dönüp, maruz eyle,
Kast ederek gelir sana Beyekbar,
Zülfikar'ı yalnız çalan Ali'dir.

Nasihat edip, cariyeyi aldatıp tutun,
Bir nice gün senin bendinde yatan,
Hayber kapısını gökyüzüne atıp,
Taşlı yeri viran eden Ali'dir.

Tüccarım ben, nice gündür yürürüm,
Gözün görmediği şehirleri görürüm,
Ali'yi görürüm, tanırım,
Herkesin nişanı olan Ali'dir.

Elkıssa, tüccar bu sözü söyledi. Sonra Anka konuştu: “Ey bahadırlar böyle olursa durmayın tutun” dedi.

Kâfirler çabukça varıp, gürültüyle bastılar. Şehzade Allah'ı yâd etti, bir taraftan da kâfirleri kırdı. Kâfirlerin ölüsü harman harman yere serildi.

Elkıssa, şehzade kızıl kana bulanıp her tarafa atla ulak çıkardı. Kâfirler helak olup, halden düştüler. Bütün sokaklar kan ile doldu. Kâfirlerin figanı göğü titretti. Anka Şah'ı teskin ettiler. Kâfirlerin ölüsünden atlar yürüyemiyordu. Şehzade attan inerek asker gibi savaşıyordu. Elkıssa, kâfirler ortada kaldılar. Şehzade çok önceden gidip yattı. Kızıl gül gibi bedenleri pare pare ve yarıdan akan irin olmuştu. Bunun üzerine şehzade sonbahar bulutu gibi hazince ağlayarak Allah'a münacat eden bir söz söyledi:

Kerem eyleyip, benim elimi almasan,
Dergâhında garip oldum Allah'a,
Kudret ile kendin medet kılmasan,
Dergâhında garip oldum Allah'a.

Gül gibi benim ok ile parçalandı,
Bir nice yaram birden azdı,
Neyleyeyim yalnız ben, bahtı kara,
Dergâhında garip oldum Allah'a.

Benim benim kızıl kan gibi lale açtı,
Felek ah ile nara attırdı,
Yalnız başımı sana havale ettim,
Dergâhında garip oldum Allah'a.

Sağlam asker beni esir aldı,
Kıyamet kargaşası bugün olmuştur,
Ansızın ömrüm yalnız kalmıştır,
Dergâhında garip oldum Allah'a.

Gariplikte yoktur, benim yoldaşım,
Sen benim elimi tutan yoldaşım,
Kâfirler içinde bu garip başım,
Dergâhında garip oldum Allah'a.

Gözüm yaşı akardı su gibi, silindi,
Bağrım sensiz elem ile dilimlendi,
Yalnız kaldım, garipliğim bilindi,
Dergâhında garip oldum Allah'a.

Dergâhına bu gün geldim esence,
Yüz tutayım bugün ben kadir Allah'a,
Şehzade der, kurtulmadım şüpheden,
Dergâhında garip oldum Allah'a.

Elkıssa, şehzade bu sözleri söyleyip, Allah'ın takdirine razı olarak başını aşağı eğip oturdu. Bunun üzerine kâfirler korkup hiçbiri kaçamadı. Elkıssa, Anka Şah askerleri çağırıp beş yüz ipe şehzadeyi bağladı ve sopayla dövdü. Ondan sonra şehzade bir nara attı. İpler enkebut¹⁷⁹ gibi paramparça oldu. Ondan sonra çok sayıda kâfiri öldürüp cehenneme gönderdi. Elkıssa, askerler yine yüz ip bulup şehzadeyi bağlayıp üstüne sopayla saldırdılar. Şehzadenin bütün azaları hasar aldı. Kâfirler şehzadenin elini kolunu bağlayarak boynuna ip takıp Anka Şah'ın yanına getirdiler.

Padişah söyledi: “Zindana atıp sopayla dövün”. Elkıssa, şehzadeyi zindanda sopayla dövdüler. Bunun üzerine şehzade zindanın içinde kendini garip hissederek sonbahar bulutu gibi hazince ağladı ve yârini yâd edip bir söz söyledi:

¹⁷⁹ Enkebut: Omuzunda yük olduğu için eğilip yürüyen. Yanında oku yayı olmayan kişi.

Seni istediğim için çıktım geldim şu yana,
Bilemedim cananım başından ne geldi?
Yusuf gibi düştüm, zindana,
Züleyha nişanım başından ne geldi?

Ben burada kaygıyla külfette,
Zindanın içinde cebir ile mihnette,
Sen hangi ülkede, hangi sohbette?
Zülfü perişanım, başından ne geçti?

Senin kırılmış halini kimden sorayım?
Dilerim, isterim Allah'tan kavuşmayı,
Gece gündüz fikrim, hayalim sensin,
Hasretim, isteğim başından ne geçti?

Medine'nin çölünden seyredip,
Anka'nın elinde esir oldum,
Sen düşman elinde esir misin?
Taze civanım başından ne geçti?

Gamlı gönlümü hayalinden soğutmam,
Senden başka sevgiliyi yâd etmem,
Sen beni unutma, ben seni unutmam,
Taze gülistanım başından ne geçti?

Gençliğimde gönlümü alan sevgilim,
Kıyamette canciğer arkadaş olan selvim,
Benim burada sabrı kararım yoktur,
Senin orada cananım başından ne geçti?

Şehzade der, benim için mi ağlıyorsun?

Ya olmasa gayrı bilen yâr misin?

Zeynel Arap emniyetin, sağlığın var mı?

Cennetim, meleğim başından ne geçti?

Elkıssa, şehzade bu sözü söyledikten sonra, zindanda tutulmuş şekilde hazince ağlayarak yattı.

Şimdi sözü Anka Şah'tan dinleyelim. Elkıssa, Anka Şah şehzadeyi zindana attıktan sonra Hz. Ali'yi düşünerek hizmetçilere toy verdi. Önceki halini unutarak Rüstem'in adını Sahipkıran koydu. Ondan sonra nice vilayetlere at sürdürüp sevinçli haberi herkese gönderdi "Ali'yi yakalayarak zindana koyduğunu söyledi. Benim kalemi yıkmaya gelmiş. Putların medeti ile zindana hapsoldü" dedi. Anka Şah sahipkıran olup oturdu:

Şimdi sözü başka taraftan söyleyelim. Cemhur'u İmam Muhammet Müslüman yapmadan önce Cemhur, Anka'nın kızı Tuğra peri için elçi göndermiş "Bana kızını versin" demiş. Anka Şah gelen elçiye bir cevap verip geri göndermiş.

Elkıssa, Anka Şah Cemhur'a mektup gönderdi ki: "Öncelikle ben meşhur mecusi, inancı putlar olan şanlı Anka Şah'ım. Cemhur Bey bilsin ki Ali'yi zindana attım. Şimdi Ali'yi öldürüp daha sonra düğün yapalım ve Tuğra'yı alıp gitsin." diyerek elçi gönderdi. Anka Şah'ın elçisi gidedursun.

Şimdi Şah-ı Merdan'dan söz dinleyelim. Bunun üzerine Şah-ı Merdan İmlag ile Zeynel Arap'ı alarak mutlu, sevinçle askerlerin yanına geldiler. Sonra, İmam Muhammet görünmedi. İmam zadeler Hz. Ali'yi ziyarete gittiler. Şah-ı Merdan sordu: "Ey kuzularım İmam Muhammet hani?" İmam Hasan atının üstünden alçak gönüllülikle olan vakaları açıkça anlatıp bir söz söyledi:

Bir askerin etrafını gözleyip,
Hükmünüzü Melik revan eyledi,
Bir kimseyi tutup konuşturarak,
O kâfir nice söz söyledi.

Konuştu: “İmlag bugün düğününü yaptı”,
Zeynel Arap’ın evine geldi,
Muradına erip, koynuna girdi,
Cariyelerine şad-u handan¹⁸⁰ etti.

Bu sözü Muhammet bir bir işitti,
Meste olarak özünden geçti,
Bilinmedik yerlerde mesken tuttu,
Yüzünü bizden gizledi.

Sonbahar yüzümü eyledi hazan.
İri güzel gözlerini kaldırıp eyledi figan,
Mübarek hatırı perişan oldu,
Allah dergâhında aman diledi.

İmam Hasan der, ciğerparemiz.
Nereye gitti, bulunmadı çare,
Hükmetmeniz her yere varmak isteriz,
Hangi ülkeyi mekân eyledi.

Elkıssa, Şah-ı Merdan bu sözü işitti. Sonra, hatırı kırıldı “Nuru didem çocuğumdan ayrıldım.” diyerek ağladı. Ondan sonra kızarak İmlag’a bakıp konuştu:

-“Müslüman ol, Allah’ı bir bil ve Muhammet Mustafa’yı hak bil.” dedi. Sonra İmlag kâfiri konuştu:

-“Ben Müslüman olmasam?” dedi. Sonra Hz. Ali Cemhur’a söyledi:

-“Bu kâfiri muhkem bağlayın şayet İmam Muhammet bulunursa kendi öcünü alıp öldürsün.” dedi.

¹⁸⁰ Şad-u handan: Mutlu, sevinçli, ferah.

Sonra Cemhur İmlag'ı bağladı. Ondan sonra Şah-ı Merdan askere haber verdi. Kaleye ateş yerleştiren dedi.

Ondan sonra kendi Düldül'e binip Zülfikar'ı kılıcından çıkardı. Düldül hendeğe düştü. Düldül Hz. Ali'nin emri ile hendekten çıktı. Ondan sonra Hz. Ali Şah-ı Merdan kapıya vararak direk dikti. Sonra kapıyı kırarak kalenin burçlarını yıktı. Elkıssa, Şah-ı Merdan kapının birini alıp hendeğe koydu. Sonra köprü oldu. Ondan sonra Hz. Ali İslam askerleriyle hendekten çıkıp kaleye girdi.

Sonra Şah-ı Merdan, Katran'ın rüyasına girdi. Hz. Ali Düldül'ün üstünden uzanıp Katran'ın kemerinden tutarak imana gelmesini istedi. Katran bahtsız imana gelmedi. "İmana gelmesen cezan kellenin uçması olacak" deyip başını vurdular.

Bir taraftan şehzadeler savaşıyorlardı. Elkıssa, bütün kâfirler can dille "El aman! El aman!" dediler. Bunun üzerine Şah-ı Merdan: "Aman nişanı iman" deyip onlara acıyarak Zülfikar'ı kınına koyup şefaata ile imana çağırıldı. Büyük küçük herkes Müslüman oldular. Elkıssa, Şah-ı Merdan bu şehrin iç taşını bir bir kırdırdı; fakat Muhammet'i bulamadılar. Şah-ı Merdan perişan oldu ve kimseye bir şey sormadı. Hazince ağlayarak Allah'a dua edip bu gazeli okudu. Gazeli Şah-ı Merdan:

İsteyip çıksam, seni izlesem,
Çocuğum vardığın yer, mekânın belli mi?
Dağlarda, düzlerde yürüsem, gözlesem,
Ya olmasa isteyip bulmak şüphe mi?

Günden güne ayrılığın derdi artar,
Takatim yoktur, yandırır dağın,
Kimden izleyip sorayım seni,
Kişi bilme o yan mıdır bu yan mı?

Gafilce papağanım kaçıyorsun,
Gözünü kapatıp bu ülkeden geçiyorsun,
Konakladığın gül bahçesinde durmayıp uçuyorsun,
Konak yerin bundan sonra bostan mı?

Hangi gül bahçesinde, çemende kaldın,
Hangi ülkede, hangi vatanda?
Varın yoğun bana şüphe oldu,
Vardığın yer il mi, çöl mü, Zerdüştlük mü?

Babanın nasihatine kulak asmiyorsun,
Misafirsin hangi il kendine,
Sen kimseye esir misin yoksa bağlı mısın?
Yattığın yer zindan mı?

Nereden sorup bulayım seni ben?
Gamin ile şaşkın eyledin beni,
Bir gün söz verdin mi vefan hani?
Yalnızım, emniyetin, sağlığın var mı?

Şah-ı Merdan ciğerinin kanını içer,
Yâd edip gözyaşını yüzlere saçar,
Bilemedim ki senin halin nasıldır?
Geçen günlerin iyi midir kötü mü?

Elkıssa, Şah-ı Merdan sözünü tamamladıktan sonra perişan olup konuştu:

-Ey yiğitler Muhammet'ten hiçbir belirti, iz yoktur. Şimdi ne iş yapalım?

Sonra bilge insanlar konuştu:

-“Ey Şah-ı Merdan çok umutsuz olmayın, haber almak için her tarafa elçi gönderin ve Medine'ye de elçi gönderin.” dediler. Sonra Şah-ı Merdan bu sözü işitip İmam Hasan'ı yanına çağırıp hazince ağlayarak İmam Hasan'a bakıp bir söz söyledi:

Gazeli Şah-ı Merdan:

Gözümün nuru ciğer bendim,
Git ve Allah'tan aman dile,
Medine'ye varıp nasihat al,
Muhammet'ten iz bul.

İş bu sözü anla kuzum,
Yüzünü doğru Medine'ye çevir,
Aşarak dağ ile düzü,
Eğlenme bir zaman iz sür.

Dur, uzak et aranı,
Ciğer pareni iste,
Töreni aş git,
Ağla, figan et iz sür.

Medine şehrine var,
Oraya var, aş gör,
Muhammet'in halini sor,
Annesinden nasihat al.

Ali sevgilim yok,
Ata iyi binen Muhammet'im yok,
Tez yetiş ki kararım yok,
Atını elden revan et.

Elkıssa, Şah-ı Merdan bu sözü işitip şehzadeyi otuz kişiye komutan yapıp Medine'yi münevvereye yolladı. O otuz kişiye komutana itaat ederek duraklardan geçip Medine şehrine vardılar.

Bunun üzerine şehzade İmam Hasan ve İmam Hüseyin yavaşça evlerine vardılar. Annelerini ziyaret ettiler. Bunun üzerine perişan bir halde gözlerinden katre katre yaş

gelip şehzade İmam Muhammet'in annelerinden bu sırrı sakladılar. Sonbahar bulutu gibi hazince ağladılar. Anneleri Fatma Zehra Muhammet'i soran bir söz söyledi:

Atamızdan size selam getirdik,
Misafir annem misafir kardeşim geldi mi?
Nice gündür Muhammet'i kaybettik,
Yola giden sevgilimiz geldi mi?
Felek ona böyle cefa etmiştir,
Heves ile çöl yoluna gitmiştir,
Bir sevgiliye gönül verip gitmiştir,
Sebze yetiştiren baharımız geldi mi?

Kişi Allah'ın hükmü nedir bilmez,
Yâri isteyip yolu aşıp gitmiştir,
Annesinin koynundan çıkmayan ay,
Körpe kuzum koçum geldi mi?

Âşıklık sevdasını başına takıp,
Muhabbet denizine akıp gitmiştir,
Annesi galiptir, yoluna bakıp,
Taze açılan gül bahçem geldi mi?

Babamız gamından yanıp pişer.
Hasret ile felek bağrını deşip,
Bu yola düşerek gel beni izle
Candan fazla cananımız geldi mi?

Babamız hayran olmuştur.
Hanefiye çaresizce gözyaşı dökmektedir,
Babacan oğlumuz sersem oldu,
Benim ciğer parem geldi mi?

Figan etmeyeyim desem de yanar yüreğim.

Benim Allah'tan dileğim Muhammet'tir,
İsteyip, sorup bulunması gerektir,
Bağda yetişen kızıl gül geldi mi?

İmam hasan ağaç gibi yanar.
Ansızın bu ülkede nasıl durayım?
Atamın yanına ne deyip varayım?
Gönlümün hoşu geldi mi?

Elkıssa, şehzade İmam Hasan bu sözü söyledi. Sonra Fatma Zehra bu sözleri işitip hazince ağlayarak söyledi.

-Ey ciğer parem çocuğum gelmedi. Sonra İmam Hasan söyledi:

-Ey şefkatli validem babamızın emanet sözlerini söyleyeyim. Bu sözü İmam Muhammet'in annesi bibi Hanefiye bilmesin bu sır olsun denildi.

Elkıssa, şehir halkına sordular ve hiç iz bulamadılar. Bunun üzerine bu nasihatler cariyelere aşikâr oldu. İmamın annesine çaresizce kulağına söyledi. Sonra: "Çocuğumdan cüda olmuşum" diyerek feryat kıldı ve yüz bin iniltiyle Fatma'nın yanına gelip söyledi: "Ey kıyametin yâri, doğru söyle o taraftan ne haber var?". Fatma Zehra'ya bakıp sonbahar bulutu gibi hazince ağlayıp bir söz söyledi:

Oğlun Hasan ne söz ile geldi?
Hakikat hikâyesini bana anlat,
Benden gayri cümle millet biliyor,
Ben bilmesem benim halim ne olur?

Muhammet'e olan özlemim sıcak,
Figan eyler nice kabile,
Aklım gitmiş, zail olmuştur,
Başıma düşen kıyamet korkusu gibi.

Ömrümün ipi geçip gitmiştir,
Ecel gelip yakamı tutmuştur,
Ruhum uçup, canım çıkmıştır,
Muhammet'e var mı kurtuluş?

Ben bilmem, cüda olur benzerliğim,
Yalnız kalıp kan ağlarım,
Düşman tarafında ölürüm,
Kulağıma kıyamet surunun sesi gelir,

Hanefiye der, arzım budur anla,
Ne söz var, beyan et,
Benim kıyamet doğanımı bul,
Çocuğun söylediği sözü delil göster,

Elkıssa, Hanefiye sözlerini tamamladıktan sonra Fatma Zehra, olan vakaları bir bir açıklayıp Hanefiye'ye bakarak hazince ağladılar. Bir gazel söyledi:

Muhammet beyanını işit canım,
Evvelden aşk yolunu tutup gitmiştir,
Doğanım, cana yakınım, iki cihanım,
Sorayım, itiraz edip gitmiştir.

Bilmez ki kişi gitmiştir o,
Onlar takip ederek erken gelir bu yana,
Gönül verip bir sevgiliyi canana,
Hasretinden kanlar yutup gitmiştir.

Söver yarın aldırıp elinden,
At koşturduk dörtnala Ali'nin yolundan,
Haber alın, deyip Mekke ilinden,
Hepsi göz yumup öteye gitmiştir.

Yoldaşım varıp, kâfirleri kıranda,
Bölük bölük edip, her yana at sürende,
Abileri ile oynayıp yürüyende,
Diri aşkı büryan edip gitmiştir.

Gideni herkes bilmezdir,
Aşk denizine herkes batamaz,
Fatma der, takat edemem,
Yarımı yitirip gitmiştir.

Elkissa, Fatma Zehra bu sözü söyledi. Sonra, Hanefiye çok nasihat ederek konuştu:

-Ey doğanım, Allah'a şükür et. Her gelen iş Allah'tandır. Bunun üzerine Hanefiye, oğlunun halini işitip feryat figan etti ve gözünün yaşı derya gibi aktı. Birkaç yoldaşla çadırın başına toplanıp peygamber efendimizin kabri başına varıp pencereye yüzünü gözünü sürüp sonbahar bulutu gibi hazince ağladı ve yüzünü kibleye dönerek bu sözü söyledi.

Bu Ali aslanını reva kıl, ya Resul Allah,
Gelip ben yüz tutayım, reha kıl, ya Resul Allah.

Ey tacın reisi, şahların şahı,
Şefaât ile gönlüme rıza kıl, ya Resul Allah.

Yüzünün rahmeti âlemindedir, hiç şüphe olmaz,
Ben bahtı karaya bir dua kıl, ya Resul Allah.

Habibim deyip şanın için taç gönderdi,
Kerem eyleyip Muhammet'i baba yap, ya Resul Allah.

Hanefiye Ali'nin devlet makamına geldi,
Muradımı vermesen yanında sakla, ya Resul Allah.

Elkıssa, Hanefiye bu münacatı okuyup yüzünü sürtüp ağladı. Ansızın uyudu. O vakit Resul Allah'a söylediler: "Ey çocuk, çok ağlama, inşallah Allah Teâlâ oğlunu sağ selamet gönderir" deyip kayboldu. Elkıssa, Hanefiye çaresizce yerinden sıçradı ve feryat figan ile oğlunu dileyen bir söz söyledi. Hanefiye'nin gazeli budur:

Kerem eyleyip, inayet kıldın,
Muhammet canımı tez bana getir,
Çocuk verip, hidayet ettin,
Muhammet canımı tez bana getir.

Babamdan, annemden kalan nişanım,
Bu âlemde benim neşem,
Muhammet'tir benim iki cihanım,
Yusuf nişanımı bana tez getir.

Ali makamına geldim imdat için,
Sabretsem zamanın zorluğu yandırır,
Ömrümün ülkesi talan altında kaldı,
Devletli hanımı tez bana getir.

Lütfun bana hoş olsun, saçılınsın,
Altın bardakta alıp içilsin,
Şefkat eyle, gönlüm açılınsın,
O yalnız balamı bana getir.

Özün adını Muhammet koydun,
Âleme onu ebedi eyledin,
Ulu devlet ile medet eyledin,
Aziz misafirimizi tez bana getir.

Ulu zatınıza coşku eyledim,
Makber üstünde acı çekerim,
Hazan yeli yetişmez serviye,
Bağı bostanımı tez bana getir.

Hanefiye der, ben eda ile yandım,
Sevdiğinden hiç kimse ayrılmasın,
Muradımı verin, Resul Allah,
Arzumu, hasretimi bana getir.

Elkıssa, Hanefiye çaresizce Allah'ın Resul'ünün mezarında sonbahar bulutu gibi hazince ağladı. Ondan sonra evlerine gelerek sabır kıldılar.

Şimdi İmam Hasan'dan işitin. İmam Hasan Medine'ye vardı. Muhammet'ten bir iz, belirti bulamadılar. Ondan sonra Fatma'ya söylediler.

-“Ey şefkatli valide şimdi izin verirseniz babamız Allah'ın aslanının hizmetine gitsek?” dediler. Fatma söyledi:

-Var git çocuğum, Allah'ın izniyle yarın olsun diyerek gönderdi. İmam Hasan nice yolu bir nefeste alıp Hz. Şah-ı Merdan'ın hizmetkârlarının yanına vararak söyledi:

-“Ey saygıdeğer babam bütün cihana baktık; ama Muhammet'ten iz bulamadık.” deyip hazince ağlayıp babasına bakarak bir söz söyledi. İmam Hasan'ın gazeli budur:

Kıbleye bağrımı set yaptım, oğlumu ağlayıp bulamadım,
Bu garip yolda çaresizce ağlayıp bulamadım,
Aşk ateşiyle yanan yaramı ağlayıp bulamadım,
Uğursuzum, bahtı karamı ağlayıp bulamadım,
Dünyayı kırdırıp, ciğer paremi ağlayıp bulamadım.

Yola çıkıp izledim, dört tarafa at koşturdum,
At sürüp, dağı, taşı, çölü gezip,
Vay, oğlum deyip ağlayıp, yetim kuzu gibi meleyip,
Nice şehri, nice çölü sorarak gezdim,
Dünyayı kırdırıp, ciğer paremi ağlayıp bulamadım.

Hıçkırıp feryat ederim, her şehirde saz çalıp,
Ulu ses ile şehirlerde nara attım,
Canavarlardan kendime dost edip sordum,
Gâh gâh¹⁸¹ gül bahçesi gezip, bülbül kadar ses edip,
Dünyayı kırdırıp, ciğer paremi ağlayıp bulamadım.

Nerelere vardım, araştırdım, bulamadım ama Ali sığınacak yer buldu,
Sormamdan inilti eyler, çölde ki ah-u gazal¹⁸²,
İnsi, cinsi sormadığım güzel kuş kalmadı,
Görmedik diye dile geldiler hükmü celal sahipleri,
Dünyayı kırdırıp, ciğer paremi ağlayıp bulamadım.

At sürerek Medine şehrinin içindeki insan topluluğuna vardım,
Annemiz çıktı, çılgılık atarak oğlum deyip,
Feryat ile il halkına çok sorular sordum,
İniltiyi duyan dünya çarkı gibi oldu,
Dünyayı kırdırıp, ciğer paremi ağlayıp bulamadım.

Allah'a yüz tutup, perişanca ağladım,
Nara atıp, inci serpen bulut gibi ağladım,
Kabri hazretini ziyaret ettim, kan ağladım,
Şehzadeye aşıp başsız rahmet diledim,
Dünyayı kırdırıp, ciğer paremi ağlayıp bulamadım.

¹⁸¹ Gâh gâh: Kelimenin sonuna eklenerek yer ve zaman belirtir.

¹⁸² Ah-u gazal: Ceylan.

İl halkından ruhsat aldım, yol aşıp hizmete geldim,
Aheste aheste dönüverdim, dağı, taşı, çölü gezerek,
Nice deryaları gördüm, nice deniz göl gördüm.
Hasan Şah der, nice uzaklıkları aşıp geldim ben,
Dünyayı kırdırıp, ciğer paremi ağlayıp bulamadım.

Elkıssa, Şah-ı Merdan İmam Hasan'dan bu sözü işitip hazince ağlayarak Allah'a şükredip oturdular.

Şimdi sözü Anka Şah'ın gönderilen elçisinden işitin. Bunun üzerine Anka Şah bir adama yazı yazıp, mühürleyerek gönderdi ki: "Ali'yi yakalayıp zindana attım. Cemhur Bey gelip Tugra periyi alıp gitsin". Elçi fermanı alarak nice uzaklıkları aşıp Cemhur'un kalesine vardı. Bunun üzereine Cemhur, kale boş kalmasın diye bir kardeşini kalede bırakmıştı. Kendi, büyük abisiyle Hz. Ali Şah-ı Merdan'ın hizmetine gitti. Anka'nın fermanı ile elçisi gelerek Cemhur'un kardeşinin yanına geldi. Cemhur'un kardeşi ferman ile elçiyi abisin yanına getirdi. Cemhur Bey ferman ile elçiyi Hz. Ali'nin yanına alıp geldi. Sonra Şah-ı Merdan sordu:

-Ey Cemhur bu adam kimdir? O an Cemhur konuştu:

-Bu adamı sorarsanız Zingar adlı şehrin kalesinden gelir. Onun padişahına Anka Şah derler. Bu elçiye ferman verilip bize gönderilmiş. Bizde sizin karşınıza getirdik.

Sonra Şah-ı Merdan fermanı alıp mülahaza edip konuştu: "Ey Cemhur Bey Medine'nin Ali'si gelmiş. Bizim şehrimizi iyice öğrenmeye ve ayrıca Tugra kızı alıp gitmek ister. Bizler Ali'yi yakalayıp zindana attık. Şimdi Cemhur Bey gelsin sulh yoluyla Ali'yi öldürüp ondan sonra Tugra kızı alıp gitsin." diye yazı yazmış. Ondan sonra yazıyı bırakıp Hz. Ali konuştu:

-Ey elçi konuş, ne haberler var? Elçi konuştu:

-Ey Şah-ı Merdan sözü önceden söylesem Anka'nın bir kızı var ve adına Tugra peri derler. Bir gün köşk temaşasına çıkmış, deryanın kenarında yemek yerken bir yiğit bulup getirmiş. Anka Şah bu haberi işitip o yiğidi Ali sanıp zindana attı. Ondan sonra beni haberci yapıp Cemhur'a gönderdi: "Kızımı alıp gitsin." dedi.

Sonra Şah-ı Merdan sözün manasından anladılar ki İmam Muhammet Anka'nın zindanında tutulmaktadır. Ondan sonra Şah-ı Merdan Kamus şehrinden Cemhur'a buyurdu. Kendi çok kızıp, imamın zindana düştüğünü bilerek bir söz söyledi:

Kâfirlerin olup esiri,
Güçsüzsün, düşüp garip ellere,
Hayranım ben balam, gittiğinden beri,
Perişansın sen, düşüp garip yerlere.

Felek canımı ateş gibi yaktı,
Tenim ateş gibi yandı,
Kim gelir diye gözüm yola bakakaldı,
Ansızın garip yerlere düştün.

Felek gözümden yaşı akıtır,
Av ile koşup verir aşı,
Felek hasretli başı döndürür,
Başı dönmüş şekilde düşmüşsün garip yerlere.

Her zaman yollara bakıp varırsın,
Devamlı bakarsın sağ ile sola,
Musa peygamber gibi figanın düşer çöllere,
Kimsesiz garip yerlere düşersin.

Şah-ı Merdan der, sevgili canım,
Ata iyi binen beyim, Rüstem ananım,
Melek huylum, Yusuf nişanım,
Hasret ile garip yerlere düşmüşsün.

Elkissa, Şah-ı Merdan bu sözü söyleyip, gelen elçiyi getirtip imana çağırdılar. O çaresiz korkusundan Müslüman oldu. Kelimeye şehadet getirdi: “La ilahe illallah Muhammedin resulullah” deyip Müslüman oldu. Ondan sonra Şah-ı Merdan konuştu:

-Adın nedir? Elçi konuştu:

-“Adım Zertip.” deyip sonbahar bulutu gibi hazince ağlayarak Şah-ı Merdan’ın ayağına kapandı. Şah-ı Merdan konuştu: “Ey Zertip çok ağlama Allah Teâlâ seni cenneti kabul eder ve tükenmez ulu devlete münasip görüp müşerref kılar.” deyip nasihat etti. Şah-ı Merdan yine konuştu: “Ey Zertip şimdi kendi vilayetine yola çık.” dedi. Zertip canı gönülden kabul etti. Şah-ı Merdan emretti ki: “Bütün askerler atlansın, Zingar şehrine varacağız.” dedi. Haberciler her yerde haberi yaydılar.

Böylece Zeynel Arap haber etti. Zeynel Arap şehzadenin zindanda tutulduğunu işitip sonbahar bulutu gibi hazince ağlayarak bir söz söyledi. Zeynel Arap’ın gazeli budur:

Sen zindanın cebri cefasını çekince,
Ben nasıl kurbanın olamadım senin?
Senin görünce ayrılığın derdi belasını,
Ben nasıl kurbanın olamadım senin?

Durmadan bakınca göz sarhoşum,
Feleğe ah ile zar edince,
Sarıp solunca gül gibi yüzün,
Ben nasıl kurbanın olamadım senin?

Benim için bendi zindan olunca,
Evvelden beni isteyip alınca,
Kızıl yüzünü hazan kılınca,
Ben nasıl kurbanın olamadım senin?

Sıfatını söylerim ben ta ki ölünce,
Kâfirleri kırıp öcünü alınca,
Melül olup dal boynunu eğince,
Ben nasıl kurbanın olamadım senin?

Misafir olunca garip illere,
Sen yalnız gidince uzak illere,
Öfkelenip bakınca sağa sola,
Ben nasıl kurbanın olamadım senin?

Gönül aynasını toz alınca,
Gözün yaşı nisan yağmuru olunca,
Kâfirlere hileyle esir olunca,
Ben nasıl kurbanın olamadım senin?

Zeynel Arap der, senden ne haber var,
Sabredince bende yüz bin tehlike var,
Saldırgan olayım, sende ne sabır var?
Ben nasıl kurbanın olamadım senin?

Elkissa, Zeynel Arap bu sözü söyleyip hazince ağlayarak oturdu. Ansızın uyudu. Şehzade İmam Muhammet at ile geçip gitti. Bunun üzerine Zeynel Arap çaresiz, kırık bir halde silkinip uyandı. Baktı ki hiç kimse yok. Elkissa, Zeynel Arap Allah'a sığınıp bir muhammes okudu.

Göz yumup açtım, şükür yârimi düşündüm Allah,
Gönül alan o sevgilimi düşündüm Allah,
Sorgucu halimi, sevgilimi düşündüm Allah,
Hasretimle ağlayan gözümü düşündüm Allah,
Ver muradımı benim, yârimi düşündüm Allah.

O bana çok ağlar, ben ona çok ağlarım,
Hasretimi o çekti, ben gam ile hastayım,
Düştü zindana yârim, ben efkârlıyım,
Yâd eder yârim beni, ben yâd ile varırım,
Ver muradımı benim, yârimi düşündüm Allah.

Hazretine yüz tutup beni ümitsiz etme,
Bundan fazla beni belalara yakalatma,
Dualarımı kabul et, utandırma,
Kırılmış olan benim, çok ağlatma beni,
Ver muradımı benim, yârimi düşündüm Allah.

Sen keremsin, lütuf edersin, ben çaresizim.
Ulaşmayı kolay kıl, benim gibi avareye,
Takdiri bedbaht edip sen bunca bahtı karaya,
Sevdiğini kolay kıl, yüreği set olmuşa,
Ver muradımı benim, yârimi düşündüm Allah.

Zeynel Arap dergâhında ağlayıp feryat eder,
Feleğin çarkından çılgılık atıp, bidat ettim,
Kıssay-ı Yusuf Züleyha'yı yine ölçsüz edip,
Dergâhına yüz tutarım yârimi canımı yâd edip,
Ver muradımı benim, yârimi düşündüm Allah.

Elkıssa, Zeynel Arap bu sözü tamamladıktan sonra Hz. Şah-ı Merdan Kamus şehrinden çıkarak, Muhammet Mustafa'nın kılıcını alıp Zingar şehrine gitti. Bu vakitte Zeynel Arap çaresizce Şah-ı Merdan'a bakıp hazince ağlayarak bir söz söyledi. Zeynel Arap'ın gazeli budur:

Hükmün kabul olsun, ya Şah-ı Merdan,
Sizin oğlunuzu, benim yârimi getir,
Çok hayal kılmayın, geçmesin revan,
Sizin oğlunuzu, benim yârimi getir.

Yeter bize bunca çektiğimiz azap,
Dertli kulun derdinin olmaz hesabı,
Yine bize sunar, hicran şarabı,
Siz benim yârimi getir.

Gönül kuşu uçar visale,
Felek bizi bir zaman hale koymaz,
Her bir saat yüz bin hayale döner,
Sizin oğlunuzu, benim yârimi getir.

Akıl sağlığım birden uçup gitti,
Heyecanı kavuşmasından tutup gitmiştir,
Ölü ruhum uçup gitmiştir,
Sizin oğlunuzu, benim yârimi getir.

Feleğin elinden bana gelir husumet,
Ömrümün harmanını verip berbata,
Gariplik hevesi gelmesin akla,
Sizin oğlunuzu, benim yârimi getir.

Bize feleğin cefası yeter,
Bul Kamus şehrinde başını kaldır,
Gariplikte yâr sız ömürler geçer,
Sizin oğlunuzu, benim yârimi getir.

Zeynel Arap der, yoktur kararım,
Açılmaz gonca gibi paslı baharım,
Yoluna devamlı bakar sarhoş gözüm,
Sizin oğlunuzu, benim yârimi getir.

Elkıssa, Zeynel Arap bu sözü söyledikten sonra Hz. Şah-ı Merdan Zertip'i yanına alarak Zingar şehrine doğru çıktılar. Üç gün gece gündüz yol yürüyerek Zingar'a yaklaştılar. Sonra, Hz. Ali Şah-ı Merdan söyledi: "Ey bahadırlar, gönüllü yiğitlerim hadi ileri yürüyün." dedi. Ondan sonra bahadırlar ileri yürüdüler. Ondan sonra İmam Hasan ve İmam Hüseyin iki bin askere komutan olup ileri yürüdüler. Bunun üzerine Hz. Ali Şah-ı Merdan telaşla her tarafa Düldül'ü sürerek Zingar şehri kalesinin her tarafına kurşun attı. Bütün adamlar hayran oldu: "Bu nasıl asker?" deyip durdular. Elkıssa, Anka Şah'a haber verdiler. Söylediler: "Ey Anka Şah çok asker gelmiş,

kalenin etrafı düşmüş.”. Sonra Anka Şah kalenin üstüne çıkıp askerleri seyretti. Sonra, korkuya kapılıp kaçan edeni bilemedi. Herkes hayran oldu.

Şimdi sözü şehzadeden iştin. İmam Muhammet çaresizce zindanın içinde yârini yâd edip, felekten şikâyet kılıp bir söz söyledi. İmam Muhammet’in gazeli budur:

Hz. Yusuf’un düştüğü kuyuya,
Hasrete maruz eyledin felek,
Hiç kimseyi koymadın kendi yoluna,
Getirip yakalanmış eyledin felek.

Acep sevdaları salıp başıma,
Acımıyor gözden akan yaşıma,
Senden başka hiç kimse gelmez karşıma,
Garipliğe müsaade ettin felek.

Yüz tutup ağladım kadir Allah’a,
Kerem eyle şayet bahtı karaya,
Getirip fırlattın beni kuyuya,
Sohbetimi üstünlük eyledin felek.

Hiç kimse cefa sanını bilmedi,
Yârimin gözünden döken kanı,
Aşkın ateşi ile yanan canımı,
Ayrılıkta azar eyledin, felek.

Senin ile düştü, neyerim geçerim,
Terk eyledim Medine gibi diyarı,
Kamus şehrinde kaldı sevgilim,
Mekânımı Zingar eyledin felek.

Böyle teslim aldın bu garip canımı,
Bir zaman vermedin benim hasretim,
Zeynel Arap atlık yâri cananım,
Yolunda intizar eyledin felek.

Şehzade der, bunca beni ağlattın,
Kâfirlere elime bağlatıp,
Cennet ateşi ile bağrımı dağlatıp,
Tenimi, canımı efkâr eyledin felek.

Elkıssa, şehzade bu sözlerini deyip, Hüda'nın yarattığına razı olup oturdu. Şimdi sözü Hz. Ali'n işitin. Hz. Ali askerlere emir vererek: "Kaleye doğru yürüyün." dedi. Sahabe ile bütün askerlere, Hz. Ali önder olup savaştılar ve bu kalenin etrafını aldılar. Bunun üzerine Şah-ı Anka: "Ali'yi yakalayıp zindana atmıştım, şimdi bu askerler de nereden çıktı?" dedi.

O sırada bir kâfir feryat edip haykırdı: "Ey Şah-ı Anka, ecelin mübarek olsun, zehir zikkim için bol olsun! Bir yalan söze inanıp, "Ali'yi zindana attım dersin. Bak, gelen Ali'dir. Bu asker de Ali'nin askeridir. Şimdi nereye kaçacaksın?" dedi.

Sonra Anka Şah'ın aklı başından geçti ve yere yığıldı. Ondan sonra aklı geri geldi ve başını kaldırarak "Ali geldi mi?" deyip kendi hareme gitti.

Elkıssa, bu sözü oturan sırdaşlar işitip söyledi: "Ali şimdi gelmiş." deyip mahzun bir şekilde gittiler. Anka Şah'ın yanına varıp zindana attıkları yiğidin başını uçuran kişinin Ali olduğunu söylediler. Eğer o yiğidi çıkarıp düğün ile kızını verse o yiğit Ali ile güreşir. Şimdi mahkeme kurulamaz. Sonra, sırdaşlar toplanıp Anka Şah'ın yanına vardılar ve arz edip konuştular ki:

-Ey Anka Şah eğer şu zindanda yatan oğlanı zindandan çıkarıp, düğün yapıp kızını verseydin o oğlan çıkıp Ali ile güreşirdi. O an Anka Şah konuştu:

-“Eğer Ali'yi üzerimden uzaklaştırabilsem yüz kızım olsa verirdim.” deyip gelen sırdaşlara bakarak hazince ağlayıp bir söz söyledi.

Beylerim, güçlerinizi alıp gelin,
Benim yaptığım işe kederlenmeyin,
Her ne derse fermanını kabul edin,
Devlet ile gelsin karşıma benim.

Görsem onun aşığını utanırım,
Bir hatalı iş yaptım, bilmeden aslını,
Hiç kimse bana aslını söylemedi,
Aklıma sorasım gelmedi benim.

Bir bir varıp söyleyin sözümü beyler,
Ayağına sürsem kara yüzümü,
Cariye eyleyin Tugra kızımı,
El uzatsın pişen aşıma benim.

Felek kavgasını baştan taşıyın,
Tövbe şarabını bana içirsin,
Her ne cefa yaşasam geçirsin,
Gözyaşıma acısın benim.

O değildir Ali, bu Aliymiş,
Medine'den şehrimi almaya gelmiş,
Şu işi çıkıp halletmeye takatim yok,
Bugün başıma kıyamettir benim.

Anka der, devlet bahtımı vereyim,
Malımı, mülkümü gençlerimi vereyim,
Tugra kızımı evlendirip, tahtımı vereyim,
Medet versin gelip benim işime.

Elkıssa, Anka Şah bu söz ile toplanmış sırdaşların yanına gelip imamı zindandan çıkararak Anka Şah'ın yanına getirdi. Sonra, Anka Şah konuştu: “Ey şehzade hoş

gelmişsiniz” deyip kendi tahtan inerek şehzadenin boynundan elini çekerek tahta çıkardı. Ondan sonra Anka Şah konuştu:

-“Ey şehzade sizin köleniz ben. Ali üstümüze gelip durur. Ne haber var?” dedi. O an şehzade konuştu:

-“Ali gibi bahadırın arkasından gidip savaşacak yiğit yok mudur? O Allah’ın aslanıdır.” dediler. Sonra Anka Şah konuştu:

-“Ey şehzade şimdi yüzüm yok tövbe ettim. Her ne olursa olsun Ali ile savaşırız.” deyip hazince ağladı.

Sonra şehzade anladı ki babası gelmiş bekler. Zeynel Arap yâri aklına düştü ve geldi mi gelmedi mi diyerek bir söz söyledi:

Şah-ı Merdan beni takip edip gelmiştir,
Zeynel Arap var mı yok mu?
Gelir, gelmediğin gün şüphe olur,
Zeynel Arap var mı yok mu?

Şah-ı Merdan yardımcın oldu mu?
Kırılmış haline yardımcı oldu mu?
Benim öcümü o kâfirden aldı mı?
Zeynel Arap var mı yok mu?

Elbisemi çürüttüm gözyaşımla,
Gariplik gitmedi yalnız başımdan,
Yüzün ayrılmaz asla karşımdan,
Zeynel Arap var mı yok mu?

Gitmiştir gözümde izlerin,
Canımı yandırdı şirin gözlerin,
Aklıma düşmüştür kara gözlerin,
Zeynel Arap var mı yok mu?

Hangi gül bahçesinde hangi çimenlikte?
Hangi ülkede hangi tümende,
Allah sığınacak yerinde güvende tutsa,
Zeynel Arap var mı yok mu?

Benim ahvalimden haber alayım mı?
Abilerini gelip gidip göreyim mi?
Ya düşman elinde bahtın kara mı?
Zeynel Arap var mı yok mu?

İmlag kâfiriyle kaleye vardım,
Kâfirlerin elinden ne azap gördüm,
Allah'ın takdiriyle yârden ayrıldım,
Zeynel Arap var mı yok mu?

Yâd edip ağlıyor şehzade seni,
Seni isteyip geldim, kaldım belada,
Zindan içinde kalıp oldum çaresiz,
Zeynel Arap var mı yok mu?

Elkıssa, İmam Muhammet bu sözü söyledikten sonra bütün kâfirler gelerek şehzadeye dil döktüler.

-Eğer siz Ali ile karşılıklı savaş etmezseniz bizim halimiz ne olur? Bunun üzerine şehzade söyledi:

-Ali bir pehlivan gibi durur. Her kim onun ile yüz yüze gelse, ecelin elinde tutulmuş gibi olur. Ve yine söylediler:

-Onun gibi pehlivanla tutuşmak ölülerin işidir.

Bunun üzerine bu sözü kâfirler işitip feryat ettiler. Anka Şah kızgın bir şekilde gelip şehzadenin ayaklarına baş koyup sonbahar bulutu gibi hazince ağladı ve Allah'a peygambere hürmet eyleyip bir söz söyledi:

Bir aziz başının hürmetini göstersen,
Bizim ile bugün rehber ol şimdi,
Baban ile annen izzet kılsan,
Anka Şah orduma komutan ol şimdi.

Bir yaratan Allah'ın var şimdi,
Ali kabilesini Allah'tan,
Ümmet olan peygamber hakkından,
Er sen gariplere komutan ol şimdi.

Canı dilden yansan Mekke Allah'ı.
Kabul et gariplerin duasını,
Def eyle bizden Ali belasını,
Başımıza tac-u efs¹⁸³ ol şimdi.

Şefkat ile işitin benim ağlamamı.
Sana vereyim hazineden varımı,
Ali'ye namusumu, arımı verme,
Kullarına sahip asker ol şimdi.

Köleler görsün güreş yapanı.
Kapıdan çıkıp yürüyüş yapalı,
Ali ile varıp savaş edeli,
Ortamızda nurlu ol şimdi.

Anka der, sırrını saklama.
Ali'yi bizlere nişan eyleme,
Bir taraftan zerre şüphe eyleme,
Ahtı aman edip yalnız başına ol şimdi.

¹⁸³ Tac-u efs^{er}: Padişah tacı.

Elkıssa, şehzade bu sözü işitip gönlüne söyledi ki: “Bu kâfirler Allah’ı bilmezler; ben bilirim. Allah ve Allah’ın Resul’ünün sözlerini söyledi. Şimdi ben bunlara hürmet etmesem asi olurum diyerek kâfirlere bakıp konuştu: “Şimdi sözünüzü kabul ettim. Ondan sonra nerede askeriniz varsa toplayın. İnşallah sonra Ali ile savaşırım.” dedi. Sonra kâfirlerin işitti ve hoşlarına gitti. İmamın arkasından katarla deve sürdüler.

Elkıssa, bu gece geçti, güneş çıktı ve dünya aydınlık oldu. Sonra şehzade askerlere komutanlık yaparak kapıdan çıktı. Ali’nin karşısında saf tuttu. Ondan sonra her taraftan bahadırlar coştular.

Bunun üzerine Şah-ı Merdan Düldül’e bindi, Zülfikar’ı eline aldı ve meydana girip savaştı. Sonra İmam Muhammet konuştu: “Babam ile savaşsam edepsizlik olur, savaşsam Allah’a asi olurum” deyip bir söz söyledi.

Meydanlara girsem muazzam bir edepsizlik yapmış olurum,
Allah’tan habersiz her taraf bana kâfir gözüyle bakar.

Allah dergâhının aslanıyla çıkıp savaşsam,
Münasip olur mu olmaz mı Ali soyu bana?

Bu kâfirlere malum olmaz, Ali’nin ben nur-i çeşmi¹⁸⁴,
Kerem eyleyip yolumu açık et ey ya Rab.

Babamın hatırı rencide olur bu edepsizlikten,
Vesselam bir Allah’ın hürmeti sebep oldu bana.

Şehzade der, ben neyerim böyle kölelerden,
Babasına savaş açan adam olur lakabım.

Elkıssa, şehzade bu sözü söyleyip meydana girdi. Sonra Hz. Şah-ı Merdan bir nara attı ve dünya titredi. Zülfikar’ı eline aldı ve meydana girdi. Şehzade dermansız bir

¹⁸⁴ Nur-u çeşm: Göz nuru.

şekilde meydana girdi. Ondan sonra yüz yüze geldiler ve at oynattular. Hz. Ali Şah-ı Merdan şehzadeyi tanımadığını bildiren bir söz söyledi.

Meydana giren yiğit,
Hoş geldin, meydan senindir,
Allah'a köle ol,
Akıl, edep ve iman senindir.

Allah haklılığını bilsin,
Muhammet'e ümmet olsan,
Gönlünden kinini alsan,
Cennetin meleği senindir.

Yüz çevirme hâk nurundan,
İmana getirip buradan,
Geçmeyin cennet güzelliğinden,
Nice bir yiğit senindir.

Almasan nasihat,
Bu senin kabahat,
Bize refakat etmesen,
Dik kuyu senindir.

Kâfirlerin nasihatini alma,
Kendini bağlı kılma,
Anka kâfiriyle olma,
Şah-ı Merdan senindir.

Elkıssa, Şah-ı Merdan bu sözü söyleyip at sürdü ve gelene söyledi ki:
-Ey bahadır, yüzünde ki peçeyi aç göreyim. Ondan sonra adımı söyle. Ölürsen namsız ölme. Sonra şehzade söyledi:

-Peçemi indirmem. Adımı söylemem. İsteme benden.

Ondan sonra Şah-ı Merdan bu sözü işitti ve sinirlenerek Düldül'ü İmam tarafına sürdü. Şehzade Allah Resul'ünün hürmeti için çaresizce atlarının başında izledi. Hz. Ali ateş gibi kızarıp güzüyle imama ateş etti. İmam karşılık verdi. Ondan sonra süngü ile birbirlerine hamle ettiler ama murat hâsıl olmadı. Sonra baba oğul kuşluk vaktinden sonra savaştılar, süngü ile hamle yaptılar ve yine sonuç çıkmadı. Sonra Hz. Ali kızarak: “Ey tövbe böyle adam ile savaşmam bana ayıp olmaz mı”? Deyip Zülfikar'ı çıkarıp ikiye bölün ve sopayla vurun dedi. Gökyüzünü gösterip: “Ya Resul Allah” deyip şehzadenin başına vurur oldu. İmam başına gelen kılıcı tuttu.

Elkıssa, Hz. Ali bir tarafa imam bir tarafa düştü. İki aslanın gücünden kılıç sapından kırıldı. Ağız tarafı imamın ellerinde diğer tarafı da Hz. Ali'nin ellerinde kaldı. Ondan sonra Hz. Ali feryat ederek söyledi:

-Ey bahadır attan yere in. Bende Düldül'den ineyim. İkimiz biraz tutuşalım dedi. Sonra imam konuştu.

-Ey Allah'ın aslanı acep nasıl olur diyerek attan indiler. Birbirlerinin kemerlerinden tutarak hamle yaptılar. Âlemi figan, gürültü aldı. Kıyamet günü geldi diye köleler hazince ağlayarak hayran oldular.

Elkıssa, iki yiğit yürüyerek tutuştular. İmam Hasan, İmam Hüseyin ve toplanmış askerler feryat kılarak: “Allah'ım Hz. Ali senin aslanındır onu sen öz sığınma yerinde sakla” diyerek figan ettiler.

Elkıssa, baba oğul namazın ardından dergâhta tutuştular bir sonuç çıkmadı. Hz. Ali ziyadesiyle kedere kapıldı. Ondan sonra İmam Muhammet'in gönlü perişan oldu ve söyledi: “Babamıza edepsizlik oldu”. Yüzündeki peçeyi açarak Esselamun Aleyküm diyerek babasına selam verdi. Şah-ı Merdan selamı aldı ve baktı ki özünün ciğer pasesi İmam Muhammet karşısında durur. Hz. Ali: “Ey çocuk bu nasıl bir edepsizliktir” dedi. Sonra imam Hz. Ali'nin ayaklarına kapanıp hazince ağlayarak bir söz söyledi:

Hazretime ben edepsizlik yaptım ey baba,
Bir sebebi yoktur, Allah'ın Şah-ı Merdan'ı,
Ah ederek bu kâfirler ile meydana çıktım,
Bir günah işledim, yüzüm kara oldu sen affet,
Temiz sayın, utanılacak ceza vermeyin.

Gönlümde böyle işler yoktu ey Ali makamı,
Nice kâfirler benim karşımda aman etti,
Bu zamanda adımları devşirilmiş koydular,
Gösterişli güzel atımı sürerek hemen çıktım meydana,
Temiz sayın, utanılacak ceza vermeyin.

Nice vakit iş bu kâfirlerle sohbet ettim,
Allah'ın hürmeti için hemen ortaya attılar beni,
Zemin ile gökyüzü gözümde karanlık oldu,
Benden şefaati, âlemin rahmetini esirgeme,
Temiz sayın, utanılacak ceza vermeyin.

Bir günah işledim ki hiç kimse böyle bir günah işlemedi,
Herkes mahşer günü bana mahvolmuş der,
Yaptığım kötülöklere tövbe ettim, siz şahit,
Arzu ahvalim budur, babam hakkı ey kıblem,
Temiz sayın, utanılacak ceza vermeyin.

Bir aziz başın için deyip bunca kâfiri,
Allah ile Resul'ün hürmetine yüz tuttular,
"Sev babanın başını" bunu kabul et dediler,
Şüphesiz meydana girdim, hatırımı mahzun eyle,
Temiz sayın, utanılacak ceza vermeyin.

İş bu söz ile Anka Şah ile yürüdüm,
Devşirilmiş dediler, zurna ile coştular,
Şehzade söyledi ki gelip saf tuttum,
İzin ver dönen kâfirler bile savaşıyor,
Temiz sayın, utanılacak ceza vermeyin.

Elkissa, Şah-ı Merdan bu sözü söyledikten sonra Şah-ı Merdan: “Ey çocuğum Allah ile Resul için ortaya çıkmışsan günahımı affettim.” dedi.

Ondan sonra kâfirler baba oğulun tarafına at sürdüler. Nara atarak hamle yaptılar. Kâfirlerin her biri bir yere kaçtı birkaçı da ayak altında telef oldu. Kısaca, Allah’ın aslanı kâfirlere acımadı ve hepsini öldürdü. İmam Muhammet bir taraftan yürüyordu bir taraftan da kâfirleri öldürüyordu. Ansızın Anka Şah şehzadenin arkasından geldi. Bunun üzerine şehzade at üstünden tutarak iki elinin arasına bağlayıp boynuna ip atıp geldiler. Bunun üzerine Şah-ı Merdan kâfirleri kırıp kızıl kana boyadı. Şehzade Anka Şah’ı getirtip bağladı. Bütün kâfirler hayran olarak “eleman-eleman” deyip bağrıştılar. Şah-ı Merdan hepsini imana davet etti. Şehzade İmam Muhammet, Anka Şah’ın iki kolunu arkasından bağlayarak ata bindirdi. Bunun üzerine Şah-ı Merdan bakarak söyledi:

-Ey balam bu kimdir? O an imam söyledi:

-Şefkatli babam işte karşınızda Anka kâfiri durur, imana davet edin. Hz. Ali Şah-ı Merdan Anka’ya nasihat ederek söz söyledi. Gazeli Şah-ı Merdan bitirir:

Ey Anka Şah Allah’ın birliğine gafil olma,
Allah birdir, Resul haktır, şüpheniz olmasın.

Gönül aynasına zulüm küfrü etme, Ruşen et,
Bu hal ile ömrünü geçiren feryada, çığlığa maruz kalır.

Emir buyur, canı dil ile kabul et,
Devesi, kölesi küfürle mahcup olur.

Doğru söz söyle, ihlasın ile imana katıl,
Gözünün aç, hasret ile kör olma Allah'ın nurundan ayrılma.

Saçım, sakalım ecelden ağardı seni sözünde durmayan gafil,
İleri adım at, ömrün geçmektedir, korkusuz olma.

Kişi ki kölelik yapar, buyrulan emri tut,
Kıyamet günü cennet mekânın olsun.

Şah-ı Merdan'ın sözünü işit, geri dönme ondan,
Tan vakti mahşerde kıyamette bana birader ol.

Elkıssa, Şah-ı Merdan bu sözü söyledi. Sonra Anka Şah yerinde durup küfürden ayrılarak Müslüman oldu. Ama Şah-ı Merdan Anka Şah'ı kucaklayıp çok aziz gördü ve yine padişahı vilayette gezdirdi. Ama Şah-ı Merdan konuştu:

-Ey Anka Şah o Tuğra kızını Cemhur'a verir misin? O an Anka Şah söyledi:

-Ey âlemin şahı kızım ile oğlum sizin kölenizdir; ancak Şah-ı Merdan sulh yoluyla Müslüman nikâhıyla kızını Cemhur'a buyuralım. O vakit şehzadenin yâri aklına düştü perişan olarak hazince ağlayıp bu gazeli okudu:

Cemhur gönül verdiği sevgiliyi aldı,
Benim gönlümü alan sevgili hani?
Şad olup elini boynuna attı,
Benim gönlümü alan sevgili hani?

Aşkın efsanesi baştan geçmiştir,
Her kime bir tür cefa ulaşır,
Kim gönül verip yârini bulmuştur,
Benim gönlümü alan sevgili hani?

Mest ve hayran oldum, bilemedim kendim,
Ben kime söyleyeyim elemli sözü,
Yâr yoluna uzun süre bakılı kaldı gözüm,
Benim gönlümü alan sevgili hani?

Bu ülkeden göç edin, burada durulmaz,
Yârimi düşünürüm, asla göremem,
O buraya gelemmez, ben oraya gidemem,
Benim gönlümü alan sevgili hani?

Güya ki bülbülüm kaldım kafeste,
Yârimi yâd edip her bir nefeste,
Yârim kaldı, hasrette, Kamus şehrinde,
Benim gönlümü alan sevgili hani?

Nice aylar geçti, nice zamanlar,
Benim ile yarışan yârenler,
Askere komutan olan sultanlar,
Benim gönlümü alan sevgili hani?

Ah desem âlemi harap eylerim,
Bu canım şimdi azap çeker,
Bağrımı ateşlere kebab ederim,
Benim gönlümü alan sevgili hani?

Şehzade çaresiz ne derman bulsun,
Başını alarak yurttan yurtlara gitsin,
Kamus şehrindeki yâri yâd etsin,
Benim gönlümü alan sevgili hani?

Elkissa, şehzade bu sözü söyledi. Ondan sonra Anka Şah şehzadeye oğlu sayıp yeniden düğün yaparak kölelere hoş vakit geçirtti. Ondan sonra Şah-ı Merdan Kamus şehrine geri dönmek istedi. Şehzade İmam Muhammet, Tuğra'yı kıyamete kadar

kardeşi saydı ve yine Şah-ı Merdan: “Eğer bir vakit sana kimse düşman olursa Medine’ye bir elçi gönder ve biz de sana yardıma gelelim.” dedi.

Şah-ı Merdan askere haber verdirdi ki “Kamus şehrine geri dönüyoruz” dedi. Elkıssa, Şah-ı Merdan ve İmam Muhammet askere komutan oldular ve geri döndüler. Bunun üzerine Anka Şah perişanca ağlayıp kaldı. Şah-ı Merdan’ın kafilesi konaklayarak gele dursunlar. Şimdi sözü Zeynel Arap’tan işitin.

Bunun üzerine Şah-ı Merdan Zeynel Arap’ı Kamus şehrinde bırakıp gitti. Zeyenlarap’ın gözü yollardaydı. Acep ne zaman erkenden geleceklerini düşünüyordu. Bu vakit bir adam gelip: “Ey kadın müjdem ver. Şah-ı Merdan İmam Muhammet’i bularak sağ salim getirdi” dedi. Sonra Zeynel Arap sevinerek yâd edip: “Şükür Allah’a yârim geldi.” diyerek bir söz söyleyip bitirir.

Tez gel, gönlümün kuşu doğanım,
Hareketsiz yoluna bakanım yeter,
Feryat edip ağlasam sesim yetmez,
Gözyaşım yoluna dökerim yeter.

Gel gel yârim bu ülkeden gideli,
Medine şehrinin yolunu tutalı,
Maksadımızı, muradımızı hâsıl edeli,
Bu yerlerde garip kaldığım yeter.

Gözümün bardağını yaşla doldurup,
Misafirlik diyarında oturup,
Kızıl yüzümü hasret ile soldurup,
Ahu figan çekip yürüdüğüm yeter.

Felek ahu figan ile bağrımı deşer,
Seni isteyip gider ruhu revanım,
Aşık oduna yanan bu garip canım,
Garipler garibi olduğum yeter.

Bu dünya da o dünya da kederliyim,
Sevgilime emniyet veren Allah'ım,
Hareketsiz yoluna bakan sarhoş gözlerim,
Bunca ayrılığına yandığım yeter.

Zeynel Arap gelir konuşur karşımda,
Benim gözyaşıma acı,
Felek şaşkınlık saldı başıma,
Zar-u giryan ¹⁸⁵olup durduğum yeter.

Elkıssa, Zeynel Arap bu sözü söyledikten sonra çölden öyle bir asker fışkırdı ki. Ak âlem, yeşil âlem, gök âlem, kızıl âlem, lacivert âlem sap sap, piyade piyade, fert fert, yiğit yiğit, gele gele, toplu toplu, Allah Allah, top top asker ortaya çıktı. Gördüler ki Şah-ı Merdan, şehzadeler ve sahabeler toplanmış yere göğe basıyor. Kara bulut gibi âleme basarak geliyorlar. Zeynel Arap sevindi: “Şehzade beni istemeye geliyor” diyerek nara figan atıp hazince sonbahar bulutu gibi ağlayarak bir muhammes okudu:

Allah'a şükür yarenler devletin zamanı geldi,
Var olan zamanımı alan şefkatli canım geldi,
Bu yanmış tenimin ruhu revanı geldi,
Devlet ile gelendir, ilin sultanı geldi,
Zeynel Arap ağlar şehzade hanı geldi.

¹⁸⁵ Zar-u giryan: Gözyaşı dökmek.

Ferraş¹⁸⁶ yolu düzelt ve süpür,
Görünüşüne, biçimine çeki düzen ver,
Koşu meydanının üstüne eyer koy, saf altınla düzelt,
Feryadı nara eyleyerek bülbül gibi düzelt,
Zeynel Arap ağlar, şehzade han geldi.

Sümbül saçın ip, âlem güzel kokulu lale olsun,
Gül yaprağını ıslat, sebze münevver olsun,
Rutubetini dök, dünya gül yaprağı olsun,
Kametini çek, Senuber gökle beraber olsun,
Zeynel Arap ağlar, şehzade han geldi.

Düz namene, ateşe tapana, günahına iyi saz al,
Çalgıcı, sazını günaha benzer sevgili et,
Ey hafızı hoş beste söz söyleyip ses ver,
O benim muradım, elbisemi uzun yap,
Zeynel Arap ağlar, şehzade han geldi.

Divanı kalender hak yoluna “ya hu” et,
Molla okusun kelamı, günahı iyi dedikodu eyle,
Bitkileri tahlil ederek yerde kendin büyüt,
Ey bey ver selamımı, şimdi cüst ü cû¹⁸⁷ kıl,
Zeynel Arap ağlar, şehzade han geldi.

Ey saki bardağı tut ki gül ile şarap içilsin,
Bülbül yakana parça koysun, gül yaprak açsın,
Söz söyle ki dilinden inci cevher saçılsın,
Ey sacı saz çal, dert, elem geçsin,
Zeynel Arap ağlar, şehzade han geldi.

¹⁸⁶ Ferraş: Cami, mescit, imaret gibi müesseslerin temizliğini sağlamak ve kilim, halı ve hasır gibi mefruşatını yayma hizmetleriyle vazifeli olan kişiler hakkında kullanılan tabirdir.

¹⁸⁷ Cüst ü cû: Arayıp sorma, araştırma, arama.

Ey naz ve eda ile salınarak oyna,
Ey şeker dudaklı sevgili söz söyleyip oyna,
Ey nergisi gazel okuyan sarhoş ol oyna,
Ey Andalıp zaman zaman sen hazince ağla oyna,
Zeynel Arap ağlar, şehzade han geldi.

Elkıssa, Zeynel Arap bu sözü söyledikten sonra Şah-ı Merdan toplanmış askerle Kamus şehrine girdi. Elkıssa, Kamus şehrinde toplanan Müslümanlar Şah-ı Merdan'ın arkasından takip ederek izzet-ü ikram¹⁸⁸ ile kaleye götürdüler. Ondan sonra İmam Muhammet, İmlag kâfirini tutarak parça parça etti. Ondan sonra Hz. Şah-ı Merdan, Zeynel Arap'ın ve şehzadenin nikâhını kıldı. Şehzade ile Zeynel Arap âşık muradına erdi. Şehzade ile Zeynel Arap birbirlerinin halini sorarak bir gazel okudular. Önce Zeynel Arap konuştu:

Zeynel Arap:
Benim için cebri cefa çektin,
Keremli sultanım sağlığın iyi mi?
Nasipse şimdi devranınızı sürün,
Başın döndü mü sağlığın iyi mi?

İmam Muhammet:
Sen benim için garip oldum,
Canı dilim sağlığın iyi mi?
Cüda cefasını başa salan,
Kudretsizim benim, sağlığın iyi mi?

Mertlik görün bele bağlanan,
Ciğer bağrım aşk ateşiyle dağlanan,
Benim için hazince ağlayan,
Gözyaşı dökenim, sağlığın iyi mi?

¹⁸⁸ İzzet-ü ikram: Ağırlamak.

Ben gittim, sevdiğimin ipini büzüp,
Sen buradan gidersin, gönlünü bozup,
Kan ağlayan kara nergisine göz süzüp,
Perişanım, senin sağlığın iyi mi?

Allah dergâhında gelip âmâna,
Gariplikte çekip bir nara,
Benim için zindan kuyusuna düşüp,
Yusuf'um, Kenan'ım sağlığın iyi mi?

Kurban olayım, kalem kalem kaşına,
Kim acıdı, gözünden akan yaşa,
Ne eziyetler geldi burada başına,
Merhamet ve şefkat sahibim sağlığın iyi mi?

Ben bahtı karamı aşıp giden,
Anka'nın şehrinin yolunu tutan,
Nice bir külfet başından geçen,
Hali perişanım, sağlığın iyi mi?

Aşkın deryasına akıp gittim,
Seni bu yerlerde ateşte yakıp,
Sen benim yoluma bakıp ağladın,
Sevgili yârim sağlığın iyi mi?

Beni isteyerek çıktın nice yollara,
Zeynel Arap diyerek gezdin çöllerde,
Benim için garip oldun illerde,
İyiden nişanım sağlığın iyi mi?

Şehzade der, hayran oldum avare,
Sen ağlayıp kaldın ah ve hazinle,
Benim için kıldın bahtı kara,
Hasretim senin sağlığın iyi mi?

Elkissa, bu sözden bir zaman sonra ayş u işret¹⁸⁹le meşgul oldular. Ondan sonra gönülleri Medine'ye meyil oldu ve takatsizce Şah-ı Merdan'a söyleyerek gider oldular. Bunun üzerine Şah-ı Merdan, Cemhur'u Kamus şehrine padişah yaparak çokça nasihat edip asker verdi. Cemhur şehzadeye nice eşek yüküyle altın, at, gürz verdi. Zeynel Arap'ı ata bindirdi. Şah-ı Merdan'ı ağırladılar.

Elkissa, Şah-ı Merdan Allah'ın yardımıyla develere zırh takıp İmam Muhammet ve Zeynalarap'ı alarak yola çıktı. Elkissa, bir zaman duraklarda konaklayarak Medine'ye yaklaştılar. Ondan sonra Şah-ı Merdan İmam Hasan'a: "Ey çocuğum sen önceden İmam Muhammet'in annesine oğlunun sağ salim geldiğini haber ver." dedi. O vakit İmam Hasan "Acep nasıl olur." diyerek Medine'ye geldi. O vardığında Bibi Hanefiye, İmam Muhammet'i yâd ediyordu. Bir muhammes okuyup bitirdiler:

Yedi yaşında çıkıp av avlayan çocuğum,
Gonca gibi canını çölde diken eden çocuğum,
Şah-ı Merdan gibi atasını kararsız eden çocuğum,
Hayli akrabasını gönlü yaralı eden çocuğum,
Annesini ağlatarak yolunda gözleten çocuğum

Şah-ı Merdan ondan hiçbir haber alamadı,
Bilemedim ne haldedir, ansızın elimden gitti,
Kasaplık koyunlar hayran oldu, gök mü deniz mi yuttu?
Ben garip, kırık bir şekilde ağladım şam u seher¹⁹⁰,
Annesini ağlatarak yolunda gözleten çocuğum.

¹⁸⁹ Ayş-u işret: Yiyip içme.

¹⁹⁰ Şam u seher: Akşam sabah.

Bülbülüm uçup gitti, bilemedim kaldım garip,
Hangi gül bahçesine konar eyler ıstırap,
Sağ selamet vardı mı o yine yaşı harap,
Bir yine gelir mi deyip gözüm çok yaş, bağrım kebab,
Annesini ağlatarak yolunda gözleten çocuğum.

Bir aziz başınla çöllere gittin sen harap,
Hangi yeri mesken tuttun, hangi yere varıp?
Hangi zindanın içinde kaldın, rengin sararmış,
Yalnız başını alıp gitti, denize, kuyuya girip,
Annesini ağlatarak yolunda gözleten çocuğum.

Bu Hanefiye hazince ağladı çocuğunu arayıp,
Nur-i çeşm kuvvetiyle derdine derman arayıp,
Her dem kan yutar, yine sahip doğanını arayıp,
Dinmedi, böyle yitirdiğini devamlı aradı,
Annesini ağlatarak yolunda gözleten çocuğum.

Elkissa, bu gazeli okudular. O vakit aşktan İmam Hasan selam verip: “Şefkatli annem oğlunuz İmam Muhammet atıyla sağ salim geldi.” dedi. O vakit Bibi Hanefiye çaresizce İmam Hasan’dan bu sözü işitip sevinerek bir söz söyledi:

Muhammet beyanını söyleyip gelmişsin,
Muhammedim var mı Hasan kuzum?
Onlardan önce çıkıp gelmişsin,
Muhammedim var mı Hasan kuzum?

Çöllerden, göllerden, dağlardan aşan,
Kâfirlerin cebri başına düşmüş,
Sonunda kâfirlerle savaştın,
Muhammedim var mı Hasan kuzum?

Yalnız oğlum sağlığın var mı?
Kâfirler yanında mı beklersin,
Allah'ım onlara medet kârım,
Muhammet'im var mı Hasan kuzum?

Hanefiye der, mest eden sözlerin,
Her zaman yollara çıkıp gözlerim,
Eğer çıkıp gelmez desen izlerim,
Muhammedim var mı Hasan kuzum?

Elkissa, Hanefiye çaresizce sözlerini tamamladıktan sonra Medine'nin önemli önemsiz adamlarının geldiğini işitip Hz. Ali'nin ardından çıkarak onlarla görüştü. Ondan sonra İmam Muhammet ile görüştü. Ondan sonra İmam Muhammet ile Zeynel Arap'ı alarak şehre girdiler. Annelerinin hal hatırını sorduktan sonra her biri gazel okudu.

İmam Muhammet:
Benim için ömrünü gamda geçiren,
Kan kusan, kederli annem iyi mi?
Küçüklüğümde götürüp ak süt veren,
Kan kusan, kederli annem iyi mi?

Bibi Hanefiye:
Av avlayıp avımı yitiren,
Garip olan garip balam iyi mi?
Aziz başı gariplikle geçen,
Garip olan garip balam iyi mi?

Başına atlas çadırın alan,
Babamız kabrinde figanlar eden,
Gözyaşını döküp tasalar düzen,
Kan kusan, kederli annem iyi mi?

Âşıklık sevdasını başına salan,
Varıp bir sevgilinin gönlünü alan,
Cebri zindan çekip gamlara kalan,
Garip olan balam iyi mi?

Feleğin cebrine takati kalmayan,
Başın peygamber kabrine vuran,
Balasının cebrine dayanamayıp,
Kan kusan, kederli annem iyi mi?

Çevik ve güzel at gibi yanarak kül olup,
Sansar gibi dağ ile çöl gezip,
Zindanın içinde kölesi ve gülü olup,
Kan kusan, kederli annem iyi mi?

Başıma düştü ayrılığın belası,
Hiç bulunmaz gönüldeki belası,
Vatanımın, milletimin gözümün akı, karası,
Kan kusan, kederli annem iyi mi?

Gönül alanın aşkı ziyadesiyle fazla düşmüş,
Dağda, çölde her vakit daim olmuş,
Yeter ben deyip daima maksada, murada,
Garip olan garip balam iyi mi?

Şehzade der, Allah inayet etti,
Babamız bugün koruyucu oldu,
Allah'a şükür sağ salim gördük,
Kan kusan, kederli annem iyi mi?

Hanefiye der, sen benim sırdaşım,
Yalnızlıkta elimi tutan yoldaşım,
Acıması gelerek Allah'ın verdiği yoldaşım,
Garip olan garip balam iyi mi?

Elkıssa, ondan sonra şehzade İmam Muhammet bütün insanlarla ve kölelerle görüşerek hal hatırlarını sordu. Bunun üzerine Şah-ı Merdan ve şehzade namazı Medine'nin içinde ki Mina'da kıldılar: "Nerede garip varsa gelsin." diyerek haber saldı. Köleler toplandı.

Hz. Şah-ı Merdan malını hepsine böldü. Ondan sonra Medine şehrinde kırk gece kırk gündüz düğün yaptılar. İki âşık birbirlerini buldu. Allah muratlarına erdirdi. Âmin. Temmet el kitap.

5. 3. Kıssa-yı Fırgun

Geçti fani dünya Andalıp'ın sözü ile,
Tilge¹⁹¹ bu özlerini Allah'a ulaştırdı,
Herkes bir garip iş buldu,
Şam sabahı olduğundan beri ferman eyledi.

Kimisini padişah yaptı, kimisini dilenci,
Kimse aşret¹⁹² ile oldu mukteda¹⁹³,
Kaygı, hasret ile nice zavallı,
Birkaç hane viran eyledi.

Kudretten on sekiz âlem yarattı,
Yüz yirmi dört bin peygamber geçip gitti,
Musa'ya nöbet zamanı geldi,
Onlar Fırgun'u resmen getirdi.

Dünyada Fırgun'u güzel kıldı,
Mısırda padişahlığa uygun gördü,
Mal-u dünya¹⁹⁴ ile bağlı kıldı,
Sonunda gönlünün amacına ulaştı.

Dünya yüceliğinden ne söz söyledi,
Cariyeye kendi tanrı eyledi,
Batı ile doğu illerinde düğün etti,
Hükmünü âleme revan eyledi.

¹⁹¹ Tilge: Dilim.

¹⁹² Aşret: Keyif.

¹⁹³ Mukteda: Kendisine uyulan, önde giden.

¹⁹⁴ Mal-u dünya: Dünya malı.

Hizmetinde han oldu yeniden,
Yüz bin ahli-hikmet ¹⁹⁵ veziri yoldaş,
Binlerce bilgin, binlerce falcı,
Yine dört bin cadı sarhoş oldu.

Dört yüz yıl padişah oldu âlemi sordu,
Batı ile doğu emrinde durdu,
Kâfirler Allah deyip ona başvurdu,
Takat eyleyip şeb-ruz ¹⁹⁶ handan ¹⁹⁷ eyledi.

Bir gece Fırgun sağ salim uzandı,
Rüyasında ansızın alamet gördü,
Şayet bir yıldız kayardı her zaman,
Ansızın kayboldu, ıstırap getirdi.

Can havli ile can sıçradı şu zaman,
Çağırdı, gelsinler vezirim hemen,
Rüyasında vezire bildirdi,
Gözünden yaş döküp ağlamaklı oldu.

Vezir dedi, bilginler gelsin,
Bu hayali yormaya aya gitsinler,
Bu ne sırdır, iyi, yaman bilsinler,
Bekçiler alıp, zaman eyledi.

Bilginler şahın sözünü işitip,
Ne oluyor, al rengine döndü gün,
Ondan korkup yine söylemediler,
Vezirin sırrını gizledi.

¹⁹⁵ Ahli hikmet: Hikmet ehli.

¹⁹⁶ Şeb-ruz: Gece gündüz.

¹⁹⁷ Handan: Gülen, gülücü.

Vezir açıklasın, dedi şahımız,
Heves eder söylemeye mahri-canımız¹⁹⁸,
İki dünya sensen bizim mahımız,
Korka korka sözü lerzan¹⁹⁹ eyledi.

Fırgun dedi, durmasınlar, söylesinler,
Her ne gördüyseler açıklasınlar,
Bu sırları açık etsinler,
Kullarım deyip, ferman eyledi.

Bilginler dedi, ey şahı-zaman²⁰⁰,
Bana İsrayil'den bir oğlan doğar,
Senin mülkün o yavruyu viran eder,
Falda bu sözü açık etti.

Fırgun dedi, hangi ayda, hangi günde,
Ortaya çıkar, ne gecede, ne günde?
Falcılar işaret verdiler o an,
Filan ay gün deyip, işaret etti.

Fırgun dedi, beni İsrayil k
Kovdurun, durmasın iyi kötü,
Yaylaya gitsin ülkenin tamamı,
Mundak²⁰¹ deyip onlara ferman eyledi.

Erkeği hatundan uzak kıldılar,
Beni İsrayil'e cefa kıldılar,
Hak diyen sözü yok kıldılar,
Gör, nasıl takdırı-subhan²⁰² eyledi.

¹⁹⁸ Mahri canımız: Ay canımız.

¹⁹⁹ Lerzan: Titrek, titreyerek.

²⁰⁰ Şahı-zaman: Zamanın şahı.

²⁰¹ Mundak: Dövülüp ufalanmış.

²⁰² Takdırı-subhan: Allah'ın taktiri.

İmran denen kişi Fırgun'a mahrem,
Fırgun onu aziz kıldı,
Hizmetinde gece gündüz dema-dem²⁰³,
Sözleri söyleyip uyku elvan²⁰⁴eyledi.

İmran'ın hatunu ansızın evde,
Kaygısız yatıyordu, sarhoş, keyifli,
Aklına gelmiştir o zaman İmran,
Ara sıra aklına aşk, odun düşerdi.

O zamanda yerinden sıçradı durdu,
Fırgun'un köşküne kendi kavuştu,
Ansızın gözünü dikip o köşkü gördü,
Gökyüzüne bakıp figan eyledi.

Köşki belent²⁰⁵ucu bucağı yoktur,
İçine girecek hiç evi yoktur,
Ne ilaç eylesin dermanı yoktur,
Gözünü göğe dikip gözyaşı döktü.

O an ansızın Cebrayil geldi,
Elinin tutup dürüst olma dedi,
O saatte köşke sağ salim çıktı,
Kendini İmran'a yoldaş eyledi.

İmran'ın nazarı hatuna değdi,
Parmağını ısırıp ne iştir diye sordu?
Senin aşkın canımı aldı dedi,
O zaman Cebrayil ortaya çıktı.

²⁰³ Dema-dem: An be an.

²⁰⁴ Elvan: Açık kırmızı.

²⁰⁵ Köşki belent: Ulu köşk.

Cebrayil dedi, İmran buradadır,
Senin hizmetini kendim yapayım,
Sen işini yap, ondan haber sorma,
Allah senin derdine derman eyledi.

Cebrayil ortaya çıkıp, o işi yaptı,
Allah'ın takdirine boyun eğdi,
Ondan sonra o hatun evine geldi,
Sedef içinde dürri-galtan²⁰⁶ oluştu.

Ululuk ile aftab-cahan²⁰⁷ yarattı,
Fırgun bütün falcıları ağlattı,
Falcıya haber salmalarını emretti,
Falcı salıp, bilgin dediler.

Sedefe düşmüştür o zerri-gövher²⁰⁸,
İçeride görünür söyle ne haber?
Fırgun'un bağrın viran eyledi,
Bu günden dokuz ay Hasan aldılar.

Hamile hatunları hataya yönlendirdiler,
Çaresizler kötü durumda kaldılar,
Onların ömrünü talan etti,
Her hatunun peşinde iki amir.

İzleyip, gözleyip yürüdü gece boyunca,
Kız doğursalar beyler gazap ederdi,
Oğlunu öldürüp figan eyledi,
Dokuz ay içinde nice bin oğlan.

²⁰⁶ Dürri-galtan: Yuvarlak inci.

²⁰⁷ Aftab-cahan: Cihan güneşi.

²⁰⁸ Zerri-gövher: Altın cevher.

Etti, hunı-nahak²⁰⁹ Fırgun'u viran,
Öldürüp derdine bulamadı derman,
İllerine şöyle arzu eyledi,
İmran'ın hatunu çok üzüldü.

Onun sonunda iki muhafız,
Öldürmek gerektir, doğsa oğul,
Ona bu dünyayı zindan etti,
Ansızın o hatun tandır fırınına vardı.

İki tutup onun gözü karardı,
Muhafızlar ona çok eziyet etti,
Ona bir hurşıdı-taban²¹⁰ eyledi,
Gördü ki zayıf, cilveli bir oğlandır.

Hüyri-perizattan²¹¹ belki çendandır²¹²,
Yüzünü gören kişi ona kurbandır,
Herkesin derdine derman eyledi,
Annesi yüzüne bakarak emretti.

İlacını bilemedi, tamdır²¹³ yolladı,
Başlığını koyup, mutlu oldu,
Muhafızların kendi şimdi ulaştı,
Vardılar ki oğlandan eser yok.

Kandan başka hiçbir şey bilinmiyor,
Kan dediler, oğul olmaz, kız olmaz,
Böyle deyip Fırgun'a ayan oldu,
Onlar gitti, tandır güneş aldı.

²⁰⁹ Hunı-nahak: Sebepsiz yere.

²¹⁰ Hurşıdı-taban: Güneşin doğuşu.

²¹¹ Hüyri-perizattan: Çok güzel.

²¹² Çendan: Gerçi, her ne kadar, pek o kadar.

²¹³ Tamdır: Ufak fırın.

Oynayan, oturan oğlanı gördü,
Can korkusuyla can alıp koynuna koydu,
Şeker dudaklı ağzına bağımlıyaptı,
Ansızın o an İmran geldi.

İmran'ın Musa'ya gözü düştü,
Onu görüp gönlü ateşle tutuştu,
Savaşa elvan-lerzan ²¹⁴eyledi,
İmran hatununa bu ne hal dedi.

Bunu yok etmesem ölürüz hatun,
Bu oğlandan başımıza sıkıntı gelir,
Böyle deyip gözünden gözyaşı aktı,
İmran hatununa dedi, endişe etme.

Bu bir oğlan gönül soğutma,
Aman olsa, birini karalama,
Yüzleri gl, kaŐı keman eyledi,
İyi görüp, İmran eline aldı.

Hak ona muhabbet nurunu saldı,
İmran geri dönüp Fırgun'a gitti,
Gönlüne bu sırrı gizledi,
Musa'nın annesi kaygılı.

Ağladı bu sırrı kime diyeyim,
Nerede saklayıp, nerede anlatayım,
O an Cebrayil'i Allah gönderdi,
Cebrayil dedi ki; ağlama mazlum.

²¹⁴ Elvanı-lerzan: Rengârenk titreyen.

Bir sandık bulup, etrafını mumla çevir,
Musa'yı koy, belli olmasın,
Büyük devlet saadet eyledi,
Cebrayil böyle söyleyip kayboldu.

Delil olarak balta, bıçkı alıp geldiler,
Ona bir sandığı zelil²¹⁵ eyledi,
Güya ki tagtı-rovan²¹⁶ eyledi.
Musa peygamberi sandığa koydular.

On dört günlük genç oğlunu,
Annesi sağ ile soluna baktı,
Nara atıp, ah-u efgan²¹⁷ eyledi.
Sandığı deryaya bıraktılar eyvah.

Annesi ağlayıp, feryat eyledi,
Kötü feleğin elinde taş ile bidat²¹⁸,
Sonunda bana viran eyledi.
Canımın içi selvim sağ ol.

Hünkârım, doğanım sağ ol,
Akıl-huşum²¹⁹, üstadım sağ ol,
Bana bir külbeyi-ahzan²²⁰ eyledi.
O zamandan beri susamış derya kasırğa gibi vurur.

Yüzdürdü sandığı parlatıp,
Annesi ağladı dedi; "çığlık",
Sarı kıza bakıp direndi.
Musa'dan önce bir kızı vardı.

²¹⁵ Zelil: Sürçüp düşen, yanılan.

²¹⁶ Tagtı-rovan: Dört kişi veya iki katırla taşınan nakil arabası.

²¹⁷ Ah-u efgan: İçi yanarak feryat etmek.

²¹⁸ Bidat: Sonradan çıkarılan adetler.

²¹⁹ Akıl huşum: Akıl ağacım.

²²⁰ Külbeyi-ahzan: Derin hüzn.

Adı Meryem'di periden afzal²²¹
Giderken izinden, kılma hayal,
Meryem o an kendini cevlan²²² eyledi.
Meryem acılı ağlayıp yola düştü.

Arkasından fermanı divana geldi,
Güya ki içki içip, sarhoş oldu,
Vay fermanım deyip, figan eyledi.
Nil nehri ikiye bölünüp akardı.

Biri doğruca köşki-eyvan²²³ a vardı,
Meryem ağlayıp, iki tarafa baktı,
Sandığı ayvan köşküne hak eyledi.
Baş köşke varıp, dolandı durdu.

Fırgun hanımını ile köşkün içine girdi,
Deryadan bir sandığın geldiğini gördü,
Fırgun'u hanıma hemen götürdü.
Her ne kadar sandık içeri de olsa da.

Sonsuza dek sana bağışladım,
Sandığı alıp, içeri açtılar,
Gördüler ki bir oğlan var.
Fırgun'un eşi Ayşe gördü.

Ya Fırgun bu benim oğlum dedi,
İlk önce Musa'yı gördü,
Gör Allah nasıl hikmet eyledi.
Fırgun'un oğlu yok oldu.

²²¹ Afzal: Âlim, ilimli.

²²² Cevlan: Şam'da bir dağ.

²²³ Köşki eyvan: Ayvan köşkü.

Ayşe yüreği yaralı şekilde ağladı,
Bir dadı getirin, sütlü, silahlı,
Dadılar koşuşup çendan²²⁴ eyledi.
Dadılar o an Musa'ya süt verdiler.

Aziz Musa hiçbirini emmedi,
Orada Meryem'in ablası vardı,
Meryem Ayşe'ye sır verdi.
Sütü çok olan bir annem var dedi.

Baldan, şekerden şirin bir oğlandı,
Ayşe işitip haber aldı,
Getirin onu diye emir eyledi.
Varıp Musa'nın annesini getirdiler.

Eline çocuğu verdiler,
Kucağına alıp onun gönlünü aldı,
Emziği ağzına verdi.
Süt bulunca, emzikten kurtuldu.

Musa emip, Allah'a şükretti,
Yüzünü, gözünü, canını feda eyledi,
Allah onun çocuğunu sıhhatli eyledi.
Fırgun annesine oğlan olduğunu söyledi.

Anne oğul şad oldu,
Malı-dünya²²⁵ verdi Fırgun çok,
Onun peşine tüccar yolladı.
Dadı buna iyi hizmet et sen,

²²⁴ Çendan: Gerçi, her ne kadar, pek o kadar.

²²⁵ Malı-dünya: Dünya malı.

Her bir nice günden alıp gel sen,
Muradınca benden dünyayı al sen,
Böyle deyip, derdine derman eyledi.
Dadı onu alıp evine geldi.

Onun yüzünden dünya dar oldu,
Musa'nın nurundan dünya yarıldı,
Onun mucizesi rengârenk eyledi.
Allah katında peygamber oldu.

Müzice gösterdi dünya yaratıldı,
Sonunda Fırgun'un başını eğdi,
Tacı, tahtı viran eyledi.
Kim iyiye sonunda muradı olur.

İyi uykudan iyi iş kalır,
Andalıp hak ömrün kılsın ziyade,
Emziği ağzına verdi.
Müminlere cennet melek eyledi.

SONUÇ

Türkiye dışındaki Türk topluluklarının edebiyatlarıyla ortak bir geçmişimiz bulunmaktadır. Türk edebiyatı, Köktürk Türkçesinden Türkiye Türkçesine ulaşana kadar farklı bölgelerde farklı edebi dönemler oluşturmuştur. Bu bağlamda bakıldığında, Türkmen edebiyatı ile Anadolu sahası Türk edebiyatını ayrı birer edebiyat gibi düşünmek imkânsızdır. Anlatı geleneğimizin en güzel örnekleri sayılan halk edebiyatı türleri bu yazarların çabalarıyla farklı bölgelerde farklı varyant ve versiyonlar şeklinde ortaya çıkmıştır. Bu anlatmalar her edebiyat topluluğunda olduğu gibi Türkmenistan'da da uzun yıllardır halkın eğlenme ve kültürel ihtiyaçlarına cevap vererek nesilden nesile aktarılarak bu güne gelmiştir.

Türkmen sahası, edebi eserlerin oldukça yoğun olduğu bir muhittir. Bu muhitin önemli bir ismi de Nurmuhhammet Andalıp'tır. Şairin "Leyli Mecnun, Yusup Züleyha, Baba Ruşen, Zeynel Arap, Kıssa-yı Furgun" adlı destanları, Oğuzname, Rısalayı Nesimi, Sagdı Vakgas adlı uzun şiirleri ve Melike Mehrinigar adlı uzun hikâyeleri mevcuttur. Şairin tüm eserlerini incelemek çalışmanın amacını aşacağından Baba Ruşen, Zeynel Arap ve Kıssa-yı Furgun adlı üç hikâye ile sınırlandırılmıştır.

Türkmen destanlarının kompozisyonu, geleneksel kurallara dayanır. Destanlar, kalıplaşmış formel ifadelerle başlar. Örneğin, Baba Ruşen ve Zeynel Arap "Haberleri rivayet edenler şöyle buyururlar ki" şeklinde başlar. Ayrıca destanlar nazım ve nesrin nöbetleşe yer aldığı bir teknikle yazılır. Bu durum mevcut incelenen hikâyelerde de görülmektedir. Hikâyeler nazım ve nesir karışık halde kaleme alınmıştır. Son kısımda da anlatı, formel halini almış bir söz grubu ile bitirilir. Baba Ruşen, "Vallhü alam bissevap", Zeynel Arap ise "Temmet el kitap" şeklinde biter. Hikâyelerde bazı diyaloglar kahramanların karşılıklı şiir söylemelerinden oluşmuştur.

İncelenen hikâyelerde "doğum", "ad verme", "rüya", "dev" gibi motifler bulunmaktadır. Türkmen destanlarındaki motifleri, diğer Türk destan ve halk hikâyeleriyle de karşılaştırdığımızda benzer özelliklere sahip olduğu görülür. İncelenen hikâyelerde çok sayıda masal motifi yer almaktadır. Özellikle olağanüstülükler ile ilgili motiflerin masal motifi olduğu görülmektedir. Bu durum

Türkmen destancılık geleneğinin masal kaynakları açısından da zengin olduğunu göstermektedir.

Dil özellikleri bağlamında hikâyeler incelendiğinde Andalıp'ın Arapça ve Farsça kelimeler ve tamlamalar kullandığı görülmektedir fakat şair sadece Arap ve Fars kaynaklarından beslenen bir edebiyat cereyanı içinde kalmamış Ali Şir Nevai, Fuzuli gibi Türkçeyi iyi kullanan Türk edebiyatını iyi bilen şairlerden de etkilenip eserlerini bu doğrultu da oluşturmuştur.

Baba Ruşen, Zeynel Arap ve Kıssa-yı Furgun adlı halk hikâyeleri yapı bakımından incelendiğinde:

“Baba Ruşen” hikâyesi şairin çok sayıda el yazması nüshası olan eserlerindedir. Eser 1903-1916 yılları arasında taşbasması yoluyla çeşitli matbaalarda 20 kez basılmıştır. Eserin konusu Hz. Ali ve onun oğulları Hasan ve Hüseyin'dir. Dini konulu bir hikâyedir. Stith Thompson'un *Motif-Index of Folk Literature* adlı çalışmasında belirlediği yirmi bir tane motif başlığına büyük oranda uymaktadır. Stith Thompson'un *Motif-Index of Folk Literature* adlı kataloğundaki başlıklara uymayan motifler de tespit edilmiştir. Baba Ruşen hikâyesinde “Mitolojik Motifler”, “Sihir” “Devler”, “Mizah” gibi motifler tespit edilememiştir. Baba Ruşen hikâyesinde bir adet yerli motif tespit edilmiştir. Bu motif “(T). V56. Namaz Kılmak”tır. Motifler Türk anlatı geleneğinde tespit edilen motiflerle büyük oranda benzerlik göstermez. Hikaye din konulu olduğu için epizot yapısı klasik aşk hikâyelerinde olan epizot yapılarıyla benzerlik göstermez. Genelde yapılan epizot çalışmaları aşk hikayeleri üzerine olduğundan yararlanılan kaynaklarda verilen başlıklar metnin olay örgüsü baz alınarak yeni epizot başlıkları üretilmiştir. Kahramanın ailesi, soyal durumu, zaman ve mekân, kahramanın doğumu, kahramanın âşık olması, sevgiliyle buluşma, sevgiliye kavuşmanın engellenmesi, sevgiliyi kurtarmak ve İslam dinini yaymak için kâfirle mücadele, kahramanın savaşı kazanması, memlekete dönmesi, sevdiği ile evlenmesi gibi konular hakkında epizotlar tespit edilmiştir.

“Zeynel Arap” hikâyesi konu bakımından Baba Ruşen ile benzerlik gösterir. Bunun yanında aşk konusu da işlenmiştir. Şair bu eserinde de Hz. Muhammet, Hz. Ali, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin ve İmam Muhamet'i yüceltmeyi amaçlamıştır. Stith Thompson'un *Motif-Index of Folk Literature* adlı kataloğundaki başlıklara uymayan başlıklar bulunmaktadır. Bunlar; “Mitolojik Motifler”, “Sihir” ve “Mizah”tır. Geriye

kalan motiflere ise uymaktadır. Ayrıca hikâyede dokuz adet yerli motif tespit edilmiştir. Bunlar sırasıyla şöyledir; “(T). H.359.3. Kralın kızıyla evlenebilmenin şartları”, “(T). H.921.1.1. Kralın verdiği vazifeler”, “(T). H919.7. Babanın verdiği vazifeler”, “(T). Q. 112. 3. Beylik vererek mükâfatlandırmak”, “(T). S. 21. 6. Zalim erkek kardeş”, “(T). V. 38. Kader inancı”, “(T). V. 56. Namaz kılmak”, “(T). V. 58. 6. Namaz kılmadan önce abdest almak”, “(T). V.301. Kur’anı kerim okumak”. Yerli motiflere bakıldığında ele alınan hikâyelerin Türk halk anlatılarıyla motif bağlamında büyük oranda ortaklık gösterdiği tespit edilmiştir. Epizot yapısı Baba Ruşen hikâyesindeki benzemektedir. Dini konulu olmasına rağmen aşk konusunun da işlendiğinden bu hikayenin epizot yapısı klasik epizot başlıklarıyla benzerlikler de gösterir.

“Kıssa-yı Fergun” hikâyesi konu bakımından dini konulu bir hikâyedir. Hikâyede Hz. Musa’nın Firavun’u mağlup ederek ülkeye hükümdar olması anlatılır. Stith Thompson’un *Motif-Index of Folk Literature* adlı kataloğundaki başlıklara uymayan başlıklar bulunmaktadır. Bunlar; “Mitolojik Motifler”, “Hayvanlar”, “Sihir”, “Ölüm”, “Olağanüstülükler”, “Devler”, “Cinsiyet” ve “Mizah”tır. Geriye kalan motiflere ise uymaktadır. Ayrıca hikâyede iki adet yerli motif tespit edilmiştir. Bunlar sırasıyla şöyledir; “(T). H. 919. 8. Annenin verdiği vazifeler” ve “(T). N. 839. Yardımcı vezir”. Türk halk anlatılarıyla motif bağlamında büyük oranda benzerlik göstermez. Epizot yapısı ise dini konulu anlatı olduğu için metnin olay örgüsü baz alınarak farklı başlıklar üretilmiştir.

Sonuç olarak, Türkmen destancılık geleneği geçmişten günümüze varlığını korumuştur. Bu geleneğin içinde de Nurmhammet Andalıp önemli bir şahsiyettir. Ayrıca, Nurmhammet Andalıp günümüzde de Türkmenler arasında bilinen ve okunan bir şairdir. Türkmenistan ve Türkiye’deki araştırmacılar şair hakkında “yüksek lisans”, “doktora” tezleri, “makale” ve “kitaplar” hazırlamaktadır. Bu sayede Türk edebiyatı ile Türkmen edebiyatı arasındaki edebî alışveriş devam etmekte ve şair daha tanınır olmakta eserleri geniş kitlelere ulaşmaktadır.

Nurmhammet Andalıp 18. yüzyıl Türkmen edebiyatının klasik şairlerindedir. Andalıp’ın eserlerini genel olarak incelediğimizde, Türk destancılık ve hikâyecilik geleneğinde önemli bir sima olarak yerini aldığını ve sonraki dönem Türkmen şair ve yazarlarına bu yönüyle de büyük katkısının olduğu tespit edilmiştir. Nurmhammet Andalıp’ın kendi yaşadığı dönemin sosyal, kültürel, ekonomik unsurlarını işlediği

görülür. Edebî kişiliğinin oluşmasında yaşadığı dönemin sosyal ve kültürel özellikleri etkili olmuştur. Eserlerini halkın anlayabileceği şekilde duru bir Türkçe ile oluşturmuştur. Nürmuhamet Andalıp, Ali Şir Nevai, Fuzuli ve Cami gibi zirve yapmış şahsiyetlerden etkilendiği o kişilere yazdığı tahmislerden belli olmaktadır. Yine eserlerinde görülen tasvirler, işlenen konular veya konuya yaklaşım tarzı olarak yukarıdaki isimleri çağırıştırır. Şair kendinden sonra gelen şairleri de etkisi altına almıştır.

Nürmuhammet Andalıp klasik edebiyat geleneğine uygun eserler vermiş ancak sözlü edebiyatın seçkin örneklerini derlemiş, kendi edebi üslubunu da yansıtarak eserleri yeniden yorumlamıştır. İncelenen hikâyelerden yola çıkıldığında Andalıp'ın mevcut rivayetlere sadık kalarak halkın dini hassasiyetlerini de göz önünde bulundurarak hikayelerini oluşturduğu söylenebilir. Andalıp'ın çok eski dönemlerden anlatıla gelen rivayetleri konu alması Türk tarihine verdiği önemin göstergesidir. Hikâyelerinde Hz. Muhammet, Hz. Ali, İmam Hasan, İmam Hüseyin ve İmam Muhammet övülmüştür. Bu durum Andalıp'ın İslamiyet'e bakış açısını ortaya çıkarmaktadır.

KAYNAKÇA

- Aça M (2006 Haziran). Tıva destan ve masallarının araştırılmasında tür sorunu. *Milli Folklor* 72: 85-94.
- Aça M (2013) *Oğuznamecilik Geleneği ve Andalip Oğuznamesi* (Kömen Yayınları, Konya).
- Altaylı S (1994) *Azerbaycan Türkçesi Sözlüğü* (Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul).
- Asker R (2011) 350 yıldır şakıyan bülbül. *Kardeş Kalemler* 54: 19-22.
- Aşırov A (2011) Dili destanlı şair. *Kardeş Kalemler* 54: 23-33.
- Atayew K (1988) *XVIII. Asır Türkmen Edebiyatı* (Magarîf Neşriyat, Aşgabat).
- Baydemir H (2013) *Özbek Halk Masalları* (Grafiker Yayınları, Ankara).
- Can H (2011) Andalip. *Kardeş Kalemler* 54: 50-51.
- Can H (2011) Andalip ve erguvanlar. *Kardeş Kalemler* 54: 52.
- Çobanoğlu Ö (2011) *Türk Dünyası Epik Destan Geleneği* (Akçağ Yayınları, Ankara).
- Gökçimen A (2011) Andalip'in yusuf züleyhası. *Kardeş Kalemler* 54: 47-49.
- Güder N (2011) Kitap gördüm Andalip'ten. *Kardeş Kalemler* 54: 34-46.
- Ekici M (1998) Halk bilimi çalışmalarında metin (Text), doku (Texture), sosyal çevre ve şartlar (Konteks) ilişkisinin önemi. *Milli Folklor* 39: 25-34.
- Ekici M (2002) Destan araştırma ve incelemelerinde kullanılan bazı terimler hakkında I. *Milli Folklor* 53: 27-33.
- Elçin Ş (2003) Türk Dilinde Destan Kelimesi ve Mefhumu. *İslamiyet Öncesi Türk Destanları* (Ötüken Neşriyat, İstanbul).
- Garriyev C A (1975) *Türkmen Edebiyat Tarihi* (İlim Neşriyat Yayınları, Aşgabat).
- Hança B B (2009) Garip adına bağlı Türkmen destanları ile Türkmen oğuznamesinin kaynak ve motif olarak karşılaştırılması. Doktora Tezi, Ege Üniversitesi, İzmir.
- Kara M (1998) *Türkmen Türkçesi ve Türkmen Edebiyatı Üzerine Araştırmalar* (Akçağ Yayınları, Ankara).
- Kara M (2012) *Türkmen Türkçesi Grameri* (Etkileşim Yayınları, İstanbul).

- Kara M, Karadoğan A (2004) *Türkmen Türkçesi-Türkiye Türkçesi Deyimler Sözlüğü* (Çağlar Yayınları, Ankara).
- Küçükmehtemoğlu Ö (2011) Andelip'in sanatında fütüvetnamecilik. *Kardeş Kalemler 54*: 65-68.
- Meredow A, Ahally S (1998) *Türkmen Klasik Edebiyatının Sözlüğü* (Türkmenistan Neşriyat, Aşgabat).
- Moran, B (1994) *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri* (İletişim Yayınları, İstanbul).
- Mülkamanov A(1990). *Nurmuhammet Andalip Şıgırlar Hem Poemalar* (Türkmenistan Neşriyat, Aşgabat).
- Mülkamanov A, Nazarov G, Çarıyev M, Maşayeva O, Nuryagadıyev A, (1991) *Dessanlar* (Türkmenistan).
- Mülkümanov A (1992). *Andalip Dessanlar* (Türkmenistan).
- Oğuz Ö (2004) Destan tanımı ve eski Türk destanları. *Milli Foklor 62*: 5-7.
- Sağlam S (2015) Türkmenistan sahasında bir kahramanlık hikâyesi. *Alevilik Araştırma Merkezi 9*: 169-230.
- Soltannıyazov B (1956) *Andalip* (Türkmenistan devlet neşriyatı, Aşgabat).
- Şahin H İ(2011) *Türkmen Destanları ve Destancılık Geleneği* (Kömen Yayınları, Konya).
- Şihnepesov A (2011) Andalip'in şiirleri. *Kardeş Kalemler 54*: 53-64.
- Tekin T, Ölmez Z, Ölmez M, Ceylan E, Eker S (1995) *Türkmençe-Türkçe s-Sözlük* (Simurg Yayıncılık, Ankara).
- Toylıyev P (2011) Nurmuhammet Andalip ve tercümanlık geleneği. *Kardeş Kalemler 54*: 61-64.
- Toylıyev P (2011) Andelip'in doğumunun 350. yılı münasebetiyle yapılan çalışmalar ve küçük bir Andelip bibliyografyası. *Kardeş Kalemler 54*: 69-72.
- Türkçe Sözlük* (2009) (Türk Dili Kurumu Yayınları, Ankara).
- Türkmen Diliniñ Sözlüğü* (1962) (Türkmen SSR İlimler Akademisi, Aşgabat).
- Türk Dünyası Edebiyat Tarihi* (2002) Cillt VII. (Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, Ankara).
- Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi, Türkmenistan Türk Edebiyatı* (1998) (Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara).
- Uygur C V (2011) *Türkmençe* (Fakülte Kitabevi Yayınları, Ankara).

ÖZGEÇMİŞ

22. 08. 1989 yılında Artvin'in Şavşat ilçesinde doğdu. İlk ve ortaokulu köyündeki Çiftlik ilköğretim okulunda tamamladı. Liseyi Şavşat'ta tamamladı. 2012'de Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü'nden mezun oldu. Aynı yıl Nevşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalında Yüksek Lisansa başladı. 2015 yılında Kafkas Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Halk Bilimi Bölümü'nde Araştırma Görevlisi kadrosuna atandı. Halen bu görevi sürdürmektedir.

